ناڵەی دڵ

منتدى إقرأ الثقافي
WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

مامۆستا مەلا عبداللّەی کاتب
فەنایی

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

ئامادە کردنی
عابد بابان

ناڵەی دڵ

نووسینی

مامۆستا مەلاعبدُاللّٰهی کاتب - فەنایی

ئامادەکردنی

عابد بابان

ناونیشانی کتێب

❁ ناوی کتێب: نالـەی دڵ

❁ نووسینی: مامۆستا مەلا عبداللە ی کاتب - فەنایی

❁ ئامادەکردن و پیت چنینی: عابد بابان

❁ چاپخانەی رۆژهەلات - هەولێر

❁ تیراژ: (٢٠٠٠) دانە

❁ چاپی یەکەم: ٢٠١٤

❁ مافی لەچاپدانەوەی: پارێزراوە بۆ بنەماڵەکەی

❁ لەسەر ئەرکی بنەماڵەی نووسەر بەچاپ گەیەندراوە

❁ لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٢١٧)ی ساڵی (٢٠١٤)ی پێدراوە

ناڵەی دڵ

مامۆستا مەلا عبدُاللهِ ی کاتب - فنایی

بەناوی خوای بەخشندە و میهرەبان

وتەیەکی پێویست:-

سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگاری بێ‌هاوتا و درووود و رەحمەتی بەردەوام بۆ سەر گیانی پیرۆزی حەزرەتی (محمَّد المصطفَی)ی نازدار ﷺ هەروەها بۆ سەر گیانی ئال و یارانی بە گشتیی تا رۆژی دوایی.

هەرچەندە لە ئێستادا کە ئەم بەرهەمە ئامادە دەکەین بۆ چاپ، ساڵانێك بەسەر نووسینیدا تێپەڕ دەبێ و ماوەیەکی یەکجار زۆرە کە ئەم بەرهەمە بێناز کەوتووە و نەکەوتۆتە بەر دیدی خوێنەرانی خۆشەویست، بەداخەوە دەبێ روونتر بڵێین ٢٨ ساڵ لەمەوبەر نووسەر دەستی کردووە بە نووسینی و لە ماوەی چەند مانگێکدا کۆتایی پێ‌هێناوە، کە من خۆم لەو کاتەدا ئاگاداری ئەوە بووم کە مەرحوومی باوکم: (مامۆستا مەلا عەبدوڵڵای کاتب - فەنایی) سەرەڕای بەجێگەیاندنی ئەرکی وەزیفیی خۆی کە بریتی بوو لە (پێشنوێژیی مزگەوت)و هەروەها سەرقاڵبوونی بە لایەنی کۆمەڵایەتیی و پێشوازی کردنی بەردەوامی لە میوان و دۆستان و خۆشەویستانی و هەوڵ و کۆششی رۆژانەی بۆ پەروەردەکردنی منداڵەکانی و وانە وتنەوە پێیان، رۆژانە چەند ساتێکی تەرخان کردبوو بۆ نووسینی کتێب و ئەو بابەتانەی کە لە فکر و ئەندێشەی خۆیدا گەڵاڵەی کردبوون و بەگوێرەی پێویست یەکە یەکە دەیخستنە سەر کاغەز و ئامادەی دەکردن و دەینووسینەوە، ئەمە جگە لەوەی کە نووسەر یەکێك لە بۆچوونەکانی خۆی لە ژیانیدا ئەوە بووە کە هەموو کاتێك پشت بە هەوڵ و کۆششی خۆی ببەستێ بۆ بەدەستهێنانی بژێویی ژیانی خۆی وماڵومناڵی، هەر بۆیەش لە ماوەی ژیانی خۆیدا بەردەوام کەسابەتی کردووە و بەوپەڕی سەربەرزییەوە ژیانی بردۆتە سەر، ئەمەش وای کردووە کە قورسایی زیاتر بکەوێتە سەر شانی و ئەرکەکانی تری زیاتر قورس بکات، هەر بۆیە ئەمەش یەکێك بووە لەو هۆکارانەی کە کەمتر

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى . عربي . فارسي)

بیپەرژێتە سەر نووسین و بڵاوکردنەوەی کتێب و بەرهەمەکانی و بەو شێوەیە لە چاپ کردن و بڵاوکردنەوە دوا بکەون، کە بێگومان ئەوەی جێگەی داخە ئەوەیە کە زۆرێك لە دۆست و خۆشەویستانی (نووسەر) ساڵانێك چاوەڕوانیی ئەوەیان دەکرد کە ئەم بەرهەمە بە تایبەتیی و تێکڕای بەرهەمەکانی تری بکەونە بەرچاویان و لێیان سوودمەند بن، بەڵام بێگومان لە ماوەی ئەم چەند ساڵەدا زۆرێك لەو کەسانەش وەك نووسەر لە ژیاندا نەماون و کۆچی دواییان کردووە و بەم بەرهەمە ئاشنا نەبوون بەڵام هەرچۆنێك بێ وەك دەڵێن: (زەرەر لە نیوەی بگەڕێتەوە) هەر پێویستە هەوڵی ئەم کارە گرنگ و پیرۆزە بدەین و خوێنەرانی خۆشەویست بەم بەرهەمە و تێکڕای بەرهەمەکانی تری نووسەر ئاشنا بکەین.

دیارە بڵاوکردنەوەی زوربەی زۆری بەرهەمەکانی (نووسەر) کەوتنە دوای وەفاتی خۆی و دردنگ وەخت بەچاپ گەیەندران، ئەمەش وای کردووە کە سەرەڕای پێشەکیی (نووسەر) خۆی بۆ بەرهەمەکانی، پێویست بە چەند دێڕێکی تر بکات بۆئەوەی خوێنەر لە خوێندنەوەی بابەتەکاندا زیاتر بەرچاوڕوونیی هەبێت، ئەگینا ئەگەر لەبەر ئەم هۆکارە نەبوایە رەنگ بوو من رێگە بە خۆم نەدەم کە تەنانەت دێڕێکیش لەسەر نووسین و بەرهەمەکانی (مەرحوومی باوکم) بنووسم، چونکە من مەلەوانی ئەو دەریایە نیم و ناتوانم سەربەخۆ هیچ جۆرە دوڕ و گەوهەرێك بخەمە بەردەستی خوێنەر.

ئەوەی راستیی بێ وەنەبێ (مەرحوومی باوکم) هەوڵی نەدابێ بۆ چاپ کردنی ئەم بەرهەمە، بە پێچەوانەوە! زۆر مەبەستی بوو کە ئەم بەرهەمەی (ناڵەی دڵ) هەرچی زووە بکەوێتە بەردەستی خوێنەران، بۆ ئەم مەبەستەش لە دوای ئەوەی کە کۆتایی بە نووسینی ئەم بەرهەمەی خۆی هێنا، ناردی بۆ (کۆڕی زانیاریی کورد لە بەغداد) بۆئەوەی کە مۆڵەتی چاپی پێبدەن، بەڵام دوای ماوەیەکی زۆر مانەوەی لەو شوێنە لە ئەنجامدا وەڵامی ئەو دەزگایە ئەوە بوو کە: ئەم کتێبە نابێ بەو شێوەیە چاپ و

بلاو بکرێتەوە، بۆیە مۆری (يُمْنَعُ مِنَ الطَّبْعِ) قەدەغەکردنی چاپیان لە دیوی نـاوەوەی بەرگەکـەی دا و نەیانهێشـت بەچـاپ بگەیەنـدرێت، هەرچـەندە لەگـەڵ ناردنـەوەی کتێبەکەدا رەخنەگرانی ئەو دەزگایە چەند لاپەڕەیەکیان وەك (تێبینـی)و راسـتکردنەوە بۆ بابەتەکانی نێو کتێبەکە بۆ نووسەر ناردبوو کە گوایە دەبێ راستیان بکاتەوە، بـەلام (مەرحوومی باوکم) ئامادە نەبوو ئەو گۆڕانکارییانە لە کتێبەکەیدا بکات و بەو جۆرەی کە ئەوان مەبەستیان بوو بینێرێتەوە.. ئەوەی لە یادم بێت لەو چەند لاپەڕە نووسـینەی ئەو دەزگایەدا ئەوە رووبەڕووی نووسەر کرابۆوە کە (مفهوم)ی ئەم دوو خاڵە بوو:-

١. تۆ لەم کتێبەدا سووکایەتی و بێ ڕێزیت بەرامبەر بە دوو کەسایەتیی گـەورە و ناوداری جیهـانیی کـردووە کـە بـریتین لـە (مـارکس و لیـنین)، بۆیـە دەبـێ گۆڕانکاریی لەم بابەتەدا بکەیت.

٢. بابەتی هاتنی حۆریی لە بەهەشت شتێکی خورافییـە و هـیچ ئەسـڵێکی نیـە بۆیە دەبێ ئەمەش چاك بکەیت.

بەلام ئەوەی کـە زۆر روون و ئاشـکرا بـوو ئـەم دوو خاڵـە وەك بەهانەیـەك وابـوون بەدەستیانەوە بۆئەوەی رێگە لە چاپی ئەم کتێبە بگرن، ئەگینا ئەوەی کـە بـە ئاشـکرا هەستی پێ ئەکرا ئەوە بوو کە (نووسەر) لەم کتێبەدا زۆر جەختی لەسەر لایەنی ولات و نەتەوە و نیشتمان پەروەری و کوردایەتیی راستەقینە کردۆتـەوە و مـافی رەوای گـەلی کوردی بۆ دۆست و دوژمن روون کردۆتەوە و ویستوویەتی نەوەکانی ئەم نەتەوەیـە لـەم بوارەدا بەرچاویان روون بێ، لە هەمان کاتیشدا رۆڵەکانی گەلەکـەی لـە (دوژمنـان)ی گەلی کورد و کوردستان ئاگادار کردۆتەوە و پیلانی گلاو و کارە ناڕەواکانیانی خستۆتە پێش چاوی خوێنەری کوردزوبان.. بۆیە ئەمە بوو بە هۆی ئـەوەی کـە ئـەو ناوەنـدەی بەغدا رێگە نەدات بە بلاوکردنەوەی ئەم بەرهەمە، چـونکە لەگـەڵ هەسـت و بـاوەڕ و رێڕەوی کاری ئەوانـدا نـەدەگونجا و بـە (نووسـین)ێکی دژ و دوژمنکارانـەیان دەزانـی

بەرامبەر بە دەسەڵاتی ئەوکاتی عێراق و نەتەوەی عەرەب، چونکە دوژمنانی کورد و دەسەڵاتی نەتەوە رەگەزپەرستەکانی داگیرکەری هەرچوار پارچەی کوردستان فکر و بیروباوەڕیان وابوو کە کورد بە هیچ شێوەیەك نابێ لەو وڵاتانە جیا بێتەوە و داوای مافی چارەی خۆی بکات، تەنانەت هەر جۆرە نووسین و بەرهەمێکیش کە داکۆکیی لە مافی رەوای گەلی کورد بکات و کورد وەك نەتەوەیەکی سەربەخۆ نیشان بدات و وڵاتی بۆ بە رەوا بزانێت (بە بۆچوونی ئەوان) ئەم کارە دەبێتە هۆی دوژمنایەتی کردنی نەتەوەکانی (عەرەب، فارس، تورك)و بناغە و بنچینەی فەرمانڕەوایەتیی ئەوان لەق دەکات و سنووری دەسەڵاتیان کەم دەکاتەوە.

ئەوەی راستیی بێ ئەمەی کە باسمان کرد خاڵی شاراوە و هۆکاری راستەقینەی (يُمْنَعُ مِنَ الطَّبْعِ) قەدەغەکردنی ئەم بەرهەمە بوو لە چاپ و بڵاوکردنەوە، ئەگەرنا نووسەر لێرەدا مەبەستی ئەوە نیە بێ رێزیی بەرامبەر بە هیچ کەسایەتییەك بکات بەڵام هاتووە بە ویژدانەوە فیکرە و رێبازی (مارکس)و (لینین)ی روون کردۆتەوە و خستوویەتە بەرچاوی خوێنەری کوردزوبان، بۆئەوەی نەکەونە شوێن هەڵە و بیر و بۆچوونی ناڕەوای ئەوان، کە بێگومان بێدارکردنەوەی خەڵك و جەماوەری هاو زمان سەرەکیترین ئەرکی نووسەر و شاعیرانە لە هەر شوێن و کات و سەردەمێکدا، بۆیە نووسەریش لێرەدا لێکدانەوەی بۆ بیروبۆچوون و کردەوەی ئەو دوو کەسایەتییە کردووە و داویەتە بەر مەودای عەقڵ و ژیریی و پاشانیش لەگەڵ ئایینی ئاسمانیی و شەرعی خوادا بەراوردی پێکردوون کە ئایا کام یەك لەمانە لەگەڵ عەقڵی سەلیمدا دەگونجێ و یەك دەگرێتەوە! ئەو راستییەش دەخاتە روو کە ئاینە ئاسمانییەکان و شەرعی ئیسلام بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ زانستی راستەقینەدا دژ نین و دەگونجێ لە رێگەی زانستەوە پەی بە زۆرێك لەو بیردۆزانە ببرێت کە دەکرێ سوودیان لێ ببینرێت و لە خزمەتی تێکڕای مرۆڤایەتیدا بەکار بهێنرێن، بۆیە لەم بارەیەوە نووسەر روو دەکاتە مرۆڤەکان و

دەڵێت:-

من ناڵێم کە دەس لە سەنعەت کێشن	تەڵێم بۆ سەنعەت کە زۆر لەپێشن
با لەگەڵ دین بێ ئەم تەطەوورە	بۆ بۆ بەشی دین بەرئەدەن ورە!
جا ئەوان ئەگەر ئەهلی تەمیزن	کەی سەنعەت و دین زیدد و نەقیزن
کەی دنیا لەگەڵ دین مونافییە	وا گومان بردن هۆی نەفامییە

پاش چەند دێڕە شیعرێکی تر دەڵێت:-

با تۆ بە یاسای خودا و پێغەمبەر	بڕۆی بۆ کورەی موشتەری و قەمەر
نەك بە ڕێبازی موزدەك و مانیی	یاخۆ مارکس و لینینی بیانیی
جا کە تۆ پەنا هەر بە غەیر ئەبەی	شیعار بە نێوی غەیری کورد ئەدەی
حەیفە تۆ کە خۆت بە کورد ئەزانی	ئەگەر قیمەتی کوردیی بزانی
خۆت بێ نرخ کەی لە شوێن ئەمانە	بەڵێ ئەمانە ناویان ئینسانە

لێرەدا نووسەر روو دەکاتە خوێنەری کورد و دەڵێ: ئەگەر دەتوانی تۆش لە ڕێگەی زانستەوە هەوڵ بدە بگەیتە سەر هەسارەی موشتەری و مانگیش، چونکە دین ڕێگە لە زانست ناگرێت و دەکرێ لە ڕێگەی دینەوە پەی بە چەندین زانست ببرێت، بەڵام بۆ دەبێ تۆی کورد هەر لە ڕێگەی شوێنکەوتنی بێگانەوە هەوڵی بەدەستهێنانی زانست بدەیت و شوێن کەسانی وەك (موزدەك)و (مانیی)و (مارکس)و (لینین)و هاوشێوەکانی ئەوان بکەویت! ئەگەر مەبەستت ئەوەیە سەرفرازیی دنیا و قیامەت بەدەست بێنی بۆچی شوێن ناودار و سەروەر و ڕابەرێکی وەك پێغەمبەری ئیسلام ﷺ ناکەویت کە پێشەنگی مرۆڤایەتییە لە جیهاندا تەنانەت بە شایەتیی دوژمنانی ئیسلام و بێگانەکانیش.

هەروەها لە شوێنێکی تردا نووسەر دێت بەراوردێك لەنێوان یاسای پیرۆزی ئیسلام و

داب و نەریت و یاساکانی تری دنیاییدا دەکات و دەڵێت:-

دەبا بێن تاوێ لەگەڵ مەلادا — هەرچی یاسایە و وا لە دنیادا
بیخەنە نێو تای تەرازووی ژیریی — لێی بکۆڵنەوە بە ڕۆشنبیریی
بەبێ ڕێگەدان بە ئارەزووی نەفس — بێ لایەنگیریی لە بیروڕای کەس
بەس بە مەبەستی کەشفی حەقیقەت — لە بەینی یاسای خەڵك و شەریعەت
چاوێ بخشێنن بەم قورئانەدا — لەگەڵ گشت یاسای ئەم جیهانەدا
بزانن کامیان بەگوێرەی قیاس — چەوتە و کامەیان بە بێگومان ڕاس

یاخود لە شوێنێکی تردا باس لە مافی ئافرەت لە پێش ئیسلامدا دەکات و دەفەرموێت:-

هەرکەس کچی با عاری لێ ئەهات — بۆ کوڕ مزگێنیی ئەدا لە خەڵات
خاوەن دەسەڵات فەقیری ئەخوارد — تەنیا خزمەتچی و کەسی خۆی ئەبوارد..
تەنانەت ژنیان ئەدا بە کرێ — بە نامووسی خۆی پارە وەرگرێ
ئەرکی ژیان و بەڕێچوونی ماڵ — بەشی ژنان بوو لە ڕێگەی بەتاڵ
هەر ژنێ ئەگەر هەتا ئێوارە — خەرجیی ماڵەکەی بەو جۆرە پارە
پەیدا نەکردبا شەو ئەمایەوە — تا دەمەوبەیان ئەسووڕایەوە..
ئەوسا بەو شێوە نامووس ئەدۆڕا — ئێستە بە یاسا ناوەکەی گۆڕا

پاشان باس لە شکۆی ئافرەت دەکات لە دوای هاتنی ئاینی ئیسلام وەك دەڵێت:-

دین کە هات وەك ڕۆژ پرشنگی وەشاند — بەرنامەی حەیا و حورمەتی نواند..
پیاو بە وێنەی شێر بە شیر و تیری — ژن دەرچوو لە ژێر باری ئەسیریی..
شەرم و شکۆی ئەو لە ریزی صەفدا — وەکو دوڕ وابوو لەنێو صەدەفدا
پارێزگاریی لەو ئەرکی گشتیی بوو — ڕێزی لە یاسای دین سروشتیی بوو

پاشان له شوێنێکی تردا نووسەر دێتە سەر باسی مافی ڕەوای هەر میللەت و گەل و نەتەوەیەك کە خوا پێی بەخشیوە، ئاماژە بەوە دەکات کە گەلی کوردیش وەك تێکڕای گەلانی تر مافی ژیانی سەربەرزانە و سەربەخۆیی وڵاتی خۆی هەیە و هیچ شتێکی لە گەلانی تر کەمتر نیە ئەگەر زیاتریش نەبێ، بەڵام لە هەمان کاتیشدا بە ئاخ و داخ و حەسرەتەوە دێت پەنجە دەخاتە سەر خاڵی دیار و سەرەکیی بەئاوات نەگەیشتنی گەلی کورد و بەدەست نەهێنانی مافە ڕەواکانی، هۆکاری ئەمەش دەگەڕێنێتەوە بۆ خودی گەلی کورد و حیزب و سەرکردەکانی لە هەموو سەردەم و بارودۆخەکاندا، کە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندیی تایبەتیی و جیاوازیی و یەکتر قبووڵ نەکردن و ڕوو کردنە بێگانە و دوژمنانی کورد خاڵی دیار و سەرەکیی بوون لە بە ماف نەگەیشتنی گەلی کورد، کە بەداخەوە ئێستاش بە چاوی خۆمان ئەم ڕاستییانە زۆر بە ڕوون و ئاشکرا دەبینین، بۆیە نووسەر ئاماژە بەوانە دەکات و دەڵێت:-

من وائەزانم زوربەی ئەمانە — هۆی چەن موشکیلەی گەورە و گرانە
یەکەم ناکۆکیی بەپێی ئیختیلاف — لە بیروڕادا بێ درۆ و گەزاف
هەرکەس بەگوێرەی هەست و لێزانین — یا لە نەزانیی و خۆ بە زل زانین
ئەکەوێتە شوێن خەیاڵاتەوە — جوابی کەسی تر هەر ناداتەوە
تاقمێ ئەڵێ من دیموکراسیم — خاوەنی بیر و یاسای ئەساسیم
هەر خۆمم تەنیا ڕۆڵەی هەڵکەوتووم — لە بەزم و ڕەزمی دنیا سەردەرچووم

ئیتر لێرە بەدواوە نووسەر لە درێژەی شیعرەکاندا هەریەك لەو حیزب و دارودەستە و کۆمەڵانە باس ئەکات کە لەنێو کۆمەڵگەی کورددواریدا هەڵکەوتوون و هەریەکە و بە جۆرێك بانگەشە بۆ خۆی ئەکات و ڕۆڵەکانی گەل بۆ لای خۆی ڕائەکێشێت و لە هەمان کاتیشدا کاری تایبەتییان پێیانە و بۆ بەرژەوەندیی خۆیان بەکاریان ئەهێنن.

هەروەها لە باسی ئەو کۆمەڵ و لایەنانەی کە بە رواڵەت ئیددیعای ئیسلامەتیی ئەکەن و لە هەمان کاتیشدا مەبەست و ئامانجی تری دنیاییان هەیە و ئاین ئەکەنە ئامرازێك بۆ گەیشتن بەو ئامانجە تایبەتییانەی خۆیان، وەك دەڵێت:-

یەکێ بەناوی حیزبی ئیسلامیی
بۆم بڵاو ئەکا پەرتووکەی نامیی
بە ژەهری بکوژ ئاو ئەدا خەیاڵ
تێك ئەدا زەینی ساویلکە و مناڵ
تەنیا بە وشەی ئیسلامە لافی
ئیسلامیش لەگەڵ ئەودا مونافیی..
یەکێ وەهابیی، یەکێ ئیخوانە
ئەڵێ تەنیا من یاسام قورئانە
هەر منم بە راس ئەهلی تەوحیدم
بۆ خوداناسین فەردی وەحیدم
باقیی موشریکن یا بتپەرستن
لە ئیسلام دوورن، تەواو بێ هەستن

هەرچەندە نووسەر خۆی یەکێك بووە لە پیاوانی هەڵکەوتووی رێبازی پیرۆزی تەریقەت و تەسەووف، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هاتووە باسی ئەو کەسانەشی کردوو کە بەناوی تەسەووفەوە خەڵکیی فریو ئەدەن و وایان نیشان ئەدەن کە ئەوان بە زۆرێك لە پلەوپایەکانی رێبازی تەریقەت و خواناسیی گەیشتوون و شاد بوون، وەك دەڵێت:-

یەکێ بەناوی سۆفیی یا دەروێش
خۆی نیشان ئەدا دەم دێنێتە پێش
بە جەزبە و حاڵ و صەیحە و هەیاهوو
وا ئیشعار ئەکا لە عەرشیش سەرچوو
لە فەوقی سەما و فەلەك سەرکەوت
واتە لە باڵی جیبریل بەرکەوت
مەقامی نەشئەی سەیری سیفاتی
تەی کرد و بە دەم گەیشت بە زاتی
دەرچوو لە فەنا چوو بۆ لای بەقا
ئەڵێ نایل بووم بە فەیزی لیقا
ئیتر ماسیوای بەلاوە کایە
وەعزی مامۆسای بەلاوە بایە
بەڵام خەیاڵە و ناوی ناوە حاڵ
خاوەن حاڵ دوورە لە فیز و فیشاڵ
یەکێ تر ئەڵێ بەم شان و پەستە
کلیلی خەزنەی خودام بەدەستە

ئیتر بەم شێوەیە دێت باس لەو کۆڕ و دەستە و تاقمانە دەکات کە هەر لە هەوڵی بەدەستهێنانی سەروەت و سامان وماڵی دنیادان و بە جۆرەها شێوە گەل فریو ئەدەن و ئەیانخەڵەتێنن، جا هەندێکیان لە ژێر ناوی خزمەتکردنی گەل و وڵات و نیشتمان و هەندێکی تریش بەناوی ئاین و جۆرەها دروشمی رازاوە و بریقەدار رۆڵەی ئەم گەل و نەتەوەیە بەلای خۆیانا رائەکێشن و بۆ مەرام و بەرژەوەندیی تایبەتیی خۆیان بەکاریان ئەهێنن، ئەمەش راستییێکە کە ئەمڕۆ ئێمە بە چاوی خۆمان ئەیبینین و ئەیبیستین..

بە راستیی کاتێك کە خوێنەر ئەم بەرهەمە دەخوێنێتەوە، وادەزانێ نووسەر بۆ ئەمڕۆی نووسیوە و لەم کات و ساتەدا نووسراوە، چونکە هەر برینی قووڵی سەردەمی کۆنە نوێ دەبێتەوە و هەمان ئەو قەوان و بەیت و باڵۆرانە لێدەدەنەوە کە پێشتر هەبوون و میللەت بەدەستیانەوە ناڵاندوویەتی.. بە کورتیی ئەوەی کە نووسەر مەبەستی بووە ئەوە بووە کە میللەتی کورد پابەندبێ بە ئیسلامەتیی و کوردایەتیی راستەقینە.

هەوڵ و کاری منیش لە ئامادەکردنی ئەم بەرهەمەدا ئەوەی پێویست بووبێ بیکەم ئەوە بووە کە نووسینی کتێبەکەم هێناوەتە سەر رێنووسی ئێستا، چونکە ئەمێك جیاوازیی لەگەڵ ئەوسادا هەیە، لەگەڵ کورتە (فەرهەنگۆك)ێك بۆ واتا کردنی چەند وشەیەکی پێویست، بەو ئومێدەی ئەم بەرهەمەش کەلێنێك لە کتێبخانەی ئەدەبی کوردیی پڕ بکاتەوە و خوێنەران لێی سوودمەند بن.. ئیتر با لەوە زیاتر درەنگتان نەخەین و زووتر بە گوڵستانی ئەم بەرهەمە ئاشنا بن و لێی بەهرەمەند بن.

عابد بابان

هەولێر

١٢/٤/١٤٣٥ - کۆچی

١٢/٢/٢٠١٤ - زاینی

بەناوی خوای بەخشندە و میهرەبان

پێشەکی:-

پاش حەمد و سەنا و ستایشی پەروەردگار و دروودی بێپایان بۆ گیانی پاك و پیرۆزی سەروەری کائینات و رەهبەری بەرز و بێوێنەی ئیسلامی پیرۆز حەزرەتی (محمَّد المصطفَی ﷺ)و هاورێ خۆشەویست و بەوەفاکانی (رەزای خوایان لێبێ).

لەبەر ئەوەی ماوەیەکی زۆر بوو برێك شتی نارەوا و پێچەوانەی یاسای سروشتیی گەلی کوردم لەناو گەلەکەماندا ئەکەوتە بەرچاو، وەیا لە پیاوی باوەڕپێکراوم ئەبیست کە زۆربەی زۆریان نەك هەر خیلافی فەرمان و بەرنامە بەنرخەکەی قورئانی پیرۆز بوون، بەڵکو پێچەوانەی یاسای پڕ لە شانازیی رابردووی گەلەکەشمان بوون، بە راستیی ئەو شتانە زۆر تەئسیریان کردە سەر دڵ و شعوورم، چونکە هەرچی بیرم لێکردۆتەوە زیاتر بۆم دەرکەوتووە کە ئەمانە هەمووی پاشماوە بۆگەنەکانی بێگانە موناقیقەکانی دەوری جەهالەتی کۆنن، کە بێجگە لە بێ ئەخلاقیی و جەهلی دووپات شتێکی تریان رەچاو نەئەکرد، وە بە فێڵ و تەڵەکە ئەو هەموو کردەوە ناحەزانەیان هێنا بۆ ناو وڵاتە ئیسلامییەکان و لەوانیشەوە گەیشتە نیشتمانە خۆشەویستەکەمان، وە گەلی کوردیش لەبەر ئەوەی هەر بە تەبیعەت خۆش باوەڕ و دڵپاکە و رێزگرتنی غەریب و بێگانە شتێکی سروشتییە بۆی، زۆر زوو بۆیان هەڵخەڵەتان و بیریان لەوە نەکردەوە کەسێك دوژمنی هەموو یاسا و بیروباوەڕێکی نەتەوەکەیان بێت چۆن ئەبێ چاوەڕوانی چاکە و شتی چاکی لێ بکرێ! تا لە ئاکامدا نەك هەر یاسای سروشتیی باب و باپیرانیان و هەستی خواپەرستیی و ئەخلاقی بەنرخیان لەنێو گەلان و گەلەکەماندا نەهێشت شارەگەکانی ژیانیشمانیان بڕی و تەنانەت جێگەی دانیشتن و بەرهەمی ژیانیشیان لێ دابەش دابەش کردین و لەبەر تێبینیی دوارۆژی خۆیان تەنیا بەوەش رازیی

نەبوون، دەستیان پێ لە خوێنی یەکتریش ناین، بۆ ئەوەی کە گەلی کورد نەك هەر لە سەدەی بیستەمدا بەڵکو لە سەدەی سەدەمیشدا نەتوانێ بیر لە چارەسەر کردنی گیروگرفتی ناوخۆی بکاتەوە، وە سەیریش ئەوەیە پێشیان سەلماندوون کە فەرمانرەوا موسڵمانەکانی خۆتان زاڵم و لە خوا نەترسن، ئەمان مافی ئێوەیان پێشێل کردووە ئەگینا ئێمە لەوپەڕی بەزەیی و دادپەروەریدا حەز ئەکەین ئێوە بە مافی ڕەوای خۆتان بگەن، جا لە هەر کات و هەلێکدا هەستیان بەوە کرد کە نزیکە سوودی خۆیان بکەوێتە مەترسیی لە ژێرەوە دەمیان ئەگەیێنن بە کەمایەتییەکانی وڵاتان و بەڵێنیان پێ ئەدەن: ئەگەر ئێوە گوێ لە مشتی ئێمە بن ئێمە دەستی یارمەتیتان بۆ درێژ ئەکەین و هەتا بە مافی ڕەوای خۆتان نەگەن پشتتان بەر نادەین، جا هەروا بە بەڵێن و پەیمانی بێناوەڕۆك هانیان ئەدەن و ئەیانکەن بەگژ یەکدا تا ئەوەندە لاوازیان بکەن کە هەردوو لایان تەنانەت بچووکترین کەرەسەی بەربەرەکانیی و نانی ڕۆژانەشیان دەس نەکەوێ و بە ناچاریی چاوەڕوانی دەستی چەپەڵی ئەوان بن و بە هەموو مەعنای کەلیمە سەریان بۆ شۆڕ بکەن بۆ ئەوەی بتوانن هەرچی مەبەستیانە لە خۆسەپێنیی و بڵاوکردنەوەی بێ ئەخلاقیی لەنێو گەلاندا بیچەسپێنن و خۆشیان لە دوورەوە سەیریان بکەن و پێچکی کورسیی دەسەڵاتداریی خۆیان بپارێزن.

جا لەبەر ئەوە هەستی نیشتمان پەروەریی و گەل خۆشەویستیی پاڵی پێوەنام کە لەم دەرفەتەدا دەس بەرم بۆ قەڵەم و شتێك بنووسم، بۆ ئەوەی -زۆر نا- کەمیش بێ، وەکو لە نەزیرەیەکی عەرەبیدا ئەڵێ: (مَا لاَ یُدْرَكُ كُلُّهُ لاَ یُتْرَكُ جُلُّهُ) بەڵکو ببێ بە هۆی ڕێنوێنیی بۆ بەشێك لە خوشك و برا خاوەن هەستەکانی خۆشەویست و ئاگادار ببنەوە و ئاگاداریی و ئامۆژگاریی خوشك و براکانیان بکەن و بە چاوێکی بێ لایەن و حەقیقەت بینییەوە سەیری بکەن بۆ ئەوەی بۆیان روون بێتەوە

کە بە راستیی شوێنکەوتنی یاسا و قسەی بێگانەکان بێجگە لـە سـوودی ئـەوان و زیان گەیاندنی دین و دنیا بە خۆمان شتێکی تری لـێ دەس ناکەوێ، جگە لـەوەش بـیر بکەنەوە لەوەش کە ئێمە ئێستە لە قەرنی بیستەمدا ئەژین و هۆی جموجـۆڵ و ئاڵوگۆڕ هەر زۆر زۆرە، ئێمەش لەقەدەر خۆمان هاتوچۆی ناو بێگانەکان ئەکـەین و ئەوانیش بە زۆریی لەناو ئێمەدا بەرچاو ئەکەون، ئەی بۆ بە رێکەوتیش نـەمانبینی یەکێك لەوان بێتە سەر یاسا و تەقالیـدی ئێمـە! وە بـۆ ئـەبێ ئێمـە تەنانـەت لـە وڵاتەکەی خۆمان بەڵکو لەناو خێزان و ماڵی خۆشماندا بچینە سەر یاسای بێ‌نرخـی ئـەوان ؟! وە بـە تـەنیا شـوێنکەوتنی یاسـاوەش نەوەسـتین، بیروبـاوەڕە زیـان بەخشەکانیشیان لـێ وەرگرین و کەشخە و شانازیشی پێوە بکەین، تەنیا بۆ ئـەوەی هەڵخەڵەتاوە تاوانبارەکان پێمان بڵێن: فلان کەس تەقەددومیی و پێشکەوتنخواز و موسەققەفە، کە لە راستیدا ئەو جۆرە تەقلید و چاولێکەرییە بێجگـە لـە بـێ‌نـرخ کردنی گەل و یاسا سروشتییەکانی شتێکی تری تێـدا بـەدیی نـاکرێ، وە ئەمـەش هیچ گومانی تێدا نیە کە بەم جۆرە ئەخلاقە دوژمن زیاتر هەست ئەکا بـەوەی کـە هەر کۆڕ و کۆمەڵێك ئەو سیفەتانەی تێدابێ زووتر و ئاسانتر تەئسیری تیا ئەکرێ و بە فڕ و فێڵـی بـە زاهـیر جـوان و بـە حەقیقـەت پـووچ و ناحـەزی ئـەوان زووتـر هەڵئەخەڵەتێ، سا بەناوی تەماعی فەردیی بێ یـا بـەناوی قـازانجی کۆمەڵایـەتیی و بەدیهێنانی چارەنووسی مافی گەلان بێ، وەیا دەسـتی کـەم بـۆ سـەر گـەرم کـردن بە هەوا و ئارەزووی نەفسەوە بێت.

وە دووبارە لە دوای هاتنم بۆ سلێمانیی لـە سـاڵی (١٩٨١ ز)دا لەبـەر جـەنگی نێوان (ئێران)و (عێراق)و تۆپبارانی لادێکان و وێران کردنیان، ئەو شـتانەی کـە لـە دوورەوە ئەمبیست، لە شارەکاندا لە نـزیکـەوە ئەکەوتنـە بەرچـاو و جارجـاریش لەگەڵ برێك لە مامۆستا و موسـەققەفەکان تووشی دەمـەتەقە و وتووێـژ ئـەبووم و

هەروەها نووسراو و نامیلکەشیان لە مەکتەبەکان ئەکەوتە بەرچاو، کە لە راستیدا لەگەڵ یاسا و بیروباوەڕی گەلی کورددا یەکیان نەئەگرت، وە بە راستەوخۆ لێیان دەرئەکەوت کە ئەیانەوێ منداڵە ساویلکە و بێگەردەکانی گەلەکەمان بە یاسا و بیروباوەڕی دوژمن و بێگانە پەروەردە بکەن و پێیان بسەلمێنن کە گەلی کورد یاسایەکی وای نیە کە ئادەمیزاد پێی سەرکەوتوو بێت، بەتایبەتیی یاسای پیرۆزی ئاینی ئیسلامی بەنرخ سوودێکی وای نیە کە بتوانێ ئادەمیزاد بەرەو لوتکەی ئاوات و سنووری چارەنووس و سەربەخۆیی بخاتە رێ و ئەرکی کۆمەڵایەتیی بە هەموو لایەنەکانیەوە بگرێتە ئەستۆ، کە لە راستیدا ئەمەش یەکێکە لە هەڵە هەرە گەورەکانی سەقافەی تازە و پێشکەوتنخوازەکانی بەناو رۆشنبیری زەمانی هاوکات، چونکە ئاینی پیرۆزی ئیسلام بە هەموو ئینسانێکی راستیی خوازی سەلماندووە کە ئەگەر بە راستیی بیبەن بەرێوە هیچ کەند و کۆسپ و تەنگ و چەڵەمەیەك لە ژیانی ئادەمیزادا نایەڵێت و بەوپەڕی دادپەروەرییەوە ئەرکی هەموو کۆڕ و کۆمەڵێك دابین ئەکات و هیچ نەوعە نوقسانییەکی لە هیچ لایەکەوە تێدا نیە، مەگەر بۆ ئەوانەی کە هەموو هەست و دڵخوازێکیان لە ژیاندا هەر رابواردن و بێ ئەخلاقیی و جەور و ستەم و زیان گەیاندن بێ بە خەڵك! بەڵێ بە نیسبەت فیکرەی پڕوپووچی ئەوان نەك هەر تەواو نیە زیان گەیێنیشە، وە بێگومان ئەمەش ئەوەمان بۆ دەرئەخا کە لە راستیدا ئەمانە ئینسانییەتیان ناوێ و ئەیانەوێ هەموو کەس وەکو خۆیان لە رێبازی راستەقینەی ئینسانیی لابدەن و بەرەو حەیوانیی و بولهەوەسیی رایانکێشن، ئەگینا نە یاسای هەزار و چوارسەد ساڵەی گەلەکەمان و نە یاسای بەرزی ئیسلام ئێمەیان نەخستۆتە دواوە، بەڵێ بە واتەی کوردیی ئەبێ پێیان بڵێین: (کەر لە کوێ کەوتووە و کوندە لەکوێ دڕاوە!) وەیا هەر هیچ لە دین و یاسای ئیسلام تێ نەگەیشتوون، بۆیە یا دژی ئەوەستن وەیا لانیکەم دوورەپەرێزیی

لـێ ئەکەن، لەم حاڵەشدا (ضَرْبُ المثَـل)ی عەرەبیی شمولی حاڵیان ئەکات کە ئەڵێن: (اَلْمَرْءُ عَدُوٌّ لِمَا جَهِلَ)، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا داوا لە خوێندەوارە بەڕێزەکان ئەکـەم کە وا گومان نەبەن ئێمە جیاوازیی نەخەین لەنێوان چاك و خراپدا، بەڵکو بە سـەیر کردن و چاوپیاخشاندنی هـەمووی کتێبەکـە بۆتـان روون ئەبێتـەوە کـە مەبەسـت لە تاوانبار و بەهەڵەداچوو کێیە! جا لەبەر ئەوە ئەگەر لە بـەعزە شـوێنێکی ئـەم کتێبەدا برێ شوێنتان کەوتە بەرچاو و بە ئەووەڵ جار واتان گومان بـرد کـە قەڵـەم لە سنووری ئەدەب دەرچووە، داوای لێبوردنتان لـێ ئەکەم، ئیتر تەوفیق و بـەئاوات گەیشتنی هەموو لایەك لەسەر رێبازی چاك لە خوای بێ‌هاوتا داواکارم.

عبدالله مصطفی صالح (فەنایی)
ئیمامی دووەمی مزگەوتی (شێخ بابە عەلی)
لە سلێمانی
١٩٨٥/١١/١٠

بەناوی خوای بەخشندە و میهرەبان

لێرەدا بە پێویستی ئەزانم مانای حوزووری خوا کەمێ روون کەمەوە

لەپاش سەنای زات کیبریای مەننان ... هەم حەمدی لایق بە زاتی یەزدان
هەڵسووڕێنەری چەرخی زەمانە ... ئەزەل تا ئەبەد بۆ ئەو عەیانە
هەموو کردەوەی بێ چەند و چوونە ... مەیلی بێ، نەبێ، بوونیش نەبوونە
هەر کات بۆ شتێ مەیلی بوونی کرد ... فەوڕەن دێتەجێ بەبێ دەستوبرد
سیفاتی وەك زات عەینی نموونە ... عالەم بەرهەمی (کُنْ فَیَکُون)ە
پەروەردگارە و توانا و قادر ... ئاگادار لە گشت، لەگەڵ گشت حازر[1]
بەڵام کام حوزوور! حوزووری زانین ... هەروەك لەلات بێ ئاوای بزانین
نەك حوزوور بە زات چونکە بەم وێنە ... ناگونجێ لەگەڵ خودای بێ وێنە
کونهی زاتی ئەو ناکرێ باسی ... بە راسیی ئەگەر هەڵوەدای راسی
زاتی ئەو بێ شك (وَرَی الْوَرَی)یە ... دەسی کەس ناگا بەو کیبریایە
ئەوەی کە ئەڵێن حوزوور بۆ خاسان ... بەڵێ دەس ئەدا، نەك وا بە ئاسان
ئەویش وا لەژێر سایەی سیفاتا ... نەك لەگەڵ کونهی حەزرەتی زاتا
بڕێ شتی تر لە شتی نیهانیی ... جەنابی ئەسما و جەماڵی جوانی
هۆی ئەو شتانەن، نابێ بێ ئەمان ... بوونی ئەوانە لە عالەم عەیان
ئەویش هەر مانای تەجەللای زاتە ... چونکە خۆی ئەسڵی ئەسما و سیفاتە
بەڵام سیفاتیش وەك حەزرەتی زات ... دوورن لە شێوەی باقیی مەوجوودات
جا ئەو کەسانەی وان لە ئەحواڵا ... غەرق ئەبن لەناو بەحری خەیاڵا
حوزووری رووحیی بەبێ (کَیْف)و (کَمْ) ... دەس ئەدا بۆیان بە زۆریی یا کەم
هەرکەس هەرچیی دی لە حاڵی حوزوور ... سەرسامە لەنێو تەجەللا و سروور
نوور لە صاحێب نوور جیا ناکاتەوە ... هەستی بێ هەستی دەور ئەکاتەوە
دەرکی بێ دەرکی لەوێ ئیدڕاکە ... ئاوایە فەنای تەواویی، کاکە

فەنا لە بەقا دەنگ ئەداتەوە | رێگای ماسیوای حەق ناکاتەوە
جا وا ئەزانێ حوزووری زاتە | مەقامی لەژوور ئەسما و سیفاتە
ئەو ماوا سارای لای (لاَ مَكَان)ە | بۆ سالیك جێگای پێ خلیسکانە
چونکە ئەم خاوەن بەخت و مەقامە | نازانێ خۆی و ماسیوا کامە
لێرە دەس ئەدا روتبەی (أنَا الْحَقْ) | لەبەر شەعشەعەی تەجەللای موتلەق
پاپۆڕی شکاو غەرقە لەو ئاوە(٢) | ماسیی لە دەریا چی لە بەرِ داوە!
نەمانی تەواو دێتە بەرچاوی | نامێنێ ناوێ لە خۆی و ناوی
خۆی لێ ون ئەبێ لەگەڵ (مَا سِوَى) | شتێك ئەبینێ بێ چوون و چەرا
بە ناچار ئەڵێ منم ئەم نوورە | خۆ بێ شك زاتیش لەو ساحە دوورە
تا ئەو لە حاڵی ئەو فەنادا بێ | خەڵكی لە خالیق بۆ جیا نابێ
بەم مەعنا نەفی ماسیوا ئەکا | چی تر نابینێ، دەی چۆن وا نەکا
چونکە هەر شتێك ئەبینێ نەك دوو | واتە لەم جێدا خۆشی لێ ون بوو
بۆیە مەغرووره ئەو خاوەن حاڵە | فکری حاڵ نەزان لێرە بەتاڵە
حاڵی فیرعەون و ئەم لەیەك جیایە | فیرعەون خۆی ئەدی، (مَرْئِي) ئەم خوایە
فیرعەون لەبەر خۆی خودای لێ ون بوو | ئەم لەبەر خودا خۆشی لەبیر چوو
چونکە بە بادەی ساقیی مەدهۆشە | هەرچەن مەستیشە بەزمێکی خۆشە
بەڵام کام بادە! بادەی محەببەت | ئەنجا کام ساقیی! حەزرەتی وەحدەت
سا ئەگەر دەرچوو لەو بەند و باوە | پاڵی دا بەلای موڵکی بەقاوە
ئەگەر مورادە هەر بە ئیرادە | بێ نیاز ئەبێ ئەو لە ئەو بادە
بۆ (بَقَاءٌ بِالله) ئەگوێزێتەوە | قیزی لەو فەنا ئەشێوێتەوە
بە رۆژێ گەیشت یاخۆ بە تاوێ | خۆی و بەختی خۆی، قسەی پێ ناوێ
ئەم جۆرە چوونە فەزڵی خودایە | میسالی وێنەی کارەبا و کایە

ئەگەر سالیك بێ لە ڕێی تەریقەت   پیری مەیخانەی بادەی حەقیقەت
ئەگا بە دادی لەو جێگەی خەتەر   نەجاتی ئەدا و ئەیهێنێتە دەر
ئەنجا ئەزانێ چ دەنگوباسە   کامە ئیشتیباه، کامەیان راسە
جا ئەگەر لەوێش ڕۆیشت بەرەوژوور   چوو بۆ شوێنێ تر لە سارای حوزوور
لەوێش ماوەیەك گەڕا و خولاوە   بەختی یاری بوو لەوێش بەولاوە
کەوتە نێو دەریای سەیری ئەسماوە   حیسابی ئەویش لەوێ بڕاوە
هەنگاوی هەڵگرت بۆ سەیری سیفات   لەوێش تێپەڕی بۆ حوزووری زات
یا بۆ شئوون و ئوسووڵی ئوسووڵ   لێرەدا داوای ڕەوایە و قبووڵ
ئەمجارە نۆبەی تەجەللای زاتە   موراقیب لەوێ غەرقی خەلاتە
بەڵام کام خەلات! قوربی بێ وێنە   وێنە چی ئەکا لەلای بێ وێنە
جا کە لێرەدا بڕاوە ڕوتبە   نەفسی دامەزرا بەو حاڵی قوربە
بێجگە لە ڕوتبەی ڕەزا و عەبدییەت   یا دەرکی کالای بالای فەردییەت
چی ئەوێ ئاخۆ ئەو خاوەن جاهە   کە وا لە سایەی (لِي مَعَ اللّٰه)ە
غەیری (تَقَرُّبْ) ڕوتبە مەمنووعە   دائیرەی (وَلِي) بیستە مەقطوعە
ئەم شوێنە شوێنی ئاخرین خاڵە   بۆ (وَلِي) ڕۆیین لەولا مەحاڵە
مەگەر بە ڕێکەوت لەکاتی ئەحواڵ   بە سورعەت بڕوا وەك سەیری خەیاڵ
ئەویش لە سایەی ویلایەی (نَبِيْ)   کە ئەسڵە لەبۆ ویلایەی (وَلِي)
لێرە بەرەوژوور بۆ ئەنبیایە   قوربی ئەوانیش لەم قوربە جیایە
بێجگە خۆیان و خوداکەی خۆیان   شەرحی نادرێ، کول مەبە بۆیان
ئەمان موقتەدای گرۆی بەشەریین   لە هەموو شێوەی بەشەریی بەریین
واتە لە سەیر و سورعەتی ڕێدا   ڕێگەی کەسێ تر نابێ لەوێدا
ئەگەرنا ڕەشیی هەرگیز لە حەبەش   ناسڕێتەوە، خولقاوە بە ڕەش

کەس بە تۆزی پێی ئەو بزورگانە   نەگەیوە و ناگا بێ شك بزانە

چونکە ئەمانە مەدعووی خودانە   خەڵکی تر هەمووی مەدعووی ئەمانە

جا ئەم مەقامە تا ئەو مەقامە   فەرقی نیسبەتیان تێفکرە کامە

بەشێکی خاصە بەوان دراوە   لێرەدا گشت کەس بڕواتە دواوە

بەلام واش ئەبێ لە سایەی ئەمان   کەسێ کەوتە سەر رێبازی ئەمان

لای ئەدا بەقەد تاڵێ مووی سەری   ئەستێرەی بەختی دەری خست سەری

دائیرەی صوغرا و کوبرای بەجێ هێشت   لە ئەعلا و عولیاش تامێکی لێ چێشت

هەتا کەم کەمە ئەگا بەو دەمە   کە یەك دەم لەوێ شیفای سەد خەمە

کە هات و لەوێش بە دەستی قەزا   گەیشت بە روتبە و مەقامی رەزا

خەلاتی رەزای ئەکەن بەبەردا   تاجی (مَرْضِيَّه)ی ئەنێن بەسەردا

لەپاش گەیشتن بەو شوێنە پاکە   ئەگەڕێتەوە بۆ لای ئەم خاکە

ویسعەت و پاکیی دڵ و دەروونی   بێ فەرقە لەلای بوون و نەبوونی

بوونی بۆ عالەم سوود و رەحمەتە   ئەو ئاوەخۆرەی دەریای رەحمەتە

صوحبەتی مایەی رەزای خودایە   گۆشە چاوێکی بۆ دڵ دەوایە

مامۆسای دەرسی قوربی یەزدانە   کالای حەقیقەت لەلای ئەوانە

خاوەن شکۆیە ئەو کەسەی وابێ   با بە دەم لەگەڵ من و تۆدا بێ

قەت غافڵ نابێ هەروا لەجێوە   وەزیفەی دەعوەت ئەبا بەڕێوە

خاوەنی مولکی بەقای لیقایە   بەلام کام بەقا (بَقَاءْ بِاللهْ)یە

سەرێکە و هەزار سەودایە، کاکە   ئاوایە حاڵی ئەو پیاوە چاکە

ئا لەمەوژووریش هەزار هەزارە   ئەو کەس تێ ئەگا خۆی وا لەو شارە

ئەویش بە ویست و لوتفی خودایە   ئەنا چۆن بەشەر ئەگا بەو پایە

برام ئەمانەن (أَوْلِيَـآءُ اللهْ)   (هَنِيئـاً لَهُمْ، هَدَاهُمُ اللهْ)

ئەم رێبازەیە مانای تەریقەت ... ئا بەمە ئەڵێن لوببی شەریعەت

شەریعەت یانی کردەوە و زانین ... تەریقەت مانای رۆیین و روانین

ئەوی (عَيْنُ الْيَقِينْ) (حَقُّ الْيَقِين)ە ... لێرەدا ئەڵێن برۆ و ببینە

هەرکەس نەچێژێ مەزەی ئەو بادە ... تێ ناگا بە تۆ بەس بە قسەی سادە

خۆتی لێ لادە یا بەجێی بێڵە ... چونکە لە بەزمی ئەو بادە وێڵە

زانا و نەزانا لێرە نەزانە ... تا خۆی نەچێژێ بادەی ئەمانە

بەرەکانیی لەگەڵ ناحاڵیی ... بەزایەدانی عیلمە و کەماڵی

ئەگەر ئەو مەزە زەوقی دا بە دڵ ... ئەو لە تۆ باشتر دڵی دێتە کوڵ

ئەوسا ئەزانێ کە ئەو نەزانە ... دەوای زامی دڵ بەدەس ئەمانە

نەزانیش کاتێ تەواو خراپە ... ئا لەو چاکانە بگرێ خراپە

نەقس و نەزانیی خۆشی بە زانین ... دابنێ کاکەم نەك بە نەزانین

خۆی لە زەلکاوی نەزانییدا بێ ... تانەی لە زانای رەببانیی دابێ

سا پەنا بە خوا لەو نەزانییە ... غەرقی غورووره و لاشی وا نیە

هەرچەند ئەولیای خالیقی وەدوود ... وێنەی درەختی بەرن پڕ لە سوود

سەد کەرەت نەزان بەردی تێ بگرێ ... ئەو بۆ ئەو خەڵکە سەمەر هەر ئەگرێ

هەرکەس بە ئیخلاص دەسی لەبۆ برد ... زەنبیل فرۆشە و زەنبیلەی پڕ کرد

بەلام بۆ نەزان بە ئینکارەوە ... دەس ئەخاتە نێو کونی مارەوە

ئەولیا جێگەی غیبطەی ئەنبیان ... وەك لە (بَيْضَاوِي)[3] وا ئەکا بەیان

حەیفە ئەو کەسەی خاوەن شعوورە ... لە دەرکی فەیزی ئەمانە دوورە

نەتبیستووە سەگی یارە غارەکان ... شوێنی ئەوان کەوت گەیشت بە ئینسان

بەم مانا لەگەڵ ئەوان کەوتە گەشت ... بۆیە لەو دنیا ئەچێ بۆ بەهەشت

هۆشت بێ نەکەی لە بێ خەبەریی ... لە قسە تێ نەگەی، وا گومان بەری

که من مەبەستم لە غیبطەی ئەوان
بەرزیی مەقامی ئەمان بێ لەوان

ئەوان بە نیسبەت میر و وەزیرن
ئەمان خزمەتچیی ماڵ و گزیرن

فەرقی دەستوپێ و وەزیر بزانە
ئەزانی مانای فەرقی ئەمانە

خزمەتچیی هەرچەند دایم بەردەستە
بەڵام مەقامی هەر نزم و پەستە

لەگەڵ ئەمەشدا دووری مەزانە
ئاواتەخواز بێ وەزیر بەمانە

ئەنا مەقامی وەلیی تا نەبیی
مەسافەی بەینی سەمایە و زەویی

نەبیی مەتبووعە و وەلیی تابیعە
لە سایەی ئەودا بەڕقی لامیعە

بەڵام فەرموودەی زانایان وایە
حاڵی پێغەمبەر لەمانیش جیایە

عرووجی جیسمییش دەسی دا بۆ ئەو
قیاسی عالەم ناکرێ لە ئەو

ئەو بە مەرکەبی تیژباڵی بوراق
سەرکەوت لە لوتکەی سنووری ئافاق

تا ئەو جێ جێ بوو جیبریلیش بەرکەوت
ئەنجا لەوەوژوور ئەویش پەکی کەوت

ماوە بەینی ئەو لەگەڵ خودادا
ئەما وەسیلە لەوێ بەدوادا

واتە لەوەوژوور هەرچی روویداوە
مەڕبووتە تەنیا بە لوتفی خواوە

چی بوو چی کرا، چۆن بوو ئەو حاڵە
بۆ غەیری داعیی و مەدعوو مەحاڵە

چونکە ئەو حاڵە گەنجی ئەسرارە
دەعوەتی ئیسڕای سەیری ئەنوارە

بوراق لە پێ کەوت، ئەما مەجالی
بەسرا لێی سارای سەیری جەمالی

وەك پەیکی ئەمین بەو شاباڵەوە
خۆی دایە پاڵی پاڕە و لاڵەوە

فەرمووی تا ئێرە رێم پێدراوە
رێ لە غەیری خۆت خەڵوەت کراوە

لێرە بەولاوە هەر خۆت مەئزوونی
بۆ ماوای سارای بێ چەند و چوونی

ئەو بەر لە میعراج عونصوری پاکی
ناریی و هەوایی هەم مائیی و خاکیی

دەرچوو لە پەردەی تاریکی حیجاب
طەی کرد دائیرەی عالەمی ئەسباب

هەر زوو کرابوو صەفای جیسم و رووح
تا دەس دا ئەو شەو خەڵوەتگای فتووح

ئەندامی پاکی لەسەر ئەم ئەرزە ... چوار کەرەت شۆرا بەو شێوە و تەرزە
بە دەستی جیبریل بە ئاوی زەمزەم ... تا بۆ ئەو شەوە ببێ بە مەحرەم
جیسمی شەریفی لەبەر پیرۆزیی ... هەرچوار ماددەکەی نەیابوو تۆزی
تەزکیەی ماددە و وەسفی عەناصیر ... لەودا ئەبینرا بە چاوی زاهیر
بووبوو بە کۆی نوور ئەو بڵند پایە ... هەر لە دنیادا نەیابوو سایە
کاکە هۆشت بێ نەفست چاغ نەبێ ... ئەم جۆرە باسەت لا قاچاغ نەبێ
قیاسی نەکەی لە حاڵەکەی خۆت ... لە بەژن و باڵا و گیپاڵەکەی خۆت
نەڵێی ئەی بۆ من هیچم نەدیوە ... خۆت ڕێی بینینت لە خۆت بڕیوە
وەك حافز ئەڵێ خۆت لە خۆت دەرچۆ (٤) ... تۆتۆت نەمێنێ تا ببی بە تۆ
واتە پەردەی (من) لە خۆت دارنە ... ئەوسا تێ ئەگەی لەم قسەی منە
وا خەیاڵ نەکەی چی تۆ نەیزانی ... یا هەر ئیشێکی کە تۆ نەیتوانی
نابێ کەسی تر بیکا و بیزانێ ... ئەگەر سەری خۆی لە ڕێیدا دانێ
ئایە نابینی حاڵی قەل و قاز ... قیاسی چۆنە لەگەڵ هەڵۆ و باز
ئەوان هەمیشە وان لە زەوییدان ... ئەمان لە فەزا و هەوای جەوییدان
هەردوو خاوەنی دوو باڵ و دوو پێن ... ئەی بۆچی ئەوان لە دێ نیشتەجێن
یاخۆ ڕێڕەوی فیل و کەرگەدەن ... بازی کەرویشك و ئاسك لە چەمەن
کەچیی هەردوویان لە دەست و پێدا ... بە چوار پەل ئەڕۆن لە ڕەوتی ڕێدا
بەڵام تێفکرە سروشت و خوویان ... لە شێوە و پاکیی یا ڕەنگ و ڕوویان
ئەم قیاسانە پووچ و بێ تینن ... لەخۆدەرچوون و خۆنەناسینن
ئەمانەت هیچی لا سەیر نەبێ ... نازانی! هەرچی کەوتە بەحری خوێ
ڕێك ئەبێ بە خوێ بێ شك و گومان ... بەڵام میقداری بە تووڵی زەمان
وەك لە ئێرانا دەریاکەی ورمێ (٥) ... ئاسنیش بە تووڵ ئەگیرێ بە خوێ

زیاتر لە چەند جار ئا بەم دوو چاوە   لەوێدا دیومە چەن شت گۆڕاوە

وەهای ئەگۆڕێ تەواو و کەماڵ   کەلاکی مردووش ئەکا بە حەلاڵ

سەیریش ئەوەیە کەس نوقم ناکا   سەد جار مەلەوان خۆی بە بن دا کا

جا ئەگەر حاڵی ئاو و خوێ وابێ   ئەی ئەگەر بەحری رەحمەتی خوا بێ

نابێ تەئسیری فەیزی رەببانیی   ئا لەو دەریایە کەمتر بزانی

بەڵکە هەر قیاس ناکرێن لەیەك   نە بە زۆر و کەم نە بە هەزار یەك

چونکە پێویستە ئەم بە وەخت و کات   پێویستیی بۆ ئەو هەیهاتە هەیهات

جا بۆیە ئەڵێین ئەو پلە و پایە   نادرێ بە کەس هەتا هەتایە

ئەم تەشریفاتە ئیختیصاصییە   نەك بە کەسب و حاڵ ئەوەی راسییە

سەیری حوزووری زاتی خودایە   بەزمی مەقامی (لِی مَعَ اللە)یە

بڕوانە مووسا و قوربی سوبحانیی   ساحەی لێ تەنگ بوو بە (لَنْ تَرَانِي)

گەر کەسێ بڵێ من رۆژم دیوە   راس ئەکا، بەڵام رۆژی نەدیوە

ئەوەی ئەبینرێ نوورەکەی رۆژە   هەر ئەو نوورەشە حیجابی رۆژە

کەوابوو بە (لَنْ) نەچێ بە هەڵە   دیتم و نەمدی بیکە مەتەڵە

بەڵام بینینی ئەو نوورە جوانە   لێرە یا لەوێ فەرقی بزانە

تێفکرە ماوای ئەم و کێوی طوور   (بُورِكْتُمْ لَنَا نُورٌ عَلَى نُورْ)

باسی هەر خاڵێ لەو تاکە خاڵە   مەزهەری جەلای حوسنی جەماڵە

پێویستی بە سەد دەفتەرە و قەڵەم   با لەوە زیاتر دەمی لێ نەدەم

سەیری خەیاڵی خاوەن خەیاڵان   لێرەدا گشتی رۆیی بە تاڵان

بۆ غەیری حەزرەت بۆ عیجزی حوزوور   کافییە حاڵی مووسا و کێوی طوور

هەوری بەهاری خەزێنەی رەحمەت   فەزا جەلا دا، لابەرێ زوڵمەت

بە خوڕ بڕژێنێ رەژنەی بارانی   بۆ رووحی پاکی لەگەڵ یارانی

بۆ ئەهلی بەیت و ئەصحابی کیرام
تا قافی قیامەت لەگەڵ سەد سەلام

قەڵەم بە ڕێکەوت ڕێی کەوتە ئێرە
ئەنا من زەینم لێرەدا کوێرە

بەڵام کە زانی باسی خودایە
نێوی ئەو زاتەش هاتۆتە کایە

وەسڵی دڵدارە و جەژنی لیقایە
زەمزەمەی بەزمی شەوی ئیسڕایە

وەك سەیری خەیاڵ شێت بوو هەڵوەدا
بۆیە دەستی کرد بە چەقرە سەما

لەم قۆناغەدا بڕێ هات و چوو
تا سەری شکا مات و بێدەنگ بوو

خەیاڵیش سەرسام ماوە، بێهۆشە
باسی دۆسی دۆست ئۆخەی چەن خۆشە

خۆ هەرچەن دوورم من لەو خۆشییە
قەیناکا ئەمەش نیوەی خۆشییە

قەڵەم وەك بولبول با نەشگا بە کام
حەز لە باسی گوڵ هەر ئەکا، بەڵام

هەرچەن تازە من لەگەڵ خۆشیی دڵ
دوورین لەیەکتر لێرە تا تۆی گڵ

تا سەرای مەحشەر لە شەرمەساریم
لەتاوی ئێشی دەردەکەی کاریم

کۆکۆی شەرارەی مەینەت بارمە
دڕکی مەم و زین لە جێی یارمە

خەفەتخانەکەی دڵەی ناکامم
دووریی مەیلەکەی لەیلە هۆی زامم

من بۆ ئەم دڵەی کۆسکەوتەکەی خۆم
بڕیارم داوە هەر مەینەت ئەخۆم

مەگەر یەکێ بێ لە خاسەی ڕاسان
غیرەت خاتە کار لە ڕێگەی ئاسان

بە کوێرە کوێرە ئەو بگرێ دەستم
تا بگەم بە کۆی کۆگای مەبەستم

خوا خۆی ئەزانێ مەبەستم کامە
تەنیا قبووڵی ئەوم مەرامە

ئەگەر مەیلی بێ کەڕەم فەرما بێ
کێ هەیە بڵێ نابێ ئاوا بێ

خۆ ئەگەر مەیلی سزاش کا بە قەهر
با فریشتەش بێ لێی ئەکا بە زەهر

بیستووتە حاڵی هاڕووت و ماڕووت
گیرۆدەی چی بوون هەردوویان بە جووت

کەمتر لە نەفەس هاتوچوونێکە
بەس بە ئیرادە و (کاف و نوون)ێکە

وا ئەبێ ئاگر ئەکا بە بەهەشت
هەروەك دەری کرد ئادەم لە بەهەشت

گاه سولەیمانێ ئەکا بە صەییاد   تەختی ملهوڕان ئەداتە بەر باد
جارێ دوور ئەخا یووسف لە یەعقووب   کرمەڕێز ئەکا ئەندامی ئەییوب
چاوەکەی یەعقووب نابینا ئەکا   یووسف ئەسیری زولەیخا ئەکا
عالەم قڕ ئەکا بە تۆفانی نووح   خەتا ئەبەخشێ بە تۆبەی نەصووح
حۆریی لەبۆ شیث دێنێ لە بەهەشت   ئیدریس لە دنیا ئەبا بۆ بەهەشت
چونکە ئەم زاتە خۆی حۆریی زادە[٦]   هەردوو حاڵەکەی خەرقە بۆ عادە
یا یەدی بەیزا ئەدا بە مووسا   ئەشبا بۆ سەما بە بەدەن عیسا
نیل ئەکا بە رێ بۆ مووسای عیمران   غەرق ئەکا فیرعەون بۆ پەندی دەوران
قاروون بە ئەرزا ئەباتە خوارێ   عەصا بۆ کەلیم ئەکا بە مارێ
وا ئەبێ چاکێك زۆر خراپ ئەکا   یاخۆ خراپێك بە پیاوچاك ئەکا
گاهێ زانایێ ئەکا بە نەزان   جارێ نەزانێ ئەکا بە لوقمان
جارێ بێ بەختێ بەختەوەر ئەکا   گاه شاهەنشاهێ دەربەدەر ئەکا[٧]
گاه بە گەدایێ ئەبەخشێ شاهیی   ئینسان مات ئەکا تیپ و سوپاهی
گاه فەقیر ئەکا بە سەرمایەدار   بە پیاوێ ماقووڵ لە دێهات و شار
گاه دەوڵەمەندی خاوەن سفرە و خوان   وا فەقیر ئەکا موحتاج بە دوو نان
وا هەیە لە پیاو دروست ئەکا ژن   وا ئەبێ بێ باب کوڕ ئەدا بە ژن
گاه لە هەردووکیش زاووزێ نیە   کەوابوو ئەمەش ئەمری عادییە
وا ئەبێ لە بەرد حوشتر دێتە دەر   وەك تاقە ناقەی ساڵح پێغەمبەر
یەك بە خەیاڵی چوونە بۆ زوحەل   یەکێ داماوە بۆ کەرێکی شەل
یەکێ لە دەریا دوڕ دێنێتە دەر   یەکێ سووڕ ئەخوا بەشوێن ڕێویی لەڕ
یەکێ پێخواسە لە دەشت و لە دەر   یەکێ سەرئەخا بۆ کوڕەی قەمەر
یوونس ئەخاتە قورگی حووتەوە   بیخە تای عەقڵی تەرازووتەوە

هــەروا تێفکــرە لــەو خــوار و ژوورە
لــە عــەقڵی ئێمــە تــا چــەندە دوورە

لەگــەڵ ئەمەشــدا بــێ شــك بزانــە
بەبێ حیکمــەت نــین هــیچ کــام لەوانــە

جــا ئەگــەر زانیــت شــوکری خوداکــە
ئەگەر نــەتزانــی بێــدەنگ بــە، کاکــە

بە موناسەبەی ئەوە کە بە ڕێکەوت لە سەرەتاوە باسی حوزووری خوا و دۆستانی خوا هاتە کایەوە، بە پێویستی ئەزانم هەندێکی تر لەسەر مەوزووعەکە بڕۆم بۆئەوەی باشتر روون بێتەوە بۆ خوێندەوارانی بەڕێز کە ئینسانی حەقیقیی و راستەقینە کامەیە و چۆن بەو پایە ئەگا، وە تەسەووف بنەڕەتەکەی چییە و ئەهلی تەسەووف بەڕاستیی کێن و چۆن ئەگەن بەو پلەوپایەی خواناسییە

بێگومــــان گــــرۆی نەتــــەوەی بەشــــەر
ئــەهلی چــاکە بــن یــاخۆ ئــەهلی شــەڕ

هەموو یەك رەگەز، یــەك بــەر و پشــتن
لــە ئەســڵا هــەموو لــە یــەك سروشــتن

دەســـکردی قــەزای خــودای غــەفوورن
نێر و مــێن، ســپین یــا رەش و ســوورن

جــا کــە مــەیلی کــرد یــەزدانی تــەنیا
ئیطاعــەی بکــرێ لــە رووی ئــەم دنیــا

هــەر بــەردەوام بــێ وەزیفــەی بەنــدە
تــا لــە قیامــەت نــەبێ شــەرمەندە

بە هــۆی تەناســول لــە نێــر و لــە مــێ
وای کرد کۆمەڵێك بڕوا و هــی تــر بــێ

تا یەك لەدوو یــەك ئاگــا بــن، حــاڵیی
خەڵوەی خواناسیی قەت نــەبێ خــاڵیی

ئــەنجا دوو رێگــەی بــۆ کــردن دیــاریی
یەکێ رێگــەی راس، ئــەوی تــر لاریــی

ئەفــەرموێ هەرکــەس لەســەر چاکەیە
وا حــاڵی باشــە و جــەزای چــاکەیە

بــەڵام کــە بــاری نابــاریی بگــرێ
جــەزای ســزایە هــەرکاتێ بمــرێ

بەهەشــــتی دانــــا بــــۆ چــــاکەکاران
دۆزەخ بــــۆ گــــرۆی خراپــــەکاران

هــەروەك بەهەشــتی لیقــا بــۆ خاســان
دووریی ئــەبەدیی بۆ خــوانــەناســان

جا بڕێ بە هۆی ئەنبیا و رەسووڵ   ڕێگەی چاکەیان بە دڵ کرد قبووڵ

بڕێ تر بە هۆی ئیغوای شەیتانیی   چوونە سەر ڕێگەی هەوای نەفسانیی

چونکە لە هەریەك لەم نێر و مێدا   دوو هێزی چاکە و خراپەی تێدا

هێزی نوورانیی رووحی ئینسانیی   لەگەڵ جنوودی قوای رووحانیی

کە دایم مایل بە خوداناسیین   دژی کردەوەی خراپ و قاسیین

ئەوی تر نەفسە، کە ئەو ناپاکە   حەز ناکا هەرگیز لە ئیشی چاکە

خۆی و جنوودی قەڵب و نارەسەن   هەر حەز لە کاری نارەسەن ئەکەن

جا بە حەقیقەت ئەم دوو هێزانە   هۆی بەرزیی و نزمیی نەوعی ئینسانە

هەرکەس هەوڵی دا رووح و جنوودی   زاڵ کرد لەسەر نەفس لەگەڵ جنوودی

ئەوا عەبدێکی راسە و قاڵ کراو   وەك جلی چڵکن بیشۆری بە ئاو

خۆ ئەگەر نەفسی زاڵ بوو لەسەر رووح   سا مەگەر بۆتەی تۆبەکەی نەصووح

بگا بە دادی ئەو نامورادە   ئەرنا چرووکە و (أُمُّ الْفَسَاد)ە

کەوابوو بەشەر هەرچەن بە زاهیر   تێکەڵ کراوە لە چوار عەناسیر

بەڵام بە کورتیی ئەعزای ئەندامی   لەسەر دوو بەشە، ئەگەر بفامی

ماددە و موجەڕڕەد واتە لەطیفە   ئەم پاکە وەك نوور، ئەویان کەثیفە

ئەتوانم بڵێم ئەم دوو سروشتە   هۆی بوونی دنیا و قیامەت گشتە

تا بۆی خەریك بی بە وردەکاریی   سەرسام ئەمێنی لە صونعی باریی

باسی حیکمەتی هەریەك لەمانە   پێویستی بە چەن عیلمی گرانە

فەلسەفە و کەلام، عیلمی مەعانیی   عیلمی گژ و گیا و نەشەی حەیوانیی

چونکە بێگومان گرۆی ئینسانیی   سێ گیانی تێدا ئەبێ بیزانی

رووحی نەباتیی بۆ نەشە کردن   رووحی حەیوانیی بۆ خەو و خواردن

یا بە چەشنێ تر ئەڵێین بۆ لاشە   ئەم دوانە ئەرکیان بەس بۆ مەعاشە

رووحی ئینسانییش بۆ خوداناسیی   بەڵام دوای ئەوەی کە خۆتت ناسیی
سوودی ئەمیشیان ڕێگەی ڕەشادە   بەرهەمی خۆشیی ڕۆژی مەعادە
حەزرەت ئەفەرموێ هەرکەس خۆی ناسی   ئەنجا ئەتوانێ بڵێ خوام ناسی[٨]
قەیدی تەقلید و چێوی ئیستیدلال   بشکێنێ و شهوود جیلوەدا جەمال
واتە شهوودی تەجەللای حوزوور   وێنەی تەجەللای جەلای کێوی طوور
جا وا تێنەگەی کە ئەم شهوودە   شهوودی کونهی زاتی مەعبوودە
بەڵکو شهوودی شەعشەعەی نوورە   کە حەزرەتی زات بەو مەستوورە
بەڵام ئەو حاڵەش لە ڕێی نەوافیل   لەگەڵ فەرائیز بۆی ئەبێ حاصیل
حەدیسی قودسیی صەریحە و دیارە   بەم ڕوتبە بەرزە ئەکا ئیشارە
ئەگەر لە کانگەی ئیخلاص و یەقین   تێکۆشێ ئەگا بە (عَیْنُ الْیَقِینْ)
لەوێش بەولاوە بۆ (حَقُّ الْیَقِینْ)   جا تەجەللای زات ئەبێ بە یەقین
ئەرنا ماسیوا بێ سەر و شوێنە   بۆ دەرکی کونهی زاتی بێ وێنە
فیکری سەقافە و عیلمی قیل و قال   پڕ لە ئاژاوە و خیلاف و جیدال
یا دەرك و فەهمی رووحی ئینسانیی   چۆن ئەگا بە زات! نەقصە بۆ شانی
بەڵکە ناسینی کونهی رووح هەر خۆی   گرانە بە باشیی ئەگەر بۆی بڕۆی
تەنانەت دەرکی ئەسڵی عەناصیر   دوورە لە عەقڵی ئینسانی قاصیر
واتە سروشتی ئەجزای عەناصیر   بزانێ چییە و چۆنن جەواهیر
هەروا تەرکیب و پەیوەندیی ئەمان   پێکەوە چۆنە و چۆن کران بەمان
یا رووح بەو هەموو بەسط و صەفاوە   بە کام دانە و داو بە لەش بەسراوە
ئەنجا نیسبەتی بە گشت ئەجزاوە   جیوارە یاخۆ تێکەڵ کراوە
یا (سَرَیان)ە وێنەی ئاو و گوڵ   خۆی کەم کەم ئەچێ بۆ سەر پۆپە و چڵ
سابیتە و سەییار، یا نیشتەجێیە   هەرکام ئەفەرمووی، ئادەی لەکوێیە ؟

ئەنجا لە حالی خەودا چی ئەکا		ئەگەر وا لەلات ئەی خەو چی ئەکا
ئەگەر نەماوە لەلات ئەوکاتە		کەوابوو حاڵت حاڵی مەماتە
باقیی لەطائیف کە هەروەك رووحن		مەزهەری صەفا و جنوودی رووحن
بەپێی ژمارە سێسەد و شەستن		هەموو وەسیلەی ئەسڵی مەبەستن
ئەگەر حیجاب و پەردەی نەزەریان		لە رێی دینەوە لاچێ لەسەریان
چ دەورێك لەنێو لەشدا ئەبینن		کە موو لە قیر و هەشدا ئەبینن
شەرحی ئەوصاف و جێگەی ئەمانە		بەم کورتە باسە مومکین مەزانە
ئەوانەی بە دەم وێنەی ئەرەستوون		ئەتوانم بڵێم ناویان نەبیستوون
تا بگا بەوەی بزانن کە چین		بەس لەبەر ئەوەی لەبەرچاو خەفین
کەچیی ئینسانییش[٩] تەنیا بەمانە		ئەنا ئینسانیش وەکو حەیوانە
ئەخوا و ئەخەوێ، ئەچێ بە رێدا		کروکاش ئەکا لێرە و لەوێدا
بە ژیانی کاتیی تۆماری تەمەن		ئەپێچێتەوە لە دەشت و چەمەن
چونکە چی مایەی لەززەتی لەشە		لەنێو عەناصیر دابەش دابەشە
بەلام سولتانی (لَذائِذ)ی لەش		نەفسی خەسیسە پڕ لە حیلە و غەش
واتە ئارەزووی قوای شەهوانیی		بەس بۆ ئەندامە و هەوای نەفسانیی
ئەو بەشەش کە وا پاك و بێگەردە		عالەمی ئەمرە و دوورە لە پەردە
هۆی خوداناسین، خۆت نەناس مەکە		خوداناس لەگەڵ خۆت قیاس مەکە
بەپێی سروشت و ئارەزووی خۆیان		تالیبی چاکەن تا بکرێ بۆیان
وەك بڵێی دایم وان لە دەعوادا		لەگەڵ جنوودی نەفس و هەوادا
تاوێ ئەم زاڵە تاوێ تر ئەویان		بۆ شەخسی خاوەن دین و موسڵمان
بەلام بۆ شەخسی فاسق و فاجر		هەر نەفس زاڵە وەك شەخسی کافر
مەگەر جاربەجار فاسقی بەفام		بڵێ هەیاران من بەندەی خودام

بۆ ئەبێ نەچم بەلای چاکەدا   خۆ گشت کەس سوودی وا لە چاکەدا
ئەویش کەم وایە هەتا سەر وابێ   مەبەستی رەزا و ئەمری خودا بێ
تانەی رەفیق و هاوەڵی لاری   نایەڵن دەرچێ لە رێی نابـاری
ئەمانیش هەر زۆر وەسیلەی شەڕن   وەك نەفس و شەیتان پیس و بێ فەڕن
ئەنجا عەناصیر وەك شووشە و چران   لەطائیف وێنەی نووری نێو چران
ئارەزووی نەفسیش نەوت و ئاگرە   تا شوێنی کەوی تینی زیاترە
جا چرا ئەگەر پاك و بێگەردە   شووشەکەی سەری نابێ بە پەردە
بەڵام هەرکاتێ رەش بوو ئەو شووشە   بە دووکەڵ، حاڵی نووریش مەغشووشە
کەم کەم تێك ئەچێ شێوەی نوورانیی   تا تەبدیل ئەبێ نوور بە زوڵمانیی
بۆیە ئەوانەی ئەسیری هەوان   بێبەش لە نوور و وەسیلەی هودان
یا لە ئەسڵی دین دەرئەچن تەواو   یا موسڵمانن بەڵام هەر بە ناو
دووکەڵی گوناه دڵی داگرتوون   بۆیە بە رووح و بە دڵ وەك مردوون
ئەنجا لەطائیف بەپێی تەسەووف   پێنجیان رەئیسین بەبێ تەخەللوف
قەلب و رووح و سیڕ هەم ئەخفا و خەفیی   کە لای ئەهلی خۆی روونن نەك خەفیی
سەیر و سلووکی رێگەی تەریقەت   بەمانە ئەکرێ بە رووی حەقیقەت
بۆ سەیری صەفای لیقا ئەمانن   بۆ جیلوەی روتبەی بەقا ئەمانن
ئەم رێبازەیە بۆتەی ئینسانیی   قاڵ ئەکا لاشەی رەش و زوڵمانیی
مشتومال ئەکرێ شووشەی لاشەکەت   بە روون بوونەوەی چاوە باشەکەت
واتە چاوی دڵ هەم لەطیفەی رووح   خەفیی و ئەخفا و سیڕ پڕ بێ لە فتووح
بۆ شەخسی سالیك ئەنواری باریی   بەپێی ئیستیعداد بۆی ببێ جاریی
جا لەمانەوە بۆ نەفس و ئەندام   بە مەقصوود ئەگا (فَنِعْمَ الْمَرَامْ)
خودا ئەناسێ بە عیلمی شهوود   دەرئەچێ تەواو لە قەید و قیوود

مەجال نامێنێ بۆ شك و گومان — عیلمی تەقلیدیی ئەبێ بە ئیزعان
تەصدیقی تەواو لەکاتی ئەحواڵ — ئەکا لە دڵدا بە جیلوەی جەماڵ
بەڵام بێ ئەمان عیلمی لەش بە زات — مەحاڵە دەس‌دا هەیهاتە هەیهات
چونکە نیسبەتی بەو کیبریایە — بە وێنەی قیر و نوور و ضیایە
بەبێ تێکەڵیی لەطائیف بە لەش — دەرکی چی ئەکا لە نوور قیری رەش!
ئەنجا ئەمانە کە چوونە بەر لەش — بۆ باری تەکلیف ئەبن بە هاوبەش
ئەمانیش لەبەر صەفوەتی خۆیان — عەکسی زوڵمەتی لەش ئەچێ بۆیان
حەتتا منالّی بچکۆلە و ساوا — لەم عەکسیاتە بێبەش نەماوە
تەنانەت کاتێ وا لە منالّدان — عەکسی زوڵمەتی دایکی بێگومان
پێ ئەگا تا خۆی کەم کەم پێ ئەگا — عەکسی تریشی هەروا لێ ئەدا
جا ئەگەر هات و لەبەر نابارێی — باری گوناهیش بوو بە سەرباری
هەر تەواو تەم و دووکەڵی رەشی — ئەدا لە رووح و لە لانەی لەشی
وەك چرا و شووشە و نوور و دووکەڵی — عەکسی قەساوەت ئەبێ تێکەڵی
جا ئەبێ لە نوێ دەس پێکاتەوە — هەریەك صەفای خۆی لە نوێ داتەوە
لە رێی سلووك و ئادابی طەریق — رابیطەی مورشید بکا بە رەفیق
وەکو مامۆسا دەرسی بۆ دادا — پارێزگاریی کا، نەیەڵێ لادا
لە رێگەی تەقوا و زوهد و شەریعەت — لەگەڵ ئادابی خاصی طەریقەت
بەپێی ئیستیعداد بۆ زیکری باریی — هەریەك لەجێی خۆی بۆی بکا دیاریی
تا ئەگەر لوتفی خودای لەگەڵ بێ — ئەویش تێکۆشێ ئەوەك تەمەڵ بێ
بیخەنە مالّی بۆتەی تەصفیە — مەشغوول بێ تەواو لەبۆ تەزکیە
تا ببێ بە جێی سەرمایەی فتووح — حالّی تەجەڕڕود دەس بدا بۆ رووح
بتوانێ دەرچێ لە لانەی لاشە — بڕوا بە کەونا وەك باز و واشە

بێ بە خاوەن تەصەڕڕوف لە حاڵ — بۆ خۆی و بۆ خەڵك بێ بە خاوەن ماڵ
نەبیرت نەچێ ئەمەش بزانە — ئەم حاڵە حاڵی رووحی ئینسانە
رووحی حەیوانیی تا ئاخر نەفەس — هێلانەی لاشەی بەرنادا لە دەس
بە هۆی ئەم رووحە هەڵئەستی و ئەڕۆی — هەروا بە هۆی ئەم ئەخەوی و ئەخۆی
نابینی کە تۆ لە حاڵی خەودای — خەریکی دەیان مامەڵە و سەودای
رووحی ئینسانییت بێ ئاگای بەدەن — حەز ئەکا بڕوا بۆ ئەسڵی وەتەن
واتە بۆ ئەو جێ[١٠] نیدای ئەلەستە — صەفی ئەرواحە و کۆگای مەبەستە
بەڵام تا رزگار نەبێ لەم داوە — لە عالەمی خەلق ناچێ بەولاوە
کە کەوتە حاڵی تەزکیەی تەواو — ئەبێ بە خاوەن ئیرادەی تەواو
ئەهلی تەجەڕڕود بەم رووحە پاکە — مەشغووڵن بە ئیش لە کەونا، کاکە
وەك بەرقی لامیع مەشریق بۆ مەغریب — طەی ئەکەن بە ئان لات نەبێ عەجیب
دەرئەچن لەنێو عالەمی ئەشباح — ئەڕۆن بۆ ماوای عالەمی ئەرواح
بۆ کەسبی فەیزی تەجەللای جەماڵ — مەقامی قوربە و دەرئەچن لە حاڵ
سەرێکە و هەزار سەودایە لەوێ — هەرچیی داوا کەن رەوایە لەوێ
لە حاڵی (جَمْعُ الْجَمْع)ان ئەمانە — رەبطیان بە ئەشباح هەروەك چەلانە
وەك بڵێی فەسڵ و وەسڵ لەم شوێنە — جەمعیان جائیزە لێرە و لەوێنە
حاڵێکی سەیرە حاڵی ئەمانە — فەهمی بۆ برێ هەر زۆر گرانە
ئەمڕۆ دەستی کەس بەم حاڵە ناگا — ئەبێ مورشیدی شارەزا و ئاگا
چونکە بەحرێکی قووڵ و عەمیقە — عیلمی ئەسرارە و حاڵی طەریقە
غەوواصی ئەوێ لەگەڵ کەشتیی شەرع — ئەویش بەوپەڕی ئیخلاص لەگەڵ وەرع
عیلمێکی خاصە و خاصی خەواصە — راویی لێرەدا (إِبْنُ عَبَّاس)ە[١١]
ئەفەرموێ حەزرەت: دوای شەوی ئیسرا — پێی فەرمووم خودا علوومی (شَتّٰی)

پێی عەتا کردم بەنرخ و گران — عەهدی پێکردم بۆ بڕێ لەوان
کەتمی کەم لە خەڵك لە خاص و لە عام — کەس لێم نەبیسێ (لِيَوْمِ الْقِيَامْ)
لەبەینی خۆم و زاتی حەقدایە — مەحزوون نیم بڵێم وابوو یا وایە
لەبۆ نەوعێ تر ئەمری پێ فەرمووم — لەپاش وەرگرتن عەهدی پێکردووم
بەپێی توانام تا ئاخر نەفەس — دریغم نەبێ، نەیپۆشم لە کەس
بۆ نەوعێ تری، لە زاتی باریی — ئەمری شەریفی وەها بوو جاریی
خۆم موخەووەل بم بیلێم بە هەرکەس — صەلاحم زانی، یا نەیلێم بە کەس
ئایەت و حەدیس بۆ عیلمی ئەسرار — زۆرە بۆ کەسێ دەرك کا ئەسرار
راویی ئەفەرموێ روون و دیارە — ئەو بەشەی حەزرەت تێیدا موختارە
عیلمی ئەسرارە بەبێ تەخەللوف — موختارە موختار لەبۆ تەصەڕڕوف
ئەنجا ئەوانەی تێیدا بەشدار بوون — لەخزمەت حەزرەت لە ئەووەڵ چوار بوون
بووبەکر و عومەر، عوسمان و عەلیی — هەرچوار خەلیفەی بەرحەق و وەلیی
جا بەعزێ ئەهلی صوففەی پڕ صەفا — لە موهاجیرین ئەڕبابی وەفا
لەگەڵ بڕێ تر ئەنصار بەو تەرزە — تەعلیمی فەرموون بەم عیلمە بەرزە
لەدوای پێغەمبەر ئەم چوار رەفیقە — بوون بە رەئیسی ئەم چوار طەریقە
هەروا ساڵ بە ساڵ، قڕوون بە قڕوون — قەطعی نیسبەتیان تا ئێستە نەبوون
بەلام بێگومان لەپاش نوبووەت — روتبەی صەحابەی (أُولُوا الْفُتُوَّةْ)
وا لەژوور هەموو روتبە و ناوێکە — بۆ فەیز و شەرەف وەلەو تاوێکە
تۆزی قەدەمیان سورمەیە بۆ چاو — ئێستاش ئەسەریان روونە وەك هەتاو
نەجمی هودات و نووری نەجاتن — بۆ دین پێشەوای رێگەی خەباتن
نەك هەر لە دنیا رەحمەتن بۆ عام — قائیدی خەڵکن بۆ (يَوْمَ الْقِيَامْ)
لە هەرکوێ یەکێ لەمان مەدفوونە — مردووی ئەو شوێنە لەوان مەڕهوونە

کاتێ کە زیندوو ئەبنەوە یەکسەر ئەمان پێشەوان بۆ دەشتی مەحشەر
فەزڵێکی خاصە خودا پێی داون بۆ یاری حەزرەت هەڵبژێرراون
شەرع و طەریقەت هەر بە هۆی ئەمان ئەگا بە ئوممەت تا ئاخر زەمان
بەڵێ سەرچاوەی دینن ئەمانە زاهیر و باطین لەلای ئەمانە
صوحبەتی تاوێ حوزووری حەزرەت قیاس ناکرێ لە هەزار خەڵوەت
لەگەڵ ئەوەشدا قادەی شەرع بوون زیاد لە هەموو کەس ئەهلی وەرع بوون
سینەی پیرۆزی حەزرەت دەریایە سینەی ئەمانیش بۆ ئەو مەجرایە
چی لە دنیادا بە عالەم گەیشت بەرهەمی رەنجی ئەمان بوو گەیشت
سا خەڵك بزانن یاخۆ نەزانن هەموو پەروەردەی خوانی ئەوانن
هەرکەسێ سپڵە و حەق نەناس نەبێ نابێ بۆ ئەمان بەئیخلاس نەبێ
چونکە واریسی شەرع و طەریقن هەموو بۆ حەزرەت یار و رەفیقن
شەرع میزانە بۆ زاهیری حاڵ ئەسرار بۆتەیە و ئینسان ئەکا قاڵ
هەرکەس قاڵ نەبێ ئەندام و ئەعزای ئەهلی طەریقەت وا ئەدەن فتوای
ئەڵێن هەرکەسێ لە گەنجی ئەسرار نەرژێ بەسەریا فیووز و ئەنوار
نەنۆشێ دەم دەم لە بادەی صەبووح سەد کە زیندوو بێ، جیسمێکە بێ رووح
سا چ زانا بێ یا نەزانا بێ نابێ بە مەحرەم هەتا ئەو وابێ
وا بەسەر لوتکەی هەوای نەفسەوە ئایەی (سَوَّلَتْ لَهُمْ) بۆ ئەوە
دڵی بێ ئاگا و رووحی پێ بەسراو [١٢] لەنێو دووکەڵی قەسوەتا خنکاو
کەی ئەمە رووحە یا ئەو کەی دڵە بازیش بێ دایم کۆتا مەنزڵە
ناگەی بە ئاوات لە جێگەی ئاوات سەد کەرەت فیزکەی بە ژینی ئاوات
جا با هەر بڵێی من موسڵمانم یا بڵێی زانا و ژیر و لوقمانم
کاتێ کە زانیت مونکیر و نەکیر وا هاتن بۆ لات ئەمەت دێتە بیر

ئەوسا ئەزانی بەم قاڵەقاڵە ... بێ ئاگا لە حاڵ دەستی بەتاڵە
چونکە لای خودا دڵی مەقبوڵە ... دایم بە یادی خودا مەشغوڵە
ئەمەش ناگونجێ بەبێ طەریقە ... خۆزگە بەو کەسەی ئەهلی طەریقە
لەو سەرچاوەوە دڵ ئەکا پاراو ... با بڵێن شێتە و عەقڵی ناتەواو
مەبەست لێرەدا لەم دەنگوباسە ... بزانن طەریقەت خاوەن ئەساسە
تۆ کە نەیزانی، هەی نەزانییتە ... خەتای مەعشووقەی دنیای فانییتە
هەوڵت نەداوە بەئیخلاسەوە ... ڕێگە بەی بە لای ڕێگەی راسەوە [١٣]
تا تۆ دەس نەبەی بۆ ئیشوکارێ ... قەت لە هەواوە شت بۆت ئەبارێ؟[١٤]
تۆ کە هیچ نەکەی چۆن بە شت ئەگەی ... ئەویش لە دەریای ئەنواری بێ پەی
خەتای نەبوونی طەریقەت نیە ... کە تۆ خۆت ئاگای طەریقەت نیە
ئەنا لە صەدری ئیسلام تا ئێستە ... بووە و هەر ئەبێ و ڕێگای مەبەستە
بەڵام ئەوکاتە هەموو ئەصحاب بوون ... یاری حەزرەت بوون (أُولُوا الأَلْبَابْ) بوون
نیسبەتی هەموو ناوێك لە ناوان ... زیاد لە (صەحابە) ئەبوو بە تاوان
لەپاش نوبووەت جوانترین لەقەب ... لەفزی (ئەصحاب) بوو بۆ ڕێز و ئەدەب
ئیصطیلاح ئەوسا شەرع و وەرع بوو ... یاخۆ بە کورتیی ئەسڵ و فەرع بوو
یاخۆ بە فەرز و سوننەت نێو ئەبرا ... وتە و کردەوە وای پێ ئەوترا
یا فیقه و تەوحید بۆ (أُولُوا الأَلْبَابْ) ... واتە (أَخَصّ)و (خَوَاصّ)ی ئەصحاب
بەڵام ئەهلی شەرع بە هۆی ئیستیعمال ... لەفزی فەقیهیان گۆڕیی (بِالْمَآلْ)
مەشهوور بوون هەموو بە لەفزی (فَقِیهْ) ... چونکە بە ئەهلی صەفا بوون (شَبِیهْ)
بۆیە غەزالیی ئەفەرموێ[١٥] ئەوسا ... بە ئەهلی صەفودت (فَقِیهْ) ئەوترا
جا لەوان بەدوا بوون بە (تَابِعِینْ) ... ئەمەش بۆ ئەوان پڕ بوو لە تەمکین
ئەنجا تابیعی ئەو تابیعانە ... بەس بوو بۆ بەرزیی روتبەی ئەوانە

تا ئەم سێ جیلە فەرمانڕەوا بوون شەرع و طەریقەت لە بڕەودا بوون
تا قەرن و نیوێك بەم شێوە ڕۆیی ئەنجا دین بەرەو کزیی ئەڕۆیی
زانایان لەگەڵ فەرمانڕەوایان موهەم بوون هەموو، ڕوون بوو لەلایان
ئەگەر جیل بە جیل هەر بێن و بڕۆن لەسەر ئەم حاڵە و خەمی دین نەخۆن
زۆری پێ نەچێ هەر بەتەواویی دین لەنێو گەلان نەمێنێ باوی
ئەنجا بە کۆمەڵ بەوپەڕی ئیخلاس هەم بە ئیستینباط هەم بە هۆی قیاس
ڕەئیان دەربڕیی بە خاص و بە عام چارەسەری کەن بۆ دینی ئیسلام
نەبادا ئەهلی بیدعەت و فەساد دەس خەنە ڕێگای (سَبِیلَ الرَّشَادْ)
هاتن خەریك بوون بە تەدوینی شەرع حەدیس و تەفسیر عیلمی تەقوا و وەرع
هەریەك بە خۆی و کوڕ و کۆمەڵی ناوێ تایبەتیی کەوتە بەر دڵی
بۆ ئەحکامی شەرع بڕیار وا درا زانایانی بەرز، دڵ ڕوون وەك چرا
هەموو لە دەوری یەکتر بن جەم بۆ بەحس لە دین وەك پەروانە و شەم
بە میزانی عەدڵ عیلمیان بکێشن بزانن کامیان بەرز و لەپێشن
کامیان زۆر و کەم بەپێی ئیستینبات ئەحکام لە قورئان ئیستیخراج ئەکات
یا لە حەدیس و ئیجماع و قیاس بۆ فتوا لەمان ئەکا ئیقتیباس
جا بە بڕیاری عولەمای ئەڕشەد مالیك و نەعمان، شافیعیی و ئەحمەد
ڕەئی و فتوایان وەرگیرا بە عام بۆ زۆر و کەمی ئەحکامی ئیسلام
چونکە بەس ئەمان ڕەئیان تەواو بوو ڕەئی ماباقیی گشت ناتەواو بوو
بۆیە ئەم چوارە بوون بە سەرمەزهەب ناوی ئیمامیان بۆ بوو بە لەقەب
بە یەك دەنگ وتیان زانا یا نەزان ئەبێ تابیع بن بە ڕەئی ئەمان
خیلافی ئیجماع بێ قسە و خیلاف خیلافی دینە و بەس لافە و گەزاف
کەوابوو هەرکەس لەم چوارە لادا زیان ئەدا لە خۆی، سوودی پێ نادا

چونکە ئەو کەسە بە خۆی مەغرووره
مەغرووریش یەقین لە راسیی دووره
نەك هەر ئەمە و بەس، ئەو بەو غرووره
لەکاتی خۆیدا غەیره مەعزووره
لادان لە ئیجماع خیلافە و شیقاق
ئەمەش لە دینا پێی ئەڵێن نیفاق
بۆیە حەفتاوو دوو فیرقەی نادان
حەزرەت بە ئەهلی دۆزەخی دانان
تەنیا یەك فیرقە بەگوێرەی حەدیس
فیرقەی ناجییە و دووره لە تەدلیس
ئەویش ئەوانەن لەبەر بزانیی
کەوتنە شوێن حەزرەت خۆی و یارانی
یارەب سەنای تۆ قەت تەواو ناکەین
ئێمەش شوێنکەوتووی ئەو فیرقە چاکەین
با بە کردەوەش ئەهلی تاوانین
بەڵام تابیعی رێگەی ئەوانین
ئەمیش لە خۆتە نەك لە ئێمەیە
لاریی و ناباریی ئەرکی ئێمەیە
لوتف و هیدایەت لەسەر ئیشی چاك
لایق بە تۆیە ئەی خودای بێباك
خۆتی رێنوێن بۆ هەموو بەندەت
وەك خۆت ئەبەخشی بەندەی شەرمەندەت
ئەنجا ئەوانەش ئەهلی مەعنا بوون
خەریکی وەرع و زوهد و تەقوا بوون
لەسەر فەرموودەی بەرزی پێغەمبەر
پاڵیان دا بەلای جیهادی ئەکبەر
واتە جیهادی نەفس و رەزائیل
دایم بە فەیزی خودا بوون مائیل
مەبەستیان حوبب و رەزای خودا بوو
خەیاڵیان لەلای گەنجی لیقا بوو
تا هەموو گەیین بەو لیقا و بەقا
رزگار بوون لە دەس مەینەت و جەفا
(هَنِيئاً لَهُمْ بِمَا هُمْ فَازُوا
بِهِ مِن كَأْسِ الْحُبِّ وَامْتَازُوا)
لەفزی تەصەووف بەنیسبەت ئەمان
یەکجار بەجێ بوو بۆ ئەرکی ئەمان
بۆیە مەشهوور بوون بەم ناوە جوانە
سینەیان چرای نووری ئیمانە
هەرکەس لە وەزعی ئەمان ئاگایە
ئەزانێ حاڵی ئەمانە وایە
ئیتر لەو کاتە کە ئەم ناوانە
نەبووبن، مەعنای ئاوا مەزانە
کە ئەم عیلمانە هیچ کام نەبووبن
یا عولەمای دین بە هەڵە چووبن

عیلمی ئەمانە بە نێو کەسبییە   بە رووی حەقیقەت هەمووی وەهبییە
زەینیان بە غەڵەت قەت ناچێ ئەمان   موشکیلیان لە دەس دەرناچێ ئەمان
بۆ دین و دنیا حەقیقەت ناسن   بۆ کاڵای شووشەی مەبەست ئەڵماسن
بە لوتفی خودا بوون بە موقتەدا   (جَزَاهُمْ عَنَّا أَحْسَنَ الْجَزَا)
کەوابوو عیلمی دینیی بە گشتیی   ئەبێ بە دوو بەش بە شێوەی گشتیی
بەشێکی شەرع و حەدیسە و تەفسیر   بۆ نیزامی دین بەگوێرەی تەقدیر
ئەو بەشەکەی تر عیلمی ئەسرارە   کە بۆ تەزکیە و جەلبی ئەنوارە
هەتا بەو عیلمە خودا بناسن   وەك ئێمە نەبن رەقتر لە ئاسن
ئەوانەی زیاتر بە شەرع خەریك بوون   لە تەکیە و چلە و خەڵوە تەریك بوون
بە شەوخوونیی شەوانی درێژ   ئەتکا لە نووکی قەڵەمیان سەد نوێژ
بۆ کەشفی رمووز، حەللی مەسائیل   دەعوا رەوا بوون بەپێی دەلائیل
بەم حاڵە لە رێی وەرع و تەقواوەش   مەعشووقەی دڵیان ئەگرتە باوەش
ئەکثەریان ئەهلی صەفای دەروون بوون   ئەهلی بەصیرە و چاو و دڵ روون بوون
(ذِي الْجَنَاحَيْنْ) بوون زاهیر و باتین   یەك لەیەك چاتر شاریح و ماتین
بەڵام ئەوانەی سیریان مەبەست بوو   دڵیان هەر لەلای عەهدی ئەلەست بوو
لەبەر صەفوەتی دڵ و دەروونیان   لەبەر زەمیری هەمیشە روونیان
لەبەر صەفاگای فەزای لیقایان   لەبەر ئەحواڵی فەنا و بەقایان
لەبەر عرووج و نزوولی رووحیی   بە زەوق و نەشەی بادەی صەبووحیی
هەموو لەم رێدا وا موصەففا بوون   وەك ئەهلی صوففەی مەدینە وابوون
فەرقی مابەینیان تابیع و مەتبووع   حاڵەتیان یەك حاڵ بە نەصصی مەقطووع
تەنانەت لەگەڵ موعجیزەش هەروا   ئەم بە تەحەددا، ئەو بێ تەحەددا
واتە ئەم ئەبێ بڵێ من نەبیم   وەلیی قەیناکا نەڵێ من وەلیم

بەڵگەی موددەعیی روتبەی ریسالەت — نزوولی وەحیە و خاریقەی عادەت

وەك عەصای مووسا و بوونی نیل بە بەڕ — یا شەققی قەمەر بۆ (خَیْرُ الْبَشَرْ)

هەروا خاریقەی عادەش بۆ خەواس — لە ئەولیای حەق دەس ئەدا بە راس

بەڵام بەو ئەڵێن موعجیزەی نەبیی — بە ئەم کەرامەت بۆ شەخسی وەلیی

خاریقە مەعنای بەگوێرەی عادەت — دەس نەدا بۆ کەس بە سەد مەرارەت

وەك تەی مەسافەی بەعید، یا فڕین — بە رووی هەوادا یا لەسەر زەمین

ئەنجا خاریقەش ئەبێ بە شەش بەش — چواری صەحیحە و دوانی پڕ لە غەش

موعجیزە و ئیرهاص بۆ ئەنبیایە — بەڵام کەرامەت بۆ ئەولیایە

مەعوونەش بە هۆی فریشتەی خودا — بۆ شەخسی ساڵح زۆر جار روو ئەدا

پێنجەمین سیحرە، شەش ئیستیدراجە — لای ئەهلی فجوور خاوەن رەواجە

لێرەدا زانای کوردی شارەزوور — (مەولانا خالید) نابیغەی مەشهوور

لە مەکتووباتا ئەفەرموێ: ئەگەر — تەنیا بە (خَرْقُ الْعَادَە)ی پێغەمبەر

باوەڕت ببێ، نەك بە هی وەلیی — ئەبێ خۆت بە خۆت بفەرمووی غەبیی

چونکە (مُؤَثِّرْ) بۆ خەرقی عادە — قودرەتی خاصی (رَبُّ الْعِبَاد)ە

گاه زاهیر ئەبێ لە یەك پێغەمبەر — گاه شەخسی وەلیی ئەکا بە مەزهەر

منەت هەر لەوە و هەر لە خۆیەتی — بیدا بە هەرکەس مەیلی خۆیەتی

کەوابوو گشتی هەر هی خودایە — بۆ خوداش هەمووی سەهلە و رەوایە

تانەدان لەمان وەك تەشەر لەوە — چونکە خاریقەی ئەمان هی ئەوە

ئینکاری ئیعجاز کوفری صەریحە — ئینکاری (وَلِي)ش هەر زۆر قەبیحە

چونکە ئەمانە نوخبەی ئوممەتن — مەحبووبی خودان، خاوەن هیممەتن

خوا بە ئەولیای خۆی ناوی بردوون — (خَارِقُ الْعَادَە)ی زۆری بۆ کردوون

لە کەشفی غیطای حیجابی حوزوور — زیندووکردنەوەی ئەصحابی قوبوور

تەسخیری وحووش، نوطقی حەیوانات سەیر و عرووجی فەوقی سەماوات

ئیحضاری طەعام لەکاتی ناکات گەیاندنی خەڵك بەوپەڕی ئاوات

ئیحیا کردنەوەی دڵانی مردوو ودبیرخستنەوەی بەسەرهاتی زوو

بڕێ لەوانە بە نەصصی کەلام سابیتە و بڕێ بە ئیجماعی عام

(خَارِقُ الْعَادَه)ی ئەمان لەم بارە ئەوەندە زۆرە نایەتە ژمارە

ئەمانەن برام ئەهلی تەصەووف مەنبەعی صەفان بەبێ تەکەللوف

صوففەی سینەیان[١٦] عەرشی خودایە صوحبەتیان بۆ دڵ بە حەق دەوایە

ئایەی (وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينْ) شموولی ئەمان ئەکا بە یەقین

کەون و مەعییەت لەگەڵ ئەمانە بە قەلب و بە رووح شەرتی بزانە

بۆ سلووك لە ڕێی (جَاهَدُوا فِينَا) نەفس و شەیتانت وان لە کەمینا

جیهادی ئەم دوو دژەی حیلەباز مەحاڵە بۆ تۆ برای بە خۆ ناز

ئەمانە دژی نهێنیین لەبۆت نزیکن لە تۆ وەکو خۆت لە خۆت

بەبێ ودسیلە و سیلاحی خەفیی بەرسیسای عابید دەنگ نادا دەفیی

دەستی مەعنەویی ئەوێ ئەم جەنگە دنیات بەدەس بێ مەجالت تەنگە

ئەم دەستە دەستی ئەولیایە بەس بە غەیری ئەمان ناکرێ بە کەس

ئەمان حەریفی ئەم دوژمنانەن مەردی مەیدانی ئەم دین مژانەن

ئەمان جنوودی عالەمی مەعنان سوپای خودایین، چالاك و وریان

لە ڕێگەی سلووك نەفس مرێنن بە باڵی هیممەت شەیتان شکێنن

ئەمانە بازی قودس ئاشیانن لە حیلەی نەفس و شەیتان ئەزانن

لاقەیدی تیر و تانەی ئەوانن دایم بۆ ئەوان دەس بە کەوانن

ئەمان لە دەشتی وەفا ڕاو ئەکەن هەزار دژی وا تووشی داو ئەکەن

بە دانە و داوی دەسائیس فێرن لە بادەی سەبووی حەقائیق تێرن

ئەمان لە دەریای عیلمی (مِن لدنْ) — جورعەنۆشن گشت لەدەس ئەمری (کنْ)
سەرچاوەی دەریای عیلمی ئەمانە — میشکاتی[١٧] سینەی حەزرەت بزانە
ئەمان لەو نوورە ئیقتیباس ئەکەن — بۆیە چی ئەڵێن هەموو راس ئەکەن
ئەمان نەهەنگی دەریای عیرفانن — ئەمان شارەزای کەون و مەکانن
پەردە بۆ ئەرواح لەدوای رەهابوون — نامێنێ، هەروەك چۆن لەوەوپێش بوون
فەرقی ژێر زەویی یا چوونە سەر عەرش — نیە بۆ ئەمان وەك چۆن بەبەر لەش[١٨]
کەوابوو فریادرەسیی ئەمانە — بە شتێکی سەیر و بەعید مەزانە
هەتا پێ نەگەن بەو پلە و پایە — وەك ئێمە هیچیان قەت لە دەس نایە
بەڵام دوای گەیین بەو مەقامانە — خاریقەی عادەش بۆیان ئاسانە
چونکە هەرکاتێ رووحی ئینسانیی — خۆی باتە شێوە و شکڵی جیسمانیی
ئا لەو حاڵەدا وەك باقیی ئەجساد — ئەتوانێ بۆ گشت یارمەتیی و ئیمداد
بگا بە دادی هەر مەددەدخوازێ — بێ ئەوەی هەرگیز بە خۆی بنازێ
ئەمری عادیی بێ یا غەیرە عادیی — بۆ ئەو بەسیطە و شتێکی عادیی
بەڵکە ئەو هەر زۆر لە ئەجسام زیاتر — بەهێزە و زووتر بۆت ئەبێ حازر
وەك موجەددیدی هەزارەی دووهەم — قوطبی رەببانیی، نابیغەی موڵهەم
لە مەکتووباتا بە نەهجی سەدید — لە باسی قسەی سوڵتان بایەزید
باسی ئەم حاڵە ئەکا بە تەفصیل — رووناکتر لە رۆژ، مەگەر بۆ عەلیل
ئێستە بەبۆنەی صەنعەت و پیشە — نموونەی دیاری دیارە هەمیشە
بڕوانە رەسمی سینەما و ڤیدۆ — یا تەلەفزیۆن لەبەرچاوی تۆ
ئەو هەموو رەسم و هەیکەل و رەنگە — ئەو هەموو تەپڵ و مۆسیقا و دەنگە
گیاندار و بێ گیان بەو شێوە باشە — هەروەك ئەسڵەکەی ئەیدا بە شاشە
بە هۆی ئەو دەزگا وات نیشان ئەدات — بێ شك و گومان سابیتە لەلات

کەچیی هەرهەمووی صەنعەتە و پیشە　　جێگەی سەرنجی خەڵکن هەمیشە
ئەنجا بۆ کەسێ زانا بێ بە راس　　هێزی رووح لەمان ناکرێ قیاس
چونکە خاوەنی عیلمە و ئیرادە　　(تَمَثُّلْ) بۆ ئەم بەسیطە و سادە
ئەم کە خۆی گیانە و ئەسڵی ئینسانە　　رووحی پیرۆزی شێرە مەردانە
بۆ ئەبێ وەك ئەو یا زیاتر نەبێ　　بۆ بڕیار ئەدەی ئەم حازر نەبێ
یا وەك فریشتە خۆیان بگۆڕن　　بۆ تەمثیل بە لەش، چ کەم چ زۆرن
هیچ نەبێ مومکین رەوایە بوونی　　ئەی بۆ حوکم ئەکەی تۆ بە نەبوونی
ئومووری مومکین بە مەحاڵ زانیین　　دەلیلە لەسەر جەهل و نەزانیین
ئایە بۆ زانا تەمثیلی جیبریل　　بە شێوەی (دەحیە)[١٩] نابێ بە دەلیل!
یاخۆ ئەوانەی بوون بە میوانی　　حەزرەتی لووط و قەومی نەزانی
بە شێوەی گەنجی ئەمرەد و بێ موو　　هەر بە ئاشکرا خۆیان گۆڕیبوو
نابن بە بەڵگەی (تَمَثُّلْ) بە رووح؟　　کەچیی خۆ لەوان لەتیف ترن رووح
ئەوەش مەعلوومە چی لەتیف تر بێ　　ئەبێ ئیشی وای بۆ سەهل تر بێ
نصووصی قورئان بۆ ئەم تەمثیلە　　لەگەڵ ئەحادیث چاکتر دەلیلە
هەروا ئەشکال و صوورەت لە خەودا　　تەمثیلی رووحە لە نیوەی شەودا
ئەو ئەچێ بۆ گشت مەقام و شوێنێ　　لاشە لەجێی خۆی بەجێ ئەمێنێ
نە ئاگای لە خۆی نە لەو رووحەیە　　کەچیی رووحەکەی ئاگای لەم هەیە
مەگەر جاربەجار کە زۆر ئیشغاڵ بێ　　بە ئیشێ عەجیب سەری جەنجاڵ بێ
ئەویش کە بانگت کرد لە لاشەکەی　　زۆری پێ ناچێ هۆشە باشەکەی
دێتەوە بەر خۆی، دێتەوە بەر لەش　　بێ ئەوەی هەست کا بەم دوو حاڵە لەش
ئەمەش شتێکە ئینکار ناکرێ　　گشت کەس ئەیزانێ و پەنا نادرێ
ئەنجا ئەرواحی ئەو بزورگانە　　چی ئەیکەن هەمووی لە رووی فەرمانە

واته فەرمانی حەزرەتی باریی سا له خەودا بن یا له بێداریی
غەفڵەت بۆ ئەمان تازە مەحاڵە سا لەش ئاگا بێ یا نا لەو حاڵە
وەك موجەددیدی دووهەمین هەزار له مەکتووباتا وا ئەکا ئیزهار
تەنانەت ئەڵێ بۆ چاو نووقانێ نابێ غافڵ بن، وەلەو بۆ ئانێ
لەدوای گەییشتن بەو پله و پایه غەفڵەت بۆ ئەرواح نایەته کایه
شەرحی ئەم حاڵەش لێرە زەحمەته چونکه باسێکه پڕ له حیکمەته
فەهمی بڕێکی ناکرێ به دەم مەجالی ئەحواڵ تەنگه بۆ قەڵەم
(هَنِيئاً لِمَنْ نَالَ بِالْمَجَالْ وَيَا حَبَّذا لِفَهْمِ الْمَقَالْ)
سوقم و صیحەتی راس لەگەڵ درۆ له من وەرگرە، راستت ئەوێ تۆ
ئەمانه رووح و دڵی ئینسانیین بەریی له پەردە و غیطای جیسمانیین
خۆیان نەپێچا به جیفەی ئەشباح خەریك بوون به دڵ به سەیری ئەرواح
گەیین به روتبەی میعراجی رووحیی به زەوق و صەفای بادەی صەبووحیی
هەرکەس قەترێکی لەو بادە نۆشیی تازە ئەو لەکوێ و کۆنه فرۆشیی
ئەوەی تۆ لەلات جوان و پەسەندە لای ئەمان پووچ و بۆگەن و گەندە
ئەگەر هەر زۆریش رژا بەسەریا ئەو لەلایێ تر ئەیخاته دەریا
واته به ئیحسان ئەیبەخشێتەوە بیری بەلایا قەت ناچێتەوە
یەعنی لاقەیدن به دڵ لەو ماڵه لای ئەمان عەکسی عەقڵ و کەماڵه
دەس بەردان له دین بۆ جیفەی دەنیی ئیشی عەوامه و نەزان و شەقیی
ئەمان شتی وا دەس ئەدا بۆیان سەرسوڕهێنەرە بۆ غەیری خۆیان
چونکه سەیرانچیی سارای تەوحیدن له ماسیوای حەق به دڵ بەعیدن
ئەمان له روانگەی دڵی پڕ له نوور له ساحەی سینەی وێنەی کێوی طوور
فەزاچیی سەمای بەرزی عیرفانن ئەمان بەهەشتیش به کەم ئەزانن

سەما لای ئەمان (تَحْتَ الثَّرَی)یە ... من یووسفم بێ، چیم لە هەودایە!
بۆ نموونە وەك مەلای بیارە [٢٠] ... كە نێوی لەنێو نێوان دیارە
ئەفەرمووێ كە بەم كەلاش و پاوە ... ئاسمانانم گشت داوە وەپاوە
واتە كە من خۆم كەلاش وا لەپێم ... بە لەش لە خاكی بیارە نیشتەجێم
بە سەیری رووحیی ئاسمانان گەڕام ... فیكرەی فەلسەفیی غەڵەت بوو لەلام
صونعی كردگار لەژوور فەزاوە ... لە بەدنی كورەی ناریی بەولاوە
واتە لە ئەووەڵ سەما یەك بەیەك ... تا ئەچێتە ژوور نۆهەمین فەلەك
وا نەخولقاون فیكرەی فەلسەفە ... یاخۆ سەقافەی نەزان و سەفە
بگا بە (كَمّ)و (كَیْف)ی ئەوانە ... هەمووی خیلافی فیكری ئەمانە
كەشفی ئەوانە دوورە لە ئەفكار ... مەگەر بە وەهم و خەیاڵ و پوندار
وەهم و خەیاڵیش لێرە وەك كوێرە ... عەینی نیشانە و پلاری كوێرە
مەگەر بە رێكەوت رێكەوێ جارێ ... هەدەف بپێكێ بە بەردێ دارێ
جا قەڵەم ئەگەر بڕوا لەم بارە ... سەری لێ ئەبێ بە داشە هارە
چونكە باسێكی هەر زۆر غەریبە ... نە ئیشی مەلا و نە هی ئەدیبە
ئەهلی خۆی نەبێ دەرناچێ سەری ... ئەگەر تا ئەبەد بڕوا لەسەری

بزانین هەیكەلی ئادەمیزاد لە چەند شت دروست كراوە و سوودیان لە راستیدا چیە

ئەنجا وەك وتم عەناصیر چوارە ... ئاوە لەگەڵ گڵ، هەوایە و نارە
نیسبەتیان لەگەڵ ئێمە ئەم چوارە ... بۆ كوری زانا روون و دیارە
یەعنی لە دوو دوو دروست كراوین ... لە نار و هەوا، لە خاك و ئاوین
بەلام بەشی گڵ لەو تەركیبەدا ... بۆ تەكمیلی لەش لەو تەكوینەدا

هەر زۆری بەپێی ئایەرە و حیکمەت   لەو سیانەکەی تر زیادە بە نیسبەت
هەروەك بەشی ئاو لەگەڵ هەوا و نار   زۆری زیاترە [21] بەگوێرەی ئاسار
رەمزی ئەمانەش کە بۆچی وایە   هەرچەند حەواڵەی عیلمی خودایە
بەلام حیکمەتی ئەم دوو بەشانە   کە بۆ زیاترن ئا لەو دووانە
شتێکی روونە بەنیسبەت ئەوان   ئاو و گڵ هەر زۆر پەست و بێهەوان [22]
بە پێچەوانەش بۆ قازانج و سوود   زۆر بەرێزترن بۆ پلەی مەقصوود
هەرکەسێ زیاتر لەگەڵ خودادا   سەری زەلیلیی بێنێ بەلادا
هەر بەو نیسبەتە رێزی زیاترە   لەوەی شوێنکەوتووی هەوا و ئاگرە
چونکە ئەم دووە مائیل بە بەرزین   وەك ئەسپی سەرکێش داتئەخەن لە زین
واتە وەك نەفسی چەمووش و بزۆز   ئەتبا بۆ رێگەی پڕ لە تەپوتۆز
وەك گێژەڵووکەی بووکە جنۆکە   گێژت پێ ئەدا وەك پووش و لۆکە
مەرکەزی ئەسڵیی نەفسیش بزانە   تەوێڵە و لەژوور ئەعزای ئینسانە
ئەڵێی وا لەسەر لوتکەی چیادا   دایم ئەڕوانێ بە رووی دنیادا
جا ئەوەندەی تر فیز ئەکا بەمە   بۆیە کڕنووشی نوێژ لەسەر ئەمە
تا بەو کڕنووشە بشکێ دەماخی   رۆژێ پێنج کەڕەت، لێت نەبێ یاخیی
بۆیەش نوێژنەکەر بەرزە دەماغە   چونکە دەماغی نەفسەکەی چاغە
حەز بە سەرکزیی ناکا بۆ خوداش   مەگەر بیهاڕی وەك ئارد بە بەرداش
تا لە (أمّارَه) بێ بە (لَوّامَه)   بزانێ مانای بەندەگیی کامە
جا (مُطْمَئِنَّه)و نەفسی دامەزراو   دەرچوو لە حیلەوحەواڵەی تەواو
ئەنجا (رَاضِيَه)و بە قەزا رازیی   جا ئەوسا خودا لە خۆی کا رازیی
یەعنی تەزکیەی تەواو کرابێ   مەیلی بێئەمریی خودای نەمابێ
بە سەد بارەوبار بە دەس قەزاوە   سکاڵای نەبێ بە هۆی رەزاوە

لە حاڵی خۆشیی و تاڵیی ژیانی   ڕەزای خودا بێ ئەرکی سەر شانی

بە سەد هەلومەرج تۆبە نەشکێنێ   پەتی بەندەگیی لە مل نەپسێنێ

بەڵام پەیڕەوی شەرع و تەریقەت   نەبێ، قەت نابێ بەم[٢٣] بە حەقیقەت

جا کە نەفسەکەت گەیشت بەم پایە   ئەوسا ئەزانی قیبلەت خودایە

بەڵام تەفصیلی گەیشتن بێرە   ئێستە نادرێ بۆ ئێمە لێرە

چونکە ئەم پلەوپایەی ڕەزایە   هەرچەن هەر بە هۆی دەستی قەزایە

بەڵام تا هێز و قوای نهێنیی   وەکو لەطائیف نەکەن دەمبێنی

تەزکیەی نەکەن بەشێوەی خەفیی   مەحاڵە دەنگ‌دا لەو شوێنە دەفی

جا بۆیە دەرکی حاڵی ئەمانە   بە عیلمی ئەسرار نەبێ گرانە

ئەمەش لێرەدا باسی ناکرێ   وا چاکە دەرگای لەسەر داخرێ

بەڵام کە ئەهلیش نەبووی لەم شوێنە   هەر لە خۆتەوە بەرد مەوەشێنە

بەوپەڕی ئەدەب لەگەڵ ئەمانە   بدوێ و پڕ بە دڵ نرخیان بزانە

با ڕێی حەقیقەت لە خۆت نەبەستی   ئەگەر تۆ زانا و خاوەنی هەستی

چونکە بێ‌ئەدەب بە حوکمی ئەدەب   نابێ بە خاوەن فەضیلەی ئەدەب

ئەدەب تاجێکە بینێ بەسەرتا   بۆ هەرکوێ ئەچی گەنجە لەگەڵتا

زانایان ئەڵێن بێ ئەدەبیی تۆ   ڕێگەی هیدایەت سەد ئەکا لە تۆ

چونکە ئەوانەی بە حەق ئەولیان   خەواصن هەموو مەحبووبی خودان

ئەنجا عەداوەت لەگەڵ دۆسی دۆست   وەك ئەوە وایە تۆ دژ بی بە دۆست

تا ئێرە کەمێك بە زمانی کوردیی   لەبەر زەروورەت باسم بۆ کردی

لێرە بەولاوە فەهمی گرانە   نرخی حەقائیق بە زایە دانە

تەصەووف بەلای ئەهلی صەفاوە   ئاوایە، باقیی بنێرە لاوە

چونکە بێگومان ئەوانەی بە دەم   دەم لە تەصەووف ئەدەن دەم بەدەم

بڕێ بە نەقشیی و بڕێ قادریی   با بڵێم دووربێ لە ڕووی حازریی
نەك ئەهلی طەریق نین بە حەقیقەت   هەر تێنەگەیون هیچ لە طەریقەت
چونکە طەریقەت بەبێ شەریعەت   بەتاڵە و دوورە ئەو لە حەقیقەت
ئەگەر بە ڕێکەوت لەگەڵ بێ دینیی   خاریقەی عادەت تۆ لە ئەو بینی
تۆ ئەو خاریقە بێنە بەملاوە   بیخە تەرازووی شەرعی خوداوە
ئەگەر دەرنەچوو سەربەسەر سەری   بەتاڵە بێ شك ئەو لە حەق بەریی
زانایانی شەرع وا ئەدەن فتوای   ئەگەر ئاوابوو مامەڵە و سەودای
ئەڵێن یا سیحرە یا ئیستیدراجە   بەریی لە شەرع و وەرع و مینهاجە
ئەتوانم بڵێم بەبێ ترس و لەرز   هەر لە ڕووی ڕاسیی نەك بە وەهم و فەرز
بەعزێ ئیختیلاف کە دێتە بەرچاو   سەرچاوەی لەمان هەڵقوڵیی تەواو
وەکو (وەهابیی)و (ئیخوان)و غەیرە   کە ئیفراط ئەکەن بەو شێوە سەیرە
بە هۆی ئەمان بوو وا لەم بارەوە   دەرچوون لە سنوور بە ئینکارەوە
قیاسی حەقیان کرد لەگەڵ بەتاڵ   ئەسمای موشتەرەك بوو بە زەرفی حاڵ
وتیان ئەوانەش کە ڕابراون   هەموو وەك ئەمان لە حەق بڕاون
هەریەك لەکاتی ماوەی ژیانی   بەڵگەی هەڵەی خۆی بەمانە هانیی
سەریان لێ شێوا بەو قیاسەوە   تا دەسیان دەرچوو لە ژێر کاسەوە
چوون بە گژ هەموو ئەهلی طەریقەت   بێ فەرقی بەتاڵ لەگەڵ حەقیقەت
خۆیان بە زانا زانیی وەك مەلا   بەڵام لە عیلمی حەقائیق (فَلاَ)
تا دەستە دەستە کردیان بە کارێ   لە واتەی دەمیان غەزەب ببارێ
لە بابی فیکرەی دژ بە ئەولیا   چاك و خراپیان لێك نەکرد جیا
سنووریان نەهێشت بۆ باسی دژیی   گەیین بە تەکفیر تا براکوژیی
ئەمجا بڕێکیش شێخە بەتاڵە   کە دەوریان ئەڵێی دەوری جەجاڵە

دەم بە هەیاهوو، دڵ لە حەق غافڵ		بە سەربڕینی حەق بە دەس باتڵ
ئەوەندە دەرچوون لە ڕێی شەریعەت		بە نێوی وەجد و حاڵی طەریقەت
ئەوەی پێی بڵێن طەریقەی ئەبرار		قاتییە لایان وەك صەفای ئەنوار
بەهەرحاڵ گلەم لە یاشێخ کەمە		عەوامە و عەوام لە دەوری جەمە
ئەگەر هەڵەش بێ چونکە عەوامە		قەیناکا، کە ئەو بۆ دین نەفامە
بەڵام بۆ کەسێ بڵێ من زانام		لە شەرع و حەدیث لە تەفسیر ئاگام
حەیفە نەزانێ حەقیقەت کامە		وەك داشە هارەی سەر تەختە دامە
پەلامار بدا لە ڕاس و لە چەوت		کەس نەپارێزێ هەرچێکی بەرکەوت
تا بڵێن کاکەم ئەهلی تەوحیدە		کەچیی نازانێ جێگەی وەعیدە
حەدیثی قودسیی بە (مَنْ عَادَى لِي		وَلِيًّا) بەسە بۆ دژی وەلیی
هێشتا بەو حاڵەش بە خۆی مەسروورە		ئەگەر عەوام با ئەموت مەعزوورە
بەڵام کە زانا وەك دوڕناسی چاك		فەرقی خراپی نەکرد لەگەڵ چاك
بە کام ڕوو بە خۆی ئەفەرموێ مەلام		هەتا ئەو وابێ خۆزگەی بە عەوام
شەجەرەی طووبای نیسبەتی خاتەم		واتە پەیوەندیی ئەو لەگەڵ عالەم
بە ڕەبطی ڕووحیی و کنووزی ئەسرار		بە بەردەوامیی فیووز و ئەنوار
کە ئێستاش وەك ڕۆژ دیارە ئاساری		بەحرەکەی سینەی میشکاتی ساریی
وەك پەڵەی بەهار بێتە سەر گوڵان		ئەبارێ لەسەر مەزرەعەی دڵان
تۆ کە خۆت نەیکەی دەرکی ئەم نوورە		ئەمری واقیعییت بۆ لەلا دوورە
بە چاوی ئینصاف هەڵبڕە چاوت		بڕوانە خۆت و بەرهەمی ناوت
من دڵم بۆ تۆ ئەسووتێ، کاکە		ئەنا حەقیقەت لە تۆ بێباکە
تۆ ببی و نەبی، وەعدەی خودایە		نیسبەتی حەزرەت هەتا هەتایە
نابڕێتەوە و هەر بەردەوامە		فەزڵی خودایە و خەڵاتی عامە

تۆ كە ناتەوێ بەشت تێكەوێ
بە دوو قال و قیل كاكە چیت ئەوێ

بەتەمام ئەگەر زڕە و سەدای زەنگ
لە پەیكی ئەجەل لێم نەیێتە دەنگ

لە كتێبێ تردا بە شێوەی پەخشان
بە بەڵگەی نصووص حەدیث و قورئان

باسی ئەولیا و تەصەووف تەواو
بە بەربلاویی بیخەمە بەرچاو

بەلام لێرەدا ئومێدم وایە
نەڵێن ئەم باسە وەك (مُعَمَّی)یە

ئەوانەی لەسەر دڵیان گرانە
نێوی لێ نەنێن وەهم و ئەفسانە

قەڵەم نەكێشن بە نووسراوەكەم
كامی ئیشكالە، فەرموو چاوەكەم

منیش نەمێنم، هەن پێگەیشتوون
لەم زانكۆیەدا چاك تێگەیشتوون

چونكە ئەوانەی هەڵوەدای یارن
باشی تێ ئەگەن، بە دڵ وشیارن

جا ئەگەر قورسیی باری خەتاكەم
نوقم كا لە ئەرز تاكەی خەتاكەم

ئێوە كە خاوەن هەستێكی چاكن
ئەدیبن، زانان، لە خەتا پاكن

بە چاكەی خۆتان خەتا ببوورن
لەوانەی خاوەن خەتا و قصوورن

لەگەڵ دوعای خێر بۆ حوسنی خیتام
(مِنَّا عَلَيْكُمْ سَلاَمٌ سَلاَمْ)

باسی چۆنیەتیی حاڵی ئادەمیزاد و بەشداریی ئەو لە ژیانی خۆی و گەلیدا
بەڵام زیاتر رووی قسەم لە برای كوردی بەڕێزە

كوردە هەژارەی سەر حەسیرەكەم
ماف خوراوەكەم، برا ژیرەكەم

بڕبڕەی پشتم لە هەركوێ كە هەی
گوێ بگرە لە من، بە قسەی دژ نەكەی

هەر من دڵسۆزی خەڵكی ولاتم
هەر من بە راسیی دۆسم، براتم

من لە خەڵك زیاتر دڵم بۆت دێشێ
لە كوردی پەتییم، دڵت نەیێشێ

خەڵك ئەگەر وتی من تۆم مدبەستە
لە ژێر مەبەستی سەدان مەبەستە

ئیشی بە خۆتە یا بە وڵاتت   لە نەکاو ئەبڕێ ڕەگی حەیاتت
من بەبێ مەبەست مەبەستم تۆیە   چونکە ئاواتم سەربەستیی تۆیە
بۆ دین و دنیات خەمت بۆ ئەخۆم   بە کز بتبینم وا ئەزانم تۆم
چونکە تۆ لە خۆم، بۆ خۆشم لە تۆ   ئەزانم بە دڵ، بە ڕاس بێ درۆ
شەرتە تا ماوم من تۆم مەبەست بێ   بەو مەرجە هەستی ئێمەت نەگەستبێ
هەر نەبێ نەچی دژمان بوەستی   چونکە ڕێی شەرتی برایی ئەبەستی
ئێمە ئەندامی یەك گیان و لەشین   ئەگەر بەشدارین ئەگەر بێبەشین
جا مادام لق و بەری دارێ بین   وا چاکە گشتمان لەسەر بارێ بین
چونکە یەك باریی گەلێك پێکەوە   وەها ئەبەستێ لێك نەبێتەوە
هەروەك دنیامان مەبەستە بۆ ژین   دەبا پێکەوەش تێکۆشین بۆ دین
چونکە ئەم دینە یاسای خودایە   کە تۆ بوونیشت لە دەس ئەودایە
با لەو داوا کەین بەرزیی و نزمییمان   تا بۆ لەمەودواش نەبین پەشیمان
بیرکەوە لە خۆت، هەویری لاشەت   لە فکر و هۆشی پڕ هاشە و پاشەت
کە تۆ هەرچیی بی هەر ناتەواوی   چونکە بە دەستی خۆت نەخولقاوی
هیچ نەقصێك لەمە ناقیص تر نابێ   تەنانەت بوونت لە دەس غەیرا بێ
تۆ لە بوونی خۆت بێ ئاگا و تەئسیر   بزانە بوونی خۆت قەت دێتەوە بیر
کە تۆ نە بوونت نە نانەبوونت   نە خەو نە خواردن نە هاتوچوونت
نە گەشەی نەشەی دەورانی گەنجییت   نە لەڕیی و کزیی و پیریی پڕ ڕەنجییت
نە خۆشیی و شادییت نە نەخۆشینت   نە ساغیی لەش و هێزی بەتینت
نە برسیی و تێریی سك و دەروونت   نە ژین نە مردن نە زیندووبوونت
نە دەوڵەمەندییت نە فەقر و فاقەت   نە ریش و قژ و سمێڵی باقەت
هەروا نە هەست و هۆشی تەواوت   بیستنی گوێت و بینینی چاوت

یا تامی دەمت بۆ تاڵیی و سوێریی ••• حیسسی ویجدانییت، سەد کە تۆ کوێری
لە عیلم و زانست دەرکی حەقائیق ••• لە بۆنی گوڵ و لاڵە و شەقائیق
هەروا پێنج هێزی نهێنییت مەگەر ••• بە نەزم و تەرتیب لەنێو کاسەی سەر
تۆ بەدیت هێنان! یا لەخۆوە بوون ••• یا بە ئیشارەی رەمزی کاف و نوون
یاخۆ هاتوچۆی هەناسەی دەمت ••• نیشاطی رووحییت یا باری خەمت
جوانیی ئەندام و رێکیی قامەتت ••• خۆت و ویژدان و رۆژی قیامەتت
بۆ کام لەوانە خاوەن تەئسیری ••• ئەگەر راس ئەکەی پیاوێکی ژیری
هیچی بە دەستی تۆ نەخولقاوە ••• ئەمانەت یەکێ تر بە تۆی داوە
کەوابوو نابێ تۆ کەس نەناسی ••• کە ناسیت ئەبێ خودا بناسی
بێجگە لەو نابێ کەس بۆ پەرستن ••• باقیی مەخلووقن بێهێز و پەستن
بۆ کرنووش لە ئەو هاتوویە گۆڕێ ••• لەو یاخیی نەبی، خۆت لێ نەگۆڕێ
نەڵێی من خاوەن عیلم و فەلسەفەم ••• بە عەقڵ و زانست قەزاوەت ئەکەم
هەر خۆم رۆژبەڕۆژ ئەڕۆمە پێشێ ••• تەرازووی عەقڵم عالەم ئەکێشێ
هەرچیی سەربەسەر دەرچوو کێشانەی ••• بە میزانی عەقڵ گەز و پێوانەی
ئەوا ئەزانم ئەمیان تەواوە ••• هەرچی دەرنەچوو ئەیخەمە لاوە
واتە بە حوکم و یاسای سەماویی ••• یا وتە و واتەی فلانە (رَاوِي)
خۆم خەریك ناکەم ئاخۆ چ باسە ••• چیم بە چاك زانی هەر ئەوە خاسە
تۆ چی ئەزانی لە خۆت بێخەبەر! ••• سەرت لە هێلکە چۆن هاتۆتە دەر
بیرکەوە لە خۆت بزانە چی بووی ••• قەترە ئاوێکی رووت و پەتیی بووی
لەکوێ، بەکوێدا چوویتە نێو رەحەم ••• بووی بە چڵك و خوێن بۆ پلەی یەکەم
جا بووی بە وڵمە گۆشتێکی ناساز ••• بێ ئێسقان و پێست، بێ گیان و لاواز
پاش تەواوبوونی شێوە و ئەندامت ••• گیان کرا بەبەر لاشەی بێ فامت

خەبەرێك نەبوو لە عەقڵ و هۆشت   لە ناو مەشكۆڵەی قێزەون پۆشت
ئەگەر بەو حاڵە ئەهاتیتە دەر   وەك ئێستە ئاوا ئەبووی بە بەشەر!
یا فڕێ ئەدرای لەنێو زبڵگا   بۆ هەتا هەتا ناوت نەئەما
براكەم هێزی (خَـلْقُ الْخَـلاَئِقْ)   نەخشی نەقاشی (أَحْسَنُ الْخَالِقْ)
گیانی كردە بەر لاشەی داكەوتووت   جموجۆڵ كەوتە ئەندامی مردووت
پەروەردەی كردی تا ئەو بناسی   زۆر حەیفە لادەی لە رێگەی راسیی
پەردەی تاریكیی جەهل و نەزانیی   لەسەر لابردی بۆ خووی ئینسانیی
خۆت لە خۆتەوە نەبووی بەو پیاوە   بۆچیی ئاوا زوو خۆت لێ گۆڕاوە
دەركی هەموو شت بە چاك یا خراب   بە عەقڵی ئێمە چۆن دێتە حیساب
عەقڵی من و تۆ وەكو خۆمانە   ئەویش مەخلووقی خودای خۆمانە
قووە و هێزێكە وا لە دەماغدا   یا لەناو دڵی بەهۆش و ساغدا
واتە بەشێكی بچووكە لێمان   هەست بە شت ئەكا بوونی ئەو پێمان
خۆ زانیت خۆمان چەن ناتەواوین   دەی چۆن خاوەنی عەقڵی تەواوین!
بەشی ناتەواو هەر ناتەواوە   بەڵام زۆر و كەم فەرقی خراوە
زۆرەكەش نیسبەت بەو كەمە زۆرە   ئەنا بە راسیی كەمە و بێ زۆرە
جا كە تۆ نەبووی، بەو جۆرە هاتووی   بۆ بە گژ دەستی قەزادا داچووی
دەم لە دەم مەدە لەگەڵ قەزادا   سەری تەسلیمت بێنە بەلادا
خۆت خەرە پاڵی قەڵای رەزاوە   رەزا بە قەزات فەرز بێ لاوە
چونكە هەر شتێ قەزای خودا بێ   بۆ دەم لێدانی من و تۆ نابێ
كەسێ وا نەكا ئەهلی غەرروورە   نەفامە و لە رێی حەقیقەت دوورە
با فەیلەسووفی رووی سەر زەویی بێ   یا مەلەوانی فەزای جەوویی بێ
یا بە ئۆكسیژین لە ژێر دەریادا   پەنجە لە پەنجەی دووڕی یەكتا دا

یا داوێن پڕ کا لە لەعل و گەوهەر   بووە نموونەیەك لە عیلم و جەوهەر
لای خاوەن عەقڵی سەلیم و بەجێ   رەنجی بێ‌سوودی ئەو بە چی ئەچێ!
با سوودیشی بێ بۆ گرۆی بەشەر   باری ئاڵتوونە و بارەبەری کەر
دەی باری ئاڵتوون بۆ کەری فەقیر   بۆی‌کە بە رەشمە و هەوسار و زنجیر
یا بە کورتان و سەرکورتانەکەی   لەگەڵ سەرتەنگە و ژێر کورتانەکەی
هەمووی بە ئەتڵەس یاخۆ بە حەریر   وەك زین و بەرگی پاشا یا وەزیر
برازێننەوە بە وەستای کاشان   بیخە سەر پشتی و بڕوانە پاشان
چی پێ زیاد ئەکا ئەو بێ‌زمانە   بەو رازانەوەی لا مل و شانە
سەد کەڕەت بڵێی ئەسپی حدوودە   ئەو حاڵە بۆ ئەو بێ‌کەڵك و سوودە
ئاخۆ فەرق ئەکا کەری بێچارە   ئەمرۆکە لەگەڵ دوێنێ ئێوارە
هەر بەو شێوەوە بیبە بۆ مەکە   کە هێناتەوە هەیهەی[٢٤] لێ مەکە
ئەو هەر خۆیەتی، تۆ بە هەرچی کەی   هەزار جار یاڵ و کلکی قەیچیی کەی
من ئەم میسالەم بۆ کافرانە   تەشبیهم کردن بەو بێ‌زمانە
چونکە خوا بە ئەم تەشبیهی کردوون   هەر بۆیە منیش وا ناوم بردوون
ئەنا بە رواڵەت ئینسان بەرێزە   با لە باطیندا مردار و دێزە
بەڵام موسڵمان هەر حاڵی چاکە   با خراپیش بێ و دوور بێ لە چاکە
ئەهلی نەجاتە لە سزای سەقەر   بە شەرتی ئیمان هەر ئەیهێننە دەر
کافر با بە دەم دەم لە بەرزیی دا   تا حوشتر نەچێ بە کونی دەرزیی دا
یا پەتی کەشتیی هاتوچۆ نەکات   بەگوێرەی عادەت (فِي سَمِّ الْخِيَاطِ)
نەجاتی نابێ، ئەمەش مەحاڵە   تەعلیق بە مەحاڵ مەعنای مەحاڵە
واتە هەرکەسێ دوژمن بێ بە دین   ئەبێ بچێژێ عەزابی بەتین
ئەمەش فەرموودەی خودایە، کاکە   دەخیل قەت نەڵێی بە کافر چاکە

شتێ تر زیاتر سەرنج راکێشە   بوون و نەبوونی هۆی رەنج و ئێشە
جا ئەگەر ببێ سکت ئەماسێ   خۆ ئەگەر نەبوو سەرت ئەکاسێ
چ زۆر بێ چ کەم وەك تای تەرازوو   فەرق ئەکەی بە خۆت سا درەنگ یا زوو
ئەویش بە کوردیی پێی ئەڵێن پیسیی   کەچیی هەر ئەوە ماددەی رەئیسیی
هەرکام لە ئەندام گەشە ئەسێنێ   لەو بناوانە ئم هەڵئەمژێنێ
بەرهەمی هەموو رەنج و تەقالات   حاسڵی جینس و کووتاڵ و کاڵات
یا نان و ئاوە یا جل و بەرگت   بوونە هۆی فیزت تا رۆژی مەرگت
ئەبن بە پیسیی یا کۆنە پەڕۆ   بە چی بنازین! سا من بم یا تۆ
جا کەسێ ژینی ئا بەمانە بێ   سکی هەمانەی ئەو شتانە بێ
چۆن ئەبێ فیز و دەمار کا بەمە   بۆ ئەمە خۆی کا بە مامە خەمە
لەگەڵ ئەوەشدا بڵێی نابێ کەس   بەرامبەر بە من هەڵکێشێ نەفەس
ئەبێ هەناسەی لەنێو گەروودا   خەفە بێ و بڕوا بە چاڵی موودا
ئاخر تۆ ئەبێ بە چی بڵێی من   برام هەر منیی لێت بوو بە دوژمن
منیی بوو بە هۆی لە خۆ دەرچوونت   نەتزانی مانای بوون و نەبوونت
هەر منیی نەیهێشت خودا بناسی   منیی تۆی دەرکرد لە رێگەی راسیی
بە هۆی منیی بوو هەوای ئاغایی   دای لە دەماغت، لە خۆت بووی بایی
منیی دەردێکە زامی کارییە   بەلام بە زاهیر نادیارییە
ئەسپێکە سەرکێش ئەتبا بەرەوژوور   تا دەرت ئەخا لە حەدد و سنوور
هەڵت ئەدێرێ لە شاخ و هەڵەت   هەست ناکەی بە خۆت بە فکری هەڵەت
پیاوبە هەر منیی بە گژ (من)دا کە   کەللە شەقیی (من) بە تۆتیا کە
تا شوێنەواری (من) لە تۆدا بێ   تۆ بە تۆ نابی باوەڕت وابێ
هەر تۆتۆ ئەبێ ناخی دەروونت   تێك ئەدا هێز و هەستی زەبوونت

نه خۆت به ئاغا و میر و خان ئەکەی　　نە دەردی گەلم بۆ دەرمان ئەکەی
ئەبی بە درك و ئەچی بە پێدا　　نایەڵی خۆشیی لە شار و دێدا
یاخۆ خراپتر ئەبی بە نشتەر　　ئەبی بە زام و ناسۆری خەنجەر
وەك ئێستە خۆمان ئەبینین بە چاو　　بەرهەمی منییت خوێنە بە لافاو
بۆ براکوژیی گشت شێرە کوڕن　　لەجیاتی دوژمن یەکتر ئەدڕن
بۆ بە خوێنی یەك زەویی ئەکەن شین!　　ماڵێکتان نەهێشت پڕ نەبێ لە شین
ئاوایە حاڵی منیی و تۆتۆیی　　ئاوا چۆن ئەکەن بە سەربەخۆیی
تا منیی لە تۆ تۆی بێگانە بێ[٢٥]　　دووربینی هۆشت پێچەوانە بێ
تا تۆ (من) ببێ بە تانەی چاوت　　نەیەڵێ هەست کەی بە خۆت و ناوت
فیز بە چی ئەکەی! بە چی مەغرووری　　تا کەی لە شێوەی خۆ ناسین دووری
بیرکەوە کاکە، بەرهەمی ژیانت　　کەی جێگەی فیزە، عەیبە بۆ شانت
تا تۆ ژیانت بەمانە بەندە　　بزانە نرخ و قیمەتت چەندە
بۆ ئەم بەرهەمە خۆدان بە کوشتن　　یاخۆ بە ناهەق خوێنی خەڵك ڕشتن
لە جێی بەزەیی و ڕەحم و عاتیفە　　تەقەی ئاربیجی و ڕەقەی قازیفە
کەی ئەمە شێوەی شعوور و هەستە　　ئەگەر بە ڕاسیی گەلت مەبەستە
برا هەرچی بێ، برام برایە　　کەی ئەرکی برا بۆ برا وایە
تۆ تاقەتت بێ تا دژ لا ئەبەی　　ئەوسا بە مەیلی خۆتی لێ ئەکەی
ئەرکی گەل و خۆی پێ ئەناسێنی　　بەو مەرجە ئێستە خوێنی نەڕژێنی
دوژمنایەتیی نەبەی بە دڵدا　　لەبەینی هۆز و گەل و کۆمەڵدا
بێ زەحمەت پێدان بیکە بە دڵسۆز　　بۆ خەبات گێڕان وەك لاوێکی قۆز
خۆ ئەگەر هات و دژت نەفەوتاند　　تۆش تۆوی دژییت لەنێو گەل وەشاند
بەم براکوژییە دوژمن لا نەچوو　　دەستیشت لە ژێر هەمانە دەرچوو

قەدیمی ئەڵێن هەر بە زەمانی خۆش   مار دێنێتە دەر لە کون خاوەن هۆش
ئەگەر هەر هات و زۆر نارەسەن بوو   تۆ بگرە پووشێ لە کایێن کەم بوو
فەرزکە تەنیا ببێ بە ئاگر   کێ ئەسووتێنێ ئەو لە خۆی زیاتر
ئاوایە مانای برایی، برام   گوێ ئەدەی بیدە نادەی (وَالسَّلاَمْ)

هەرچەند تەمەنی ئادەمیزاد لە راستییدا چاونووقاندنێکە
بەڵام بزۆزییش شتێکی سروشتییە بۆی

خۆ هەرچەند هەرکەس هاتە دنیاوە   هەر ئەکەوێتە داوی فەناوە
چاك بێ یا خراپ بەو داوە گیرە   جا خۆزگەم بەوەی کە تۆزێ ژیرە
قەت خودای لەبیر ناچێ لە ژینا   کەمتەرخەم نابێ هەرگیز لە دینا
چونکە هەرچی هات هەر ئەبڕێتەوە   کەس لە دنیادا ناحەسێتەوە
ئەم دنیا بۆ کەس هەتا هەتایە   دەس نادا، هەرگیز نابێ بە مایە
لە خەلقی عالەم هەتا نەفخی صوور   چی هاتۆتە دیی لە خوار و لە ژوور
بە هەر شێوەیەك لێرە تێکۆشێ   ئەبێ شەرابی مردن بنۆشێ
هەر هەوڵێ بیدا هەمووی کاتییە   تەمەن یەك ئانە ئەوەی راستییە
چونکە تا خەوتووی لە خۆت بێ ئاگای   نازانی بە خۆت گەدای یا پاشای
نە شادیی و خۆشیی نە خەم نە خەیاڵ   نە تاڵیی و سوێریی نە خەفەت نە حاڵ
نە ماڵ نە مناڵ نە خۆت و نە کەس   نە مەیل نە ئاوات نە هەوا و هەوەس
نایەتە بیرت کە تۆ چی ئەکەی   تەنانەت نەفەس چۆن دێنی و دەبەی
کەوابوو ئەمەت بەبێ خوار و ژوور   نە ژینە و نە مەرگ بەگوێرەی شعوور
ئەو کاتەش کە خۆت بێدار ئەزانی   ئەگەر بە وردیی برێك بڕوانی
ئەزانی کە ژین یەك لەحزە بوونە   بەر و دوا هەمووی لەسەر نەبوونە

چونکە رابردوو رۆیی و تێپەڕیی   بە چاکە بووبێ یا بە بێ فەڕیی
وەزعی داهاتووش کە نادیارە   کەی لەسەر تەمەن دێتە ژمارە
کەوابوو تەمەن نەفەس دانێکە   رۆژیش لە دنیا لوقمە نانێکە
ئەوەی خوراوە تازە ئەوا چوو   بە تۆ چی رزقی لەمەولا هاتوو
خۆ ئەگەر هات و بەویش گەیشتی   ئەویش هەروەك ئەم حیسابە گشتی
بە نان و ئانێ توو بە چی ئەبی!   بۆ ژینی ئاوا ببی یا نەبی
چونکە هەر ئەڕوا ئەم نان و کاتە   هەر نەبوونییە و ناوی حەیاتە
بەڵام بەو حاڵەش بەشەر بزۆزە   لەبۆ تێکۆشان دایم بەسۆزە
هەتا ئەگاتە سنووری ئاوات   بەپێی توانا هەرگیز کۆڵ نادات
یەکێ بۆ ماڵ و بۆ جاه ئەکۆشێ   یەکێ بۆ دین و خودا ئەجۆشێ
یەکێ بۆ سوودی فەردیی رۆژ و شەو   خۆی لە چاوی خۆی حەرام ئەکا خەو
یەکێ بۆ قەسر و قوسووری تازە   دەماخی بەرزە و نیشاطی سازە
یەکێ دەروونی کووپەی شەرابە   تەنیا سەرخۆشیی لەلا حیسابە
یەکێ گیرۆدەی داوی هەوایە   دنیا و (مَا فِیهَا)ی بەلاوە بایە
هەریەك بە رەنگێ هەوڵ ئەدا بۆ خۆی   بگا بەو شتەی کە ئاواتە بۆی
یەکێ تر بەرگی مەینەت ئەپۆشێ   لەپێناوی گەل زووخاو ئەنۆشێ
پڕ بە دڵ پلەی بەرزیی غیرەتی   ئەکا بە مایەی خۆشیی میللەتی
واتە تێکۆشان بۆ گەل و هۆزی   بە چاك ئەزانێ و بە هۆی پیرۆزی
بەڵێ بێگومان پیاوی پیاوانە   هەمیشە ناوی لەنێو گەلانە
هەرکەس ئەستێرەی بەختی بوو یاری   لاپەڕەی مێژووی بۆ خۆی کرد دیاریی
هەر ئەوە پیاوێ بەهۆش و ژیرە   کە دایم خەمی گەلی لەبیرە
وەك شێری مەیدان هەڵمەت دا لە خۆی   نەك بە دەمبازیی هەر بۆ سوودی خۆی

هۆی بەختەوەریی دواڕۆژێکی چاك   بۆ نیشتمان بێ، مەردانە و چالاك
ناعیلاج ئەگەر هیچی لێ نەهات   زیانیشی نەبێ بۆ گەل و وڵات

با بڵێم وەك خۆم

من کە شتێکم نەخستە بەرچاو   لە خێڵ دواکەوتم، لە گەل بەجێماو
بەڵام هەر کوردم، بە کوردیی ئەمرم   تا دائەمرکێ کڵۆکۆی سەبرم
خۆ کە سوودیشم نەبوو بۆ وڵات   زیانیشم نەدا، بە گیانی برات
لە دوژمنی گەل دایم قینم بوو   بەرزیی و نزمیی ئەو شایی و شینم بوو
تا دژ بەم ناوە دەس کا بە دژییم   دە شەرتبێ منیش بە کوردیی بژیم
چونکە بە کوردیی من لەدایك بووم   دایکم بە شیری خۆی گۆچی کردووم
بە لایەلایەی ئەو بوو نیوەشەو   گرینم ئەسرەوت، چاوم ئەچۆ خەو
بە زمانەکەی خۆی واتە بە کوردیی   قسەی فێر کردم بە نەرمیی و وردیی
هەروا گاگۆڵکەم لەگەڵ پێ گرتن   لە دارەدارەی ئەوم وەرگرتن
هەر لەو کاتەوە بە ڕۆژ و شەوم   ئێستاش مەمنوونی پەروەردەی ئەوم
ئەنجا باپیرم بە نوقڵ و پارە   وتی پێم جزمی (عَمَّ)و سیپارە
هەروا نەحو و صەرف، شتی جۆرجۆری   لەلای ئەو خوێندم، ڕەحمەت لە گۆڕی
پاش ماوەیەك چووم بۆ قوتابخانە   لەمدیو بۆ ئەودیو بەپێی زەمانە
هەر مامۆسایەك، فەرموویان چاکە   دەرسی بەکەڵکە و نفووسی پاکە
چوومە خزمەتی بەگوێڕەی مەجال   لە هەریەك بڕێ عیلمی قیل و قال
بوو بە زەخیرەی خەزێنەی خەیاڵ   خوێندنم تەواو کرد بە سەد حاڵەحاڵ
هەرچیی وەرمگرت لە مامۆسایان   هەر بە کوردیی بوو دەسکەوتم لایان
جەزا دانەوەی ئەو بەرێزانە   حەواڵەی لوتفی خودای مەننانە

کێ خاوەن تەقوا و ئەخلاقی چاکە — بۆ خۆی بەڕێزە و بۆ گەلیش چاکە

هۆی نرخ و سوودی هەر فەردێك بۆ پاشەڕۆژی خۆی و گەلەکەی چییە؟

ئەگەر ئەتەوێ نرخت زیاد بێ — بەر لە هەموو شت خودات لەیاد بێ
وا بگرە[27] دایم لە دەنگوباست — لە چەوت و هەڵەت، لە ڕێگەی ڕاست
لە هەرچی هەیە لەم جیهانەدا — یاخۆ ڕوو بدا لەم زەمانەدا
لە عیلمی خودا ناشارێتەوە — لقێ گیا بێ ئەو نادارێتەوە
شت لەو ون نابێ، گشت دێتە حیساب — (لاَ رَيْبَ فِيهِ ذِلكَ الْكِتَابْ)
هەرکەس لە دڵدا ئەم حیسابە کا — دەستی بۆ ناچێ قەت خراپە کا
چونکە ئەزانێ صوورەت و لاشە — هیچ نیە، تەنیا هەر چاکە باشە
نرخی بنیادەم خولق و کردارە — زانینە و هونەر چاکیی ڕەفتارە
نەك بە دیمەن و لەش و قەوارە — ئەنا گیانداریش لەما بەشدارە
ئەوانیش هەموو خاوەن شعوورن — بەڵام لە کەسبی مەعریفەت دوورن
بۆیە ئەو بەشەی بەوان بڕاوە — هەر منداربوونە و سەری بڕاوە
کەوابوو برای لە ڕێ ترازاو — با بەسبێ شێوەی ئینسانیی بەناو
پیاو ئەبێ پیاوی دین و دنیا بێ — هەوڵی بۆ گەلیش لەم دوو ڕێدا بێ
واتە گەل خاتە ڕێبازێکی وا — لەگەڵ ڕەزای خوا بە مەقصەد بگا
خۆشی وا لێکا کە بۆ سەرۆکیی — گەل بڕۆن خۆیان بگرن بەرۆکی
تا سەربەرز بێ لە هەردوو لاوە — ببینێ کە گەل بە ئەو حەساوە
جا پیاوی ئاوا ئەگەر دەس کەوت — گەلیش دەوری دا ئەوا سەرکەوت
چونکە بێگومان ئەگەر وا نەکا — نەك هەر بێ‌نرخە، بە سزاش ئەگا

ئەوەی لێ ئەدا لافی بەرپرسیی   ئەبێ لە دوارۆژ بیبێ مەترسیی
هەر لە ئەوەڵ رۆژ بیر کا لەمانە   باری بەرپرسیی باری گرانە
ئەوانەی وا نین، کە واش ئەزانن   هۆی چارەنووسی گەلان ئەوانن
زۆر هەڵەن، خۆیان دائەنێن بە هۆ   هۆیی لەگەڵ دین جێ ئەگرێ بۆ تۆ
جا مەگەر بڵێی کە هۆی خراپەم   گوێ بە دوارۆژی خۆم و گەل نادەم
کە واش بووی یەقین نەبوونت چاکە   حاشا لە خۆت و لە هۆییت، کاکە
چونکە تۆ کە خۆت بە هۆ بزانی   پێویستە ئەبێ ئەمەش بزانی
ئەم هۆیەش بێ هۆ ناگا بە سنوور   هەروا هۆ بە هۆ برۆ بەردو ژوور
تا لە هۆیەکدا ئەوەستێتەوە   رشتەی هۆت لەیەك ئەبەستێتەوە
بەبێ شك ئەویش ئەبێ زانا بێ   خاوەن ئیرادە و هێز و توانا بێ
بۆ ئەوەی بوون و نەبوونی هۆکان   بتوانێ ببڕێ بە لایەك بۆمان
چونکە بوونی شت لە نەبوونەوە   نابێ بێ دەلیل بێتە بوونەوە
جا ئەو کە بوونی لەسەر نەبوونی   زاڵ کرد، نەبوونی ناکرێ بوونی[٢٨]
خۆ ئەگەر هات و پێچەوانە بوو   تازە بوونی تۆ و هۆییت وا نەبوو
حاڵیش لەم دووە نابێ بچێتە دەر   خۆ هەڵەکردن لە قەزا و قەدەر
هۆی نەزانینە نەك زانیاریی   دەس نادا بۆ تۆ لێرە فیل سواریی
بەڵام لێرەدا شتێ تر ماوە   ئەویش پێی ئەڵێن بەسراوە و براوە
واتە قەزای شت یا (مُعَلَّق)ە   یاخۆ (مُبْرَم)ەو ئەمری موتڵەقە
لەو بەسراوەدا ئێمە بەشدارین   بە بوون و نەبوون خەریکی کارین
بەپێی عادەت و هێز و لێزانین   هەوڵی بۆ ئەدەین هەتا ئەتوانین
جا ئەگەر شتێ هاتە جێ لەلات   لەو پێ بەسراوە بۆت رەها ئەکات
خۆ ئەگەر هات و بۆت نەهاتە جێ   پێوە بەسراوی نەهاتۆتە جێ

ئەبێ لەو جێدا هەر نیشتەجێ بێ — تا کاتی خۆی دێ جێگای ئەوێ بێ
کاتی ئەو کاتەش بە دەس خودایە — ئەرکەکەی ئێمە هەر تەقالایە
تا ئەو لە ئەسڵا لە سارای عەدەم — تەرجیح نەدا بۆت وجوود یا عەدەم
بۆت دروس نەکا ماددەی رەئیسیی — بە چاو نەیبینی و بە گوێ نەیبیسی
چۆن دێتە وجوود بۆ تۆی بێ وجوود! — بنچینەی ئاوات، خەزێنەی مەقصوود
ئەوەش کە دێتە مەعرەزی وجوود — لە یەك ملیۆنم یاخۆ نامەحدوود
عەقڵ و خەیاڵت ناچێ بەلایا — تۆ چی و مامەڵەی (كَشْفُ الْبَرَايَا)!
ئەوەی بەرهەمی دەستی ئینسانە — تەنیا تەجرەبە و تەرکیبە، گیانە
ئەمیش هەر بە ئەو ئەگا بە بەرهەم — من و تۆ ئەسڵەن نە زۆرین نە کەم
(مُبْرَم)یش مانای براوەتەوە — مەجال بۆ هیچ کەس نەماوەتەوە
لە عیلمی خوادا چۆنە وا ئەبێ — بە بوون یا نەبوون، نابێ وا نەبێ
جا ئێمە لەمدا بەقەد ئەم دوورین — لێرەدا ئێمەی بەشەر مەعزوورین
ئەمری تەکلیفیی لێرەدا نیە — مەقام مەقامی ئەمری حەتمییە
هەر ئەمرێ لە ئەو دەرچێ بۆمان — فەزڵە یا عەدڵە، سا بەختی خۆمان
ئیتر نابێ کەس دەم بدا لە دەم — (تَمَّتِ الْقِرْطَاسْ[29] هَا جُفَّ الْقَلَمْ)
خودا خۆیەتی هۆی ئەسڵیی و راسیی — جا ئەو کەس ژیرە هۆی ئەسڵیی ناسی
هەست ئەکا ئەوەی خاوەن شعوورە — راستە کە وایە و لە (جَبْر)یش دوورە
بەڵام درێژەی ئەم باس و دەنگە — لەم چەند دێڕەدا مەجالی تەنگە
لە جێگەی خۆیا باسی کراوە — رێی قسە و رەخنە بۆ کەس نەماوە
من پیاوی ئاوام ئەوێ بۆ خەبات — نەوەستێ هەتا گەل ئەدا نەجات
ئەوسا ئەتوانێ بڵێ من پیاوم — خاوەنی هێز و هەستی تەواوم

***

لێکۆڵینەوەیەك لەسەر ئەدەبی تازەی برێك لە ئەدیبانی کوردی هاوکات
کە خۆیان وا ئەزانن بەرهەمێکی گرنگ و بەنرخیان
پێشکەشی گەل و کۆمەڵ کردووە

هەروا ئەوانەش ئەدیبی گەلن   چاوەڕێی کات و دەرفەت و هەلن
بۆ خزمەت بە گەل زەحمەت ئەکێشن   زانا و ئەدیبن، بەرز و لەپێشن
هەست و مەبەستیان یاسای گەلانە   ڕێز و جێگەیان لەنێو دڵانە
خەریکی نووسین، قەڵەم بەدەستن   نووسەرن بە راس، خاوەنی هەستن
بۆ شوێنەواری گەلی چەوساوە   هەوڵ ئەدەن بە دڵ لەملا و لەولاوە
تا ئەوەی مردووە زیندووی کەنەوە   زیندوو لە مردوو وەدەس خەنەوە
ئەوەش کە ماوە و پەرش و بڵاوە   لە تاقە و دۆڵاب فڕێدراوە
هەوڵ ئەدەن دایم کۆیان کەنەوە   تا ڕێز و پێزی خۆیان دەنەوە
لەگەڵ بەرهەمی بیر و رای خۆیان   تا ئەو جێگایەی مومکین بێ بۆیان
پێشکەشی گەل و کۆمەڵی ئەکەن   تا لەگەڵ خۆیان بۆ گۆڕی نەبەن
ببێ بە حەسرەت بۆ خۆیان لەو جێ   لە دەس ئەوان و لە دەس گەلیش چێ
لەنێو قوولایی دڵمەوە، گیانە   سوپاسم تەقدیم بەو ئەدیبانە
برێکیش لەوان بە مێژوونوسیی   تەقالا ئەدەن بۆ چارەنووسیی
بە راسیی گەلێ جێگەی تەقدیرن   قەت لەبیر ناچن، جوان و دڵگیرن
برێکیش لە ڕێی فۆلکلۆریدا   زاڵ ئەبن بەسەر بەشی زۆریدا
بەڵام بەشداریی برێ لەم کۆڕە   نەك هەر بێسوودە، زیانیشی زۆرە
یاسای سروشتیی گەل بێ پێز ئەکەن   ڕێزی یاساکەی پێ بێهێز ئەکەن
بۆ وێنە برێ بەیت و باڵۆرە   لەنێو ئەماندا زۆر باوی زۆرە

بیرکەود لە خۆت کاکی هونەرمەند
رەقس و سەرچۆپی و خەجێ و سیامەند[٣٠]

بەناوی شایی رەش بەڵەك تێکەڵ
ئەم لەکوێ و حاڵی ناسر و مامەڵ!

بە حەقلەمەقۆ و حیلکە و هەڵپەڕین
چۆن ڕێ ئەکەوێ عەشقی مەم و زین

ئەمانە لەنێو مێژووی دڵداران
جێیان پێ مەدەن دەخیل هەی یاران

بڕێ لەمانەی بۆ گەل خەلسیون
بە واتەی کوردیی هەتیو مەتیون

ئەگەر مەبەستی دڵە و دڵدارە
عەشقی دەروونە و دیتنی یارە

کوڵی دڵی خۆی بەبۆنەی یاری
ئەڕژێنێ وێنەی هەوری بەهاری

یاخۆ تەماشای بالای بلوورە
بەرهەمی ئاهە و فرمێسکی سوورە

با مەجازیش بێ ئەم (مَجَازِي)یە
شەهیدە، روتبەی لە جێی (غَازِي)یە

بە شەرتی پاکیی لە گشت عەیب و عار
بوهەوەس نەبێ سەرخۆش و خومار

بۆ دڵخوازێکی چاو بە غەمزە و ناز
تۆتۆی پەڕەی دڵ پڕ بکا لە راز

بە کوورەی سینە و هەناسانی سەرد
بێتە دەر، لە دوور بۆی نەرم کا بەرد

تا وێنەی فەرهاد لە کۆی بێستوون
لە بەرد بتاشێ تاقی بێستوون

چونکە مەقامی عەشقی مەجازیی
بەم شێوە بەرزە و پڕ لە شانازیی

بەپێی شەریعەت لە رووی تەحقیقیی
وا لە ژێر سایەی عەشقی حەقیقیی

بۆیە بەشی زۆر ئەدیب و زانا
سەریان لە رێگای ئەم بەزمە دانا

کۆمەڵێ زۆریش بەشی ئەولیا
بە هۆی ئەو ئەمیان بۆ سەهل کرا

واش نیە هەر کچ چرای دڵان بێ
با بولبولێ بێ و شەیدای گوڵان بێ

یاخود شەمعێ بێ لەگەڵ پەروانە
کە دەستە چیلەی عەشقی دەورانە

هەر دڵێك عەشقی لەیلێ ئەبێژێ
داخی خەمی خۆی بەمان ئەڕێژێ

شەرحی ئەم باسەش دوور و درێژە
چونکە بەزمێکی کۆن و لەمێژە

بە سەدان تێیدا تلاوە
نەگەیشت بە کام، سەری لێ ناوە

ڕێبازی عاشق سەخت و گرانە — هات و نەهاتە و مان و نەمانە
هەر ئەوەی بەسە ئەو بۆ نیشانە — خەمگینە و لاقەید لە تیری تانە
دەی خۆ ئەوانەی کە جێگەی گلەن — دوور و بێبەشی ئەم کەل و ملەن
ئیتر نازانم بە چی ئەنازن — دایم خەریکی سەمتوور و سازن
بەشێکی زۆری ئێزگە و ئیزاعە — ئیزاعەی ماڵە و کات و بیزاعە
تەنانەت لەگەڵ کەلامی خوداش — تۆماری ئەکەن بۆ پارە و مەعاش
ئاخر تۆ بیت و ویژدانت، برا — دەهۆڵ و زوڕنا و کەلامی خودا!
ئا بەمەش ئەڵێن دنیای سەقافە — یا خەڕافەتە و دەریای سەخافە
باشە هەرچی بن ئەو ساز و بازە — چی ئەکەن بۆ گەل بەم دابە تازە
ئەگەر حەز ئەکەن هەر لە بەیت و باو — بە شێوەی گشتیی مەیخەنە بەرچاو
ئەوانەی خۆیان لە ئەدەب دوورن — ماخولیای دەنگی ساز و سەمتوورن
بە هەوای نەفس و شەیتان مەغروورن — کڕیاری بیرە و شەرابی سوورن
لە جێی نهێنیی چی ئەکەن بیکەن — چی ئەخۆن بیخۆن، چی ئەبەن ببەن
با دوژمن نەڵێ چی کوردە وایە — بێبەش لە یاسا و دینی خودایە
هەرچەند پێشینان وا ئەکەن ئەدا — چەم بەبێ چەقەڵ نابێ لە دنیا
هەروا بڕێکیش بەشی ڕیازە — بەم شێوە پیسە و ناحەزەی تازە
تیپی وەرزشیی بەشی گۆڵ گۆڵێن — خۆ هەڵئەماڵن تا لای بەنەخوێن
یاخۆ سەیران و ڕووتیی مەلەی گۆم — تێکەڵیی کوڕ و کچان لەنێو چۆم
بۆ دەس بزێویی لە شیو و دۆڵان — یا لە بەردەرگا و شەقام و کۆڵان
یا مەلەی تێکەڵ لە مەسبەحگادا — بە ڕاسیی حەیای گەلی بە با دا
هەروا سینەما و ڤیدۆ لە ماڵان — خولق و ڕەوشتی گەلی کرد تاڵان
کە لە ڕاستییدا هەموو زیانن — هەتکی حورمەتی یاسای گەلانن

ئەفەرمووی بەمەش هەر بڵێین هونەر / ئاخۆ بێ‌هونەر کامە بێ مەگەر!
بەڵام ئەوانەی ئەدیب و پاکن / خاوەنی هەست و بەرهەمی چاکن
خۆیان بە پاکیی بە گەل ئەناسن / بۆ هەتا هەتا جێگەی سوپاسن
هەرچەند لەمانیش بەشێکی کەمی / ئەڕۆن بۆ مەبەست بە کەمتەرخەمیی
ئا لەو شتانەی بۆ گەل بەڕێزن / نازانم بۆچی دوورەپەرێزن
گوڵچن لە باخا وەختێ پێ ئەگا / هەر گوڵێکی دی دەستی بۆ ئەبا
چونکە هەر گوڵێك کە ئەو ئەیهێنێ / بولبولێك ئەبێ لەبۆی بخوێنێ
بەڵام بۆ دڕکی بێ‌نرخ و بەئێش / هەتا مومکین بێ دەس ناباتە پێش
ئەو کە مەبەستی پەندی بەسوودە / لەوانەی تیری چاوی حەسوودە
ئەدیبی کۆن و تازەی بلیمەت / بەرهەمیان زۆرە و بەنرخ و قیمەت
ئەگەر مەبەستی کۆمەڵ و ژینە / کۆمەڵی ئێمە ژینی بە دینە
ئەدیبی وامان بە زۆریی ئەوێ / کە دین و ژینی لەلا دەس‌کەوێ
ئەگەر مەبەستی ئەو لە ئەدیبیی / ئازادیی گەلە و یاسای نەجیبی
لە ژێر چەپۆکی دوژمن و لە بەند[31] / کەی ئا بەو شێوە شیرینە و پەسەند!
ئەگەر مەبەستی ئازادیی کارە / بۆ سوودی چینی رووت و هەژارە
بە رووتیی رووتی بۆ پۆشتە نابێ / هەرچۆنی دیو: ئەبێ هەر وابێ
ئەمان بە جێی خۆی، بڕێ تر ئاسار / بە نێوی ئەدەب ئەخرێنە بازاڕ
کە لە راستییدا دوژمنی دینن / میکرۆبی یاسا و بەرهەمی ژینن
لەجیاتی هەستان بە ئەرکی سەر شان / ئەوەی پێی بڵێن ئەدەب بۆ دەرمان
قاتییە ناوی لە نووسراویان / چۆن لە کۆمەڵدا هەڵدێ چاویان!
زۆر بەبێ پەروا ئاواتەخوازن / بە یاسای شەڕقیی و غەربیی ئەنازن
رۆڵەی بێ‌خەتا و دڵپاکی کوردیی / لە کوڕ هەتا کچ، گەورە تا وردی

هەڵئەنێن، ئەیبەن بۆ ئەو ڕێبازە بەناوی یاسا و ئازادیی تازە
ئا بەو ئەخلاقە و قیافە و شێوە کە هەر بە ڕواڵەت ئینسانی نێوە
لەو ڕەوشتەیان وا دەرئەکەوێ بە ڕاستیی مانای ئینسانیان نەوێ
ڕۆڵەی گەل ئەبەن بەرەو حەیوانیی پەروەردەی ئەکەن بە خووی شەیتانیی
نێویشی ئەنێن ئازادیی و ئەدەب بێئەوەی هەست کەن بە مەعنای ئەدەب
هەستی مەسئوولیی ناکەن لە خۆیان منداڵی خەڵکیش ئەکەن بە خۆیان
نازانن مانای مامۆستاش چییە ئەرکی ئەو خولقە و حوسنی تەربییە
نەك هەر خوێندنەوەی کتێب و نووسین چونکە ئەوانەش منداڵی رووسیین
ئا لەم بارەوە پێشکەوتوون تەواو بەڵێ ئادەمیین بەڵام هەر بە ناو
چونکە باوەڕیان بە هیچ نەماوە ئینسانیی لەوێ تەنیا بە ناوە
قەیناکا ئەوان لە دین بڕاون بەلای خوداوە پیس و گڵاون
ئەفەرموێ موشریك پیس و (لَئیم)ە هەر کە مرد جێگای ناری جەحیمە
لە ئارەزووی نەفس هەرچی کە نەیکەن زەرەر لە خۆشیی چەن ڕۆژە ئەدەن
بەناو موسڵمان سەرسوڕهێنەرە لەو زەلکاوەدا بێ شوێن و سەرە
بە خۆشی ئەڵێ زانا و ئەدیبە بەلای زاناوە سەیر و عەجیبە
ئەم هەموو یاسای بەرزی ئیسلامە لەلای ئەو نەزمە و بێ نرخ و تامە
لە شەو حەز ئەکا شەمشەمەکوێرە خەتای ڕۆژ چییە! ئەو بە ڕۆژ کوێرە
بەڵێ قالۆنچە بۆنی گوڵ لەلای هۆی سەرئێشەیە و بۆگەنی هەوای
تەبعی حەز ئەکا لەنێو پەین و پاڵ بۆیە نابینرێ لای سوورە هەڵاڵ
جا ئەگەر کاکەم یاسا ئەنووسێ بۆ لە شتی بەنرخ چاوی ئەنووسێ!
دیارە کە ڕەشیی هەرگیز لە حەبەش دەرناچێ، کە ئەو خولقاوە بە ڕەش
هەرچەن پێشینان ئەڵێن بەردەو ژوور تف مەخە بۆ خۆت دێتەوە لە دوور

من خەفەت ئەخۆم وایان ئەبینم   وا گومان نەبەن لەوان بەقینم
بەڵکە حەز ناکەم نرخی ئەدیبان   بێتە خوارەوە لەنێو رەقیبان
کۆڕی ئەدیبان کە دێن و دەڕۆن   خەمی داهاتووی نەتەوان ئەخۆن
حەیفە ئەدیبی کوردی بەجێماو   چینی داهاتوو نەخاتە پێش چاو
بە پێچەوانەش هەر لە ئێستاوە   بیخاتە گێژ و مەوجی دەریاوە
هەست نەکا بەوەی کە چی بەسەر هات   کەسێکیش نەبێ دەستی بۆ ببات
دەری‌خا هەروا بڕۆن چین بەچین   وەك دارودەستەی کاخی کرملین
داخی دەروون و ئێشی ئەم خەمە   وەك سوپای دوژمن لە دەورم جەمە
هەرگیزاو هەرگیز لەبیرم ناچێ   کە گەل بۆ دواڕۆژ ئاوا تیا چێ
هەروا بڕێ تر نامیلکە و کتێب   ئەکەونە بەرچاو زۆر و بێ حسێب
ناوێکیان لە دین تیا نەبراوە   رەنگە وابزانن دین بەیت و باوە
چونکە لە بەیت و بالۆرەکەی وان   ناچێ بەرنامەی بەرێزی قورئان
بۆیە قەت ناچن بەلای دینەوە   شەویش ناخەون بە هۆی ژینەوە
خۆ دین بێ ئەمان پشتی نەشکاوە   بۆ ئەدیبی کورد زۆر ناتەواوە
ئەدیبێك گەلی لە ئاین دوور بێ   خۆشی کە دوور بێ رەنگە مەعزوور بێ
چونکە بێ دینیی نەبێ نەیدیوە   بێ دینیی گەلی دەستی بڕیوە
بێجگە لە یاسای کوفر و جەهالەت   کەس بۆ شتێ تر نەیکرد دەلالەت
بەڵام ئەدیبێك بزانێ ئەگەر   گەلی ئەو بە دین ژین ئەباتە سەر
ئەبێ زۆر سەرنج لە یاسای ئەوان   بدا و رووش نەکا بیروڕای ئەوان
چونکە نەك هەر خۆی نرخی کەم ئەبێ   دووبەرەکیشی لەسەر جەم ئەبێ
بێ شك ئەو گەلەی بە دین ژیاوە   دین بە قسەی ئەمان نانێتە لاوە
گەل نەزانیش بێ ئەزانێ کاکە   کە دین بۆ دین و بۆ دنیاش چاکە

ئیتر چۆن له رێی چاکه لا ئه‌دا   خۆی به‌ده‌م شه‌ن و باکه‌دا ئه‌دا
خۆی ئه‌کا به کا و تۆزی نێو په‌رێز   تێکه‌ڵ بێ له‌گه‌ڵ گژ و گیا و هه‌رێز
چونکه دین ده‌رسی ئه‌وه‌ی داداوه   که دین زیانی له گه‌ل نه‌داوه
ئه‌دیبێك که خۆی سه‌رمه‌شقی خه‌ته   نابێ نه‌زانێ قه‌ڵه‌م بۆ له‌ته
له‌تێکی ئه‌ڵێ رێبازم دینه   ئه‌وی تر ئه‌ڵێ به‌رهه‌مم ژینه
قه‌ڵه‌م له (لَوْح)یش که بوو به دوو له‌ت   بۆ چاره‌نووسی عاله‌م له هه‌یبه‌ت
ره‌مزه بۆ ئه‌مه به‌م دوو زمانه   وا ئیشعار ئه‌کا، دووری مه‌زانه
واته دین و ژین پێکه‌وه به‌سران   هه‌ر له‌و رۆژه‌وه به ئه‌مری یه‌زدان
که‌وابوو هه‌رکه‌س پێچه‌وانه‌ی ئه‌و   ده‌ستی دا قه‌ڵه‌م، رۆژی بوو به شه‌و
ئه‌نجا تۆ ئه‌گه‌ر نووسه‌رێ به‌رزی   بۆ ئه‌بێ خۆت که‌ی به وێنه‌ی ده‌رزیی
پینه و په‌ڕۆی خه‌ڵك بکه‌ی، بۆ خۆشت   رووت و شڕۆڵ بێ ده‌رکه‌وێ کۆشت
تا تۆ له باسی دین و خودادا   دووره‌په‌رێز بی سوودت پێ نادا
ژینی به‌بێ دین ژانه به‌رهه‌می   ئه‌بێ تۆ له‌گه‌ڵ ژین بخۆی خه‌می
قه‌ڵه‌م نه‌ك ئه‌وه و به‌س، به‌و دووانه   ره‌مزی زۆری که‌ی تێدا عه‌یانه
ئه‌گه‌ر له ره‌مزی قه‌ڵه‌م بزانی   زۆر شتی سه‌یر و عه‌جیب ئه‌زانی
ئه‌توانم بڵێم ره‌مزی ئه‌و خامه   (مَا وَرَى)ی حه‌صر و ئیدراکی عامه
کۆڕی ئه‌دیبان بیکه‌ن به سه‌رمه‌شق   لاده‌ن له یاسای نه‌فام و ئه‌حمه‌ق
تێفکره بۆ خۆت له دوو دووی ئه‌شیا   بزانه به حیکمه‌ت چیت نیشان ئه‌دا
سا وه‌کو یه‌ك بن یه‌عنی (تَمَاثُلْ)   یا به‌رز و نه‌ویی و نه‌قص و (تَكَامُلْ)
یا نۆبه نۆبه و (بُعْد)و (تَقَارُبْ)   یا وه‌کو دوو دووی عه‌کس و (تَجَارُبْ)
یا ئیجاب و سه‌لب، یا زیدد و نه‌قیز   یا (مُتَجَانِسْ) ئه‌ی خاوه‌ن ته‌میز
ئه‌گه‌ر به چاوی حه‌قیقه‌ت زانیی   بڕوانی بۆیان ئه‌وسا ئه‌زانی

هەرکام لەوانە تەجزیە و تەحلیل   بفەرمووی، ئەبن بە بەڵگە و دەلیل
پێت ئەڵێن هەروەك دنیات مەبەستە   هەستە بۆ دینیش قەت رامەوەستە
بۆ وێنە و میسال وەکو دەست و پێ   یا دەم و زمان یاخۆ چاو و گوێ
دەستێ بۆ دنیا دەستێکت بۆ دین   راکێشە بەپێی ئیمکانت لە ژین
بۆ رەزای خودا و جەزای قیامەت   با لەوێ بەمان نەخۆی نەدامەت
چاوێ بۆ بینین بۆ وەسیلەی ژین   بڕوانە بەویان بۆ ئومووری دین
با بە چاوی ساغ کوێر نەبی لەوێ   بۆچیتە زیاتر، چیت لە ژین ئەوێ
کە وا حەز ئەکەی سەد دەست و چاوت   ببێ بۆ دنیا بۆ بەرزیی ناوت
خەزنکە بە گوێی راستت قسەی راس   لەنێو حیکمەتگای خەزێنەی حەواس
چی لە خراپە کە بیستت ئەگەر   بێ خەزنەی حەواس لە چەپ بیبە دەر
دەمکە بە مەخزەن، زمانت کلیل   فەتحی بۆ خراپ قەت نەکەی، دەخیل
با لە دادگای عەدڵی خودادا   کەڕ و لاڵ و کوێر نەبی لەولادا
کاتی رۆیشتن تێفکرە لە پێت   بەو پاش و پێشە بزانە چی ئەڵێت
پێی راستت ئەڵێ بەرەو دین بڕۆ   دنیا فانییە و خەمی بۆ مەخۆ
قیامەتە جێگای هەتا هەتایە   هەر بەرهەمی دین کۆگای هیوایە
تۆ ئەوێت نەبێ، با لێرە شا بی   بێگومان لەوێ ئەهلی عەزابی
پێی چەپت ئەڵێ بێرەوە دواوە   تێکۆشە بۆ ژین تا هێزت ماوە
دنیاش پێویستە بەڵام بزانە   کە چۆن هەوڵ ئەدەی بۆ ئەم دووانە
دنیا مەزرەعەی رۆژی جەزایە   ئێرە نموونەی وەزعی ئەولایە
هەموو ماوەی ژین ئەم پاش و پێشە   پێت ئەڵێ دنیا و دینت لەپێشە
واتە هەنگاوێك بۆ دین هەڵێنە   ئەویان بۆ دنیا بەکار بهێنە
با غافڵ نەبی نە لەم نە لەویان   ساتێکت بۆ ئەم ساتێ بۆ ئەویان

هەروا سەما و ئەرز (بِمَا فِيهِمَا)   وێنەی پەرگارن یا قیبلەنما
هەردوو مایلن بۆ نوختەی مەرکەز   بە زمانی خۆیان وەها ئەکەن عەرز
بڕوانە پەرگار سەری دەوواری   چۆن سەرەکەی تر بۆتە مەداری
بە موو لا بدا ئەم سەرەی بە فەرز   تێك ئەچێ تەواو دائیرەی مەرکەز
ئەو سەر بۆ دەوری کەون و کائینات   وەك قیبلەنما ڕێنمات ئەکات
بەلام بیرێکیش لەو نوختە تاکە   کە وا مەرکەزی مەدارە، کاکە
بفەرموو، ئەڵێ من بە ئیعتیبار   بگرە بۆ تاکی خوای پەروەردگار
ئەگەر من نەبم بە جێگەی مەدار   تێك ئەچێ دەوری دائیر و مەدار
پێت ئەڵێ هەروەك لە ئیستیوادا   قیبلەم نیشانی قیبلەنما دا
ئەگەر من نەبام وەك دێوانە و مەست   دوور ئەکەوتەوە لە قیبلەی مەبەست
هەروا گەڕانی دەوری کائینات   نا مومکین ئەبوو بێ حەزرەتی زات
واتە پێت ئەڵێ ڕۆژانی ژینت   تەرکیزکە لەسەر مەداری دینت
هۆشت بێ دەوری زەمانەی پڕ پێچ   نەتخاتە وزاق، باز بەری وەك کێچ
یا سەرت بشکێ یا پێت لەنگ بێ   یا بە دەس ئەجەل جێت لێ تەنگ بێ
دەوری دائیرەی ژینت قەطع کا   تازە مەجالی دینیش مەنع کا
تۆ کە دنیات چوو، دینیشت نەبێ   ئەوسا بە تۆ چی! بێ یا نەبێ
تەنیا بە دەوری دینەدا گەڕانت   سوودە بۆ کاتی مان و نەمانت
چونکە تا ماوی لە (مُسْتَوَى)دای   نەمای لە سایەی ڕەزای خودادای
کەوابوو مەبەست لە دەور و تەکوین   قیبلەی ئەلەستە، نەك دوو ڕۆژە ژین
تۆش کە فەردێکی لەم کائیناتە   قیبلەی دڵ و دین بزانە خواتە
(خُطُوط)ی ژینت ڕێت لێ نەگۆڕێ   با بە ژین مایەی دینت نەدۆڕێ
ژینت بۆ دین و دین بۆ خودا بێ   دەوری ماسیوات قیبلەنما بێ

کەوابوو سەما و زەویی پێکەوە — ئەڵێن دنیا و دین وان بەیەکەوە
دەرسی حیکمەت و فنوونی ئەسرار — ئەدەن نیشانت بە رەمز نەك بە زار
پێت ئەڵێن روونتر لە تیشکی هەتاو — صانیعی گشتمان خودایە و تەواو
غەوواصەی فکرت بێنە بیخە کار — بە عەقڵی سەلیم بۆ کەشفی ئاسار
بۆ ئەبێ بەمەش خودا نەناسی — مەگەر نابینی یا بە سەر کاسی
لەپاش چەند هەزار رۆژ و مانگ و ساڵ — تێپەڕبوون بەسەر عالەم تا ئەلحاڵ
هەوڵ ئەدا عیلمی سەقافەی بەشەر — بۆ کەشفی دەریا و زەویی تا قەمەر
بەلام تا هەرکوێ عیلم پێشکەوێ — ناگا بە کەشفی گشت ئێرە و ئەوێ
چونکە ناگونجێ شعووری بەشەر — دەرچێ لە حەدد و سنووری بەشەر
عیلمی موحیطی پێ دەوێ ئەمە — ئەویش هەر تەنیا بۆ خوای عالەمە
ئەنجا ئەوانەی چوونە سەر قەمەر — چی بوو دەسکەوتیان بێجگە دەردی سەر
کامە بوو دیاریی و سەوقاتی ئەوان — بۆ کەسێ نەیدی خەلاتی ئەوان!
(یووری گاگارین) نەبێ، بەو چوونە — بۆی دەرکەوت مەبەست لە گشت ئەم بوونە
بۆیەیە تۆ بەو صانیع بناسی — مادام خاوەنی عەقڵ و حەواسی
یا (ئارمیسترۆن) پاش چوونی سەر مانگ — وتی من لەوێ بیستم دەنگی بانگ
ثابیت بوو لەلام کەون و کائینات — شەهادەت لەسەر خودای تاك ئەدات
هەروەك بۆم دەرکەوت کە دینی ئیسلام — تەنیا رێگەیە بۆ نەجاتی عام
باقیی هەموویان وەلا نراون — نیسبەت بەم دینە گشت ناتەواون
وتیان وەزیفە لە دەس دەرکەوت — وتی قەیناکا، خودام دەس کەوت
ئاوایە مەعنای زانین و ئەدەب — نەك قەڵەم رادان تەنیا بۆ نەسەب
کەوابوو لێرە و لەوێش بەولاوە — مەجالی ئینکار بۆ کەس نەماوە
هەروا مانگ و رۆژ لەگەڵ ئەستێرە — کە تۆ بە دوو چاو ئەیبینی لێرە

ئەوانیش هەموو هەروەکو زەویین   مەخلووقی خودان، بەرزن یا نەویین
ئەوەش بزانین کوراتی هەوا   هەرچەند بێ حیکمەت نەخرانە فەزا
بەلاّم بۆ سوودی ئێمە بۆ ژیان   ناگەن بە زەویی و دەریا بێگومان
بەلێ مانگ و رۆژ لەنێو ئەوانە   با زۆر بەسوود بن، ئەوەش بزانە
ئەوەی پێویست بێ لە سوودی ئەوان   ئەگا بە ئێمە و زەویی بۆ ژیان
کەوابوو چوونی ئێمە بۆلایان   بێسوودە، ژینمان نابێ لەلایان
چونکە نیسبەتی ئێمە بەوانە   بەپێی عیلم و عەقڵ دوورە لەوانە
ئێمە کە خۆمان نەسلی بەشەرین   لە ئاو و زەویی و هەوا و ئاگرین
چیمانە لەسەر ئەجرامی فەزا   فەزا بە یەك خاڵ ئەبێ بە قەزا[٣٢]
ئەبێ بە مایەی سەر تیاچوونت   دەی بۆ هەوڵ ئەدەی خۆت بۆ نەبوونت
هەر بۆیە ئێمە لێرە نیشتەجێ   کراوین هەموو، کاکە، نەك لەوێ
تەنانەت لەپاش کۆچی ماڵئاوا   هەر زەویی ئەبێ بە جێگە و ماوا
هەر لە زەویشا سەر دێنینە دەر   کۆ ئەکرێینەوە بۆ دەشتی مەحشەر
بۆیە فەزاچییش بۆ چوونی ئەوێ   حەتمەن وەسیلەی ئێرەیان ئەوێ
کەوابوو چیتە لەو بەرەوژوورە   سوودی بوو بە چی ئەو رێگە دوورە!
بێجگە لە ماڵ و کات بە زایە دان   کێی بە مەرتەبەی ئینسانیی گەیاند
بێجگە دەنگی رووت وەك دەنگی دەهۆڵ   ئادەی فەزاچیی چی هێنا بە کۆڵ
دەی بۆ ئەو خەڵکە وەکو دێوانە   شێت و هەڵۆدای چوونی ئەوانە
ئێمە کە خۆمان لێرەدا ئەژین   بینەری سارا و گوڵزار و کەژین
بە پاپۆڕ ئەڕۆین بەسەر دەریادا   وەك بە فڕۆکە بەسەر هەوادا
ئەگەر ئێمە بیر لەمان کەینەوە   ئەبێ لا لەوان هەر نەکەینەوە
چونکە بێگومان بەشەر چی بوێ   لێرە هەمانە بێ چوونی ئەوێ

ئەوانەش کە وا مەڕبووتن بە ژین
بەو هەوایەوە یا بە نەهجی دین

وەکو گەرمیی رۆژ لەگەڵ نوورەکەی
تەئسیری لەسەر مانگ و نوورەکەی

یا ئاڵوگۆڕیان لەم بورج بۆ ئەو بورج
بە نەزم و تەرتیب توندوتۆڵ و گورج

زیاد و کەمیی مانگ تا حەددی کەمال
وەك شەوی چواردە تا فەترەی هیلال

بۆ تەرتیبی شەو، رۆژ و مانگ و ساڵ
گۆڕانی زەمان بە چوار فەسڵی ساڵ

هەروا هەور و با و بەفر و بارانە
ئەوەی پێویستی سوودی ئینسانە

هەمووی لێرەدا دەسمان ئەکەوێ
نازانم بەشەر چی تری ئەوێ

ئاخر چی ماوە خوا پێی نەدابێ
تا ئەو هەڵوەدای سەما و فەزا بێ

خۆ ئەمانە گشت بەبێ دەردی سەر
دوورن لە هێز و کردەوەی بەشەر

بێجگە خالیقی حەکیم و ئاگا
دەستی کەسی تر بەوانە ناگا

کەوابوو چوونی ئەو بەرەوژوورە
سوودی لە عەقڵ و عادەتیش دوورە

جا ئەگەر سوودی تێدایە ئەوێ
بۆ ماوا و مەسکەن ناگرن لەوێ

با زەوییش کەمێ تەنکەی تێکەوێ
بۆ ژینی ئەوەی ناچێ بۆ ئەوێ

بەهەرحاڵ ئەوەی بەسوودە بۆ ژین
لە بەرز و نەویی یا حەضارە و دین

قەیناکا بڕۆن بۆی لە جێگەی دوور
پارەش سەرف کەن بە کلوور کلوور

مادام خیلافی شەرافەت نەبێ
یا دژ بە دین و کەرامەت نەبێ

چی لە دەستت دێ بۆ گەلت لە سوود
دریغت نەبێ وەك پیاوی حەسوود

جا کە تۆ وابووی منیش واترم
تۆ چی ئەفەرمووی منیش حازرم

ئەنجا لە دووی تر وەك (مُتَعَاقِبْ)
بیرکەوە کە چەند سەیرە و عەجایب

زوڵمەتی شەوگار، رووناکیی نەهار
یا بڵێم وێنەی زولف و کوڵمی یار

کەوابێ نۆبەش لەیل و نەهارن
هەمیشە جەمعن، حوسنی روخسارن

خەرقی قاعیدە لێرە رەوایە
حاڵی مەعشووقان لە عالەم جیایە

ئەمەش بزۆزیی قەڵەم بوو لێرە
خۆی بۆ نەگیرا بەم باسە فێرە

واتە دەرسی عەشق ئەنووسێ بە خوێن
لەبەر شەوچرای یاری دڵڕفێن

پێت ئەڵێ ئەگەر لە عەشقا کوڵای
ئەوسا ئەزانی کە بەندەی خودای

چونکە تینی عەشق بێ نەوت و ئاگر
زوو تەئسیر ئەکا، لە ئاگر زیاتر

سا حەقیقەت بێ یاخۆ مەجازیی
هەر بەهانەیە مەعشووقە و نازی

تینی گڕی عەشق سەرچاوەی دوورە
جەزبی جازیبەی ساحەی حوزوورە

بەڵام بەگوێرەی شیاویی بەندە
ریشەی هەر دڵێک بە داوێک بەندە

ئەوانەی ئەڵێن ئێمە عاشقین
سووتاوی عەشقین بە شوێنیا شەقین

ئەگەر مەعنای عەشق ئاوا نەزانن
بێ ئاگان لە عەشق شێت و حەیرانن

خاڵی مەعشووقان بەڵێ دڵسۆزە
بەڵام ئەم سۆزەش هەر هی ئەو سۆزە

نازانێ گڕی شەمعی ئەوێیە
پەپوولەی رۆحی شەیدای ئەوێیە

جا ئەگەر زانی ئەو رەنگ و شێوە
شێوەی نەقشاشیی ئەو جێگەی پێوە

ئەزانێ دەوری مەعشووقان بە ناز
هەمووی ئەچێتە بەر بابی مەجاز

بەس مەزهەرێکن بەناوی مەعشووق
حەقیقەتی عەشق وا لەژوور مەنطووق

لەم باسە نووسراو زۆرە بە سەد سەد
با برۆینەوە سەر ئەسڵی مەقسەد

تۆ ئەگەر خاوەن تەجرەبە و بیری
بیخە نێو دووتای تەرازووی ژیریی

ئەزانی مەبەست لە بوون خودایە
بەرنامەی رۆژی (قَالُوا بَلَى)یە

کەوابوو برام دێرە تا زووە
سەقافە فێربە تۆ لەم دوو دووە

فەلسەفەی کۆنی یۆنانیی گەنیو
کە شوێنی کەوتوون تازەپێگەییو

خەریکی هەوای نەفسن ئەمانە
ئەمری خودایان لەلا گرانە

دەرکی حەقائیق بۆ ئەم گرۆیە
لەم زەلکاوەدا نابێ، درۆیە

قەیناکا ئەمڕۆ سەقافەی تازە
چی بە دوو چاو و ئامێری تازە

نەیبینێ، هەستیش ناکا بە بوونی ‌‌ چونکە مەحدوودە فیکری زەبوونی
لە عیلمی مەعنا و رمووز بێ‌ئاگان ‌‌ وا فێر کراون بۆیە هەر ئاوان
بەڵام لێرەدا لەبەر چەند سەبەب ‌‌ خەریکە دەرچم لە شێوەی ئەدەب
سەرم لە بەعزێ مامۆسای بەناو ‌‌ پێشەوای دینیی سوڕماوە تەواو
کە وا قوتابیی زانکۆی قورئانن ‌‌ بەناو واریسی پێغەمبەرانن
بە دەم عەللامەی عەصر و زەمانن ‌‌ کەچیی شوێنکەوتووی فیکرەی ئەوانن
تەنانەت نەفی سەماوات ئەکەن ‌‌ ئا بەم حاڵەوەش موباهات ئەکەن
لە مەعنای ئایەی (سَبْعاً شِدَادا) ‌‌ عەڕش و سەما و کورس ئەدەن بە بادا
هەر وائەزانن فەردی وەحیدن ‌‌ لە هەڵە و پەڵە و غەڵەت بەعیدن
بەڵام هەر ئەڵێی بە تووتیی واریی ‌‌ چوونەتە زانکۆی کەلامی باریی
خودا خۆی لە چەند ئایاتی عەدید ‌‌ بەبێ تەئویل و بێ شوبهە و تەردید
تەصریح ئەفەرموێ بە حەوت سەماوات ‌‌ هەروا بە حەوت ئەرز بەپێی طەبەقات
بێجگە لە کورسیی و لە عەرشی بەرین ‌‌ کە زۆر وان لەژوور سەمای حەوتەمین
هەروا خیلافی حەدیسی میعراج ‌‌ بۆ شەوی ئیسرای خاوەن شکۆ و تاج
ئەفەرموێ لەگەڵ جیبریلی ئەمین ‌‌ لەپاش (دَقُّ الْبَابْ) بە شەوق و تەمکین
لەم سەما بۆ ئەو، لەم باب بۆ ئەو باب ‌‌ تا وەژوور کەوتین لە هەر حەوت باب
ئەنجا لەوەوژوور بەبێ رەفیق مام ‌‌ لە (سِدْرَة) جیبریل عوزری خواست لەلام
تا هەرکوێ کە چووم لەوێ بەولاوە ‌‌ مەنووط بوو هەمووی بە لوتفی خواوە
لەگەڵ ئەم هەموو تەصریحە ئێستا ‌‌ طەریقی جەدەل ئەگرێ مامۆستا
چوونی سەر قەمەر ئەکا بە دەلیل ‌‌ بۆ نەفی سەما بە سەد قال و قیل[٣٢]
ئاخر لەو چوونە کەی لازم ئەکا ‌‌ بە عەقڵی سەلیم نەبوونی سەما
رەنگە بۆیەبێ پێ لە حەق نانێ ‌‌ بڵێن سەقافەی تازە ئەزانێ

یا ئەڵێن سەبەب بۆ خوداناسین   شیرکە، بێجگە لەو نابێ بناسین
بیر ناکەن لەوەی بە هۆی (تَعَلُّلْ)   وەك بڵێن وێنەی (دَوْر)و (تَسَلْسُلْ)
خۆشیان ئەسبابن، چ کوڕ چ بابن   ئەگەر زانا بن نابێ وەها بن
ئەبێ بزانن کە خۆیان لە کێن   هەوێن لە ماستە و ماستیش لە هەوێن
بەلام لێرەدا هەر بە حوکمی شەرع   جیهەت ئەیگۆڕێ بە ئەسڵ و بە فەرع
عالەم هەرهەمووی هۆیە و وەسیلە   بۆ ناسینی حەق بەڵگە و دەلیلە
نەفی واسیطە و سەبەب بێ سەبەب   ئەبوو بە دوور با لە ئەهلی ئەدەب
چونکە ئینکاری وەسیلەی تەوحید   بە زیانی خۆیان ئەبێ بە تەنقید
ئایە موعجیزەی گرۆی ئەنبیا   نەبوون بە سەبەب لەبۆ ئەشقیا!
ئایە تەوڕات و ئینجیل و زەبوور   قورئان و صوحوف وەك مەشخەڵی نوور
نەبوون بە چرای زوڵماتی (ضَلاَلْ)!   بە هۆی ئەنبیای موبارەك خیصاڵ
ئەگەر ئەمانە نەبان تۆ چی بووی   ئەهلی تەوحید بووی یاخۆ شەقیی بووی
خۆت خودات ناسی یا بە وەسیلە   بە راستیی فکرت تەواو عەلیلە
بۆ! مەگەر خودا خۆی نەیئەتوانی   بۆ ناسینی خۆی یا نەیئەزانی!
عالەم بخاتە سەر ڕێی هیدایەت   لەگەڵ ئەوپەڕی لوتف و عینایەت
نەوعی ئینسانیش وێنەی فریشتە   دووربان لە هەرچی کردەوەی زشتە
هەرکەس لەبەرخۆی بێ شك و تەردید   خەریکی دین با و گەنجینەی تەوحید
هەروەك ئادەمی فێری ئەسما کرد   سەجدەی بە مەلەك وەبەر ئەودا برد
کردی بە رەسوول بۆ ئەولادی خۆی   هەروا کوڕەزا وەك ئەحفادی خۆی
یا وەك ئەفەرموێ (وَعَلَّمْنَاهُ)   بە (مِن لَّدُنَّا عِلْماً) (کَمَا هُو)
بۆ خدری زیندەی زوڵماتی حەیات   با عالەم ئاوا گەیبا بە ئاوات
پێویستتان نەبا بە چوونی مەکتەب   بۆ باری زانین یا شێوەی ئەدەب

یا هەر شتێ تر لە پێویستیی ژین   یا خوداناسیی و رسووماتی دین
چونکە خۆ خودای ئەمان و گشت کەس   تەنیا هەر خۆی بوو فەردی فەریادڕەس
یا بۆ هەموو کەس وێنەی ئیبراهیم   باوەڕی بە خوای خۆی نەبوو قایم
خۆ خودای ئەم و عالەم یەکێ بوو   ئەی بۆ ئیبراهیم تەنیا یەکێ بوو
چی لە ڕەحمی خوا کەم ئەبوو مەگەر!   ئەگەر گشت عالەم با بە پێغەمبەر
یا چی زیاد ئەبوو لە ڕەحمی یەزدان   ئەم خەلقە هەمووی ببا بە شەیتان
خۆ بە حەقیقەت ئەم یا ئەو باری   هەموو یەکسان بوو بەنیسبەت باریی
کەوابوو بوونی عالەم بەم شێوە   مۆری تەرجیحی ئیرادەی پێوە
ئیرادەش بەبێ حیکمەتی تەواو   تەرجیحی وشکیی نادا لە سەر ئاو
چ دین چ دنیا لە ڕێگەی راسیی   هەموو وەسیلەن بۆ خوداناسیی
بوونی ئەم کەونە دەلیلە لەسەر   وجوودی خودای خالیقی ئەکبەر
بەڵام بەرنامەی ناسینی تەواو   بە هۆی ئەنبیا و ڕوسول کەوتە ناو
ئیرادەی خودا وابوو کە وابێ   هەریەك لەمانە شەمسی هودا بێ
هەریەك بۆ گەلێك لە نەوعی بەشەر   بوون بە شەوچرا و گڵۆپی خەتەر
جارێ بە وەعدە، جارێ بە وەعید   گا بە موعجیزەی لە عادەت بەعید
بەرنامەکانی خودایان گەیاند   تۆوی ئیمانیان بە دڵانا ئەچاند
ئەنجا لە ماوەی فەترەی جەهالەت   کە دنیای داگرت کوفر و ضەلالەت
یاسای ئینسانیی پەتی لێ پچڕا   تۆوی شەرافەت لە عالەم بڕا
دڵان تاریك بوون وەك شەوی دەیجوور   بە وێنەی شەیتان لە ڕەحمی حەق دوور
ئەنواعی فەساد رووی کردە زەویی   کەس نەما بۆ خوا سەر بکا نەویی
ناوێ لە مەعنای ئینسانیی لە ئەرز   نەما، نەتئەدی تەنانەت بە فەرز

***

باسی لاچوونی شەوی تاریکی دەوری جەهالەت بە چرای دین

خوا ئەنجا بەزەی هات بە بەشەردا ئەمری دا بەسەر (خَيْرُ الْبَشَرْ)دا
بۆ نەسلی ئێمەی برای موسڵمان وابوو ئیرادەی خالیقی مەننان
پێغەمبەرێکی قورەیشیی نەسەب بنێرێ بۆمان لە نەسلی عەرەب
بۆ ڕۆحی پاکی هەزاران سڵاو نەسخی ئەدیانی بە ئەو کرد تەواو
کردی بە گەورەی گرۆی مورسەلین دینی بەردەوام (إِلَى يَوْمِ الدِّينْ)
شەمسی بڕووجی سەمای سەعادەت بەس بوو بوونی ئەو بۆ خەڕقی عادەت
هەر بە بوونی ئەو وشك بوو ساوە ئاگری مەجووس فەوردن كوژاوە
تاقی هەیوانی کیسڕا شەقی برد شەیتان لەداخا ئەتوت شەقی برد
تەختی زۆرداران گشت کەوتە لەرزین وەك لە ناوەکەی بە دڵ ئەلەرزین
لەنێو پیسترین جەهل و ئەحمەقیی لەنێو ئەوپەڕی کوفر و دڵڕەقیی
ڕەحم و بەزەیی خستە نێو دڵان وەك بڵێین ئاوی لە بەرد هەڵقوڵان
تا بە خولق و خووی بەرزی بێ وێنە بەو شێوە جوانە و وردە تێچێنە
کەم کەم و دەم دەم بە ماوەیێ کەم نەمامی دینی هێنایە بەرهەم
چرای ئیسلامی گرت بەدەستەوە ڕێی لە جەهالەت تەواو بەستەوە
دین لە شەرق بۆ غەرب جنووب تا شیمال پەردەی سەند، نەما بۆ کوفر مەجال
هەرچەند خودا خۆی هادی و دەلیلە بەڵام ئەنبیای کرد بە وەسیلە
ئەنجا کۆمەڵی یارانی ئەمان بوون بە وەسیلە دوای کۆچی ئەمان
هەروا دەس بەدەس یاری یارەکان دینیان چین بە چین بە خەڵق ڕاگەیان
بوون بە وەسیلەی ئیمانی گەلان بەتایبەت لەوان ئەوانەی مەلان
بەڵام کام مەلا! بەحری علووم بێ شارەزای مەعنا و ڕەمز و ڕسووم بێ

خیانەت نەکا لە دین یا لە خەڵك   بە مەعنای واقیع بەسوودبێ و بەکەڵك
روتبەی ئیجتیهاد دەسی دابێ بۆی   تا بەو مەرجانەی دانراوە بۆی
دەرکی حەقائیق هەر بە حەقیقەت   بکا لە مەعنا و لوببی شەریعەت
شەریعەت یەعنی قورئان و حەدیس   ئیجماع و قیاس لە ئەمری نەفیس
جا بۆ هەر حوکمێ لە ئەحکامی دین   دەسکەوێ بەڵگەی کەلامی موبین
یاخۆ حەدیسی صەحیحی رەسووڵ   یەعنی لە (راوِي) ئەمین و مەقبووڵ
ئەگەر صەریح بن لە عەینی کاتا   کافین لە نەهیا هەم لە ئیسباتا
پێویست بە واتەی ئەم و ئەو ناکا   دەفی ئیجتیهاد لێرە دەنگ نادا
بەڵام بێگومان ئەمەش مەعلوومە   هەموو شت بە نەص غەیرە مەعلوومە
هەر بۆیە قیاس یا حوکمی ئیجماع   پێویستن بەڵام لە ئەهلی ئیجماع
نەك بۆ هەر کەسێ خۆی بڵێ زانام   بۆ ئەو دوو حوکمە بەهێز و توانام
چونکە ئایەت و حەدیسی (نَبِيّ)   دوورن لە فەهمی نەزان و غەبیی
ئەم دوو ئەسڵانە وێنەی کنووزن   پڕ لە ئیشارە و نیکتە و رمووزن
ئەمانە عیلمی عەطای خودایین   دوورن لە عیلمی بەدوور لە ئایین
دوورن لە لۆمە و لە تانە و تەشەر   مەگەر بۆ کەسێ کەرتر بێ لە کەر
بە عیلمی تەنیا یا بە عەقڵی رووت   طەی نابێ فەزای ناسووت و لاهووت
ئەم دوو ئەساسە بەحرێکن عەمیق   موحیطن بە کەون بە چاوی تەحقیق
بەڵام داخەکەم ئەمڕۆ ئەبینین   بڕێ لەوانەی کە زانای دینین
یا لە مەکتەبیی تازە پێگەییو   کە هیچ نەزانن وەکو هیچ نەدیو
خۆیان بە ئەهلی رەئی و ئیجتیهاد   دائەنێن، لەبەر نەزانیی و عیناد
نصووص لائەدەن لە مەعنای مەفهووم   بە تەئویلی زۆر دوور و نامەفهووم
وا ئەکەن لەم دوو ئەسڵی بەقیمەت   نرخیان نەزانێ پیاوی بێ قیمەت

تەنانەت ئەوەند غەرقن لەم بارە		هەر بە راستەوخۆ غەڵەتیان دیارە
یا ئیفراط ئەکەن بەگوێرەی هەوەس		یا تەفریط ئەکەن بێ شەرم لە کەس
خۆزگە بە عیلم و بە چاوێکی ورد		سەیر و دەورێکی قورئانیان ئەکرد
لەگەڵ کۆمەڵێك حەدیسی صیحاح		تا دەسیان ئەکەوت طەریقی نەجاح
تا بەڵکو لە رێی لوتفی خوداوە		چاوەکەی دڵیان تۆزێ ئەکراوە
لە مەعنای کوێریی دڵی سینەیان		تێگەیبان لەگەڵ ئەو گشت قینەیان
تا لە دەس جەهلی مورەککەب تەواو		دەرئەچوون، ئەبوون بە زانای تەواو
هەروەك ئەوانەی (ذُو الْجَنَاحَیْنْ)ن		دوورن لە هەڵە و واسیطەی بەینن
تەواو بەهێزن راسیخ و ئەمین		نە ئیفراط ئەکەن نە تەفریط لە دین
جێی سیقە و بڕوان بۆ حەللی موشکیل		لێك جودا ئەکەن حەق لەگەڵ باطیل
ئیرسی ئەنبیا رەوای ئەمانە		فەخری پێغەمبەر تەنیا بەمانە
بەلآم ئەوانەی بە خۆ ئەنازن		بە دڵ وێران و بە دەم دەمبازن
لە زانکۆی قورئان پێ نەگەیشتوون		وەك لە رمووزی تێ نەگەیشتوون
چونکە بێبەشن لە نووری تەوفیق		دەس ئەکەن بە تای سەفسەطە و تەلفیق
چی لەگەڵ فکری زەبوونی خۆیان		بسازێ ئەیکەن بە بەڵگەی خۆیان
بۆ ئەوەی لەنێو کۆمەڵێ عەوام		بنازێ بە خۆی بڵێ باش مەلام
جا ئەگەر کاکەم راستە مەلایە		نەفی وەسیلەی چۆن لا رەوایە!
یا ئەبێ بەڵگەی زۆر پتەو بێنێ		یا ئەبێ ئەمەم لێ بسەلمێنێ
لە خەلقی ئادەم واتە بولبەشەر		تا ئەگاتە سەر چاکترین بەشەر
بە فەرموودەی ئەو ئەبێ عەبەس بێ		نابێ کە هیچ کەس واسیطەی کەس بێ
ئایە بەعثەتی ئەنبیا و رەسووڵ		بۆ وەسیلەی خەڵك لەلات نین قبووڵ!
ئایە تۆ هەر خۆت خودای خۆت ناسیی		یا خودا هەر خۆی خۆی بە تۆ ناسیی

ئەگەر تۆ ئەڵێی وەسیلەم ناوێ   قەیناکا منیش ئەڵێم پێت ناوێ
راس ئەکەی خودا هەر خۆی حیسابە   بەڵام بیرکەوە لەم قسەت، بابە
خۆ خودا دەرسی (ئادەم)ی دادا   هەروەك بۆ خضر لەگەڵ مووسادا
خۆ خودا رزقی بۆ مەریەم ئەنارد   لەوکاتە بەدەس زدکەریای سپارد
ئەی ئێوەی بەڕێز بۆ زانیاریی   بۆ داوا ناکەن لە زاتی باریی!
با وەك ئادەم و خضری بەختەوەر   لە عیلمی زاتی خوا بن بەهرەوەر
بۆ بە وەسیلەی مامۆسا و مەکتەب   فێر ئەبن شێوەی زانین و ئەدەب
یا بۆ هەوڵ ئەدەن بۆ پارە و مەعاش   ئەگەر راس ئەکەن ئاخر کوڕی باش
خۆ خوا ئەفەرموێ من رزق دەرم   من خۆم کەفیلی گشت گیانلەبەرم
دەی بۆ بۆ رزقی دوو رۆژە ژینت   وەسیلەت ئەوێ، تۆبیت و دینت
بۆ لە سەد لاوە هەوڵ ئەدەی بۆ ژین   دەس ئەبەی بۆ سەد وەسیلەی بێ تین
بۆ لە زاتی حەق ناپاڕێیتەوە   بۆ لە هی وەك خۆت ئەلاڵێیتەوە
بۆ! مەگەر خودای ئادەم لەگەڵ تۆ   یا خضر و مەریەم جودایە لای تۆ؟
خۆ ئەگەر وابی، نەك هەر نەزانی   کافریش ئەبی و ئەهلی خوسڕانی
کەوابوو گشتمان بەندەی یەك خوداین   بەڵام ئەوان و ئێمە لێك جوداین
ئەوان پێشەوا و رابەری دینن   ئەوان وەسیلەن، راس و ئەمینن
ئەوان رەسوول و مەحبووبی خودان   بۆیە لێرەشدا لە ئێمە جودان
چونکە ئێمە زۆر لە خواوە دوورین   بەس بە رواڵەت ئەهلی شعوورین
کەوابوو ئەبێ لە ناخی دەروون   شوێن ئەوان کەوین بەبێ چەند و چوون
ئەگەر وا نەکەین نەك هەر غەڵەتین   لە ئاخر پلەی کوفر و هەڵەتین
چونکە ئەم شێوە خودای تەوانا   هەر لە ئەوەڵ رۆژ خۆی وەهای دانا
بڕێ بەنرخ و بەرز و خاوەن رێز   بڕێکی زانای ژیر و خاوەن هێز

برێکی نەزم و نەزان و عەوام ... برێکیش بۆ خۆی ئەڵێ من مەلام
برێکی خاوەن چەك و زۆردارە ... برێ دەوڵەمەند، برێ هەژارە
بۆ دین و دنیا وایە و وا ئەبێ ... دنیا گشت هەستێ نابێ وا نەبێ
بۆ تەنیا رۆژێ ژین بە موساوات ... بە مەعنای تازە ناگەن بە ئاوات
چونکە موساوات بەم مەعنا تازە ... کاتێ دێتەجێ بەپێی ئەندازە
هیچ کەس لە هیچ کەس زیاتری نەبێ ... کەس لە کەس ژیانی چاتری نەبێ
هەروا کەس لە کەس بە روتبە و مەقام ... بەرزتر نەبێ لەنێو خاص و عام
نە بە زاهیریی نە لە مەعنادا ... گشتی لە یەك وەزع یەك موستەوادا
بژین ساڵ و مانگ بەڵکو رۆژ و شەو ... وەکو یەك وابن لە بێداری و خەو
گشتی وەزیر و پاشا و ئەمیر بن ... یا هەموو لات و گەدا و فەقیر بن
یا هەموو فەلا و شوان و کرێکار ... یاخۆ تاجیر و ئەصنافی بازاڕ
فەرق و جیاوازیی لە هیچ شتێکا ... نەمێنێ بۆ کەس لە هیچ بەشێکا
خۆ ئەمەش بێ‌شك نابێ و مەحاڵە ... کەوابوو یاسای ئاوا بەتاڵە
ئێمە ئەپرسین لەو یاسانووسە ... کە دایم شێتی یاساکەی رووسە
ئایە دیعایەی ئیشتیراکییان ... راستە موساویی ئەژین پاکیان
ئایە هەیئەتی حاکمەی ئەوان ... وەك گەلان ئەژین لە ناوچەی ئەوان
ئایە تاجیرێك لەگەڵ حەماڵێك ... موساویی ئەژین وەك یەك لە ماڵێك!
دانیشتووانی کاخی کرملین ... ئایە وەك فەلا و کرێکار ئەژین
مەگەر نابینن لەپاش مردنیان ... تەنانەت خەرجی دەفن کردنیان
سەد لات و گەدای پێ ئەبێ بە ماڵ ... تێر ئەکا هەزار ئینسانی رەجاڵ
دەی ئیشتیراکیی و موساوات کامە! ... ئەگەر راس ئەکەی بفەرموو، مامە
خۆ لەوێش هەروەك سەرمایەداریی ... بە روونیی دیارە زۆر و زۆرداریی

لێرەشدا هەرچەند دوور کەوتینەوە
لە ئەسڵی مەوزووع، بۆی ئەچینەوە

ئەنجا برێ تر هەر بە قال و قیل
ئەوەند مەغروورن ئەڵێن بووین بە فیل

وا ئەگەیێنن کە فەخری رازین
سەعد و شەریفن یا نەجمی رازین

ناڵێ نەزانم یا لائوبالیم
ئەڵێ یەکێکم وەکو غەزالیم

غەزلی غەزالیی گەوهەرە و یاقووت
کاکەم تانوپۆی ماڵی عەنکەبووت

نەمزانی ئەمەی چۆن بە دەمدا هات
ئەوەند مەغروور بوو بەزەم پێدا هات

قیاسی (مَعَ الْفَارِق)ی ئەمان
ئەبێ نەتیجەی وابێ بۆ ئەمان

بەڵێ نەزانا خۆی وا ئەزانێ
ئەبێ خۆی نرخ لەبۆ خۆی دانێ

نازانێ بە دڵ عالەمی ئەشباح
بۆ بوو بە لانەی عالەمی ئەرواح

کە رووح وەکو تەیر لەنێو لانەدا
تا وا لە تەنگیی ئەم هێلانەدا

زوڵماتی خەتای وەکو پەردەی رەش
مانیع ئەبێ بۆی، فەرقی سپی و رەش

ناکا وەکو کوێر فەرقی رۆژ و شەو
یا وەکو کەسێ چاوی بچێتە خەو

تا لانەی لەشی پڕ نەبێ لە نوور
ساف نەبێ وێنەی قەفەسەی بلوور

هەرکات مەیلی بوو لێی نەبێ دەرباز
نەدا لە شەقەی باڵی وەکو باز

نەبێ بە سیمورغ بەو قیافەوە
نەچێتە سەر قاف تا بە قافەوە

سەیرانێ نەکا بۆ دەریای موحیت
تاوێ بەدەوریا نەکا قیتەقیت

نەڕوا بە مەیلی خۆی بە هەوادا
وەك سەیری خەیاڵ بە ژوور سەمادا

سەرێ نەکێشێ بێرە و بەوێدا
نەزانێ ئێرە و ئەوێ چی تێدا

چۆن لەنێو قەفەس کەشف ئەبێ تەواو
ئەوەی پەنهانە یا وا لەبەرچاو

تا ئەو ئەسیری داوی لاشە بێ
قەت باوڕ مەکە قەل بە واشە بێ

رووحی ئەمانە تازە مەحبووسە
گیرۆدەی داوی شتی مەحسووسە

بێجگە ئا لەوەی ئەیبینێ بە چاو
ئەویش کام بینین! نیوەو ناتەواو

دان بە حەقائیق نانێ تا ماوە   چونکە پێبەندە بەم دان و داوە
زوڵمەتی لەلا عەینی صەفایە   حاڵی ناحاڵیی بەڵێ هەر وایە
هەر بۆیە کاکەم دەرئەچێ لە خۆی   بەو قال و قیلە فیز ئەکا بە خۆی
تا بڵێن ئەویش بە عیلمی تازە   بوو بە مامۆسای سەقافەی تازە
بە تانە و تەشەر لە هەرچوار مەزەب   دەمی (ذاكِرْ) بێ بە سووئی ئەدەب
تەنانەت لەگەڵ ئەنبیا و رەسوول   بێ ئەدەب ئەدوێن (فَيَا لَلْجَهُولْ)
من ئا بەمانە چۆن بڵێم زانی   کە چوونە ریزی سوپای نەزانیی
هەر لە راستیدا لە زانین دوورن   بەس بەناو مەلان، چرای بێ نوورن
هەر بۆیەش لەنێو هەمووی ئەم گەلە   غەیبەتیان بۆ خەڵك بۆتە شەوچەلە
کۆمەڵێ تریش لەو بەناو مەلا   بۆ پێغەمبەران وا ئەکەن ئەدا
ئەڵێن ئەوانیش وەك ئێمە وابوون   هەرچەند مەزهەری وەحیی خودا بوون
بەڵام ئەو وەحیەی کە ئەهات بۆیان   چونکە نازڵ بوو بە زمانی خۆیان
مەعنایان باشتر ئەزانی، ئەنا   یەکێك بوون ئەوان وەك ئێمەی مەلا
روتبەی ریسالەت بەو کەماڵەوە   حاڵی مامۆساش بەم خەیاڵەوە
خۆزگە ئەمزانی بە کامین قیاس   مامۆسا گەیشت بە (أفْضَلُ النَّاسْ)
(نَعُوذُ بِاللّهْ) لەم بیر و رایە   بۆیە من ئەڵێم بەنێو مەلایە
خوا خۆی ئەزانێ بیستوومە لێیان   نەك بە خەیاڵ و ئیفتیرا پێیان
بۆیە زانای بەرز، ئوعجووبەی زەمان   دەریای علوومی حیکمەت و بەیان
فەخری عیلم و دین ئیمامی رازیی   سەرچاوەی ئەدەب، خودای لێ رازیی
لە سوورەی ئەعراف، تەفسیری کەبیر   بۆ عولەمای سووء وا ئەکا تەفسیر
وێنەی بەلعەمی بنی باعووڕان   بە دەوری هەوای نەفسا ئەسووڕان
بەلعەم یەکێ بوو لە دەورەی مووسا   عابید و واریع وێنەی بەرسیسا

ئیسمی ئەعظەمی لە سینەدا بوو ‏ بۆیە چی ئەیوت دوعای ڕەوا بوو
بەڵام قەومەکەی لە ئاین دوور بوون ‏ خاوەنی ماڵ و جاه و غروور بوون
کاتێ قەصدی کرد حەزرەتی کەلیم ‏ بڕواتە سەریان بە ئەمری قەدیم
بۆ دەعوەت کردن بۆ دینی تەورات ‏ ڕشتیان بەسەریا خەڵات و بەرات
وتیان تۆ ئیسمی ئەعظەم ئەزانی ‏ دوعا قبووڵبووی قاپیی یەزدانی
ئەبێ دوعا کەی لە مووسای عیمران ‏ سەری لێ بشێوێ نەگاتە سەرمان
چونکە ئەگەر ئەو بوو بە نیشتەجێ ‏ ڕیاسەت لە دەس ئێمە دەرئەچێ
ئەویش دوعای کرد بە فریوی ئەوان ‏ سەریان لێ بشێوێ ڕێ نەبەن بەوان
دوعای قبووڵ بوو، سەریان لێ شێوا ‏ حەزردتی مووساش پەنای برد بە خوا
عەرزی کرد یارەب بە تاوانی کێ ‏ لە ئێمە سەرمان لێ شێوا لەم جێ ؟
فەرمووی بە دوعای بەلعەمی باعوور ‏ حەزرەتی مووساش فەرمووی یا غەفوور
وا منیش داوات لێ ئەکەم بە دڵ ‏ دەریای غەزەبت بۆ ئەو بێتە کوڵ
ئیسمی ئەعظەمی لێ بستێنەوە ‏ دوعاکەی بەسەردا بشکێنەوە
زمانی وەك سەگ لە دەم دەربێنە ‏ هەرواش ئیمانی لە دڵ بکرێنە
دوعای ئەم زاتەش قبووڵ بوو دەرحاڵ ‏ لە قاپیی خودای فەردی بێ زەواڵ
کافر بوو فەوردن ئیمانی نەما ‏ هەروەك زمانی لە دەم دەرکشا
لەبەر مەغرووریی ئەو نابەکامە ‏ نەیزانی ڕێگای هیدایەت کامە
(نَعُوذُ بِاللّٰه) لەو خەسارەتە ‏ لەو موعامەلە و لەو تیجارەتە
جا ئیمام فەخر ئەڵێ بێ تەردید ‏ ئا لەم ئایەتە بۆ وەعظ و تەهدید
سەخت تر هەرگیز بۆ عولەمای دین ‏ نابینرێ لەنێو قورئانی موبین
لەپاش هیدایەت بە سووئی ئەدەب ‏ ببێتە جێگەی ئەوپەڕی غەزەب
ئیسائەی ئەدەب لە دەمدا خۆشە ‏ بۆ کەسێ مەستی هەوا و سەرخۆشە

دەمی دڵ مردوو وەك مەزەی هەنار — پڕ ئەبێ لە ئاو، لێی ئەبێ بە ژار
هەرکەسێ لەگەڵ دۆسانی خودا — بێ ئەدەب بدوێ، پەنا بەر خودا
حەدیسی قودسیی لەگەڵ ئەم پیاوە — ئیعلانی شەڕی لەگەڵ لێداوە
تازە ئەو شەڕی من و تۆی ناوێ — عاقیبەت شەڕە و چی‌کەی پێ ناوێ
ئەوانەی بەناو مامۆسای دینن — بڕێکیان یەکجار دڵ پڕ لە قینن
بێ ئەوەی هیچکام لەوانەی دیبێ — یاخۆ ماوەیەك لەگەڵیا ژیبێ
دەس ئەکا بە تای بێ ئەدەبییدا — لەگەڵ ئەولیا و لەگەڵ (نَبِیّ)دا
تەنیا بە باسی برا دینەکەی — تێر نابێ لەپاش کۆچی ژینەکەی
تەکفیریش ئەکا بەبێ ترس و لەرز — بە راسیی چۆتە سەر شاخێکی بەرز
لووتی غرووری ئەوەندە پۆزە — بە دوو قیل و قال بەقەد یەك گۆزە
چونکە هەر لووتی خۆی ئەبینێ و بەس — وەقفە نافەرموێ لە تەکفیری کەس
بێجگە لەوانەی وەکو ئەو هەڵەن — بۆ خۆیان بەڵا و بۆ عالەم تەڵەن
گەنجی بێ ئاگا و عەوامی فەقیر — وا رائەکێشن وەك مەڕ بە زنجیر
وا ئەسەلمێنن بەو نەزانانە — کە ئەمڕۆ کاکەم فەردی زەمانە
خۆی بە موجتەهید دائەنێ بۆیان — بۆ ئەوەی بیکەن بە گەورەی خۆیان
ئەفەرموێ تەقلید لەو چوار کەسە — حەرامە، تەنیا قورئانت بەسە
بەڵام تەقلیدی خۆی ئەبێ بکرێ — ئاخۆ چۆن ئەبێ لە شەرما نەمرێ!
با نەڵێم وەك کێ یا وەکو فلان — بەڵام داخەکەم! داخن بۆ دڵان
منیش هەر بۆیە داخم گرانە — هەست بە مەسئوولیی ناکەن ئەمانە
یا ئەگەر کەسێ وتی (یَا نَبِیّ) — ئەڵێن وا مەڵێ، پێی کافر ئەبی
یا نەکەی ناوی کەسێ تر بەری — ئەنا کافری و لە ئیسلام بەریی
هەرکەس تەوەسسول بکا بەمانە — کوفرە لەلایان ئەو نەفامانە

بێ ئەوەی سڵ کەن لەم قەباحەتە   کە پێچەوانەی دەیان ئایەتە
حوکمی کوفر ئەددەن بەبێ چەند و چوون   بەسەر گەلاندا بۆ هەشت نۆ قڕوون
لە ئەهلی قیبلە و جومعە و جەماعەت   لە ئەهلی زیکر و ئەنواعی طاعەت
لە ئەهلی عیلم و فەزڵی زەمانە   کە هەریەکێکیان هەزار لەمانە
بە کوێرە کوێرە بەرد فڕێ ئەدەن   یا باشتر بڵێم بەرد گرێ ئەدەن
ئاخۆ ئیسلامیی ئەمانە چی بێ!   هەرکەس وا نەبێ لە دین بەریی بێ
تەکفیری نۆ قەڕن لە باشترین خەلق   لەسەر چاکترین ڕێبازی بەرحەق
ئەبێ کێ بێکا ئەم جەسارەتە   دەم دا لە سوودی ئەم خەسارەتە
بێجگە لەوانەی لە راسیی دوورن   ئەسیری نەفسن، بە خۆ مەغروورن
بە دوو نامیلکەی پووچی سەر جادە   لە دوو منداڵی ساویلکە و سادە
کۆڕ و کۆمەڵێ ئەکەن بە هاوبیر   بۆ لادان لە ڕێی زانایانی ژیر
کەچیی لە بابی قسە و گفتوگۆ   بێ ئەوەی هەستکەن بە راس و درۆ
یاخۆ بە بەڵگەی صەحیح و مەقبوول   بێنە سەر باسی نیقاشی مەعقوول
بەس تووڕەبوونە و قسەی بێ دەلیل   بۆ بابی جەدەل کاکی دڵ عەلیل
ئەمەش لە عورفی ئەهلی ئەدەبدا   دوورە لە باسی عیلم و ئەدەبدا
هەر ئەمە مەعنای تێشکانی‌یە   بەڵگەی عەوامیی و هیچ نەزانیی‌یە
وا دەرئەکەوێ لە واتەی دەمیان   لە نووسراویان بە زۆر و کەمیان
کە تەوحید لەلای ئەم نەزانانە   تەکفیری نوخبەی موسڵمانانە
بۆ نموونە وەك غەوسی گەیلانیی   ئیبنول عەرەبیی و شێخی شەعرانیی
صاحەبی بوردە شێخی بەواسیر   خاوەنی عیلمی باطین و زاهیر
ئەڵێن بێگومان کوفری ئەمانە   بەلای ئێمەوە ئەوەندە عەیانە
لە کوفری ئەبو جەهلی[٣٤] ئاخرشەڕ   زۆر گەورەترە و خراپە و بێ فەڕ

دەی وەرن ئێـــوە و دیـــن و خوداتـــان
ئاوایـــە تەوحیـــد ئێـــوەش لـــەلاتان!

ئــاخۆ بــە کــام دیــن جــائیزە و رەوا
(فَیَـــا وَیْلَتَـــــی لأهْـــلِ الْهَـــوَی)

مـــن کـــە لێـــرەدا بـــێ ئـــەدەب دوام
بـــە زاهـــیر، بـــەڵام خولاصـــەی کـــەلام

تەنیا رووی قسـەم مـەربووطـە بـەمان
لـــە هـــەرکوێ وتم بـــەس بـــەنێو مـــەلان

چـونکە ئـەمانیش لـە رێـی فەسـادا
پاڵیـــان دا بـــەلای ئـــەهلی عینـــادا

خەریکـە یاسـای بـەرزی ئیسـلامیی
چـــرای روونـــاکیی رێگـــای نـــەفامیی

پێشـــێل بـــێ بـــە دەس دوژمنانـــەوە
یـــا بـــە دەس بـــەنێو تەوحیـــد زانـــەوە

باسی رەگەزی ئەسڵیی گەلی کورد لەگەڵ برێ یاسای ئایینیی و ئەخلاقیی و شتی تر

لەپاش چوارده قـەرن ئـەمڕۆ ئـەبینین
دەسـتی خیانـەت ئەکێشـنە نێـو دیـن

جـــا بەتایبـــەتیی لـــە کوردســـتانا
لـــە جێگـــای کـــۆڕی خواپەرســـتانا

کـە جێـی ئیـبراهیم (خَـلِیلُ اللّه)یـە
لـە گونـدی (کُـوثـَی) هاتـە دنیایـە

لە ناوچەی مووسڵ گوندێکە (کۆسا)[٣٥]
(تَـــأْرِیخُ الأُوَّلْ) وای بـــەیان ئـــەکا

لـــووطیش لێـــرەدا پێـــی نـــا دنیـــاود
چـــاوی بـــۆ ژیـــان لێـــرە کـــراود

بـــرازای خـــەلیل، تاقانـــەی هـــاران
هەردوکیان خەڵکی ئێـرە بـوون جـاران

ئایەی بیستوحەوت سوورەی عەنکەبووت
لـە (جَلاَلَـیْن)و (جَمَـلْ)دا بـە جـووت

ئەفـەرموون کۆچـیان (مَـعَ الإفتِـرَاقْ)
لـــە ناوەڕاســـتی (سَـــوَادُ الْعِـــرَاقْ)

بـۆ ئـەرزی شـام و فەلەسـتین فـەرموو
واتە کوردسـتان جێـی ئـەوان بـوو زوو

بـەڵام مـن بـۆ خـۆم کۆسـام نـەدیوە
بیســـتم لەوانـــەی ئەوێـــیان دیـــوە

ئـــەڵێن ئێســـتاکە نـــاوی گـــۆڕاوە
هـــەر بـــەو بۆنـــەوە نـــاوی نـــراوە

(ئیبراهیم خەلیل) ئەو شوێنە پاکە   کە هۆی شانازیی کوردانە، کاکە

بەڵام بڕێ تر ئەڵێن ئەم ناوە   بەناوی شەخصێك وا نێو نراوە

ئەمەش هەر قسەی دەماودەمیی بوو   نەك بەڵگەی روون و خاترجەمیی بوو

یەعنی گۆڕانی کۆسا بەم ناوە   ئەنا بۆ کۆسا شکم نەماوە

جا ئەگەر وابێ ئەی برای جەلیل   ئەمەش بزانە (ئیبراهیم خەلیل)

ئێستە ئەو گوندە بۆتە ناحییە   لەسەر سنووری ئەرزی تورکییە

سەر بە (دهۆك)و قەزای (زاخۆ)یە   پێش ئەویش ئێرە جێی من و تۆیە

لە بەیضاویشدا سوورەی ئەنبیا   باسی مەنجەنیق وا ئەدا ئەکا

ئەفەرموێ هۆزی (بَنُو حَظِیرَه)   کردیان بۆ نەمروود ئەو جۆرە بیرە

لە گوندی کۆسا بەستیان مەنجەنیق[٣٦]   بۆ (خَلِیلُ اللّٰه) بە وەجهی تەحقیق

بە قسەی بڕێ تر گوندێکە کۆسا   لە نزیك (بابل) کە کورد بوون ئەوسا

واتە سنووری (سَوَادُ الْعِرَاقْ)   تا نزیك بابل لە ئەرزی عیراق

ئەچوو، لەوەودوا تەسك کراوە   تا ئەم سنوورە کە ئێستە ماوە

بە حوکمی مێژوو، شەهادەی تەئریخ   لە کورەی زەویی تا کورەی میرریخ

نە دۆس نە دوژمن بەم خاکە جوانە   ناتوانێ نەڵێ خاکی کوردانە

چونکە یەك رەگەز، یەك خاك و ئاوە   بەشێکە و خودا بە ئێمەی داوە

بە هەر لایەکدا تۆ هەڵبڕی چاو   خاکی بێگانەی نەکەوتۆتە ناو

سنووری وەهمیی مەکەن بە پەرژین   با وەك برا بین، پێکەوەش بژین

هەر نەبێ بڵێین برامان برایی   بەڵام بە زاهیر کیسەمان جیایی

واتە بۆ مافی کۆمەڵ برا بین   بۆ سوودی فەردیی قەیناکا جیا بین

بڕێکیش ئەڵێن لە (سووسێ)ی ئەهواز   چاوی بە دنیا هەڵێنا بە ناز

کە ئێستە بە (شووش) ئەو جێ مەشهوورە   بەڵام لە عەقڵ و لە نەقڵیش دوورە

بە قسەی برێ تر لە نەسەب زانان   کورد لەگەڵ خەلیل ئامۆزا زازان
واتە هەردوکیان لە نەسلی سامن   بەرەی دوو بران، لە یەك نەمامن
بەڵام کورد بە دوو پشت ئەگەن بە سام   خەلیل بە هەشت پشت بێ قسە و کەلام
کورد و گورج هەردوو کوڕی ئێرانن   ئێرانیش کوڕی ئاشووره[٣٧] بزانن
ئاشوور کوڕی سام، سامیش کوڕی نووح   بۆ دین و دنیا رەهبەر و نەصووح
بڕێك لەوانەی کە نەسەب زانن[٣٨]   ئەڵێن بەرەی کورد گشت موسڵمانن
واتە تابیعی دینی (سَمَاوِي)ین   لە دیندا ئەڵێی سۆنە و مراوین
مەگەر بەشێکی کەمی لەمانە   چووبن بە هەڵە بەپێی زەمانە
بەڵام بەرەی گورج بە پێچەوانە   لەسەر کوفر چوون بەبێ بەهانە
تا دینی ئیسلام گەیشتە ئێران   کە بەو ناوەوە مەشهوورە ئێران
ئەنجا ئەوانیش وەکو کورد وێڕا   روویان لە یاسای کوفر وەرگێڕا
یەعنی بەشی زۆر دینی قبووڵ کرد   کەمێکیش هەروا بە کافری مرد
ئەنجا بۆ خەلیل بڕۆین بەرەو ژوور   ئەگا بە تارەح، تارەح بە ناحوور
ناحوور بە شاڕوخ، شاڕوخ بە ئەرغۆ   ئەرغۆ بە فالەغ، باش بیزانە تۆ
ئەنجا لە فالەغ بە عابیر ئەگا   عابیر لە شالەخ هاتۆتە دنیا
شالەخیش کوڕی ئەرفەخشەدە و ئەم   کوڕی سامە خۆی، خاترت بێ جەم
سامیش کوڕی نووح (نَجِيُّ الله)یە   کە لەجێی ئادەم (صَفِيُّ الله)یە
واتە ئادەمی دووهەمە بۆمان   کە نەسلی دووهەم لە ئەو بەجێ مان
نووحیش بە خۆی و سەفینەی نەجات   کە تۆفان هەستا پڕی کرد وڵات
چی لەگەڵیا بوو لە نەسلی بەشەر   یاخۆ لە دوو دووی نەوعی گیانلەبەر
پاش گەڕانی زۆر لە بەرز و نەویی   لە چیای کوردستان نیشتە سەر زەویی
لە ساڵی تۆفی تەنوورەی تۆفان   بێشکەی[٣٩] دووەمی خاکی کوردستان

کەشتیی لەسەر ئاو گەڕا و خولاوە
تا لەسەر کێوی جوودیی وەستاوە

کە هاتە خوارێ بۆ بینای ژیان
بینای کرد لەوێ گوندی هەشتییان

بۆیە بە (هەشتیان) ئەم دێ لەو ناوە
مەشهوورە ئێستاش ئەو گوندە ماوە

چونکە هەشتا کەس لەو قەومە هاتن
لەگەڵیا، بۆیە ئەهلی نەجاتن

لەپاش ماوەیەك لەو جێگەی دڵگیر
لەوێش ڕۆیشتن بۆ شاری جزیر

ئێستاش مەرقەدی ئادەمی دووەم
هەر وا لە جزیر، خاترت بێ جەم

بوو بە جێگەی نووح ئەم ناوبەناوە
جا لەوێش بۆ لای مووسڵ گەڕاوە

تا جۆگە و چۆمی وەدەر خستەوە
باخ و درەختی ودبەر خستەوە

بە خۆی و سام و یافیث و بە حام
سێ ڕۆڵەی بەرز و بەهێز و بەفام

لەو دەغڵ و دان و میوەی درەختە
کە ماوە لێیان لەو ڕۆژە سەختە

سەرلەنوێ دەسیان کرد بە کشتوکاڵ
لە ئەرزی مەباح، لە تۆوی حەلاڵ

گەلانیش چین چین لەوان بەدواوە
بەرەو پێشکەوتن هاتن بەملاوە

بەعزێك بۆ دین و دنیا خەریك بوون
بڕێکیش لە دین تەواو تەریك بوون

تا ئالای بەرزی ئیسلام شەکاوە
سوپاس بۆ خودا گەییە ئەم ناوە

شوعلەی پەخشان بوو، گەیشتە لامان
بۆ گەلی کوردیش بوو بە چرامان

بۆیە هەر ئەبێ تا ڕۆژێ مابین
بۆ ئەم ڕەحمەتە مەمنوونی خوا بین

پشت بە پشت هەروا بەم چرایەوە
دین لە کوردستان ئەگەشایەوە

بۆ هەرکوێ ئەچووی پڕ بوو لە زانین
لە عیلمی زاهیر تا عیلمی باتین

پێویستی بە کەس نەبوو لەم ڕێدا
زۆر کەسیش بارگەی لێرە فڕێدا

لە فارس لە تورك، عەجەم تا عەرەب
لێرە فێر ئەبوون علووم و ئەدەب

ئێستە لەجیاتیی ئادابی دینیی
بۆتە پیڕەوگەی فەسادی دینیی

نە دین نە ئەخلاق نە یاسا ماوە
لە هەرچی بارە کەوتۆتە دواوە

خوایە تۆبیت و رووحەکەی خەلیل   ئا لەمە زیاتر نەمانکەی بە دیل
بە دەس ئەوانەی تۆ ناپەرستن   رێگای ئازادییش لە گەل ئەبەستن
دووبارە هەڵکەی کزەی شەماڵێ   رەگ و ریشەیان لە بن بماڵێ
با کەم گەلانی ماف و بەش خوراو   لە ژێر ستەمدا پێشێل بن تەواو
خۆ تۆ هەرچێکت مەیل بێ وابێ   کێ هەیە بڵێ نابێ ئاوا بێ
دەی سا بە کەرەم کورد و کوردستان   هەتا نەبۆتە خاکی کوفرستان
بگەی بە دادی بە باری رەحمەت   لابەی لەسەرمان تاوان و زەحمەت
چرای هودای خۆت رادێرە بۆمان   کەسێ دادپەروەر بنێرە بۆمان
خۆ ئەگەر ئێمەش نەفام و پەستین   سەرخۆشی بەزمی نەفسین و مەستین
لەبەر ئەوانەی موخلیصن چاکن   یاخۆ منداڵن بێگەرد و پاکن
دیسان بەزەییت بێتەوە پێمان   دەستی دوژمنان کۆتا کەی لێمان
تا هەرکوێ ئەڵێن خاکی ئیسلامە   دەری خەی لە ژێر ئەم بەلا عامە
بەڵکە ئەمجارەش هەڵێ بێتەوە   دین لە کوردستان زیندوو بێتەوە
بەرەی داهاتووش نەچەقێتە زەل   بێ دەرەتان و کردەوە و ئەمەل
دینی لە دەس چێ، دنیاشی نەبێ   بە واتەی خۆمان لە دوو جەژنە بێ
خودا تۆ نەیکەی، نەگەین بەو رۆژە   ئەگەر هەمووشمان قڕ بین یەك رۆژە
جا ئێوەش برا و خوشکانی ئازیز   حەیفە هەر خوو دان بە دنیای ناچیز
ژیرانە هەرکەس لەبەر خۆیەوە   پاڵ بدا بەلای خودای خۆیەوە
بە بۆتەی تۆبە قاڵ کەوە لاشەت   تا لە دەس نەچووە ئەم ژینە باشەت
هەوڵ و تەقالای بەرهەمی چاکە   ئیشوکارت بێ لەم ئاو و خاکە
هەروەك بۆ دنیا ئەکۆشیی بە دڵ   برێکیش بۆ دین دڵت بێتە کوڵ
سوود و زیانت بزانە کامە   لە دوو رۆژ تەمەن چیت ئەوێ، مامە

هەر کاتێ توانیت چڵك و چەپەڵیی ‌ ‌ لە خۆت داشۆری، نەکەی تەمەڵیی
ئەوکاتە جێگەی ئومێد و خێری ‌ ‌ نە خۆت نە کۆمەڵ حەرام نەگێڕی
ئێمە هەموومان بە قورئان براین ‌ ‌ دەبا کەم بڵێین لە یەکتر جیاین
دەبا وەك برا گشت یەکتر بگرین ‌ ‌ پێکەوە بژین، پێکەوەش بمرین
دنیا نموونەی ڕۆژی جەزایە ‌ ‌ مەزرەعەی بێ دین خەرمانی کایە
هەرکەس بیەوێ دڵسۆزی گەل بێ ‌ ‌ ئەبێ بەم شێوە چاوەڕێی هەل بێ
حازر بێ سەری لە دار هەڵخرێ ‌ ‌ وەباڵی خۆی و گەلیش هەڵگرێ
ئەبێ ڕێی خەبات بدۆزێتەوە ‌ ‌ هەڵووك لە هەوا بقۆزێتەوە
نابێ لەڕێوە قۆڵی هەڵماڵێ ‌ ‌ بۆ دوو ڕۆژ خەبات یاخۆ بۆ ساڵێ
بە چەند کەس حیزبێ بنێ پێکەوە ‌ ‌ لە تەنگانەشدا خۆی بدزێتەوە
ناوێ پەیدا کا، بەڵام کامە ناو ‌ ‌ سەری خۆی دەرکا و گەلیش خاتە داو
بەناوی شۆڕش بۆ گەل و وڵات ‌ ‌ کۆمەڵە گورگێ بەرداتە وڵات
بچێتە هەندەران بۆ خولانەوە ‌ ‌ گەلیش بە دەردی ئەو تلانەوە
کە تۆ نەتوانی ببی بە مەڵهەم ‌ ‌ با زامی کۆنیش نەبێ بە وەرهەم
لێی گەڕێ لە گەل بپارێتەوە ‌ ‌ با لەگەڵ هاوماڵ بحاوێتەوە
کە تۆ حاڵەکەت پێ چاکتر نەبێ ‌ ‌ با داشە هارەی لێ هارتر نەبێ
بە بەڵکەم بەڵکەم، بە ئەمجار ئەمجار ‌ ‌ کەم بیخە قورگی ئەژدیهای نابار
گەلێ نەزانێ پشت بە چی بەستێ ‌ ‌ کاکە بۆ خەبات چۆن ئەبێ هەستێ
هەر کاتێ توانیت، گەلت کرد بە یەك ‌ ‌ ئەوسا بڵێ من خۆم دا لە مەحەك
ئەنا تا گەلت لە تۆ بەش بەش بێ ‌ ‌ ئەبێ تا ماوە هەر چارەڕەش بێ
تۆش ئەگەر دەستت نەکەی بە چوار دەست ‌ ‌ بە دەستێ چەپڵەت بۆ ناتەقێ قەت

❊❊❊

باسی دەمەتەقەی سیروان و ڕێبوارێك

لێرەدا شتێ هاتەوە بیرم پەندی پێشینان پیاوانی ژیرم
ئەڵێن ڕێبوارێ چۆمێ هاتە ڕێی بێ بوار هەڵی کرد دەلنگی دەرپێی
خۆی وتی بە خۆی کۆنە سیروانە چۆمە حیزدکەی وڵاتی خۆمانە
هەروا لێی ئەدەم تا بەم پێلاوە گۆمیش بێ هیچە، لای من تەنکاوە
لەلایێ تریش ئەیڕوانی بۆ لای رووحی نەمابوو لەبەر هاژە و بای
بەڵام هەر سوور بوو لەسەر لێدانی هەرچەن بواریشی پێ نەئەزانی
جاریش بوو ئەیوت کەی ئەمە ڕێتە مەگەر نازانی سیروانە شێتە!
هەروا بەو حاڵە لەوێ ئەخولاوە پێی تێ ئەخست و ئەهاتە دواوە
یەکێ لەو پیرتر ئەهات لەو دوورە وتی چی ئەکەی بەم خوار و ژوورە؟
قەدیمی ئەڵێن تا نەگەی بە بوار قاچت هەڵمەکە مەڕۆ بەبێ بوار
نەکەی لێی نەدەی، ئێستە بەهارە بۆ[٤٠] کەس لە گیانی ئازیز بێزارە!
سەبری لێ بگرە با کەم بێتەوە خۆ ڕۆژ لە ساڵان نابڕێتەوە
بڕوانە بۆ هەل، بڕۆ بەرەو پێش نەبادا گۆمێ گەورەت بێتە پێش
نە زۆری مەلە و نە پێت بێنێ بتخاتە گێژ و بشتخنکێنێ
ئەویش کە زانی قسەی ئەو پیرە ڕاستە و بە ڕاسیی پیاوێکی ژیرە
سیروانی جاران نییە لەو کاتە بە عەینی ئەڵێی دیجلە و فوراتە
نەك هەر ئەم تەنیا بۆی لێ نادرێ تەنانەت فیلیش بەرگەی ناگرێ
جا ئەمجار ڕێبوار کەوتە قسەی خۆش بە نەرمە نەرمە، ژێرانە سرپۆش
رووی تێکرد وتی سیروان چی ئەکەی کە لێشت نەدەم هێشتا هەر ئەمبەی؟
کە من دەنگ ناکەم تۆ هەر جەنگ ئەکەی ڕێگای وشکیشم هەر لێ تەنگ ئەکەی

ئەگەر من لێشت نەیەمە پێشێ   ئێستا بەبێ هیچ هەر دڵت دێشێ؟
خۆ دنیا دایم هەر بەهار نابێ   کەم بهارێنە، رۆژێکیش دادێ
پایز و زستان پێکەوە هەستن   گژم و تەنکاوت لەیەك ببەستن
ئەوسا بە خۆم و کەر و خورجێنم   دێم بەسەر سکتا پشتت ئەشکێنم
فیز مەکە بە خۆت بەم شەپۆلانە   کە ئەمرۆ هەل و رۆژی چۆمانە
دنیا گۆنگەڵی زۆری گێڕاوە   زۆری وەك تۆم دی چۆڕی لێ بڕاوە
بیری رێبواری بێ هێز و تینت   ببێ لەم کاتە، هەڵنەسێ قینت
پیاوەتیی ئەمرۆ باشە کە زۆری   دڵ لە رێبواران نەکەی! نەگۆڕی
رێبواریش رۆژێ رۆژی دێتەوە   وەکو عەزیای زل بدا پێتەوە
وا هەڵت لووشێ چۆڕت لێ بڕێ   دستەوەکەرییت بۆ لەگەڵ نەکرێ
سیروانیش وتی من ئیشم بە تۆ   ئەگەر لێم نەدەی هیچ نیە، بڕۆ
هەتا نەمخەیتە شەپۆل و خوڕێن   من چیمە لە تۆ! لە دەشتی کرێن
کە تۆ بەرپەنگم نەدەی بە شەخەڵ   خوای ئەکرد خۆتت ئەخستە مەشخەڵ
دە تۆ بەرد و دار مەخە رێبازم   منیش لەگەڵتا هاوڕێم ئەسازم
من بۆ ئیشی خۆم ئەجوولێم ئەڕۆم   شوێنی واش هەیە لێی ئەبم بە گۆم
هەرکەس بێ خۆیم تێ هەڵقولتێنێ   گیانی شیرینی بە دیاریی دێنێ
چۆن ئەبێ هەرکەس هەستا لەڕێوە   بەبێ پرس و را بمدا بە پێوە
وا گومان بەرێ جۆگەلە میزم   کۆنە سیروانی سەرشۆڕ و حیزم
لەمپەڕ بۆ ئەوپەڕ دلنگی هەڵکا   لەمبەرەوبەریش جۆگەم لێ هەڵکا
تا هەڵئەچۆڕێم ئاوم لێ بگرن   گیانلەبەرانی ناویشم بمرن
هەرکەس گومانی وابێ لەگەڵما   هەتا من مابم قینی لە دڵما
سەد کەرەت بڵێ من مەلەوانم   مەگەر نازانێ منیش سیروانم!

هەر کاتێ هێزم لە خۆم دا تەواو   بۆ هەموو شوێنێ ئەبم بە لافاو
نە دەشت ئەمێنێ نە شار و نە دێ   لرفە و هاژەی من لەبن گوێی نەیێ
تەنانەت قاز و سۆنە و مراویی   هەرچی پێی بڵێن گیانداری ئاویی
کە کەوتمە تاڤگە و شەپۆل لەسەردا   سەری لێ ئەکەم بە هەژگ و بەردا
بڕستی ئەبڕم هەناسەی ئەچنم   تا جارێکی تر نەڵێ من ئەمنم
پێشینان ئەڵێن نازانی چییە   نە ئاو نە ئاگر ئەمانی نییە
خۆت مەخە داوی ئەم دوو بەڵایە   دووردپەرێزیت سوودی تێدایە
با مەڵەوانی گۆم و دەریا بی   یاخۆ دەروێشی غەوسی بەغدا بی
تۆ کە خۆت دانێی بە پیاوێکی ژیر   نابێ ئەم پەندەت قەت بچێ لەبیر
ئەنجا رێبواریش وتی دەی باشە   کەم بە خەیاڵی پڕ هاشەوپاشە
دنیا لە عالەم وەتەنگ هەڵبێنە   چیتە! دەماخت تینوو بە خوێنە
ئەڵێی لە شوێنی زوحاکی زەمان   دێیە دەر، تینووی بە مێشکی ئینسان
سەری لاوانی گەنج و بێ خەتا   ئەبڕیی بۆ ماری سەر شانت، هەتا
چەند رۆژێ زیاتر تەمەن بەیتە سەر   خواردەمەنیشت بێتە مێشکی سەر
قەت نەکەویە نێو کەند و کۆژەوە   بیرێکت نەبێ بە دوارۆژەوە
پێم وتی دنیا دەوران دەورانە   واش ئەبێ بڵێن سیروان قرانە
جگەرسووتاوێك لێت بێ بە کاوە   لەتاوی رۆڵەی کە سەربڕاوە
کەوڵە پۆستەکەی بکا بە دارێ   سەرلەبەیانیی هەتا ئێوارێ
رۆڵە کوژراوی دەشتی شارەزوور   جەم بن لە دەورت لە خوار و لە ژوور
رامالن هەرچی وا لەناو سکتا   دەردەکەی زوحاك ببەن بە دڵتا
نە تەنکاو نە گۆم، نە بەرد و دارت   نە خۆت نە هاژدت، نە شوێنەوارت
نەیەڵن ناوت لە رۆژگارا   تا کەم کوڕی خەڵك بەی بەدەم مارا

سیروانیش تۆزێ بیری کردەوە	هاشە و هوژەی خۆی لەبیر بردەوە
زانی کە قسەکەی زۆر ئەقڵ گیرە	دنیای بێ وەفا هەرچەن دڵگیرە
بەڵێ بەزۆریی زۆردار سوار ئەبێ	ڕۆژێ واش ئەبێ پیادە سوار ئەبێ
کەوابوو با من هەر لە ئێستاوە	هەرچەن قینیشم زۆر هەڵستاوە
لەگەڵ ڕێبوارا بسازێم چاکە	ئێمە عەبدی خواین، خوداش بێباکە
زۆرمان بیستووە لە خاوەن ناوان	وا لە بن هاتوون وەك موو لە چاوان
جا وتی باشە ڕێبواری ئازیز	من بۆ ئێستە نا، بۆ فەسڵی پایز
ئەبین بە برا، بەڵام من کاکەم	من زووتر گەورە و خەڵکی ئەم خاکەم
ئەگەر تۆ ژیر بی بەشت پێ ئەدەم	بە مەرجێ نەڵێی من برا گەورەم
بۆ خۆت تێر ئەکەم بێ کێشە و گێرە	جارجار ئاویشم هەر پێ بدێرە
بۆ کشتوکاڵ و بەرهەمی ژینت	تۆش کەم بیرکەوە لە کۆنە قینت
ئەگەر بە ڕێکەوت سەفەر هاتە ڕێت	قەیناکا وەرە بەقەد جێگە پێت
سەر داخە و بڕۆ بۆ هەرکوێ ئەچی	دەنگ ناکەم ئەگەر لە خۆت دەرنەچی
ڕێبواریش وتی ئەمەم بەلاوە	قبووڵە، کاکیی بە تۆ بڕاوە
ئەی نابێ منیش لەم ئاو و خاکە	بەشێکم ببێ وەك برا! کاکە
ناعیلاج بڕێك با پێ داکێشم	جاری وا ئەبێ کە خزم و خوێشم
دێنە لام ئەڵێن ئەی کوا بەشی تۆ	ئاوایە مانای برابەشیی تۆ!
سا ئەگەر وابێ مردنت چاکە	کە تۆ ڕازیی بووی بەم بستە خاکە
با ڕووم بێ منیش بڵێم براتم	هەر ئەبێ بڵێم خەڵکی وڵاتم
ئەگەر ئاوابێ، بەم نامەردییە	فەرقی تۆ لەگەڵ دوژمندا چییە!
سیروانیش وتی کەم بڵێ کەمە	جاری دوو وتت، سێ خاترجەمە
پەندی پێشینان هەر یەکجار خۆشە	ئەڵێن زۆر وتن هەر قورئان خۆشە

وازم لـێ بـێنه وازت لـێ دێـنم　　　کـەم بـە بۆڵـەبۆڵ بکـەوە شـوێنم
بـا لـەوە زیـاتر لەسـەری نـەڕۆین　　　باشه چـیمان بـوو پـێکەوەی ئـەخۆین
بـەڵام چـیم پـێدای شـوکری خوداکـه　　　بڵـێ بـەزیادبێ ماڵئـاوا کاکـه
ئاوایـه حـاڵی زۆردار و بـێ زۆر　　　مەگەر هەڵگیرێ ئەم شـەرعە بـۆ گـۆڕ
ئەنا کـەی زۆردار خـۆی دێتـه پـێشێ　　　بـۆ حـەق بـەبێ زۆر ملـی داکێشـێ
جـا چـونکه خۆشـم هـەر وامئـەزانی　　　ئـەم جـۆرە شـەرعەم ڕەوا نـەزانی
خـۆم بـۆ نـەگیرا لەگـەڵ ئـەم و ئـەو　　　وتم بەسـیەتی بـا هەسـتین لـە خـەو
خۆ ئەگەر پـێشی سـیروانیش نـەگرین　　　نابـێ دانیشـین تـا ڕۆژێ ئـەمرین
خەریك بـین ئێمـەش لەقـەدەر خۆمـان　　　لـە کـانیی و کارێـز لـە وردە چـۆمان
بەپـێی لێهـاتن جۆگێـك هەڵبەسـتین　　　ئەگەرچی زۆریش کەم هێـز و دەسـتین
ئەوانیش خۆیـان هـەروا خـەریك بـوون　　　بەڵام کەمێکیش کـاڵ و فـەریك بـوون
دڵنیـا نـەبووم تـەواو لـە رایـان　　　چـونکه نـاوی دیـن کـەم بـوو لـەلایان
وتم قـەیناکا دەنـگ ناکـەم جـارێ　　　بزانم ئـەم هـەورەش چـی لـێ ئـەبارێ
جـا وتیـان ئاشـێ ئـەنێین پـێکەوە　　　هـەتا گـەل مـاوە هـەر بخولێـتەوە
وەك ئاشـی گـەلان لـەئیش نەکـەوێ　　　بـۆی ئەبـەین هەرچـەن تێچـێنی بـوێ
خـۆ نیشـتمانی خۆمـان بەپێـزە　　　لە خوا بە زیاد بـێ زۆر حاسڵ خێـزە
لە هەرکوێ ئاو بـوو بـە ئـاوی جاریی　　　کـە ئـاویش نـەبوو بـە دێمـەکاریی
ئێمـەش ئەمـەمان بـا لەبـیر نەچـێ　　　ئاو بە دەستی زۆر بـەرەو ژوور ئەچـێ
ئەنجا خەریك بوون گشتی لـە خۆشـیی　　　بـەگوێرەی توانـا بـۆی تـێ ئەکۆشـیی
کـە دیـتم خـەبات سـەری هەڵـداوە　　　برینـی کـۆن و تـازەم کـولاوە
ئەترسـام دیسـان لەبـەر دەم شـڕیی　　　بانگ کەن: ئاشەوان ئاشەکەت کڕیی[٤١]
تێچـێنیش نـەما و ئاوەکـەش وشـکه　　　تـاخۆ قرژانگـە یـا جرجـە مشـکه

دەسیان پێ گەیاند لەو لابەلاوە   بێگومان بۆیە لە ئیش وەستاوە
کە چووم سەیرم کرد لەمسەر بۆ ئەوسەر   هەریەك لەلایێ سەریان هێنا دەر
یەکێکیان وتی من کە چل چنگم   بۆ ئاوی ژینت شێر و پڵنگم
ئەوی تر ئەیوت من کارێزکەنم   بیر و کارێزی وا هەڵئەکەنم
نەك تەنیا ئاوی ئاشت ئەڕێژم   بناغەی ماڵی ئاشیش ئەبێژم
هەمووی بەسەریەك دائەتەپێنم   ئەیکەم بە زەویی و داشی ئەچێنم
ئێرە کەی جێگەی ئاش و ئاشێرە   بە کاروانی کەر بار بخەن لێرە
ئێمە چەند ساڵە بەم شوێنە فێرین   بەم ئاوە دەشت و مەزرا ئەدێرین
ئەیکەین بە باخ و باخچە و بە گوڵزار   بۆ هاتوچوونی هەوارگەی بەهار
لە ژێر زەویشدا لەغەم لێ ئەدەین   بۆ کاتی سەرما پەنای پێ ئەبەین
جاری واش هەیە بە ئاڵتوون ئەگەین   بە نەوتی رەش و سپی و روون ئەگەین
دەیان کانگەی تر وا لەو ژێردا   چۆن دێڵین ئێوە بێن تا بیرەدا
هەروا بۆ دەریاش لێرە و لەوێوە   ئەڕۆین تا گشتی ئەدەین بەپێوە
هەرچی بەسوود و بەکەڵکە لەوێش   دەری ئەهێنین بە مرخێش مرخێش
ئەیخەینە پاپۆڕ بۆ قەراخەوە   جا ئێوەش بڕن بۆی بە داخەوە
نەکەی ناوی خۆت بنێی ئاشەوان   جڕجڕت ئەکەم خراپتر لەوان
منیش زۆر سەرم سوڕما لەو باسە   وتم هەر سەبر و خۆگرتن خاسە
بە هەر زمانێ کە خۆم ئەمزانی   کەوتمە وتوویژ بە نەرمیی و جوانیی
وتم وا چاکە با بڵێم براین   ئێمەش دوژمنی ئاژاوە و هەراین
ئێمە هەموومان لقی یەك دارین   کۆنە هاوماڵی پار و پێرارین
با لە عەدڵ و داد بیری کەینەوە   سەری لە مافی مرۆڤ دەینەوە
ئێوە بە چوار پەل هەروا بە چل چەنگ   ئێمەش با بڵێین بە دوو دەست و چەنگ

نیوە لە نیوە و یەك بە هەشت بێدەنگ   هەرکەس بەشی خۆی، با نەیکەین بە جەنگ

هیچ نەبێ ئێمەش گیانلەبەرێکین   پێویست بە جێگە و دەشت و دەرێکین

زۆر نەبێ خۆ کەم پێویستە بۆ ژین   جا ئەگەر وابێ ئێمە چۆن بژین

وتیان ئەم کابرا یەکجار بێهۆشە   ئەڵێی نەیبیستووە (نێرە بێدۆشە)

برۆ داکەوە لاچۆ لەبەرچاو   ئەگەر سووڕێ دەین لە سووچی کڵاو

نازانی بە خۆت تووشی چی ئەبی   ئاوات ئەخوازی کە هەرگیز نەبی

حاڵیم بوو ئەڵێن گرۆی ئیبلیسین   حازر نین هەرگیز کە حەق ببیسین

وتم وا چاکە بێمەوە دواوە   چش کەم لەو ئاشە و لەو زەویی و ئاوە

بۆ چارەسەری گەلی چارەڕەش   هەر براکەی خۆم بگرمە باوەش

برا هەرچۆن بێ هەر برا چاکە   گۆشتیشم بخوا ئێسکم لەت ناکا

ئەوان بەهەرحاڵ، کلکە نەوتینە   دیم لەوان زیاتر دڵ پڕ لە قینە

کۆڵان بە کۆڵان هەر بە چاو و راو   خەریکبوو رێگەم لێ بگرێ تەواو

بە موفتەبێژیی، شارە گەورەکەی   بۆ باردکەڵڵای ئاغا گەورەکەی

پڕ کرد لە قیرە و لە هەرچیی و پەرچیی   خۆشم نەمزانی بۆچی! لەبەر چی

وەك ماری زامدار پێچ ئەدا لە خۆی   خۆ من زیانم قەت نەبوو لەبۆی

بێجگە چەند جارێ راسپێریی دەمیی   بە مام ریشۆڵەی شێت و پەرکەمی

ئەویش[٤٢] بە راسیی لەبەر دڵپاکیی   بۆ خۆی و گەل و وڵات و خاکی

کە پشتم هەڵکرد لێیان لەداخا   ئەترسام جن جن بمبەن بە زاخا

هەستام بە ناچار هاتم بەرەو ماڵ   سەری خۆم دەرکرد لە جاڕ و جەنجاڵ

بەڵام کام دەرچوون! بە سەد فەلاکەت   درۆت بۆ ناکەم بە گیانی کاکەت

کەچیی قرژانگ و جرج و کلکەکەی   بەربوونە گیانی شار و خەڵکەکەی

هەریەك بە رەنگ و دەنگێ تێوە چوون   ئەتوت جەجاڵن بە عالەم وەر بوون

لەپاش چەند ڕۆژێ بوو بە قاڵەقاڵ — تێکەڵ بوو تۆزی کەرسواران، چوارناڵ
وەکو هەوری ڕەش ڕووناکیی بڕاند — ئەم لە ئەو، ئەو لەم، لێکیان ئەمڕاند
عەبا بەکۆڵ و بەچکە توولە مار — هاتن لەسەردا سەر لینگە دەستار
بەناوی دین بوو تیپ و سوپایان — نە دین نە مەنتیق نەبوو لەلایان
شیعاریان ئەدا نە غەربیی و نە شەرق — هەڵخەڵەتێن و نەفام و ئەحمەق
بە زاهیر بۆ دین وەك دیزەی تەنوور — قوڵیان هەڵئەدا دەم بە لوورە لوور
ئەیانوت ئێمەین خاوەنی مەکتەب — دین نە هی کوردە و نە بەشی عەرەب
لەگەڵ ئەحزاب و گرۆی سیاسیی — هەموو چوون بە گژ ئیسلامی ڕاسیی
بەشێکی زۆریش لە ساویلکە دڵ — ئەچوون بەردوپیر مەنزڵ بە مەنزڵ
بە هەر شێوەیەك بکرایە بۆیان — دریغیان نەبوو لە گیانی خۆیان
داخی کەس منی نەکوشت ئەو ساڵە — وەك بڕێ مەلای چەوت و بەتاڵە
ناوی مەلایان نابوو لە خۆیان — مێزەرە و عەبا بەس بوو لەبۆیان
مێشك شڵەقاو، گۆڕابوو حاڵی — بە ددم چەنەباز، بە دڵ ناحاڵیی
نەیانئەزانی مانای ئەو دینە[٤٣] — درۆ و نیفاقە و حەسوودیی و قینە
چاکی کەوایان لێکرد بەلادا — تێکەڵ بوون لەگەڵ سوپای خەتادا
هەستی مەلایی و دین و کردەوە — هەموویان لەبیر خۆیان بردەوە
بۆ تەماداریی دەوری کۆماریی — هەریەك بەناوێ خۆی ئەکرد دیاریی
پشتگرتنی مەلا لە ئەهلی فەساد — کەی بەمە ئەڵێن (سَبِيلُ الرَّشَادْ)!
مەلا بە ڕاسیی ئەگەر مەلا بێ — ئەبێ لاگیری دینی خودا بێ
نەك دینێ خەڵك بینێ پێکەوە — کۆمەڵێ نەزان لێی کۆبێتەوە
ئەبێ دین لەگەڵ درۆ و خەرافات — بە مەعنای واقیع لەیەك جیاکات
هەزار و چوارسەد ساڵی تەواوە — ئەم دینە بە هۆی مەلاوە ماوە

بەڵام کام مەلا! بە دین دامەزراو وەك بەحر وابێ، نەك جۆگەی قوڕاو
نە بۆ جاە و ماڵ، نە بە ترس و لەرز نە بۆ سەرۆکیی و نە مەقامی بەرز
بە هیچ نەگۆڕێ، دڵی لێڵ نەبێ بەهەڵەش نەچێ، شێت و وێڵ نەبێ
ئەگەر خەڵك هەمووی بکشێتە دواوە ئەو زیاتر پاڵدا بەلای خوداوە
ئەنجا واریسی ئەنبیایە ئەو ئەنجا ماقووڵی لای خودایە ئەو
ئەنجا شانازیی ئەکا پێغەمبەر بەو بزورگانە لە سارای مەحشەر
ئەنا حەدیسی فەخری کائینات ناویان بە مەلای قەڵب و سووء ئەبات
ئەگەر زیانیان هەر بۆ خۆیان بێ وەك زێڕی قەڵبن، ڕێزت بۆیان بێ
چونکە پێغەمبەر ئەفەرموێ: ئەمان وەکو هێڵەگ وان لەبۆ موسڵمان
رای ئەگەیێنن چی باشە بۆ خەڵك بۆ خۆشی وێنەی هێڵەگە و کەپەك
کەوابوو ڕێزی لای موسڵمانان پێویستە چونکە لە دیندا زانان
خۆ ئەگەر قەڵب و زیان گەیێن بوون نیسبەت بە مەزهەب تانە وەشێن بوون
واتە لە ئەسڵی دین و بڕواوە دەسیان تێوەدا لە رووی هەواوە
ئەمانە مەلای سووء و چرووکن بە تەرازووی دین بێ‌نرخ و سووکن
خەڵکیش ئەبێ زوو لێیان دوورکەوێ هەرکەس بە راسیی خودای خۆی ئەوێ
چونکە ئەمانە هەر بەناو مەلان ئەنا بە راسیی بۆ عالەم بەلان
چونکە ئەمانە ئەسیرن بە دەس بیرورای غەفڵەت بەگوێرەی هەوەس
ئەمانە مەلای ئاخر زەمانن هەر خۆ پەسەند و خۆ بە زل زانن
بەناو واریسی (أَحْسَنُ السَّلَفْ) (لَا رَيْبَ فِيهِمْ هُمْ بِئْسَ الْخَلَفْ)
دڵیان کرمۆڵە و بە زوبان وریان بەهەڵەدا چوون، ئەبوا بگریان
دڵ کە کرمۆڵ بوو لاشەش کرمۆڵە تانوپۆی فکریش پووچ و شڕۆڵە
قسەی زانایان زۆر ڕێك و راسە ئەوەندە راسە بێ قسە و باسە

ئەڵێن گۆشت گەنیی بە خوێ چاك ئەبێ
ئەی کە خوێ گەنیی بە چی چاك ئەبێ !

هاوار بۆ گەلێك خوێکەی بۆگەن بێ
ئەبێ لەو کاتە نرخی خوێ چەند بێ

منیش کە زانیم بەو دەنگوباسە
قاچاغە لایان چی قسەی راسە

حاڵییم بوو تەواو کە هۆی ئەم بۆیە
وەك زبڵ و زاڵە و ژێری پشکۆیە

وتم بەم ناوە عالەم جەم ئەکەن
بەڵام خەیاڵی تەختی جەم ئەکەن

ئەم های و هوویە بۆ تەخت و تاجە
بۆیە بازارتان گەرم و رەواجە

ئەنا کێ هەیە لەمڕۆدا وا کا
بۆ دینی راسیی چەقرەسەما کا

ئەمجارە هەڵسام بەردو نیشتمان
مەڵبەندی باوا و ماوای گشتمان

ئەوانەی وتیان دەمڕاسی هۆزن
یا بۆ گەلی کورد راس و دڵسۆزن

پێیم وتن کاکە ئیتر ئەم هەڵە
بۆ بیر و راوێژ چاکترین هەڵە

بە بەربڵاویی دەمیان تێوەدا
کەچیی دەرگایان لە دین پێوەدا

هەرچەن زۆرم وت ئەمان کەمیان بیست
ئەتوانم بڵێم یەك بە دە یا بیست

ئەوەی کە باسی نەکرایە دین بوو
بڕێکیان زۆریش قینیان لە دین بوو

هەریەك بۆ لایەك سازی لێ ئەدا
ئەگەییشت بە دین بازی لێ ئەدا

بەردی تەرازووی هەمووم هەڵسەنگاند
هێلکەی گشتیانم بە ددان شکاند

دەرکەوت بەردەکەی ئەمانیش سووکە
هێلکەی ئەوانیش پیس و چرووکە

نە تەرازووی ئەم سوود ئەگەیێنێ
نە هێلکەی ئەوان جوچکە هەڵدێنێ

ئەوەی مەبەست بوو لەمانیش نەبوو
خەمڕەوێنێکی دڵانیش نەبوو

بە نائومێدیی گەڕامە دواوە
چەن رۆژێ رەحمەت پاڵم لێداوە

خۆم وتم بە خۆم سەر ئەنێمەوە
با منیش تاوێ بحەسێمەوە

تا کەی خوار و ژوور بەم کەل و ملە
تا کەی لە بەختی گەل بکەم گلە

گلەی ئەم گەلە دێتەوە سەر خۆی
کە رەنج ئەکێشێ و نایەتە بەر بۆی

چونکە هەر لەگەڵ کۆسپی هاتە بەر   دەستی لە کراسی زوو دێنێتە دەر
یاخۆ هەرکامێ دەستی خۆی ناسیی   زۆر زوو تێك ئەچێ مێشك و حەواسی
زوو شەق لە کاسە و سفرە و نان ئەدا   دەس لە یاسای گەل لە قورئان ئەدا
راستە کە ئەڵێن گەر ئەجەلی هات   بزن رێك ئەچێ توێشووی شوان ئەخوات
هەر ئەمە بۆ خۆی تەفرەقە دێنێ   گەل بە خورپەوە دائەچڵەکێنێ
تەفرەقەش هەرگیز کەس لێی نەدی سوود   بێجگە بێگانە و دوژمن و حەسوود
بۆیە رەنجی کورد خەزنەیە بۆ دز   ئەو بەهێز ئەکا و خۆی ئەدا بە کوژ
جا گەلێ ئاوا پشتی لە دین بێ   تەنیا مەبەستی دوو رۆژە ژین بێ
نرخێکی بۆ دین لا دەس نەکەوێ   بۆچییە ئەگەر ئەمڕۆ سەرکەوێ
دنیای بەبێ دین بۆ کافر چاکە   کە ئەو لە رۆژی جەزا بێباکە
وا گومان ئەبا کە مرد تەواوە   باسی دوای مردن خەیاڵی خاوە
ئەو تا هەوڵ دا بۆ دنیا کەمە   گەداش بێ شایە و خەیاڵی جەمە
بەڵام کە مردیش بێ شك و گومان   جێگەی دۆزەخە ئەو لەپاش ئەمان
هەرکەس باوەڕی ببێ یا نەبێ   وەعدەی خودایە و بێ شك دێتەجێ
جا تۆ هەر بڵێ ئەو رۆژ و ساتە   قسەی مەلایە و هەر هاتەهاتە
برام ئەم فکرە هی شەرق و غەربە   دۆزەخ و بەهەشت حاسڵی زەربە
هەرکەس بە هەر جۆر تەرح و زەربی کا   بە چاك یا خراپ بە جێی خۆی ئەگا
تا تۆ دوژمنی دینت بێ پەنات   ناگەی بە ئاوات لە رێگەی خەبات
پشت بەستن بە خوا و دەست نانە نێو دەست   رەمزی ئیسلامە ئەتکا بە سەربەست
رەجات لێ ئەکەم، بە خەیاڵی خاو   دەسخەڕۆ مەبە هاوڕێی ناتەواو
ئادەی بڵێ پێم کاکی خەباتگێڕ   ماندوونەناسی دەر و دەشت و لێڕ
هەڵگری ئالای شەکاوەی کوردیی   شێری نێو بێشە و مەیدانی مەردیی

چیت کەمە لە خەڵك بۆ سەربەخۆیی   بێجگە تەفرەقە و منیی و تۆتۆیی
چیتە لە دوژمن بێگانەی نەناس   خەڵکی هەر لا بێ، لە چەپ یا لە راس
چەپ کە هەر چەپە و راسیش بە راسیی   دوورە لە ڕێگەی دڵسۆزیی و راسیی
ئەتکەن بە وەزنەی سیاسەتبازیی   هەرجارە یەکیان ئەبن بە قازیی
تەماکار مەبە بەو قەزاوەتە   لاچێ لەم ناوە ئەم عەداوەتە
چونکە ئەمانە ئاگر خۆش ئەکەن   تا سوودی گەلان بۆ خۆیان ببەن
تا تۆ خۆت نەکەی بە حەرپەی ئەوان   نەچیە سەر فکرە و ڕێبازی ئەوان
دەستی یارمەتیی نادەن بە دەستت   مەجالت نادەن تۆ بەپێی هەستت
بجووڵێیتەوە تا سەر ئەکەوی   کتوپڕ سەرت پێ ئەکەن نەویی
ئەڵێن سیاسەت ئێستە گۆڕاوە   ئێمە ناچارین بچینە دواوە
بۆیە پیاوی ژیر نابێ کە دوو جار   هەر لە کونێکەوە دەستی بخوا مار
مار هەر ئەو مارە و کونیش عەینی کون   ئیتر چۆن پەنا ئەبەی بە دوژمن
ئەگەر مام قسەت بۆ ئەکەم کاکە   بە وردیی لەلای قەصصاب و گاکە
هیچ نەبێ بیکە بە دەرسێ بۆ خۆت   بۆ سەر لەوحەی ژین بەختەوەری خۆت
بڵێ ئەمانە پەندن بۆ بەشەر   تا خۆی نەخاتە گێژاوی خەتەر
چونکە ئەمانە هەمووی هەرایە   بازاڕی رەشە و ناوی سەودایە
تا بیر لە مێژووی گەلان کەیتەوە   باشتر ئەم قسەم ئەچێتە دڵتەوە
خوصووص گەلی کورد بە درێژی مێژوو   هەر چارەڕەشی دەستی ئەمان بوو
ئیتر تا بەکەی! بۆچی شوێنکەوتن   بە سەد تەجرەبەش دەس هەڵنەگرتن
ئەو گۆمە گێژەی کە کوردی تێکەوت   ئاویشی لێ بوو بە ئاگر و نەوت
سووتا هەڵقرچا لاشەی سەدان کەس   کێ دیویە ئینسان ببێ بە قەقنەس
کەسیش نەپرسێ بۆچی وات لێهات   گوناهت چی بوو! کامە بوو خەتات

کامە بوو جەورت کامە زۆرداریـیت   تاوانت چی بوو کامە بوو لارییت
بێجگە ئا لەوەی کە بڵێن کوردین   پێشێلکراوی دەستی نامەردین
لە هەزار لاوە بەر هێرش ئەدرێن   لەت لەت کراون خەریکن ئەخورێن
نابێ دەنگیش کا کە چی بەسەر هات   کێ لێی بوو بە هۆی ئاژاوەی وڵات

سەرنجێك بۆ چارەڕەشیی گەل لەگەڵ بەشی زۆری هۆیەکانی
کە بریتین لە ناکۆکیی ناوخۆیی و جیاوازیی فکریی

من وا ئەزانم زوربەی ئەمانە   هۆی چەند موشکیلەی گەورە و گرانە
یەکەم ناکۆکیی بەپێی ئیختیلاف   لە بیروڕادا بێ درۆ و گەزاف
هەرکەس بەگوێرەی هەست و لێزانین   یا لە نەزانیی و خۆ بە زل زانین
ئەکەوێتە شوێن خەیاڵاتەوە   جوابی کەسی تر هەر ناداتەوە
تاقمێ ئەڵێ من دیموکراسییم   خاوەنی بیر و یاسای ئەساسییم
هەر خۆمم تەنیا ڕۆڵەی هەڵکەوتووم   لە بەزم و ڕەزمی دنیا سەردەرچووم
یەکێ بەناوی پارتی دیموکرات   لافی ئاغایی و میریی لێ ئەدات
ئەڵێ هەموو کەس بچێتە دواوە   هەر من شارەزام لەو بەیت و باوە
یەکێ تر ئەڵێ من کە کۆمەڵەم   بۆ دوژمنی گەل تەنیا خۆم تەڵەم
بۆ چینی هەژار زەحمەت ئەکێشم   ڕەگی بێدادیی لە بن ئەکێشم
یەکێ بەناوی حیزبی ئیسلامیی   بۆم بڵاو ئەکا پەرتووکەی نامیی
بە ژەهری بکوژ ئاو ئەدا خەیاڵ   تێك ئەدا زەینی ساویلکە و مناڵ
تەنیا بە وشەی ئیسلامە لافی   ئیسلامیش لەگەڵ ئەودا مونافیی
چونکە پەناگای بەناو ئیسلامە   ئیتر ئیسلامیی بۆ ئەم ئیسلامە!

ئەبێ بێجگە ناو، ماناکەی چی بێ   کە ئەم شوێنکەوتووی هەرچی و پەرچی بێ
یەکێ بەناوی یەکیەتیی گەلان   ئەڵێ با بمرن فلان و فلان
تا هەموو لایەك نەکەم بە یەك لا   گوێ نادەم بە قسەی نە شێخ نە مەلا
یەکێ وەهابیی یەکێ ئیخوانە   ئەڵێ تەنیا من یاسام قورئانە
هەر منم بە راس ئەهلی تەوحیدم   بۆ خوداناسین فەردی وەحیدم
باقیی موشریکن یا بتپەرستن   لە ئیسلام دوورن تەواو بێ هەستن
یەکێ تر ئەڵێ من کە رووحانییم   لەسەر رێباز و حوکمی قورئانییم
قانوون و شەرعی خودام بەدەستە   ئەبێ بڕووخێن ئەو دارودەستە
چونکە هەر خۆمم موفتیی زەمانم   نابێ کەس دەرچێ لە ژێر فەرمانم
یەکێ تر ئەڵێ نەخێر ئەمانە   هەمووی درۆیە و گەل فریودانە
تەنیا خۆم نەبێ، کەلامی خودا   کەس نەیزانیوە قەسەم بەو خودا
هەرکەس لەحاستم سەر بجووڵێنێ   ئەبێ لەناوچێ و ناوی نەمێنێ
حەدیس و شەرع و تەفسیری سەلەف   بە هیچ دەرئەکا کاکەی ناخەلەف
لەبەر دەم شڕیی خۆی نەکرد زەوت   کەچیی حیسابی ئەویش دەرکەوت
ئەیویست شتێ تر بەناوی ئیسلام   دروست کا و دەوری بدەن خاص و عام
سوپاس بۆ خودا دەنگی نەداوە   خەنەی فاسیدی رەنگی نەداوە
یەکێ بەناوی سۆفیی یا دەروێش   خۆی نیشان ئەدا دەم دێنێتە پێش
بە جەزبە و حاڵ و صەیحە و هەیاهوو   وا ئیشعار ئەکا لە عەرشیش سەر چوو
لە فەوقی سەما و فەلەك سەرکەوت   واتە لە باڵی جیبریل بەرکەوت
مەقامی نەشئەی سەیری سیفاتی   تەی کرد و بە دەم گەیشت بە زاتی
دەرچوو لە فەنا چوو بۆ لای بەقا   ئەڵێ نایل بووم بە فەیزی لیقا
ئیتر ماسیوای بەلاوە کایە   وەعزی مامۆسای بەلاوە بایە

بەلاّم خەیاڵە و ناوی ناوە حاڵ   خاوەن حاڵ دوورە لە فیز و فیشاڵ
یەکێ تر ئەڵێ بەم شان و پەستە   کلیلی خەزنەی خودام بەدەستە
بۆ عەفوی خەتا و کردەوەی خراب   لە ڕۆژی جەزا و حیساب و کیتاب
مەترسە و مەڵێ خاوەن تەقسیرم   هەر ئەوەت بەسە منت دەسگیرم
ڕزگارت ئەکەم لە سارای مەحشەر   ئەتبەم بۆ بەهەشت بەبێ دەردی سەر
بەلاّم تۆ بیخە بۆتەی ئیمتیحان   یا بیخە ناو تای تەرازوو و قەپان
باشتر لە مەحەك بۆت دەرئەکەوێ   لەو فڕوفێڵە کاکەم چی ئەوێ
ئەنجا یەکێ تر تەبیعیی و دەهریی   بە ڕاسیی ئەبێ ئینسان بۆی بگریی
چونکە لایداوە لە ڕێگەی ڕاسیی   کە خوای نەناسی کامەیە ڕاسی!
تا تۆ تەبیعەت تەگبیرکەرت بێ   هەڵت سوورێنێ و تاجی سەرت بێ
یا بڵێی وەزعی گۆڕانی زەمان   ئەمخاتە خۆشیی یا چاڵی خەمان
ئەبێ هەر بە دەس تەبیعەت و دەهر   بناڵی بۆ خۆت بە تاڵاوی زەهر
ئەبێ لە دنیا حاڵت هەر وابێ   بۆ ئەولاش هەزار سەلاّت لێ ڕابێ
یەکێ تر ئەڵێ مارکس لینینیم   ئەوی تر ئەڵێ مائۆیی چینیم
ناو لە دین ئەنێ کۆنەپەرستیی   لەبەر نەفامیی و قەریحەی پەستی
ئەڵێ دین ئێمەی خستۆتە دواوە   بۆیە لای ئێمە باوی نەماوە
ئەوا فەرزم کرد وایە و تەواوە   خۆ تۆ زوو دەستت لە دین بەرداوە
ئەی بۆ ڕۆژبەڕۆژ دواکەوتووتری   لەنێو گەلیشدا بێ قیمەت تری
دینت لە دەس خۆت دەرکرد بەبێ هیچ   کەچیی تا ئێستەش نەگەیوی بە هیچ
بە هەر ناوێ بێ دوور کەوتن لە دین   (ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ)
لایێ گرۆی ڕاس لێ ئەدا لە چەپ   لایێ گرۆی چەپ لەپ ئەدا لە لەپ
لەناو ئەو گشتە سەرم سوڕماوە   نازانم ڕووکەم من بە کام لاوە

لایێ تر زامی دڵەی زەبوونم   بڵێسەی گڕ و ئاهی دەروونم
لافاو و تافی هەم و غەم لایێ   زیر و[٤٤] بەمی دەف، مەی و نەی لایێ
لایێ پرشنگی جیلوەی نازاران   ها کە لە دەس چووم هانا هەی یاران
دواکەوتووم لە رێی وەسڵی یارانم   شەرمەندەی بەزمی بادەخوارانم
لایێ خەجاڵەتبار و سەربارە   ئازای ئەندامم وەك گەستەی مارە
سەر کز و ملکەچ دانیشتووم بۆ خۆم   زووخاوی زامی مەینەتان ئەخۆم
ئەناڵم بە رۆژ، بە شەو شینمە   شین و واوەیلای کزیی دینمە
ماتەم دایگرتووم، غەرقی خەیاڵم   بۆ فەریادرەسێ هاوار بە ماڵم
خەریکم تەواو بم بە دێوانە   بۆ بێ خاوەنیی ئەم دینە جوانە
ئاخر هەر کەسێ ئینصاف بنوێنێ   چاوێ بە دینا بە باش بخشێنێ
بە عەقڵی سەلیم بێ کینە و غەرەز   بە دەروونی پاك، خاڵیی لە مەرەز
بیدا لە مەحەك یا بۆتەی هەستی   چۆن بە دین ئەڵێ کۆنەپەرستیی!
هەرچەن زێڕی قاڵ بێ پەڵە و تەڵەك   کەسێ زێڕناس بێ نایدا لە مەحەك
چونکە تەجرەبەی رۆژ بە نیوەڕۆژ   وەك ئەمە وایە بە شەو بڵێی رۆژ
یا بڵێم حاڵی حاڵی خەففاشە   بۆیە تاریکیی بەلاوە باشە
ئەگەرنا ئەبێ کێ بڵێ بە دین   هۆی دواکەوتنە و کەموکوڕیی ژین
ئەو کەسەی دینی بە خەڵك راگەیاند   بەیداخی دینی لە مەککە چەقاند
بە زاهیر نە باب نە دایك نە کەس   پەناگای نەبوو بێجگە خودا و بەس
لەناو ئەو هەموو ملهوڕەی دڵڕەق   کە یەك لەیەکتر نەفام و ئەحمەق
ئەتوانم بڵێم کە هەر ئەبو جەهل   ناوی زڕابوو بە پیس و نائەهل
ئەنا یەك بەیەك ئەوانی تریش   (إِبْنُ الْجَهْلْ) بوون، لەو خراپتریش
بێجگە لەوانەی بوون بە صەحابە   مێژوو ناوی نان بە (أُسْدُ الْغَابَە)

ئەو زاتە بـەرزە کـە خـۆی تـەنیا بـوو   چـونکە مەبەسـتی یاسـای خـودا بـوو
لە خولق و خووی ئەو، کردەوەی بـەرزی   دڵـی ملـهوڕان وەك بـیـی ئەلـەرزیی
بـە هێـزی ئیمـان بـە دینـی پـیرۆز   کەللەی ئـەوانی تێکـەڵ کـرد بـە تـۆز
لە شەرق هەتا غەرب جنووب تا شـیمال   بڕێکـی بـە سـولح بـڕێ تـر قیتـال
ئـاڵای ئیسـلامی تیـا شـەکاوە   چـرای ئیمـانی تیـا گەشـاوە
کـێ دیویـە یاسـای ئـاوا پـڕ کـەماڵ   ماوەی هەزار و چوارسەد و چـوار سـاڵ
لـە ناوەڕاسـتی کـورەی زەویـیدا   زاڵ ببـێ بەسـەر بـەرز و نـەوییدا
بـیشمێنێ هـەتا دنیـا دنیایـە   (یَـا بُشْـرَی لَنَـا وَنِعْـمَ الْغـَایَه)
نەتـدیوە یاسـای ئـەو خـاوەن جاهـە   زوربـەی ئەنـدامی مەجلیسـی لاهـە
بـڕیاریـان داوە بـۆ یاسـای تـازە   لا نـەدەن هیچـکام ئـا لـەو ڕێـبازە
گشتی بە یـەك دەنـگ لـەو بڕوایـەدان   بۆ نەزمی[٤٥] هەموو زەمـان و مـەکان
بـۆ مـافی هـەموو بـەرەی ئـادەمیی   باشـتر لـە یاسـای دیـن و بەرهـەمی
ناگونجـێ هـەرگیز کـە گـرۆی بەشـەر   رزگارکا لە دەس کەند و کۆسپ و شەڕ
بەو نەبێ سیلمی عالـەمیی و جیهـان   پـێك نایە بێ شك بۆ نـەوعی ئینسـان
هـەر قانوونـێ تـر خـاترت جـەم بـێ   مـادام خـالێکی لـەم دینـە کـەم بـێ
ناگـا بـە دادی عالـەم بـە گشـتیی   بـۆ مـافی رەوای ورد و درشـتی
چـونکە دانـەریان یـا کیتـابییـە   یـا لامەزهەبـە و وێنـەی بـابییـە[٤٦]
یاخۆ مەجووسە و هینـد و بـووزییـە   موزدەکیی و بوودا و مائوو رووسییـە
ئەگـەر کیتابـیین قـانوونی ئـەوان   هەر بۆ گەلێکە نـەك هـەمووی گـەلان
ئەویش بـێگومان هەموو کـاتیی بـوون   بۆیە یـەك لـەدوو یـەك نەسخ ئـەبوون
ئـەنجا ئەوانـەش کـە لامەزهـەبیین   بـە ڕاسـیی یـەکجار نـەفام و غەبـیین
قـانوونی فیکریـی و یاسـای بەربـەڕیی   کۆمـەڵێکی کـەم ئـەویش سەرسـەریی

چاوی گەلانی پێ ئەنووقێنن		تا خۆیان بەسەر دا ئەسەپێنن
جا پاش ماوەیەك ئەبنە دیكتاتۆر		ماف و خوێنی خەڵك قووت ئەدەن بەزۆر
هەروا ئەندامی لیژنەی سەرۆك ناس		لەپاش ماوەیەك قسە و دەنگوباس
وتیان ئەبێ كێ لە رووی جیهانا		یەكەم قائید بێ لە گشت زەمانا
بیروڕای گشتی هاتە سەر ئەمە		تەنیا (مُحَمَّدْ) فەردی یەكەمە
چونكە هەر ئەمرێ لە خوا بۆی ئەهات		تەبلیغی ئەكرد بە خەڵكی وڵات
بەر لە هەموو كەس خۆی بە كردەوە		ئەیبرد بەڕێوە بە قسە و كردەوە
ئەنجا تەنفیزی بەسەر خزم و خوێش		دا ئەكرد بەبێ فەرق و پاش و پێش
جا ئەمری ئەدا بەسەر یارانی		بیبەن بەڕێوە بە ڕێكیی و جوانیی
هەر ئیشێ بە خۆی بكرایە، بە كەس		نەیئەكرد، تەنیا خۆی ئەیكرد بە دەس
تەنانەت ڕۆژی غەزا و جیهادی		خۆی پێش قەدەم بوو بەوپەڕی شادیی
ئەمریشی ئەكرد هەموو كەس وا بێ		بەڵێ سەرۆكیی ئەبێ ئاوا بێ
بۆیە فەرد فەردی ئەصحاب و یاری		هەموویان وێنەی ڕەفیقی غاری
بە گیان و ماڵ و ڕووحی شیرینیان		خۆیان فیدا كرد لە ڕێگەی دینیان
هەروا ئەوانەش كە یاری ئەو بوون		نوختە بە نوختە بە ڕێی ئەودا چوون
دەی ئەبێ كێ بێ بەو شێوە جوانە		بەو خولقە بەرزە و بەو كردەوانە
بتوانێ بڵێ منیش ئاوامە		ئەگەر شك ئەبەن كامەیە! مامە
نەك هەر وەكو ئەو، وەك یارەكانی		پەنجەی بۆ كێشە ئەگەر ئەتوانی
تازە مەحاڵە دایكی زەمانە		هەڵخا یەكێ تر وێنەی ئەمانە
كەوابوو برا بەڕێزەكەی خۆم		ڕاسم لێ بزانە سوێندت بۆ ئەخۆم
ڕێگەی نەجاتی گەل و نیشتمان		وەحدەتی دینە و گەلی نیشتمان
بێجگە لەم دووە، چی بەیت و باوە		هەمووی بە یەك دەنگ بیخەینە لاوە

ئەوەی تۆ ئەڵێی کۆنە و خەرافات   هۆی ئیختیلافە و گەل نادا نەجات
بێ شک بزانە تاوانی خۆتە   دوو هەزار کەڕەت بیخەیتە بۆتە
ئوصوولی دین و عەقیدە و باوەڕ   بێ ئیختیلافە، تۆ بتبێ باوەڕ
خیلافێکی کەم کە تۆ ئەیبینی   لە فرووعدایە نەک ئەسڵی دینی
ئەویش رەحمەتە بۆ حاڵی ئومەت   هەروەک فەرموویە حەدیسی حەزرەت
چونکە لە روانگەی حەدیس و ئایەت   ئەو ئیختیلافە ئەکا ریوایەت
نەک لە عەقڵی رووت دوور لە ئیستینبات   هەروا سەربەخۆ حوکمی عالەم کات
چونکە عەقڵێ خۆی بەشێ بێ لە تۆ   فەرقی خراپە و چاکە لەبۆ تۆ
چۆن ئەکا بۆ تۆی بێ ئاگا لە حاڵ   دوور لە حەقیقەت شوێنکەوتووی خەیاڵ
سا تۆ بڵێی من خوا خەلقی کردووم   یا هەر تەبیعەت پەروەردەی کردووم
مەعلووم ئەکا تۆ بێ صانیع نەبووی   حەتمەن یەکێ تر بەخێوی کردووی
هەرکامێ بڵێی تۆ لەم دووانە   ناتەواویی تۆی تێدا عەیانە
کە تۆ خۆت وابی، عەقڵت واترە   چونکە بەشی زۆر لە کەم زیاترە
ئەگەر بڕیارت وابێ تەبیعەت   تۆی هێنایەدیی هەر بە حەقیقەت
ئەبێ بیشفەرمووی هەرچی بێتە رێت   خەڵاتی ئەوە و ئەو ئەیبەخشێ پێت
بەخشندەی ئاواش ئەبێ تەواو بێ   ئاگای لە وەزعی عالەم تەواو بێ
ئایە بە عەقڵت تەبیعەت چۆنە   سوور و سپی و رەش تازە یا کۆنە
جیسمە یا عەرەز یا جەوهەر لەلات   یا قووەی وەهمیی بێ رەنگ و ثوبات!
ئەنجا پێم بڵێ زات و صیفاتی   عیلم و ئیرادە و سەمع و حەیاتی
کامە قودرەت و چاو و کەلامی   کامە حیکمەت و عەدڵ و نیزامی
مەوهوومی ئاوا هیچ و بێ مەعنیی   عالەم بەم شێوە چۆن دێنێتەدیی
وەهمی رووت نەبێ ئەبێ ئەو چی بێ!   عەیبە بۆ زانا لەدووی شەقیی بێ

ئەو هەموو شاخ و دەشت و چیایە — ئەو هەموو دار و بەرد و گیایە
ئەو هەموو جینن و ئینس و فریشتە — ئەو هەموو دەنگ و رەنگ و رەوشتە
ئەو گشت حەیوانە لە بەحر و لە بەڕ — مەردن و ژین و رزقی جانەوەر
هەروا تێفکرە لەم (کَمْ)و (کَیْف)ە — دەوری چوار فەسڵەی ساڵان بێ وەقفە
خەزانی پایز، سەرمای زستانان — گوڵزاری بەهار، هەوای کوێستانان
یا گەرمیی هاوین لەو رێگە دوورە — بە عەینی ئەڵێی گڕی تەنوورە
خۆ رۆژ هەر رۆژە هەرگیز ناگۆڕێ — ئەی بۆ بە چوار فەسڵ هەوا ئەگۆڕێ
داهاتی زستان بەفر و بارانە — بەرهەمی هاوین خەڵە و خەرمانە
پایز بە وێنەی پیاوی داماوە — بەهار بە سەد رەنگ بە گوڵ خەملاوە
هەوای نەشئە بەخش کاتی بەیانیی — جریوە و لەهجە و دەنگی تەیرانی
بڕوانە دەریا و شتی سەرسامی — یا ترشیی و تاڵیی یا سوێریی تامی
دەوامی چۆم و رانەوەستانی — رژانە دەریای لەگەڵ گشت کانیی
ئەگەر بە حوکمی عەقڵ با حاڵی — ئەبوا نەمابا عەرز بە خاڵیی
هەمووی پڕ ببا لە ئاوی چۆمان — دنیا سەراسەر ببا بە تۆفان
کەچیی وا ئەبێ لە گۆشە و کەنار — زۆریش کەم ئەکا بە ساڵ جاریەجار
هەروا لە شێوەی نەشونمای خەڵق — لە جوان و ناحەز، لە ژیر و ئەحمەق
لە نوطق و قسەی فەصیح بەیانان — لە دەرك و هۆشی بێ گوێ و زمانان
لە پیر و لە گەنج، کوڕیە و منالان — جەماڵی بێگەرد خۆش خەت و خاڵان
حوسنی یووسفی خورشید میسالان — یا دڵڕفێنیی شیرین غەزالان
بەرزیی قامەت و باڵای نەمامان — زولف و ئەگریجەی روومەت شەمامان
عەشقی دەروونی سینە بوریانان — فرمێسکی سووری دەردی هیجرانان
هەریەك بە یادی فەرروخ لیقایێ — هەریەك لەتاوی شیرین لەیلایێ

سەریان نا بەلای گڵکۆی تازەوە   بەو هەموو داخ و نیاز و رازەوە
یا فەرقی بەینی (إنَاثْ)و (ذُکُورْ)   لە نەوعی ئینسان، حەیوان و طیوور
ئەم بۆ بوو بە مێ! ئەو بە نێر دەرچوو   ئەمیان خاوەن ریش ئەو ساف و بێ موو
بەعزێکی بە سك ئەچێ بەرێوە   برێ بە باڵ و برێ بەپێوە
بەعزێ لە هێلکە سەر دێنێتە دەر   بەعزێ لە نوطفە ئەگا بە سەمەر
برێ (تَوأَمَینْ) واتە دووانە   یا تاکە تاکەن بەو شێوە جوانە
لە یەك نێر و مێ دێنە دنیایە   کەچی وێنەیان لەیەك جیایە
نە رەنگ و نە دەنگ نە عەقڵ و ئەخلاق   لەیەکتر ناچن، مەر بە ئیتتیفاق
خۆ هەردوو لە یەك سروشت و تۆمن   لە یەك نێر و مێ، ماسیی یەك گۆمن
ئەگەر تەبیعەت خەلقی کردایەن   ئەبوا هەموویان لەیەك بچوایەن
یا هەموو نێر و یا هەموو مێ بان   یا هەموو نەزۆك نە نێر نە مێ بان
هەروا گژ و گیا و درەختی بەریی   هەریەك بە تەرزێ هەڵئەبڕێ سەری
بەعزێ لەسەر رەگ، برێ تر بە تۆم   زیندوو ئەبنەوە بەبێ وەرد و شۆم
برێکیان کاتی پایز وشك ئەبن   برێ زستانیش هەر سەر سەوز ئەبن
زیندووبوونەوەی ئینسانیش وایە   وەك شین بوونەوەی ئەو رەگە گیایە
ئەوانەی چاکن وەك سەر سەوز وانە   ئەوەی خراپن ئەڕزن ئەوانە
ئەم قسەی ئێستا بۆت ئەکەم بەیان   دەلیلە لەسەر عەزاب بێگومان
بێکە بە دەلیل بۆ زیندووبوونت   کەم بڕۆ لەشوێن فیکرەی زەبوونت
کاتێ لە (بالك)[٤٧] کە من فەقێ بووم   لەخزمەت دەریای عیلمی ئەو دێ بووم
مەشهوورە ناوی (بَاقِرُ العُلُومْ)   زانای بێ وێنە لە عیلمی رسووم
لە عیلمی مەعناش هەروا بەهێز بوو   لەلای خاص و عام بە راس بەرێز بوو
بەحرێ بوو لە عیلم، ناوی مەلا بوو   بە هەموو مانا بۆ دین چرا بوو

من نەمدی وێنەی لەم ژیانەدا / وەك نەمبیست هاوتای لەم زەمانەدا
عەینی ئەو ساڵە من لە پێنجوێن بووم / کە بەهار داهات جا بۆ ئەوێ چووم
فەرمووی پیاوێ مرد لە چلەی زستانا / فەرقی نەبوو دەشت لەگەڵ کوێستانا
لەبەر بەفری زۆر یا سەردیی هەوا / ئەتوت زەمهەریر هاتۆتە دنیا
کە گۆڕیان بۆ کەند بە سەد موشەققەت / لەبەر بۆران و کرێوە و زەحمەت
کەچیی دەرکەوت لەو گۆڕە کۆنە / حاڵی دووپشك و ئێسقانێك چۆنە
دووپشك کە ئەدا بەو ئێسقانەوە / ئێسقان دێتە یەك بە دوولانەوە
تا وەکو پەنجەی قونجاوی لێدێ / ئەنجا دووپشك لا ئەچێ لەوێ
ئەچێ بۆ ئەوسەر ئەدا پێیەوە / ئێسکەکە دیسان ئەقونجێتەوە
کە خەڵك ئەبینن ئەو حاڵە سەیرە / عەزابی ئێسقان لەناو ئەو قەبرە
ئەبینن کە وا ئەوەی دیارییە / دووپشك ئەو شێوە ئیشوکارییە
خەبەر ئەنێرن بۆ لای مامۆستا / تەکلیفمان چیە بەم حاڵە ئێستا ؟
وا عالەم هەمووی رەق ئەبێتەوە / دووپشکیش لەکۆڵ ئەو نابێتەوە
فەرمووی جا منیش لەگەڵ فەقێکان / هەڵسایین رۆیشتین بۆ سەر گۆڕەکان
کە چووین هەموومان بە چاوی خۆمان / چاومان پێکەوت مەعلووم بوو بۆمان
کە ئەم حاڵەتە عەزابی خوایە / بەڵام لەملاوەش یەکجار سەرمایە
وتم قەیناکا خاکەناز بێنن / با مەنمووریش بێ هەر دەری بێنن
بیبەن لە چۆمی دەرزیان[٤٨] تووری دەن / مەیتەکە بێنن ئازا دەفنی کەن
چونکە بەم سەرما ئێمەش مەعزوورین / چاوەڕێی عەفوی خودای غەفوورین
فەرمووی هەرچۆن بوو بە دوو خاکەناز / رفاندیان بە غار، جاریش بوو بە باز
دوو سێ کیلۆمەتر دوور خرایەوە / جا کابرای هەڵگر خۆی گەڕایەوە
بەڵام وەڵڵاهی لەپێش ئەو پیاوە / بۆ عەزابی ئێسك دووپشك گەڕاوە

هات و خۆی خستە ناو قەبرەکەوە   دای لە هەردوو سەر بە ئێسکەکەوە
ئێسکی بێچارە ئەنوشتایەوە   کە بەری ئەدا رائەکشایەوە
وتم دووپشکیش تازە مەعزوورە   بێ شك لە خواوە ئەویش مەئموورە
ئەنجا بە ناچار قەبریان داپۆشا   جا بۆ قەبرێ تر خەڵك تێکۆشا
ئەگەر ئەندامیش هەمووی دارزێ   ئەو ئێسکە مەعلووم هەرگیز نارزێ
بە شەرع مەشهوورە بە (عَجْبُ الذَّنَبْ)   وەك رەگی گیاکان لات نەبێ عەجەب
جا هەر لەسەر ئەو وەك رەگی گیاکە   زیندوومان ئەکەن لەژێر ئەو خاکە
هەروا شتێ تر بۆ نەرزینی چاك[٤٩]   لە دێکەی خۆمان وەبیرم دێ چاك
کە باپیری خۆم مەلای ئەو دێ بوو   لە عەینی کاتا ئەویش لەوێ بوو
ویستیان مزگەوتێ کۆن بڕووخێنن   هەر لە بناغەوە باشتر بیهێنن
خەڵکەکە هەمووی وابوو بڕیاری   کە جۆگێك بێنن بۆ قورەکاریی
هەروا خەریك بوون بە جۆگە کێشان   کەچیی دەرکەوت سەرێك لەپێشان
ملی بە شمشێر پەڕیبوو لەوێ   بەبێ لەش وێنەی شەوچرا لەوێ
بەڵام مەعلووم بوو سەری ئافرەت بوو   قژی درێژ بوو، دەموچاو بێ موو
مووی قژی ئەتوت شانە کراوە   تەنیا تاڵێکی لێ لا نەبراوە
وا دەرئەکەوت کە زۆر رووسوور بێ   وەك گوڵ کە تۆزێ ئاوی لێ دوور بێ
مایل بە سیسیی ئەیدایە بەرچاو   عالەم سەرسام بوو لە جوانیی تەواو
کەس نەیئەزانی مێژووی ئەو سەرە   هی کام زەمانە یا هی کام شەرە
بەڵام وا دیار بوو سەری شەهید بوو   بۆیە وا جوان و شۆخ و نەجیب بوو
وێنەی ئەمانە بە زۆر بیسراوە   تەئریخ و مێژوو شەهادەی داوە
ئەمانە هەمووی مانای قورئانە   وا چاکە ئیمان بێنی بەمانە
با کە بوویەوە بە خۆت وەك ئەڵتان   گیر نەخۆی، ئەوسا بێسوودە گریان

بۆ خودا هیچ شت بە دوور مەزانە   بیدە بەر مەودای بیری ژیرانە
بەبێ تەرجیحی زاتێکی قەدیر   خاوەنی عیلم و حەکیم و خەبیر
سەمیع و بینا بە گشت شت ئاگا   لە هەرچی روو دا لەم دنیادا
چۆن دێتە سارای مولکی بوونەوە   بەو هەموو وەزعی گۆناوگوونەوە[٥٠]
ئەو هەموو ئەشیا بەو حەقیقەتە   ئەفەرمووی بڵێم هی تەبیعەتە!
هەرکەسێ ئەمە فیکر و بیریە   جەهلی مورەککەب داوێنگیریە
واتە نازانێ کە نەیزانیوە   هەر بۆیەش خەتای بە چاك زانیوە
جا تا تۆ بە دەس تەبیعەت گیری   ناتوانم بڵێم پیاوێکی ژیری
سا تۆ حەزکەی یا حەز نەکەی بەمە   بە راسی بزانی یا گاڵتە و گەمە
تا تۆ عەقڵی رووت بخەیتە کایە   لەکیست ئەچێ سوود و سەرمایە
عەقڵ بەجێی خۆی، بەڵام تەبیعەت   لات ئەدا لە رێی راسیی و حەقیقەت
هەستی ئینسانییت لە دەس دەرئەچێ   قسەی ئەوانەت باش لێ دێتەجێ
کە ئەڵێن ئینسان ئەسڵی سروشتی   مەیموونە، بەڵام وێنە و رەوشتی
بە درێژیی مێژوو، چەرخی زەمانە   گۆڕاوە و ئەمڕۆ ناوی ئینسانە
روشد و تەکامول وای پێکردووە   ئاوا لە شێوەی مەیموون دەرچووە
واتە لە ئەسڵا وجوود و هەستییت[٥١]   مەیموونە بۆیەش ئێستە وا پەستیت
دڵت نەرەنجێ! دەماغت وشکە   فیکردت قیاسی مەشك لە مشکە
هەر ئەچیتەوە سەر ئەو ئەساسە   بۆیە گیرۆدەی بەو دەنگوباسە
بۆیە پەی نابەی بە صانیعی خۆت   هەر بە تەبیعەت قانیع ئەکەی خۆت
ئا بەمە ئەڵێن وەرتەی[٥٢] غەباوەت   کەم هێزیی عەقڵ و چاڵی شەقاوەت
نەتزانی رێگای سەعادەت کامە   تا گیرۆدە بووی بەو داوە، مامە
ماوەی ژیانت سەرفی دنیا کرد   کەچیی رێت بۆ لای رێگەی راس نەبرد

نه دینت دەس کەوت نه پایە و مەقام ... بیرێکت نەکرد، ئیتر بۆ کەی فام!
دینت بە کۆسپی ڕێی خەبات نواند ... بۆ گەلت، بۆیە هەڵت جرینگاند

ئایە لە ڕاستیدا دواکەوتن و بە ماف نەگەیشتنی گەل تاوانی مەلایە ؟
جا ئەگەر وایە ئەی بۆ ئەوانەی پشتیان لە دین هەڵکردووە و
تانەش لە مەلا ئەدەن ئەو مافە ڕەوایەیان بۆ گەل
بەدی نەهێناوە، قەیناکا دەبا کوڕ تیرئەندازبێ و
چاوی باوکی کوێرکا

ئادەی وا مەلا بە دین دوا کەوتوون ... بە فەرموودەی تۆ کۆسپی ڕێگەت بوون
سوودێکی نەبوو بۆ وڵاتەکەی ... چەکی هەڵنەگرت بۆ خەباتەکەی
خۆ نەچوو ریزی وەك تۆی ڕۆشنبیر ... نەیدا بەکوشتن لە منداڵ تا پیر
نەیدا بە تالان موڵك و ماڵی کەس ... بە دەس پاسدار و ژاندار و حەرەس
بە تانگ و تۆپ و فڕۆکەی دوژمن ... ماڵی وڵاتی نەهێنا لە بن
شەڕ و ئاژاوەی بۆ کەس نەناوە ... هەرگیز زیانی لە گەل نەداوە
قەسری شارانی نەدا بە رووخان ... بەرهەمی لادێی نەدا بە سووتان
بەناوی مافی گەلی قوڕبەسەر ... نەیبرد کچی کەس سەنگەر بە سەنگەر
هەتکی نامووسی ڕەوا نەزانی ... بۆ گەل هەرچێکی بە چاکە زانی
هەر بە فەقیریی و نانی قەناعەت ... بێ خۆ سەپاندن، بەبێ وەقاحەت
هەر لەگەڵ گەلدا بە ڕێکیی و جوانیی ... بەوپەڕی سۆزی دەروون و گیانی
ئەوەی بۆ گەلی بە پێویست زانی ... وچانی نەدا تا ئەو جێ توانی
ئەو فەرمانی خوای بە گەل ڕاگەیاند ... خەڵکی بە سوودی قیامەت گەیاند

بەگوێرەی هەست و هێز و توانای   خزمەتی بە گەل واجب بوو لەلای
بۆ سوودی کۆمەڵ بێ پارە و منەت   ماوەی ژیانی خۆی خستە زەحمەت
خۆ ئەویش وەك تۆ هەر کوڕی خەڵکە   زیاتر لە گشت کەس بەسوود و کەڵکە
گەل رائەکێشێ بەرەو سەعادەت   بۆ خولقی شیرین هەم بۆ شەرافەت
بۆ مافی رەوای دین و دنیاکەی   بۆ پارێزگاریی شەرم و حەیاکەی
واتە بۆ یاسای باوك و باپیری   هەر تێئەکۆشێ بە هەستی ژیری
بەڵام هەر چونکە ئەو لەگەڵ دینە   بۆیە مەبغووزە و هەر جێگەی قینە
هەر بەوەی ناوی بە مەلا ئەبەن   لە هەزار لاوە تانەی لێ ئەدەن
هەر چونکە ئەڵێ خودا بناسن   جا هەوڵیش بدەن بۆ نەوت و ئاسن
مەلا لە سەد لا دێ راوێژ ئەکا   ئازا یەکێ تر لێی کاوێژ ئەکا
وەهای ئەجاوێ ئەیکا بە پەڵخوڕ   ئەنجا ئەیخاتە نێو پێخوستی قوڕ
نایەڵێ مەلا بڕوا لەسەری   تا دەری ئەخا لە پلەی خەتەری
ئەوسا هەوساری بداتە دەس ئەو   جا هەتا ماوە ئاغاییش بۆ ئەو
ئەنا هەر مەلا ئەچێتە پێشەوە   بە سەد ترس و لەرز زام و ئێشەوە
بەڵام تا ویستی هەموو پێکەوە   گەل راپەڕێنن هەستن پێکەوە
بە یەکدەنگ بڕۆن قوژبن بە قوژبن   سەنگەری ولات چۆڵ کەن لە دوژمن
بۆ ئەوەی هەموو لە رێگەی خەبات   بچێژن تامی شەربەتی نەجات
ئازا لەولاوە کۆمەڵێکی رووت   نەخوێنەوار و برسیی و لاتولووت
یا لە قوتابیی و کرێکاری شار   یا لە بەتاڵە و سەرپەتیی بازاڕ
بێ ئەوەی هەستی مەسئوولییەت کەن   یا تۆزێ شەرم لە خەڵك و گەل کەن
ئەڕۆن لە دەستی مەلای دەردێنن   پشتی مەلاش و گەلیش ئەشکێنن
چونکە برێکیان ئەبن بە عەمیل   بۆ پارە و تەماع خۆ ئەکەن بەدیل

بڕێ تر ئەڵێن بە خۆم ئەکەوێ / لیباسی جاشیی و جەردەیی شەوێ
بڕێ ئەمێنن بەبێ حاڵ و باڵ / زۆری پێ ناچێ ئەڵێن ئاش بەتاڵ
ئەگەر بیشپرسی کاکە بۆ وا بوو / ئەڵێن بێدەنگ بە خەتای مەلا بوو
یا ئەڵێن خەتای ئاین و دینە / هەر دین بۆ ئێمە هۆی تاڵیی ژینە
هەی هاوار هەی داد چۆن ئەبێ وابێ / یەکێ تر وابێ و خەتای مەلا بێ
کەچیی خۆ ئەوەیش هاتۆتە کایە / ئێستە هەر ڕەنجی شێخ و مەلایە
بە هەوڵی ئەوان خەڵك بێدار بوو / بەوان ناوی گەل لە مێژوو دیار بوو
ئێستاش بێگومان بەبێ مەلا و دین / بەو مافە ناگەن لێتان بێ یەقین
مەگەر نازانن نیزامی گشتیی / پێویستی هەیە بە بوونی گشتی
تا هەریەك هەستێ بەپێی عەقڵ و فام / بۆ گەل تێکۆشێ برای خاوەن فام
ئەنجا پیاوێکی ژیر بەدەستەڵات / پێویستە دایم بۆ نەزمی وڵات
جا لە هەرکام بێ لە بەرە و تیرە / شەرت نیە کەسێ بێ خاوەن عەشیرە
هەر ئەوەی بەسە هاونیشتمان بێ / دژی دین نەبێ و دڵ فرەوان بێ
واتە بە ڕاسیی پیاوێ بێ چ پیاو! / بۆ دین و دنیا هەڵکەوتوو تەواو
جا ئەگەر خۆشی دینی بێ قسوور / ئەبرد بەڕێوە (نُورٌ عَلَى نُورْ)
ئەنا هەر دژی دین نەبێ بەسە / بۆ سەرکۆماریی ئەشێ ئەو کەسە
هەر کەڵکی بۆ گەل بە هەموو بارێ / ببێ؛ نەك گوندێ یاخۆ بۆ شارێ
یاخۆ بۆ ماڵ و منداڵەکەی خۆی / بێخەم بێ لە تۆ کە تۆ چی ئەخۆی
کە حاڵی ئاوا پێچەوانە بوو / دژی ئەم دینە و یاسا جوانە بوو
ئەوا خۆی پەتی خەباتی پساند / هەر خۆسەپێنە و بە چاك خۆی نواند
ئیسلام بۆ هەیئەی حاکمەی وڵات / ئاوا دەستوورمان پێ نیشان ئەدات
خوا بە (أُولُوا الأَمْرْ) کە ناوی بردوون / بەم شێوە جوانە ئەمری پێکردوون

تا ئەوان بە حەق حوکمی گەلان کەن   فەرزە هەموو کەس ئیتاعەیان کەن
جا پیاوی ئاوا هەرچی بێ لەلام   مەلا، ڕۆشنبیر، فەلای خاوەن فام
لە دڵی کۆمەڵدا ڕەگی مەحەببەت   دائەکوتێ بۆ خۆی بێ زۆر و زەحمەت
هەر بە کردەوە و شێوەی دڵسۆزیی   خۆی بەنرخ ئەکا لای گەل و هۆزی
فەرموودەی حەزرەت فەخری ئینس و جان   پیاوی پیاوانە وا ئەکا بەیان
بە کردەوەی چاك ئازا و مەردانە   ڕاکێشێ دڵی خزم و بێگانە
قەت چاوی نەبێ لەوەی هەر بە دەم   عالەم لە دەوری جەم بن وەکو شەم
چونکە مەسئوولن ئەگەر وا نەبن   کۆمەڵ لە دەوریان زوو بڵاو ئەبن
جا هەرکەس هات و ئاوای لە خۆی کرد   گۆی مەردایەتیی لە مەیدان دەرکرد
مەلاش دائەنێ بە پیاوێکی ژیر   سا ئەو فەلا بێ یاخۆ ڕۆشنبیر
ڕێزی لێ ئەگرێ بۆ ماوەی ژینی   بە شەرتی ڕاسیی و پاکیی و ئەمینیی
بیروڕای مەلا بۆ گەلان وایە   چونکە واریسی دینی خودایە
ناتوانێ لەگەڵ ئەم جۆرە پیاوە   ڕاس نەبێ و ببێ بە هۆی ئاژاوە
بەڵام وەك وتمان بدرێ لە مەحەك   نەك خۆسەپێن بێ بە زۆرداریی و چەك
حوکمی وڵات و گەل بخاتە دەس   بەبێ پرس و ڕا، نەپرسێ لە کەس
سا ئەگەر وابێ وا خێرم بڕی   ناوی ئەویشم لە مێژوو سڕی
ئەبێ کەسێ بێ بە ڕا و تەگبیر   بجووڵێتەوە وەك مامۆستای ژیر
بەپێی عەقیدە و هەست و هۆشی گەل   تەنانەت لەگەڵ دەستەی کوێر و شەل
بزانێ حاڵی فەلا و کرێکار   بێخەبەر نەبێ لە ئەهلی بازاڕ
لە ئاڵتوون فرۆش یاخۆ زەڕینگەی   بازرگان، عەتار، تا بە ئاسنگەر
بەقاڵ و قەسساب، پینەچیی بەڕێز   کاکی کورتان دۆز، حەماڵی بەهێز
شوان و گاوانیش بۆ پروپاتاڵ   پێویستە هەروەك پیاوی خاوەن ماڵ

هەروا مامۆسای دینیی و فنوونیی   بۆ نیزامیی گەل زەرووره بوونی
ئەویش بۆ گەلێ بە تووڵی قڕوون   دین لەگەڵ ئەعزای بووبێ بە مەعجوون
نابێ تۆ بیدەی تەشوێ لە ریشەی   بیروباوەڕی دینیی و هەمیشەی
چونکە ئەو پیاوە ئەگەر وا نەبێ   ناگا بە ئاوات خۆی تێدا ئەچێ
زۆری پێ ناچێ هەر بە چاو و راو   رێگای رزگاریی ئەبەسرێ تەواو
نە هێزی ئەژنۆ نە رێی هەڵاتن   چونکە دوژمنی(٤٣) خەڵکی وڵاتن
هەر ئەو کەسانەی جەمن لە دەوری   دووری لێ ئەگرن، ئەشکێنن قەدری
گیر ئەخۆی بە دەس بێکەسییت کاکە   کەوابوو راسیی لەگەڵ گەل چاکە
خۆتخە دڵی خەڵك ئەگەر ئەتوانی   ئەگەرنا گورگ و داوای شوانیی!
زۆرم دی ئێستاش هەر زۆر ئەبینم   لەجیاتی شادیی بوون بە هۆی شینم
بوون بە ملۆزم، شێرپەنجەی خوێنم   بەڵام نامەوێ ناوی کەس بێنم
چونکە لە خۆمە و بەرد لە خۆم ئەدەم   بۆیە وا ئەڵێم بەشکە کارێ کەم
خۆیان لە خۆیان بیرێ کەنەوە   ئاوڕ لە حاڵی میللەت دەنەوە
دەروونی خۆیان خاوێن راگرن   باری زوڵم و زۆر لە گەل داگرن
بزانن ئەم گەلە چی لێ قەوماوە   چی بەسەر هات و چەندە داماوە
بەم شێوە کە ئەم ئەچەوسێتەوە   کافر بەزەیی پێدا دێتەوە
هەرکەس بە راسیی خزمەت بە گەل کا   ئەبێ ئارەزووی خۆی لەسەر دەرکا
زۆر نەکا لە کەس کە شوێنی کەوێ   زۆر بێنێ بۆ خۆی لەگەڵ گەل کەوێ
واتە ویستی گەل بکا بە هەدەف   نەك وەستان لەبەردەستی بە سەف سەف
کەچی لەولاوەش زیاتر لە جاران   پێشێل بێ ماف و بەشی هەژاران
لەلایێ تریش لەسەر عەقیدە   لەسەر رەوشتی بەرز و حەمیدە
بچێ بە گژیا و دڵی بشکێنێ   بە تانە لە دین هەر واز نەهێنێ

تا لە ئاکامدا ئەیکا بە دوژمن / لەگەڵ خۆی، ئەویش بۆ سوودی دوژمن
لەگەڵ ئەمەشدا نەڵێ وا مەڵێ / چی ئەو بفەرموێ ئەم بڵێ بەڵێ
ئایە کەس هەیە لەم جیهانەدا / یەکێ مەبدەئی وەبەر تانە دا
هەر مەبدەئێ بێ صەحیح یا غەڵەت / راست و بێ غەش بێ یا درۆ و هەڵەت
دەنگ نەکا و بڵێ تۆش مەبەستی خۆت / دەربڕە و بڕۆ لەگەڵ هەستی خۆت
حاشا کەسی وا قەت دەس ناکەوێ / ئەگەر تۆ قسەی بە راستیت ئەوێ
چونکە هەر حیزبێ نرا پێکەوە / لەسەر ئەساسێك ئەسووڕێتەوە
سا ئەساسی دین یا فیکرەی بەشەر / یاسای عەدالەت یا شێوەی تەتەر
کۆمەڵێ دەوری لێ ئەدەن بە دڵ / بۆ سەپاندنی ئەکۆشن بە کوڵ
بە هەرچی هێزە پێی ئەدەن پەرە / سەف بە سەف پشتی ئەگرن بە سەرە
تەقالا ئەدەن کە کەس نەمێنێ / سەر بۆ ئەو یاسا دانەنەوێنێ
چونکە هەموویان هەست ئەکەن بەمە / خەڵکی تر هەڵەن، رێگەی راس ئەمە
جا ئەگەر کەسێ تانەدا لێیان / یاخۆ زیانی کەمێ بێ بۆیان
بەپێی توانا دژی ئەوەستن / لە پشت پیلەوە دەستی ئەبەستن
تەنانەت ئەگەر تۆبەی لێ نەکرد / بە پێچەوانەی ئەوان قسەی کرد
بەوپەڕی سزا سزاشی ئەدەن / لەپاش ماودیەك لەناوی ئەبەن
بێ ئەوەی هەستی کەمێ مەسئوولیی / بکەن لە خۆیان یاخۆ مەلوولیی
رێگە دەن بە دڵ بەم کردەوانە / بەو هەموو سزا و بەو خوێن رژانە
یاخۆ بەزەیی بە دایکی رزیو / یا بە منالی بێ باوك و هەتیو
خوێنی کوری خەڵك حەلاڵ ئەزانن / تەنیا هەر بەوەی دژی ئەوانن
لەگەڵ ئەوەشدا فیکرەی بەشەریین / بەڵکو بڕێکیان لە بەشەر بەریین
ئەوان کە خۆیان بەسەر دژاندا / ئاوا بڕیار دەن لە خوێن رژاندا

بەزەییان بە کەس دا نەیێتەوە
دژیان لە دەسیان نەحەسێتەوە

تەنیا هەر بەوەش لەگەڵیان نەبن
بۆیان ئەڕوانن بە چاوی دوژمن

بێ ئەوەی بڵێن خۆ لە خۆمانن
قەیناکا ئەگەر کوڕی دۆمانن

ئەی بۆ ئەم حەقە قەت بە کەس نادەن
بۆ بەپێی ئینصاف قەزاوەت ناکەن

نابێ کەس بڵێ دۆکەیان ترشە
یا نانەکەیان قەراخی برشە[٤٤]

سەرم سوڕماوە لێیان بە راسیی
ئاواش دەم ئەدەن لە دیموکراسیی

بەڵگەی بێ درۆ لەسەر ئەمانە
حاڵی ئەحزابی ئەمڕۆکەمانە

ئەویش کە ئێستا ئەم کوردستانە
بۆ کورد بە دەستی کورد گۆڕستانە

جا مادام ئەوان کە خۆیان وابن
چۆن ئەبێ دژی دینی خودا بن

چاودڕوانیش بن کەس نەڵێ بەوان
کە پێت خوار دانا و شیرەکەت رژان

یا نەڵێ پشتی چاوت برۆیە
بەم حەقیقەتەش ئەڵێن درۆیە

بە تایبەت مەلا بە زەعمی ئەوان
نابێ قەت بدا لە زەوقی ئەوان

لەگەڵ قسەی کرد پێی ئەڵێن کۆنە
بێ ئەوەی هەست کەن کە کۆنە چۆنە

بەکارهێنانی ئەم کۆنە کۆنە
لەلای ناحاڵیی هەنگوین و رۆنە

بەڵام وا لەناو پێستی سەگایە
گڵاوە و هەمووی دەرد و بەڵایە

نەك هەر ئەمەش بێ کە پاکیی نایە
هەتکی ناموس و شەرم و حەیایە

دوژمنانی دین خستیانە سەر دەم
بۆ فریودانی پیاوی کەمتەرخەم

ئەمانەن میکرۆب لەنێو بەشەردا
لای کەسێ تۆزێ عەقڵی لە سەردا

ئەگەر مام کەمێ لێرە بەدواوە
قسەت بۆ ئەکەم لەو بەیت و باوە

کە بۆچی هەستی گەل ئەشەمزێنن[٤٥]
هەرکەس مەلا بێ بۆ ئەیبوغزێنن!

خۆ مەلا هیچی نەووت سەربەخۆ
قەت پەنای نەبرد بە یاسای درۆ

خۆ نەکەوتە شوێن فیکرەی بڕێ کەس
کەسی هان نەدا بۆ باری هەوەس

خۆ مەلا دژی شەرەف نەوەستا   هەر بەوەی کەمێ ئارەزووی هەستا

خۆ مەلا نەیوت لەگەڵ کەس دژم   هەرکەس دژم بێ ئازا ئەیکوژم

خۆ مەلا کەسی لە حەق لا نەدا   قوڕی بە ماڵی هیچ کەسدا نەدا

مەلا بەس ئەڵێ جوانترین ئەساس   دینی ئیسلامە بۆ نیزامی راس

چونکە بەرنامەی کەلامی مەجید   لەگەڵ بیروڕای نوقصانی عەبید

نیسبەتیان روونە بۆ خاوەن فامان   قانوونی وەضعیی و یاسای خودامان

مەلاش هەر ئەمە سیلاحی دەستی   تەنیا دینە و بەس هەست و مەبەستی

دینیش بە مەعنای یاسای خودایە   نەك هەڵقوڵێوی ورگی مەلایە

گەلیش هەر بۆیە ئەکەونە شوێنی   نەك بۆ سیاسە و شتی نهێنیی

چونکە گەلی کورد بە تووڵی مێژوو   لەگەڵ دین رەگ و خوێنی تێکەڵ بوو

هەویری ئەعزای جەوهەری رووحی   دین بۆتە مایەی شادیی و فتووحی

دین لەگەڵ فیکر و مێشك و سروشتی   لەگەڵ خولق و خووی شێلراوە گشتی

بە هۆی دینە گەل ئەکا شانازیی   بۆ دین بە خوێنی خۆی ئەکا بازیی

بۆ خەباتی دین خوێن ئەکا خەڵات   بە هێزی گەل و نەجاتی وڵات

جا بۆیە هەرکەس بە گژ دیندا چێ   گەلی کورد هەرگیز لە بیری ناچێ

بەپێی توانا لارە مل نابێ   بۆ کەسێ دژی یاسای خودا بێ

ئەگەر هەر نەبێ دوور ئەبێتەوە   لەوەی دژی دین ئەوەستێتەوە

هەرکەس بیهەوێ کۆمەڵ بە گشتیی   لایەنگیری بێ و بەرنەدا پشتی

بەبێ تەفرەقە و برا جیایی   هەڵچن لە دوژمن بۆ رێی رەهایی

با بە دینەوە بەرەوپێش بڕۆن   هەروا بۆ دنیاش خەمی گەل بخۆن

پشت لە ژێر باری دوژمن کۆم نەکەن   تا جارێکی تر پەنا بەو نەبەن

پشت و پەنا بەس بە خوا ببەستن   دەس لە دەستی یەك راپەڕن، هەستن

نەترسن لە کەس وەك پیاوی دلێر   بۆ ناوخۆ مەڕ بن، بۆ دژان وەك شێر
وەك قەڵای پۆڵا نەجووڵێن بە کەس   کە جووڵان بۆ دژ ببن بە هەرەس
بێ شك هەر گەلێ خودای لە پشت بێ   هەر سەر نەکەوێ با چەکی مشت بێ
کەوابوو برای کوردی زەحمەتکێش   هەنگاو هەڵبڕە و بڕۆ بەرەو پێش
بۆ دین و دنیا بتبێ فەراسەت   لە دین وەربگرە یاسا و سیاسەت
نەکەی بۆ گەیین بە ئاواتەکەت   بۆ پەرەپێدان بە خەباتەکەت
بڵێی ئەم دینە میکرۆبی ڕێمە   یا خوداناسین کۆسپی بەرپێمە
ئەم جۆرە فیکرە نەك هەر غەڵەتە   لاڕێ گرتنی چڕ و هەڵەتە
لێت ئەبێ بە هۆی بێهێزییت یەقین   لەمەودوا شادییت لێ ئەبێ بە شین
قەڵای پۆڵایین ئەو کاتە پێکدێ   بۆ کاکی مەسئوول لەگەڵ گەل ڕێکبێ
کە وای نەزانێ خەیاڵی خاوە   با خەیاڵی خاو بنێتە لاوە
چونکە هەوێنی عەدل و ئەمانەت   سەرچاوەی یاسای دینە و دیانەت
هەروا موساوات یا ئیشتیراکیی   لە دین وەریانگرت بێگانە پاکی
بەڵام نازانی حیلەی ئەمانە   وێنەی گوریسن لەنێو هەمانە
گەڕان بە دینا بە گوێرەی هەوەس   بێ شەرم لە خوا بێ ترس لە کەس
ئەوەی بۆ خۆیان بە سوودیان زانی   لێیان هەڵبژارد بێ تەفرەدانی
چونکە تێگەیبوون لە گرۆی ئیسلام   سەر بۆ یاسای کەس بێجگە لە ئیسلام
دانانەوێنێ و تەسلیمی نابێ   ئەگەر بیروڕای هەزار زانا بێ
ئەنجا لەوەولا وەك ڕێویی بە فێڵ   کردیانە تێکەڵ لەگەڵ فڕوفێڵ
لەگەڵ ئەخلاقی نزم و بێ شەرمیی   لەگەڵ هەوای نەفس بەوپەڕی گەرمیی
جا نێویان لێنا بە یاسای تازە   خوێندیان بە باڵای بە سەد ئاوازە
دەهۆڵیان کوتا زوڕنایان بۆ ژەند   تا لەبەرچاوی خەڵکیان کرد پەسەند

زیاتر بەم شێوە داویان نایەوە   تا چەن گەل بە هۆی ئەوان توایەوە

بەڵام پیلانی ئەو خوو پەستانە   بەبێ ئاکام بوو لەم کوردستانە

ئێستا بە ئاوات نەگەیون تەواو   مەگەر بۆ برێك هەرزەی خەڵەتاو

رەجایە بەمان کورد نەتوێتەوە   تا رۆژ لە مەغریب ئەگەڕێتەوە

ئێستاش بێگومان ئەودی پەسەندە   هی دینە، باقیی پروپاگەندە

چونکە هێنەری ئەم دینە جوانە   راگەیێنەری حوکمی قورئانە

لە رۆژ روونترە ناو و نیشانی   سەد هەزار کەرەت گیانم قوربانی

زاتێکە ناوی مەشهووری عامە   ئیمدادی رووحیی، شیفای گشت زامە

حەبیبی خودای تاك و تەنیایە   ناوی موحەممەد (خَیْرُ الْوَرَی)یە

سوپاسالاری فەوجی ئەنبیا   مەقامێ خاصە و خودا بەوی دا

دایکی نیشتمان، زەویی بە گشتیی   بەوەی لە سکیا و بەوەی لە پشتی

بەوەش لەمەولا بێتە رووی زەمین   رۆڵەی بێوێنەی ئاوا بەتەمکین

ئاوا خاوەنی عەقڵ و سیاسەت   ئاوا مەنبەعی دەرك و فەراسەت

رابەری ئاوا بەرز و زانا و چاك   دڵسۆزی ئاوا بەرەحم و دڵپاك

ئاوا رووخۆش و عەدالەت پەروەر   ئاوا رێنموون بۆ گرۆی بەشەر

ئاوا حەکیم و رەئووف و ئەمین   ئاوا بەهیمەت بەئەدەب مەتین

ئاوا میهرەبان بۆ چینی هەژار   خەمخۆر بۆ بەشی بێوە و هەتیوبار

نەیدیوە هەرگیز ئەو بە خۆیەوە   ئەگەر بە سەد ئاو رووی بشۆیەوە

فەقیر و میسکین رووت و بێنەوا   هەتیوی بێ باب موحتاج و گەدا

غەریبی بێکەس بێ ماوا و پەنا   لەلای ئەو ئەبوو حاجەتیان رەوا

شاهان سەرداران سەرۆك قەبایل   ملهوڕانی دەهر فیرعەون شەمایل

گەدا و دەوڵەمەند زانا و نەزانا   سەری خزمەتیان لەپێی ئەو دانا

علوومی پیشە و سیاسەت و دین		پاشماوەی خامەی ئەون بە یەقین
کام خامە! خامەی سەر لەوحەی سینە		کام سینە! سینەی بێ جەفا و کینە
رازاوەی خامەی صونعی رەببانیی		نەك نەخشی خامەی کۆنە نەی مانیی
سیڕڕی حەقیقەت لە سینەی پەنهان		سەرچاوەی فەیزی بەرودوای جیهان
ئوستادی ئەزەل دەرسی داداوە		چۆن ئەبێ وەك ئەو بە رووی دنیاوە
فەیلەسووفانی دەوری زەمانە		دان ئەنێن بەوەی فەردی زەمانە
جا ئەگەر بشلێن (رَسُولُ اللهِ)شە		بۆ دین و دنیا حاڵەتیان باشە
بەڵام بێباوەڕ لەپاش ژینەوە		گیر ئەخۆن بە دەس ئەو زانینەوە
چونکە هەر بە هۆی ئەو زانینەوە		چوون لەشوێن ماددە و بەشی ژینەوە
تا بە فێربوونی سەنعەت و پیشە		پشتیان لە دین کرد بۆ تا هەمیشە
بۆ دوو فرۆکە و سەیارە و پاپۆڕ		یا بۆ کارەبا و مەکینە و ماتۆڕ
من ناڵێم کە دەس لە سەنعەت کێشن		ئەڵێم بۆ سەنعەت کە زۆر لەپێشن
با لەگەڵ دین بێ ئەم تەطەوورە		بۆ بۆ بەشی دین بەر ئەدەن ورە!
جا ئەوان ئەگەر ئەهلی تەمیزن		کەی سەنعەت و دین زیدد و نەقیزن!
کەی دنیا لەگەڵ دین موناف‌یە		وا گومان بردن هۆی نەفامیە
چونکە گەر وابا ئەبوو سولەیمان		دوورترین کەس با لە دینی یەزدان
چونکە ئەو مولکەی خوا بەوی دابوو		بە کەس نادرێ و بە کەس نەدرابوو
لەگەڵ ئەوەشدا پێغەمبەریش بوو		خاوەن فڕۆکەی قالیی و بەڕیش بوو
ئەم وەخت بۆ ئەم وەخت[٥٦] دوومانگ ئەڕۆیشت		بۆ هەر کوێ خۆی و سوپای ئەڕۆیشت
تەیر و دڕندە و جنۆکە و ئینسان		هەمووی موطیع بوون لێشی ئەترسان
سەراسەر دنیا کەوتە ژێر دەستی		کەچیی هەر بە دین بەهێز بوو دەستی
بەقەد سەری موو لای نەدا لە دین		بۆ دنیاش کەسی پێ ناگا یەقین

هەروا قودرەت و موڵکی ئەسکەندەر　　کە بەعزێ ئەڵێن بوو بە پێغەمبەر
بە سی و پێنج ساڵ تەمەنی جوانیی　　زۆری بۆ کورەی سەر زەویی هانیی
گرتی لە مەشریق تا مەغریب زەمین　　کەچیی بەو حاڵەش یەکەم بوو بۆ دین
کەوابوو ئایین لەگەڵ تەقوادا　　قەت مونافیی نین لەگەڵ دنیادا
کاتێ مونافیین کە خاوەن دنیا　　دەس بەردا لە دین بۆ جیفەی دنیا
ئەڵێن نەزانیی عەیبە بۆ بەشەر　　کەس رازیی نابێ بە ئەو مەگەر کەر
چونکە عیلم خۆی وەسفی خودایە　　عیلمی دنیا و دین لە دەس ئەودایە
ئیتر چۆن ئەڵێم تۆ شت مەزانە　　ئەڵێم تۆ لە دین مەگرە بەهانە
تێفکرە مانای فەرموودەی حەزرەت　　با لەسەر دڵت نەبێ بە حەسرەت
(أُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ)　　ئەگەر خاوەنی هەستی بەتینی
ئەبێ بزانی کە ئەم زانینە　　شامیلی عیلمی دنیا و دینە
با تۆ بە یاسای خودا و پێغەمبەر　　برۆی بۆ کوردی موشتەری و قەمەر
نەك بە رێبازی (مەزدەك)و (مانیی)　　یاخۆ (مارکس)و (لینین)ی بیانیی[٤٧]
جا کە تۆ پەنا هەر بە غەیر ئەبەی　　شیعار بەنێوی غەیری کورد ئەدەی
حەیفە! تۆ کە خۆت بە کورد ئەزانی　　ئەگەر قیمەتی کوردیی بزانی
خۆت بێ نرخ کەی لەشوێن ئەمانە　　بەڵێ ئەمانە ناویان ئینسانە
هەرچەند برێ کەس لە رووی نەزانیی　　ئەو دوو شەخسەیان بە ژیر ئەزانی
بەڵام لە دیندا بێ دەس و چەك بوون　　کۆنەفرۆشی دەوری مەزدەك بوون
مەزدەکیش هەروا لەبەر نەزانیی　　کەوتە شوێن فیکرەی خەبیسی مانیی
هەردوو موددەعیی پێغەمبەریی بوون　　بەڵام لە یاسای خودا بەریی بوون
خەڵکیان دەعوەت کرد بۆ ئیشتیراکیی　　بۆ ماڵ و ناموس، پیاو و ژن پاکی
وتیان کە ئێمە حورڕ و ئازادین　　بۆ لە عەیش و نۆش وا نامورادین

بۆ ئەبێ ئاوا مەحدوود بین لە ژین   سنووری دینمان لێ کەن بە پەرژین
ژن و پیاو ئەبێ بۆ باری هەوەس   سەربەخۆ بژین بێ پرس بە کەس
مانیی بە تێکەڵ لە دینی یەهوود   مەسیحیی و مەجووس وەری ئەگرت سوود
هەروا لە عیلمی فەلسەفەی یۆنان   چی بە چاك زانی لەبۆ فریودان
لێی هەڵبژاردن بەناوی ئەرژەنگ   کردی بە دین و بە یاسا و فەرهەنگ
ئەرژەنگ کتێب و نەخشی مانیی بوو   خاریج لە قووەی غەیری مانیی بوو
هەم لە نووسین و هەم لە نەخشینی   لە ئەو سەرسام بوون نەققاشی چینیی
سیحرێك بوو لە ژێر ناوی ئەرژەنگدا   رووکێش بوو بەسەر کرمۆڵیی و ژەنگدا
هەرچەن بە زاهیر رازاوەوە بوو   کوفر لە ژێریا شاراوەوە بوو
بەو خەت و نوختە و سیحری قەڵەمی   دەرچوو لە سنوور خامەکەی دەمی
وتی موعجیزەم خەتی ئەرژەنگە   مەجالی عالەم لێرەدا تەنگە
ئەنجا مارکس و لینینی دڵڕەق   بە مانیی و موزدەك دەسیان چۆ تەبەق
فیکرەی ئەوانیان زیندوو کردەوە   گرەوی جەهلیان لەوان بردەوە
یەك لەیەك پیستر بۆ گرۆی بەشەر   سەد هەزار خۆزگە نەبان بە بەشەر
کەوابوو ئەمان کۆنەپەرستن   تا بڵێی نزم و نەزان و پەستن
ئەی ئەگەر کەسێ شوێن ئەمان کەوێ   بێجگە بێ دینیی ئەبێ چی بوێ
پەردەی قەساوەت دڵی داپۆشین   ژەهری خۆکوژیی کوفری پێ نۆشین
لەپاش ماوەیەك ردنجێ کە دایان   بەرهەمی فیکرەی پووچ و خەتایان
هیچی نامێنێ بەسەر دنیاوە   گشتی ئەچێتە ماڵی فەناوە
تازە بەوان چی مەعشووقەی دنیا   یەکێ تر وەك ئەو دێ بۆ خۆی ئەیبیا
ئەو بە داخەوە سەر ئەنێتەوە   کەسێ تر لە جێی ئەو ئەخولێتەوە
مەر خوا بزانێ چی ئەبێ جەزای   چی بەسەر دێنن، چۆن ئەدەن سزای

جا با هەر بڵێ مارکس لینینیم   سەرخۆشی بەزم و بادەی بێ دینیم
جا مەلا ئەڵێ با تۆ وا نەبی   با تۆ گیرۆدەی ئەو بەڵا نەبی
با کورد نەچێتە ریزی ئەوانە   ئەوسا بێسوودە نەدامەت! گیانە
وەختێ خەباتت خێر ئەداتەوە   لە سەرچاوەی دین ئاو بخواتەوە
بەبێ دین هەموو گەلی کورد شا بێ   پێنج و دوو رۆژە، حەریفی نابێ
کاتێ بەر ئەخوا کورد لە باخی ژین   کە ژینی بۆ دین بکا بە پەرژین

ئاوڕدانەوەیەك لە کردەوە و مێژووی گەلان بەر لەوەی تیشکی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بکشێ بەسەر جیهاندا

ئەوانەی[٤٨] لە دین تێ نەگەیشتوون   خۆ بە بێ دینیش پێ نەگەیشتوون
دەبا بێن تاوێ لەگەڵ مەلادا   هەرچی یاسایە و وا لە دنیادا
بیخەنە نێو تای تەرازووی ژیریی   لێی بکۆڵنەوە بە رۆشنبیریی
بەبێ ڕێگەدان بە ئارەزووی نەفس   بێ لایەنگیریی لە بیروڕای کەس
بەس بە مەبەستی کەشفی حەقیقەت   لە بەینی یاسای خەڵك و شەریعەت
چاوێ بخشێنن بەم قورئانەدا   لەگەڵ گشت یاسای ئەم جیهانەدا
بزانن کامیان بە گوێرەی قیاس   چەوتە و کامەیان بە بێگومان راس
بە عەقڵی سەلیم ئەوەی فامی بێ   ناکەوێتە شك کە راس کامی بێ
ئیعتیراف ئەکا بەوەی کە قورئان   راسە، ئەوی تر چەوتن بە قورئان
چونکە زیاد لەوەی فیکردی من و تۆن   ئەچنەوە دەوری جەهالەتی کۆن
بڕێ لەوانە ئەخەینە بەرچاو   تا بەر لە ئیسلام حاڵیی بن تەواو
لە هەرکوێوە تۆ دەستی پێ ئەکەی   بڕوا بە راسیی ئەم قسەم ئەکەی

ئەوانەی ئەمڕۆ پێی ئەڵێن تازە   بەیت و بالۆرە و ئاهەنگ و سازە
یا سەر و مل و قاچ و قولی رووت   یا شین و گابۆڕ لە دەوری مردووت
کاتێ کە تەرمی مردوو هەڵئەگرن   هەموو ئامادەی چوونی سەر قەبرن
قژ رنینەوەی دەوری مردووشۆڕ   سێ رۆژەی مردوو، هەڵبەستنی گۆڕ
یا کۆبوونەوەی ژنان لە ماڵان   بەناوی پرسەی دراوسێ ماڵان
هەروا جلی رەش لەگەڵ قوڕپێوان   نینۆکی درێژ، سووریی سەر لێوان
خۆ خۆشکردنی کچ وەکو کوڕان   یا پێچەوانە و لە شاران گەڕان
تەنانەت کچێك لەگەڵ چەن زەلام   هەموو بێگانە و لەیەکتر حەرام
تا بە هەر جۆرێ دڵخوازە لایان   رابوێرن شەرم نەبێ لەلایان
جلی ماکسیی تەنگ و تەنوورە   کە زۆر لە یاسای کەرامەت دوورە
چوونی مەکتەبی کچان بەو شێوە   کە لای هەموو کەس شەرم و دزێوە
ئەویش بەو هەموو لەنجە و لارەوە   بەو بۆن و بۆیە و رەنگی شارەوە
بەو هەموو ناز و غەمزەی دڵتەزێن   بە تیری مژۆڵك نیشانە شکێن
هۆشی خاوەن هۆش ئەبەن بە تاڵان   سەلبی حاڵ ئەکەن لە خاوەن حاڵان
هەروا تەوزیفی ژن و پیاو بە ڕێز   شان بە شانی یەك لەسەر کورسیی و مێز
یاخۆ لە نادی و حەفلە و مەسیرە   ئاخۆم کێ بڵێ خوایان لەبیرە
بەناوی ماف و ئازادیی ژنان   بەشداریی بوونیان لە ئەرکی ژیان
بەبێ تەفاوەت لە بەحر و لە بەڕ   نێر و مێ تێکەڵ وەکو بزن و مەڕ
تەنانەت چەکیش هەڵگرتن بۆ شەڕ   لەگەڵ سوپادا سەنگەر بە سەنگەر
پەرژینی دوور بێ لە رووی براکەی   ئەبێ چی لێ بێ شەرم و حەیاکەی!
بە رۆژ دائیرە و بازاڕ ئەکەن پڕ   شەو کە چوونەوە ماڵی سارد و سڕ
پیاویش نەوێرێ بڵێ بۆ وایە   چونکە ئازادیی و مافی درایە

بەبۆنەی مەعاش بێباکە دادەم   ئەڵێ خۆم ئەژیم گوێ بە کەس نادەم
هەرکەس رازییە ئاوا بەم جۆرە   ئەنا هەوراز و ئاوی سارد زۆرە
مەڵها و سینەما و مەسبەح و قومار   چوونی سەیرانگای هاوین و بەهار
هەموو سەرخۆشی ئارەق و هەوەس   بێ ئەوەی تۆزێ شەرم کەن لە کەس
فیلمی سینەما و شریتی ڤیدۆ   چاکترین بەڵگەن بۆ راست و درۆ
دەوری جەهالەت واتە بێ دینیی   دەورێکی یەکجار گرنگی بینی
بۆ باری هەوەس بۆ ستەم بۆ زۆر   هەر بە زیندوویی کچ ئەخرایە گۆڕ
هەرکەس کچی با عاری لێ ئەهات   بۆ کوڕ مزگێنیی ئەدا لە خەڵات
خاوەن دەسەڵات فەقیری ئەخوارد   تەنیا خزمەتچیی و کەسی خۆی ئەبوارد
باقیی ئەسیر بوون بە دەستی پیسی   بەس رێگریی بوو شوغڵی رەئیسیی
بوویوو بە یاسا بۆ ستەمکاران   بۆ خوێنمژینی لات و هەژاران
تەعەددای ماڵیی و نامووس و شەرەف   گرنگ بوو لایان وەك شتی مەتحەف
تەنانەت ژنیان ئەدا بە کرێ   بە نامووسی خۆی پارە وەرگرێ
ئەرکی ژیان و بەرێچوونی ماڵ   بەشی ژنان بوو لە رێگەی بەتاڵ
هەر ژنێ ئەگەر هەتا ئێوارە   خەرجی ماڵەکەی بەو جۆرە پارە
پەیدا نەکردبا شەو ئەمایەوە   تا دەمەو بەیان ئەسووڕایەوە
چوونەوەی ماڵی لێ حەرام ئەبوو   لە بن دیواران ئەهات و ئەچوو
تا بۆی دەس ئەدا چەن کەس بە پارە   خۆی پێ دابین کەن هەتا ئێوارد
ئەنجا ئەچووە ماڵی وێرانی   خۆی بەو حاڵەوە سەربەرز ئەزانی
برێکیش هەروا بە سەربەخۆیی   بێ زۆر لێکردن بێ من و تۆیی
فەرقی بۆ نەبوو بێ پارە ئەیکرد   رۆژی چەن کەڕەت حەیای خۆی ئەبرد
ئەوسا بەو شێوە نامووس ئەدۆڕا   ئێستە بە یاسا ناوەکەی گۆڕا

هەروا شتی تر زۆرە لەم بارە بە زمانی قەڵەم ناکرێ ژمارە
بەرهەمی یاسای تازە ئەمانەن مافی ئافرەت و یاسا بەهانەن
ئەگەر بە ئینصاف بیر کەن لەمانە ئەزانن هەوای نەفس و شەیتانە
ئەم کردەوانە نە مافن نە بەش دەك بە قوڕداچن لەنێو چاڵی هەش
هەرکامیان دژی ئەم دینە جوانەن کۆنەفرۆشی هی ئەو زەمانەن
خەریکن بۆیەی پێدا بساون تۆزێ بە ڕەنگی تازەی بناون[59]
شاخ و باڵێکی پێوە بلکێنن بە گوێی گەلاندا وا ڕاگەیێنن
بەم ئاڵوگۆڕە پێشکەوتوون لە ژین بۆیە گوێ نادەن بە بەرنامەی دین
بەلام بە راسیی دەوری جەهالەت دەوری سەخافەی کۆنە و ڕەزالەت
لەپاش چواردە قەڕن ڕزین و گەنین ناوی لێ ئەنێن ئازادیی لە ژین
ئاوایە فێڵی ئەو حیلەبازە کۆنە ئەفرۆشن بە نرخی تازە
دەی وەرن ئینصاف بدەن بە خۆتان ئەمانە لاتان شەرم نین بۆتان!
ئێوە یاسای دین ئەنێنە لاوە ئایە ویژدانیش باوی نەماوە
هەرکەسێ مەعنای ئینسان بزانێ لەگەڵ حەیوانا فەرقی بۆ دانێ
هەست بکا بەوەی ئەو فەرقە چۆنە ئەزانێ تازەی ئەمانە کۆنە
ئەمانە نرخیان بۆ بەشەر نەهێشت ئەمانە تامیان لە حورمەت نەچێشت
خۆیان لە حەیوان زۆر نزمتر بوون بۆیە لە حەیوان بێشەرمتر بوون
شئوونی قەومیی و هۆز و فەردییەت ڕێزی ئەدیب و زانا و شەخسییەت
نەمابوو ناوی لە ڕۆژگارا خولق و خووی بەشەر چووبوو بە دارا
دەورێکی دایم پڕ لە جەفا بوو ئەوەی نەمابوو ڕەحم و سەفا بوو
بێدەس[60] لە شێوەی ژیان بێزار بوو ساڵ بە ساڵ دایم خۆزگەی بە پار بوو
ئینسان ئیسمێ بوو بەبێ موسەمما عەینەن بە وێنەی وجوودی عەنقا

دین کە هات وەك رۆژ پرشنگی وەشاند   بەرنامەی حەیا و حورمەتی نواند
مەعنای ئینسان و شێوەی ڕێبازی   بە رووحی تازەی پڕ لە شانازیی
لەگەڵ نرخی خۆی بە ئینسان داوە   بیساطی جەور و جەفای پێچاوە
عەدل و ئینصافی کرد بە جێگەدار   رووخا بناغەی قەڵای ستەمکار
هێزی ئیسلامیی چوو بە گژیانا   ئەوپەڕی ڕێزی بۆ بەشەر دانا
تاریکیی جەهل و نەفامیی لابرد   شەویشی وەك رۆژ بە چل چرا کرد
هەرکەس ئەرکی خۆی لەبۆ کرد دیاریی   عالەم رزگار بوو لە شەرمەساریی
پیاو بە وێنەی شێر بە شیر و تیری   ژن دەرچوو لە ژێر باری ئەسیریی
بۆ کاتی پێویست ئەویش بەشدار بوو   بەڵام لەو کاتەش ئەرکی دیار بوو
شەرم و شکۆی ئەو لە ڕیزی صەفدا   وەکو دوڕ وابوو لەنێو صەدەفدا
پارێزگاریی لەو ئەرکی گشتیی بوو   ڕێزی لە یاسای دین سروشتیی بوو
نەك هەر وەکو پیاو بەڵکو سەد ئەوەند   نەبادا رۆژێ ببینێ گەزەند
مەگەر لە چەن شت بڵێین وەك میرات   کە ئافرەت بەقەد نیوەی پیاو ئەبات
ئەویش بە زاهیر وا دەرئەکەوێ   ئەنا بۆ دوارۆژ زیادی ئەکەوێ
چونکە تا کچە و وا لە ماڵەوە   ناخەوێ بۆ ژین بە خەیاڵەوە
ئەنجا هەر لەگەڵ هاتە سەر مارە   فەوردن ئەو ئەبێ بە خاوەن پارە
خصووص کە ئەمڕۆ زیاد لە نرخی خۆی   حەقی مارەیی مەعلووم ئەکەن بۆی
ئەمجار لەگەڵ شووش بەشدارە لە ژین   ئەو گوڵی ماڵە و پیاوەکەش پەرژین
هەر لەسەر حازر ئەخوا و ئەخەوێ   بێ ئەوەی فلسێ سەرف کا لەوێ
هێشتا نازیشی لەسەر چاوییە   خۆی خاوەن ماڵی ماڵی پیاوییە
لە شتێ تریشا کەمترە لە پیاو   ئەویش لەبارەی هەستی ناتەواو
چونکە هەتا دین ڕێز ئەدا بە ئەو   ئەو خۆی نزم ئەکا بە رۆژ و بە شەو

ئەگەر وا نەبا ئەبوو وا نەبا   عەبا لەسەر رووی شەرەف لا نەبا
ئەگەر مام کەمێ لەم بارەش ئەدوێم   دەرس وەرگرە لەوەی پێت ئەڵێم
دە فەرموو بڵێ چی ترت کەمە   بڵێم دین لەگەڵ ژن کەمتەرخەمە
بۆ بەزەت نایێ بە حاڵی برات   ئەرکی سەرشانی و قەرزاری وڵات
زیاد لەوەش کۆشێ مناڵی هەتیو   بەبێ سەرپەرشت بێ پەنا و پەسیو
ئەچێتە ئەستۆی لە ئەرکی ژینا   هەروەك مەسئوولە لە یاسای دینا
دەی برا ئەگەر لەبەر دین نەبا   ئەبوا لە بەشدا دە ئەوەندە با
هەروا ئەگەر فەرق لە شتێ ترایە   نە خەتای دینە نە هی مەلایە
یەعنی پیاو بە نێر خولقا سروشتی   ژن بە شێوەی مێ دروست بوو گشتی
سا تۆ تەبیعەت ئەکەی بە هۆی بوون   یا دەهری بێ‌میهر یا خودای بێچوون!
ئەوانەی ئەڵێن دەهر و تەبیعەت   ئێمەیان هێنا دیی بە حەقیقەت
چونکە ئەو بەدیهێنەرەی ئەوان   وای دروست کردوون بە زەعمی ئەمان
ئەبێ رازییش بن بە شێوەی گشتیی   بە چۆنیی وەزعی حاڵی سروشتیی
ئەوانەش خۆیان بە عەبد ئەزانن   واتە کیتابیین یا موسڵمانن
باوەڕیان وایە هەرچی مەوجوودە   بەرهەمی صونعی خودای مەعبوودە
ئەزانن هەرچی وا لە دنیادا   دەرناچێ لە ژێر دەستی قەزادا
ڕەزاش بە قەزا واجبە لایان   تانە لە قەزا کوفرە لەلایان
ئەگەر وا نەبن دوورن لە تەسلیم   کوفرە یا نیفاق (جَزَاهُمْ جَحِیمْ)
بەڵام کیتابییش بەوەی کە خۆیان   باوەڕیان پێیە و مەنهەجە بۆیان
وەك یاسای تەوڕات یا حوکمی ئینجیل   بەس بەمان رازیین ئەیکەن بە دەلیل
کاتێ کە حوکمی قورئان ئەبیسن   دژی ئەوەستن ئەڵێی ئیبلیسن
ناڕازیین بەوەی دینی تازە هات   قورئان بۆ حەزرەت هێنرا بە خەڵات

نەسخی کرد هەموو ئەدیانی پێشوو
بۆیە بە کوفریان حوکم ئەکا مێژوو

ئەڵێن کە خۆمان خاوەن کیتابین
تازە بە دینی کەس ڕەزا نابین

بۆ ئەبێ دینی ئێمە بگۆڕێ
لەجێی ئەم یەکێ تر بێتە گۆڕێ

بە (بۆ! بۆ!)ی غەڵەت لە ڕێ ترازان
لەگەڵ ئەو یاسا مەنسووخە سازان

ئەمانیش هەروەك تەبیعیی و دەهرین
ئەبێ تا ئەبەد بۆ خۆیان بگرین

بوون بە نێر و مێش داخڵ قەزایە
وەك نەسخی ئەدیان ئەمری خودایە

نابێ کەس بڵێ ئەی بۆچی وابوو
حاڵی ژن و پیاو لەیەکتر جیا بوو

بۆ ئەوان بە نێر ئێمە بە مێ بووین
خۆ هەموو لە یەك پیاو و ژنێ بووین

بۆ ئەبێ ئێمە دانیشین لە ماڵ
وەکو حەپسیی بین بێ‌ئاگا لە حاڵ

بۆ ئەبێ وەك پیاو ژین نەبەینە سەر
لەسەر زەوییدا تا کورەی قەمەر

چونکە ئەم (بۆ بۆ!) بۆ ئەداتەوە
بۆی نارەزایی تۆ ئەداتەوە

ئەنجا خۆ بە (بۆ!)ش قەزا ناگۆڕێ
قەڵەم چی نووسی وا دێتە گۆڕێ

لەگەڵ قەزادا بێسوودە بۆڵە
ئەگەر ئەم دنیا بدەن لە تۆڵە

کەوابوو برا و خوشکانی عەزیز
ئەگەر بەشدارن لە دەرك و تەمیز

باشترین ڕێگە تەسلیمە و ڕەزا
بە هەر شێوەیەك بێتەجێ قەزا

بۆ! بۆ! خەیاڵی نەفس و شەیتانە
یا هۆی ڕەفیقی بەنێو ئینسانە

داد و بێدادی مەلا بۆ تۆیە
بەڵکو نەکەونە شوێن ئەو (بۆ! بۆ!)یە

تانە لە مەلا تەشەر لە دینە
بۆیە دژ بە ئەو کوڵی ڕەنگینە

مەلا بە میکرۆب مەزانن بۆ گەل
با مەلاش نەڵێ بەردێك و سەد قەل

ئەم دەنگوباسە بەسەر مەلاوە
تەنیا هەر لەنێو گەلی کورد باوە

باقیی میللەتان بۆ ڕەهبەریی دین
بەپێی عەقیدە و باوەڕی بەتین

ڕێز ئەگرن تەواو لە مەلای خۆیان
هەرچەند مەلاکەش بەڵا بێ بۆیان

بۆیه سەرکەوتوون سەربەخۆ تەژین   ڕێز و نیحتیرام دانەنێن بۆ دین
چونکە دین یانی قانوونی خودا   نازڵ بێ بە وەحی بۆ سەر ئەنبیا
بەپێی زرووفی زەمان و مەکان   یاسای دین و ژین بە گەڵ دا نیشان
ڕیشەی فەسادی دەوری جەهالەت   بکێشێ لە بن لاچێ ڕەزالەت
هەوڵ و تەقالات نەچێ بە هەدەر   بەرهەمی ژینت نەبێ بە زەرەر
(حَبْلُ الْمَتِين)ی ڕێگەی هودا بێ   (عُرْوَةُ الْوُثْقَى)ی ڕۆژی جەزا بێ
سا مەنسووخ بووبێ یا نەگۆڕابێ   واتە ئاینی هەتا هەتا بێ
جا بۆیە ئەبێ دین موحتەرەم بێ   هی کورد یا عەرەب یا هی عەجەم بێ
بەڵام داخەکەم دین بە یەکجاریی   خەریکە بارکا لە کوردەواریی
واتە ئەهلی دین عولەمای ئەکبەر   وجوودیان بۆتە کیبریتی ئەحمەر
زانایانی دین خاوەن عیلم و فەزل   نەماون، مەگەر (قَلِيل)و (أَقَلْ)
ئەم جیلەش ئەگەر کۆچی دوایی کەن   گەلی کورد مەگەر دین گەدایی کەن
چونکە مەدرەسەی فەقێش نەماوە   تا جێی ئومێد بێ بۆ لەمەولاوە
ئەمان بوون بە دەم بە قەڵەم، کاکە   پاراستیان تەواو ئەم دینە پاکە
کەم یا زۆر ئەمان وێنەی چرا بوون   بۆ گەلی بێکەس نووری هودا بوون
لە ژێر سایەی دین هەروا لەجێوە   نیزامی دنیاش ئەچوو بەڕێوە
نە ئاژاوە و شەڕ نە دەربەدەریی   نە براکوژیی بوو نە قوربەسەریی
نە هەتکی نامووس نە تەوهین بە دین   نە یاسا شکان، لاچوونی پەرژین
نە یاسای رووسیی نە شێوەی فەرەنگ   نە مۆدی غەربیی و نە تەنوورەی تەنگ
ئەمانە لێرە نەك باوی نەبوو   بەڵکو لە ئەسڵا هەر ناوی نەبوو
ئێستە کە ئایین زۆری[٦١] نەماوە   دنیاش هەر ئەچێ بەرەو دواوە
هەڵخەڵەتاوان لادران لە دین   وا نیشان ئەدەن پێشکەوتوون لە ژین

کەچیی هەرلایەك کە بۆی ئەڕوانی　　بۆتە ئاژاوە و شەڕی نەفسانیی
کوشتن بەپێی فیل دەرچوو لە سنوور　　دەماغی گەلان پڕ بوو لە غروور
ئەوەی خەڵك ئەکوژێ بێ دەلیل ئەیکا　　ئەوەش ئەکوژرێ بێ بەدیل ئەڕوا
ئەوسا پیاوکوژیی شاز و نادر بوو　　بۆیە ئەو دەورە گەلێ چاتر بوو
بەپێی حەدیسی (خَیْرُ الْمُرْسَلِینْ)　　ئەهلی عەزابن کە دوورن لە دین
ئەتوانم بڵێم بۆتە هەرج و مەرج　　چونکە بەبێ هیچ خۆیان ئەکەن گەوج
نە بەرپرس هەستی مەسئوولیی ئەکا　　نە ژێردەستەکەش گوێ بە ئەو ئەدا
ئەوسا لە دێیەك یەکێ ئاغا بوو　　بۆ جەور و ستەم حوکم فەرما بوو
هەرچەن بۆ حاڵی خۆیان خراپ بوون　　بۆ حاڵی گەل و دیانەت چاك بوون
سا لەبەر خودا یا لەبەر خۆیان　　ڕێزی ئەهلی دین ئیرسیی بوو بۆیان
ئەگەر زوڵمێکیش چووبا لە کەسێ　　لەنێو هاومال و دەر و دراوسێ
حاکم لە دێیەك تەنیا یەکێ بوو　　جەریمەی خەتا بەرخێ شەکێ بوو
کەم ڕێ ئەکەووت بگاتە ئاژاوە　　ئاو بە ئاگرا ئەکرا و ئەکوژاوە
ئێستە هەرکەسە بۆ خۆی بەگێکە　　کە چەکیشی بوو وا بەگ لگێکە
هەرکەس کە قینی هەستا لە هەرکەس　　تەق لە بن دەستە بێ ترس لە کەس
گەلێ کە وابێ حاڵی وڵاتێ　　نەزم و تەرتیبی لێ ئەبێ قاتیی
ئاوا مەحاڵە بێ بە سەربەخۆ　　تا مابێ ئەبێ بڵێ ڕۆڵەڕۆ
ئاگر بە تۆزێ ئاو ئەکوژێتەوە　　ئاگری غروور ناکوژێتەوە
ئەمەش بێگومان خوێنەوارەکان　　بە هۆی مەکتەبی لادێ و شارەکان
لەبەر سەقافەی ناتەواویان　　تەفرەقەی فیکریی کەوتە ناویان
لە چوار ماڵی کورد خزم و برازا　　سنووری ئەحزاب لە سەد ترازا
بێئەوەی هیچکام گوێ بگرن لەیەك　　هەموو یەك بگرن یاسا کەن بە یەك

لەجیاتی سولّح و سەفا و فەراسەت   ئاگر و ئاسن بە هۆی سیاسەت
حوکم ئەکا تەواو بەسەر بەشەردا   جەهل و نەزانیی دنیای بە شەڕدا
بە هۆی ئەمان بوو عالەم بوو بە دژ   برایان لەگەڵ برا دا بە کوژ
تا براکوژیی گەیشتە کێوان   بەهاری شادیی بوو بە قوڕپێوان
کەس نەما دڵی پڕ نەبێ لە زام   لە دەستی نەچێ لاوی نەونەمام
دەشت و دەر و کێو گشت پڕ بوو لە تەم   وڵاتی داگرت هەوری ڕەشی خەم
کام تەم! تەپ و دووی جەرگ بڕاوان   بە خوێنی ڕۆڵەی بێ‌سووچ و تاوان
کە بەس بۆ مافی گەل هەڵخەڵەتا   بێجگە تا لەمە قەت نەیبوو خەتا
کەچیی نەیزانی ژێرەکەی بۆشە   ڕێبازی خەبات چەوت و نەخۆشە
ئەگەر وا نەبێ بۆ ئەبێ وابێ   برا دوژمنی خزم و برا بێ
لەم چوار ماڵەدا بەنێوی خەبات   بۆ گەلی هەزار شەڕ گرتی وڵات
کوورەی غروری هەوەسیان دەماند   تا خۆیان بەسەر هەزارا سەپاند
بەڵام نەك سوودی لێ نەگرت هەزار   نان و ئاویشی بوو بە ژەهری مار
شاخ و داخەکەی بە گوڵ ڕەنگاوی   دەر و دەشتەکەی دێم و بەراوی
باخ و ڕەزی مێو مێشەی چناری   ئاوی کارێز و جۆگەی بەهاری
جێ بارگە و بنەی کاتی هەواری   باخچە و دێبەری حەوش و حەساری
ماڵە قوڕینەی پشتاوپشتەکەی   قسنی[٦٢] گۆڕەکەی مردووی گشتەکەی
ڕەنجی چەن ساڵەی باب و باپیری   کەوتە ژێر دەستی سوپاکەی میریی
بوو بە کوند هەرکوێ کە وا ڕێی تێکەوت   تەنانەت سڵی نەکرد لە مزگەوت
داریشی نەهێشت بەسەر بەردەوە   بوو بە شین لەگەڵ داخ و دەردەوە
هەموو دەربەدەر بێ ماڵ و حاڵن   تا وابن ئەبێ هەر پێی بناڵن
کەچیی لە بەزمی خۆشیان ناکەون   خەریکی چەپڵە و هەڵپەڕکێی شەون

بەڵێ سەقافەی نیوە و ناتەواو — هەر ئەبێ ئاوا گەل بخاتە داو
خۆشی هەر تاوێ سەرکا بە کونێ — هەر رۆژێ پەنا با بە دوژمنێ
مووچە بەنێوی فەلا و کرێکار — وەرگرێ و لێشی ببێ بە سەربار
جا لەگەڵ ئەمەش سووچ و[٦٣] خەتای خۆی — بە هەر زمانێ کە مومکین بێ بۆی
ئەینێتە مل دین یا مەلای فەقیر — چونکە خۆی لە دین بێزارە و نەفیر
مەلا بەس ئەرکی خۆی بەجێ دێنێ — بۆ ئەوەی کە گەل بەجێ نەمێنێ
لە پەنای دیندا ژینیش باتە سەر — سا نیشتەجێ بێ یاخۆ دەربەدەر
کە دنیاکەی چوو لەپێناوی تۆ — با لە دینیشدا نەبێ رەنجەڕۆ
بەڵام تۆ فەرموو کاکی رۆشنبیر — خاوەن دکتۆرا فەیلەسووفی ژیر
سەرکردەی خەبات بە هیچ بە خۆ ناز — بۆ رێی رزگاریی بە خەیاڵ گیانباز
سیاسەتمەدار بۆ نەجاتی گەل — کەششافی کورەی مەریخ و زوحەل
مەلەوان لەنێو گێژی دەریادا — یا لەسەر هەوا و کەشتیی فەزادا
بزانم چی بوو بەرهەمی جوانت — بۆ خۆت و گەل و بۆ نیشتمانت
غەیری ئاژاوەی دەوری سیاسیی — کە لەبەر پیسیی ناکرێ باسی
دەك ماڵت ئاوا بۆ رۆشنبیرییت — بۆ هەست و فام و ئیددیعای ژیرییت
جا کە تۆ هاتی ئێمەت دا بە قڕ — چ تۆ بمانخۆی چ گورگی دەم شڕ
فەرقی تۆ ئەبێ کامە بێ بۆ من — کە من تیا چووم، چ تۆ چ دوژمن
ئیتر من بە چی دڵ بە تۆ خۆش کەم — جەوری چەن ساڵەی دژ فەرامۆش کەم
تۆ ئەگەر تەماع هەڵی نەناوی — بۆ گەل هەوڵ ئەدەی گلێنەی چاوی
مەیکە بە کارێ غەزەب بباری — بە ئاهوناڵەی پیر و هەژارێ
قەیناکا بۆ خۆت هەرچی کە هەی هەی — با لە کردەوەت عالەم نەڵێ وەی
دەس لە دین مەدە و لە دین پەرستان — شەرەف پارێزبە لە نادروستان

ئەگەر یەکیەتیی بۆ دین گرانە — یەکیەتیی میللیی ئەرکی هەموانە
با کاربەدەستت زانا و ئەدیب بن — خاوەنی حیلم و سەبر و شەکیب بن
بە دادی هەزار ستەم لێکراو — رابگەن تەڕدەست دڵخۆشبێ تەواو
با گەلی ماندوو و مردوو و چەوساوە — بڵێ پێت ئۆخەی ماندووم حەساوە
چونکە هەر ئینسان مەعناکەی وایە — هەر فیکرێکت بێ تۆ لەم دنیایە
نابینی ئێستاش ناوی نەوشیروان — با کافریش بوو لە دین هیچ نەزان
بە چاکە ئەبرێ ون نابێ ناوی — لەبەر ئینسانیی و عەدلی تەواوی
کەوابوو ئەگەر خودا دەستی دای — رۆژێ لە رۆژان ڕێی مەبەستی دای
ئاواتی خۆت و گەلت بەجێ هات — لەبیرت نەچێ پێشێلی وڵات
تا تۆ بە حورمەت لەگەڵ گەل بژی — چرای وڵاتی و تاریکیی دژی
تا تۆ رێز بگری لە یاسای خودا — بێگومان خوداش دەستی تۆ ئەدا
کەوابوو مەچۆ بە گژ مەلادا — یا بە گژ دین و نەهجی خودادا
بەناوی کۆسپی ڕێی سەربەخۆیی — چونکە کۆسپی رێت منیە و تۆتۆیی
بەش بەشی گەلت نایەڵێ بڕۆی — تا تۆش نانێکی بە دۆی خۆت بخۆی
ئا ئەم کۆسپەیە تۆی خستە دواوە — بیر کەوە لەکوێ و چیت لێ قەوماوە
بزانە کێ وەك مار دای بە دەستەوە — کێ ڕێی خەباتی لە گەل بەستەوە
کێ بە تیغی قین دای لە دەماغت — کێ زاڵ بوو بەسەر فیکرەی نەساغت
کێ دان و داوی بۆ دانایەوە — بە طوولی مێژوو تیایا مایەوە
کێیە ئاوایە ئەو ئیشوکاری — سا بە راستەوخۆ یا نادیاریی
ئەو کەسە دژتە با مەعلووم بێ لێت — هەر رۆژە کۆسپێ ئەخاتە بەرپێت
نەك دین و مەلای کوردی دواکەوتووم — برا باشەکەی بەهەڵەداچووم
تۆ کە خۆت نیتە دەرکی ئەمانە — مەلاش بە کۆسپی خەبات مەزانە

خۆ مەلاش وەك تۆ هەر کوڕی کوردە   بۆ لەبەرچاوی تۆ بۆتە جەردە
ئاخر بێجگە دین گوناهی کامە   بۆتە نیشانەی تیری مەلامە
مەلا بە زاهیر مەسئوولە، کاکە   ئەوەی نەیبینێ لەوا بێباکە
ئەرکی ئەو ئەمرە بە چاکە کردن   دووریی لە ئیشی خراپە کردن
ئەگەر نەبینێ بڕێ شت بە چاو   ڕووناکتر لە ڕۆژ بە ڕۆژی هەتاو
کە هۆی سەرشۆڕیین بۆ گەل و کۆمەڵ   چی داود لەسەر کەڵە هەرزی کەڵ!
بەڵام ئەوانەی کە نووکی قەڵەم   شەرم ئەکا ناویان ببا پڕ بە دەم
ناکرێ چاوی لێ بنووقێنێ   ئەگەر چێوی شەرم سەری بشکێنێ
چونکە ئەترسێ پەردەی بستێنێ   گەلی کورد ئیتر ڕێزی نەمێنێ
بە هۆی ئازادیی واتە ژینی حوڕ   ئاو لە ئاوەڕۆ دەرکەن کچ و کوڕ
هەرکەس سەرنج دا لە بڕێ قوتابیی   تف ئەکا لە خۆی لەعنەت لە بابی
زیاتر هۆی ئەمەش تەرزی خوێندنە   قوتابیی کوڕە و مامۆستا ژنە
یا پێچەوانەی ئەم حاڵە باوە   بۆیە شەرمی کچ لە کوڕ نەماوە
دەرسی تێکەڵیی جامیعە و مەکتەب   دوورن لە دین و لە یاسای ئەدەب
بەم شێوە ئاوا چاو لە دژ کردن   مامۆستای بەڕێز دواڕۆژی مردن
چی ئەدا جوابی قوتابیی لەوێ   ژیریی و زانایی ئەی بۆ کەی ئەبێ
نازانێ مەگەر کە ئەم بەرپرسە   بۆ ئەم تاوانە لەو جێگەی ترسە
کەسێ بوو بە هۆی چاکە یا خراپ   (فَطُوبَى لَهُ، وَبِئْسَ الْمَنَابْ)
خۆت و ویژدانت تێکەڵیی ئاوا   یاسای شەرق نین یا هی ڕۆژئاوا!
ئەوان کە دەسیان لەولا بڕاوە   پەردەی حەیایان لێرە دڕاوە
قەیناکا بۆیان ئەم حاڵە زشتە   چونکە ئەم دنیا بۆیان بەهەشتە
مامۆستا زانکۆ جێگەی خەباتە   جێی ڕووناکبیریی و خێری وڵاتە

جێگەی ئەخلاقی بەرز و شیرینە   بەڵام هەوێنی بە یاسای دینە
بۆ پشتت هەڵکرد لەو دینە جوانە   سەقافەی تازەت کرد بە بەهانە
چی خۆت حەزت کرد سڵت لێ نەکرد   چی خودا فەرمووی دەستت بۆ نەبرد
بۆچی سەقافە وایە ماناکەی؟   تەرکی بەندەگیی و دینی خوداکەی
ئەگەر لە یاسای تازە وا حاڵیی   دەیارە لە یاسای راسیی ناحاڵیی
خوا حەز لە یاسای بەم شێوە ناکا   مۆڵەتت ئەدا ئیهمالت ناکا
رۆژێ هەر ئەبێ تۆ بەم رێبازە   گیر بخۆی بە دەس سەقافەی تازە
دین مەنعت ناکا لە شادیی و خۆشیی   دین ئەڵێ دایم ئەبێ تێکۆشیی
خوا ئەمر ئەفەرموێ پێمان سەرکەوین   بۆ هەموو ئیشێ لە دژ بەرکەوین
دژت هەرکەس بێ ئەتۆش دژی بە   بەڵام تۆ دژی براکوژیی بە
نەبادا دوژمن دڵی بگۆڕێ   بۆ چەوسانەوەی گەل بێتە گۆڕێ
با تۆش بۆ دیفاع بتوانی هەستی   رێگەی زوڵم و زۆر لە دژ ببەستی
لەبیرت نەچێ رەنجی چەن ساڵە   با چی تر نەڵێن وا ئاش بەتاڵە
فرسەتە هەڵە خودا داویە پێت   با کۆسپی مەینەت نەخرێتە بەرپێت
شوکری خودا کەن بەبێ حیلە و غەش   ئالای سەربەستیی بگرنە باوەش
ئەنجا ئەوانەی مەسئوولی خەڵکن   بۆ سەرپەرشتیی چاك و بەکەڵکن
خاوەن وەزیفە تا سەرۆکی گەل   ئەبێ بڕوانن بۆ دەرفەت و هەل
ئێمەی گەلی کورد بە یاسای خودا   راهاتووین، وەرن بۆ خاتری خودا
بە پێچەوانەی ئایەت و حەدیس   یاسا دامەنێن بەناوی تەدریس
خوێندن بۆ زانین، زانینیش بۆ دین   با بۆ هەردووکیان پێکەوە بژین
تێکەڵیی کوڕ و کچان بە کۆمەڵ   خیلافی دینە و شەرمە بۆ کۆمەڵ
لای ئێوە خوێندن بۆ کاتی لاویی   دەس نادا مەگەر بە تێکەڵاویی!

ئەوانەی خاوەن هەست و بەهۆشن   بۆ سەربەرزیی گەل دڵ بەپەرۆشن
ئەزانن بە دین بەجێ نامێنن   دوور لەنێو تۆتۆی صەدەف دەردێنن
مشتومالّی زدین بە دینە، کاکە   کە ڕەینت روون بوو بەرهەمیش چاکە
رێ مەدەن دەخیل بە هەلپەرستان   بە خائین بە گەل هەم بە کوردستان
تەنانەت خائین بە نەفسی خۆشی   بۆ عەمیلیی دژ، بە خۆفرۆشیی
ئێمەش کە هاتووین وەك گەلان ئەڕۆین   دەی با بڕێکیش خەمی دین بخۆین
با ژینت لەگەڵ دینت بە رەحمەت   بچێ بەڕێوە بە عەقلّ و حیکمەت
چونکە دوارۆژی ژینت لەڕێیە   دینیش زدخیرە و توێشووی ئەوێیە
نابینی کەسێ بڕوا بۆ سەفەر   ناکەوێتە رێ بێ زادی سەفەر
تا بیرت بە لای ئەم رێگاوە بێ   سەربەرزی لێرە یا لەولاوە بێ
تەنیا بۆ دنیا هەولّ و تەقالات   ناگا بە دادت بێ شك بە لەولات
با نەفعت عام بێ لێرە یا لەوێ   ئەگەر تۆ خۆشیی هەردوو لات ئەوێ
کەی ئەوە یاسای باب و باپیری   کوردە ! خۆ تۆ خۆت مامۆستای، ژیری
خاوەنی مێژووی هەزاران قەڕنی   بۆ یاسای مێژووت لە خۆت دائەڕنیی !
تا کەی چاو لە دژ یا لە بێگانە   دژ بۆ ئیشی خۆی ئیشی پێمانە
یاسا شکێنیی شەرم ئەشکێنێ   سەرشۆڕت ئەکا قەدرت نامێنێ
سوور و سپیی بێ یا رەش وەکو قیر   هەریەك بە رەنگێ دێ ئەتخاتە گیر
هەر زانی کەمێ زیان ئەگا بە ئەو   رۆژی ئاواتت لێ ئەکا بە شەو
کەم پشت بە دوژمن ببەستە، کاکە   خوێنی کورد بۆ دژ مەڕژێنە چاکە
چی ناوی جیاجیا لە خۆتان ناوە   یاریی پێ ئەکەن لەم ناوە ناوە
بەناوی سیاسەت بۆ رێگەی خەبات   نەجاتت نادا، بە گیانی برات
پشت بەستە بە خوا و بە رۆڵەی ژیرت   کارەساتی گەل نەچێ لەبیرت

وەك زۆڵـە کـوردی چـرووك و دڵ ڕەش
ئەم چوار ماڵەمان مەکەن بە بەش بەش

ڕۆژێکـــە ڕۆژی شـــێرە کوڕانـــە
گاڵــە و هــەرا کــەن دوژمــن قڕانــە

ئــەبینین بــە چــاو هــەر لــە دوورەوە
دوژمـــن کەوتۆتــە لــــوورە لــــوورەوە

بـا کـوڕ ئـەرکی خـۆی بزانـێ کامـە
کچیش لە ڕێـی خـۆی لا نـەدا، مامـە

ئەگـەر وا نەکـەن، بـە تێکـەڵ بـژین
ئاخۆ کەی هـەوای شـەرەف هەڵمـژین!

کورتە باسێك لە حەقیقەتی ئەدەب و زانیاریی، بۆئەوەی بزانین کە لە ڕاستیدا ئەدەب و زانین مەعنایان چیە و لە کوێوە هاتوون

دیســـان لێــرەدا شــتێ تــر مــاوە
لەگــەڵ ئــەدیب و ئــەدەب لــەم نــاوە

لەگەڵ مێـژوونووس بە شێوەی گشـتیی
بـۆ بـە عـەقڵی گـەل ئـەنازن گشـتی!

واتــە بــە جیــاواز لــە ئــادابی دیــن
ئـەدەب دائـەنێن بـۆ گـەلان لـە ژیـن

هەرکەس هی گەلی خـۆی لا پەسـەندە
بێئەوەی هەست کـا کـە بـۆ پەسـەندە

ئـەو ئـەڵێ عـەقڵی گـەلی مـن چـاکە
ئـەم ئـەڵێ نـەخێر هـی ئێمـە، کاکـە

هەوڵ ئەدەن هەموو بە شیعر و ئـەدەب
بـۆ بـەرێـــزبوونی نەتـەوە و نەســەب

سـەیریش ئەوەیـە ئـەو مێـــژوونووسە
یـا ئـەو ئەدیبـەی کـە ئـەدەب نووسـە

بەس بە ڕەوشت و خولق و خووی گەلان
وا پیشـان ئـەدەن پێشـکەوتوون ئـەوان

هەرکەس لایـەنی گـەلی خـۆی ئـەگرێ
بەهێـــزی ئـەکا هـەتا بـۆی بکـرێ

ئەشـڵێ گـەلی مـن بـە (قَطْعُ النَّظَرْ)
لـە یاسـای دینـی خـودا و پێغەمبـەر

گـەیوە بـەو پلـە و مـەقام و پایـە
بـێئـەوەی بڵـێن فـەزڵی خودایـە

بـێئـەوەی بڵـێن کۆمـەڵی بەشـەر
هـەموو ئـەولادی ئـادەم نـین مەگـەر!

ئـادەمیش لـە گـڵ نەهاتـە وجـوود!
بـە ئـەمری خـودای خـالیقی وەدوود

ئەویش بەرلەوەی گیان کەن بە بەریا   پەردەی نەزانیی لابەن لە سەریا
گەلان لە کوێ بوون عەقڵ کامە بوو !   پەندی پێشینان لە کام نامە بوو
ئایا کەس هەبوو بەناوی تیرە   یا بە نەتەوە و هۆز و عەشیرە
ئایا ئەدیب و یاسا لە کوێ بوون   کۆن بوون ئەمانە یا هەموو نوێ بوون !
ئایا لە سارای عەدەمدا نەبوون   هەر لە یەك پلە و پایەدا نەبوون
تا کاتێ ئادەم گیان چوو بە بەریا   تاجی نوبووەت نرا بە سەریا
بە لوتفی خودای فەردی بێ هەمتا   لە پەراسووی ئەو حەووا بوو پەیدا
ئەنجا دەروازەی عەدەم لەولاوە   لەسەر کۆمەڵی بەشەر کراوە
کەوابوو لقی یەك دارن هەموو   چ نەسلی تازە و چ نەسلانی زوو
هەموو هەر رۆڵەی یەك دایك و بابن   بە خوشك و برای یەکتر حیسابن
ئادەمیش لەپاش (عَلَّمَ الأَسْمَا)   دەرکی کرد لەفز و حرووف و مەعنا
یەعنی لە بەحری عیلمی خوداوە   خرا نێو دڵی ئەو هەموو ناوە
واتە دانەری پیت و وشەی عام   بۆ فەهمی مەعنا و تەرکیبی کەلام
حەزرەتی زاتی پەروەردگارە   هەزار زمانی بەپێی ژمارە
یا سێسەد و سی لەگەڵ چوار زمان   بەگوێرەی خیلاف بۆ حەصری زمان
بە ئادەم فێرکرد خالیقی مەننان   بەس بە ئیرادە و ئەمری (کُنْ فَکَانْ)
واتە بە عیلمی (لَدُنّي)و وەهبیی   نەك وەکو فەهمی علوومی کەسبیی
نە دەرس نە مەکتەب نەبوو لەو جێدا   قەڵەم یا دەفتەر کەی بوو لەوێدا !
ئوستادی ئەزەل فەردی تەوانا   لەسەر لاپەڕەی دڵی ئەو زانا
ثەبتی کرد هەرچی لوغەت لە عالەم   دا هەیە لەنێو ضەمیری ئادەم
بەڵام کام ضەمیر ! وەك ئاوێنەی ساف   جەزبی هەمووی کرد بێ وەقفە و خیلاف
جا لەگەڵ ئەمەش بوو بە پێغەمبەر   رێبازی ژینی بە دین گرتەبەر

نەك هەر زانینی لە دین دوور نەخست ‌ ‌ ‌ بەڵکە زانینی بۆ کرد بە پێرست
بۆ ئەوەی لە رووی زانین و ئەدەب ‌ ‌ ‌ ئیطاعەی خودای خۆی کا بە ئەدەب
کەوابوو دین و ژیان و زانین ‌ ‌ ‌ ئیرسییە بۆمان ئەگەر بزانین
چونکە زانایی و ئەدیبیی و یاسا ‌ ‌ ‌ لەو بەجێ ماون هەر لە ئەساسا
هەروا پشت بەپشت بەرە بە بەرە ‌ ‌ ‌ زانایی لەگەڵ دین گرتی پەرە
سەد و بیست و چوار هەزار پێغەمبەر ‌ ‌ ‌ هاتوون بە تەرتیب بۆ گرۆی بەشەر
هەموو لە ئەسڵی دین و زانیندا ‌ ‌ ‌ لەسەر رێی ئادەم رۆین لە ژیندا
کەوابوو هەرکەس دین و زانایی ‌ ‌ ‌ لەیەك جیا کا بۆ رێی رەهایی
بێگومان ئیرسی خۆی لە دەس داوە ‌ ‌ ‌ لە ئادەم نییە و ئادەمی ناوە
جا کەسێ بە خۆی بڵێ ئینسانم ‌ ‌ ‌ ئادەمیزادم حەقیقەتزانم
ئادەمیزادیی کاتێ تەواوە ‌ ‌ ‌ شێوەی ئادەمیی مابێ بەلاوە
مەگەر نازانێ هەر کوڕێ ئازا[٦٤] ‌ ‌ ‌ لە رێبازەکەی باوکی ترازا
کردی بە کارێ باوکەکەی تۆرا ‌ ‌ ‌ رەحمی باوکیەتیی لەگەڵیا گۆڕا
خۆ کە هیچ نەبێ بێ بەریی ئەکا ‌ ‌ ‌ لەو میراتەوە کە لەو پێی ئەگا
بۆیە خوا فەرمووی بە نووح: کوڕەکەت ‌ ‌ ‌ (لَیْسَ مِنْ أَهْلِكْ) خۆت مەکە شەکەت
چونکە ئەو لە تۆ لایدا لە دیندا ‌ ‌ ‌ واوەیلا بۆ ئەو لەکاتی ژیندا
ئاکامی هەڵەی ئا ئەو نەفامە ‌ ‌ ‌ غەرقی تۆفانە و مەشهووری عامە
بەڵام ئەوانەی لەگەڵ ئەو کەوتن ‌ ‌ ‌ بە کەشتیی نەجات لە غەرق دەرکەوتن
بۆ دین و دنیا بوون بە بەختەوەر ‌ ‌ ‌ بوون بە بنچینەی نەتەوەی بەشەر
کەوابوو برام سەرەڕۆ مەبن ‌ ‌ ‌ با ئێوەش وەك ئەو رەنجەڕۆ نەبن
واتە بە زانین مەنازن بێ دین ‌ ‌ ‌ ئێوە لە کەنعان[٦٥] موحتەرەمتر نین
ئەویش بە عەقڵی ناتەواوی خۆی ‌ ‌ ‌ کە شاخی بەرزی دی بە چاوی خۆی

وتی من ئەڕۆم بۆ لوتکەی چیا   ئیتر چۆن لەوێ ئاو بە من ئەگا
کەچیی نەیفامی کە ئەو تۆفانە   بە پێچەوانەی عەقڵی ئەوانە
هەتا بەو دەردە ڕۆیی کە پێی چوو   لەگەڵ ملهوڕان ئەویش غەرق بوو
داخە لە دڵما ددم لە ئەدەب دان   بێ ئەوەی ئەدەب بە ڕاس کەن بەیان
بە شتێك ئەنازن بەناوی ئەدەب   (فَیَا لَلْعَجَبْ، مِنْ أَیْنَ الأَدَبْ!)
وا نیشان ئەدەن کە جیان لە عالەم   بەڵکو پێش‌کەوتوون لە حەووا و ئادەم
لەگەڵ ئەوەشدا لە ئەدەب دوورن   سەد جار ئەدیب بن پڕ لە قسوورن
چونکە کەم وایە ئەو ئەدیبانە   کە ئەرکیان بەرزیی یاسای گەلانە
بڕۆن بزانن ئەدەب لە کوێ هات   لە کام کۆمەڵ و لە کام کات و سات
بۆ ئەوەی دەرچن گشت لە دوو دڵیی   بزانن ئەدەب لە کوێ هەڵقوڵی
کەی ئەدیب ئەبێ حاڵی ئاوابێ   نەزانێ ئەدەب رووی لە کام لا بێ
تەنانەت ئەگەر بخشێنین چاوێ   بە نووسراویان زەحمەتی ناوێ
بەر لە هەموو شت ڕێ بەوە ئەبەن   کە بەعزێ ئەدیب هەوڵی چی ئەدەن
هەوڵ ئەدەن یاسا و زانست و ئەدەب   لە دین جیا کەن بۆ کورد و عەرەب
هەروا بۆ باقیی نەتەوە و تیرە   تا بڵێن کاکەم پیاوێکی ژیرە
خۆی و نەتەوەی بێباکن لە دین   بە ژیریی خۆیان بەشدارن لە ژین
جا وەك وتم پێت زۆر لە هەڵەدان   چ دین چ زانست هەر عەطای خودان
یەعنی ئەو بەشەش بە ڕاست زانینە   گومانت نەبێ هەر سەر بە دینە
چی بەشی چاکە و خولق و خووی جوانە   لە پیاوانی دین گەیوە بەمانە
ئەنا بەرهەمی زانست بەبێ دین   چ زوو چ ئەمڕۆ مەعلوومن کە چین
هی زوو بەشی زۆر مەعلوومن کە چین   مێژوونووسی زۆر لە هی زوو دوین[٦٦]
بەلام ئەوانەی تازە بابەتن   بڕێکیان تەواو جێگەی حەسرەتن

بۆ نموونە با میسالێك بێنم   راستیی ئەم قسەت پێ بسەلمێنم
بۆ تەلەفزیۆن بڕوانە تەواو   بەرنامەی خاصی منالان بەناو
کە چۆن شعووریان ئەبەن بە تالان   بەناوی دەوردی یاریی منالان
بە شاخ و باڵ و کلك و گوێی درێژ   بە دەیان شێوە و شکڵی گوێدرێژ
لەجیاتی ئەدەب فێرکردن بەوان   دەوری حەیوانیی ئەگێڕن بەوان
هەستی ئینسانیی وا لێ ئەدزن   سەرەڕۆتر بێ لە بەچکەی بزن
پێی ئەسەلمێنن کە ئاوا چاکە   تەبعەن منالێش بێگەرد و پاکە
زوو باوەڕ ئەکا بە ماموستاکەی   بە چاولێکەریی لەگەڵ هاوتاکەی
بە خەیاڵ ئەڵێ فێری هونەر بووم   قەیناکا ئەگەر تاوێکیش کەر بووم
قەیناکا کلکم درێژ یا کول بێ   مادام ماموستا ئەمەی بە دڵ بێ
چونکە ئەو لە من باشتر ئەزانێ   ئەبێ بە گوێی کەم هەرچیم بۆ دانێ
ئەو دڵسۆزە بۆم لە باوك زیاتر   دەی بۆ ئەمری ئەو چۆن نەبم حازر
تەنانەت ئەگەر لێشم دا بە تووڵ   ئەمری بەسەر چاو رەوایە و قبووڵ
هەروا شتی تر لە بەرنامەیان   لەم بارە زۆرە و ناکرێ بەیان
ئەو کە منالە و نافامێ بەمە   ئاخۆ ماموستاش هەر عەقلی کەمە!
قەیناکا بڵێین کە ئەم بۆ پارە   یا هەر نەفامە و خیانەتکارە
نازانێ نرخی ئینسانیی چەندە   بۆیە ئەو شێوەی لەلا پەسەندە
کە خۆی لە مەنطیق دەستی بڕاوە   وا ئەکا بەمان بە سەد خەتاوە
بە هەر ناوێ بێ بۆ ئەو بەهەرحاڵ   موهیم پارەیە حەرام یا حەلاڵ
بەلام چۆن ئەبێ باوکی ئەمانە   وا کەمتەرخەم بن لەگەڵ ئەمانە
گۆشەکەی جەرگی بسپێرێ بەوان   لەجیاتی ئینسان بیکەن بە حەیوان
سەرم سوڕماوە لەو رەحم و دڵە   وا دەرئەکەوێ هی ئەمیش کوڵە

زانست بەبێ دین هەر ئەبێ وابێ ... قەت لەمە باشتر نەتیجەی نابێ
هیچ نەبێ ئێمەش شوکری خودا کەین ... کە حەز لە شێوەی ئەمانە ناکەین
هەرکەس بە ڕێگەی ئەددەبدا ڕۆیی ... دوور بوو لە بەزمی منیی و تۆتۆیی
دوور بوو لە هەڵەی فیکریی لە ژیندا ... پاڵی دا بە لای قەڵاکەی دیندا
با عەوامیش بێ ئەو هەر زانایە ... ئەتوانم بڵێم وەك مەلا وایە
بەڵام مێزەرە و جوببەکەی کەمە ... قەیناکا دڵی لەگەڵ خوا جەمە
ئەمەش بەشێکە لەلای خوداوە ... ئەدرێ بەو کەسەی بۆ ئەو شیاوە
بەڵام وا چاکە ئەوەش بزانین ... لەسەر دوو بەشە علووم و زانین
بەشێك لەم دووە عیلمی وەهبییە ... ئەو بەشەکەی تر ناوی کەسبییە
ئەم دابەشینەش موجمەل بزانە ... ئەنا بە تەفصیل زۆرن ئەمانە
یەکەم هەر بەبێ دەرس و دیراسە ... ئەخرێتە نێو دڵ لە خواوە راسە
دووهەم بە کۆشش (لَيْسَ لِلإِنْسَانْ ... إلاَّ مَا سَعَى) بە نەصصی قورئان
جا خودا چونکە لوتفەکەی عامە ... لە دنیا ئەمیان جێی سوودی عامە
هەموو بەشدارن لەم بەشەی دووهەم ... بەپێی تێکۆشین سا چ زۆر چ کەم
بەڵام ئەو بەشەی یەکەم لە زانین ... لوتفێکی خاصە بۆ خەواصی دین
بە هیچ کەسی تر نەدراوە نابێ ... سەد کەرەت کوڕی شێخ و مەلا بێ
بەس بە تەقوایە و بە پارێزگاریی ... لەگەڵ ملکەچیی بۆ ئەمری باریی
لەگەڵ ئەم حاڵەش بە شەرت گیراوە ... ئیستیعدادیشی ببێ ئەو پیاوە
ئەنا ئاسنی قەڵب نابێ بە دەبان ... سەد کەرەت بیبەی بۆ سینە و دەبان[67]
کەوابوو ئەگەر بێ هەڵە و پەڵە ... بە وردیی بڕۆین بۆ ئەم مەسئەلە
روون ئەبێتەوە حەقیقەت چۆنە ... واتە زانینیش وەکو دین کۆنە
کۆنە بەم مەعنا پێویستە بوونی ... بۆ بەشەر، ئەگەر لێزان و روونی

بەڵام کۆنەکەی (موزدەك)و (مانیی) دوورە لە یاسای بەرزی ئینسانیی
مەگەر نابینن ئەوانەی خۆیان دیعایەی زانین ئەکەن بۆ خۆیان
هەوڵ ئەدەن زانین بکەن بە مایە بۆ چەن رۆژ ژینی بێ پلە و پایە
بێ ئەوەی نرخێك دابنێن بۆ دین یا بە پێویستی بزانن بۆ ژین
چۆن لە رێبازی ژین ترازاون یا چۆن گیرۆدەی فیکرەی بڵاون
چۆن ژینیان تاڵ کرد لە ئادەمیزاد چۆن کوردەی ئەرزیان پڕ کرد لە فەساد
چۆن دەرچوون هەموو لە یاسای ئەدەب چۆن لەدەسیان چوو سەرمایەی نەسەب
چۆن وا بە رووتیی بە تێکەڵ ئەژین بێ ئەوەی هەست کەن بزانن کە چین
یا بۆچی هاتوون بەو قیافەوە بۆ مویتەلا بوون بەو سەخافەوە
کە بێ شك ئاژەڵ لەگەڵ ئەمانە فەرقیان لێرەوە تا ئاسمانە
کاکە تۆ بیری لە ئاژەڵ کەوە جا هەر خۆت جوابی هەڵەی خۆت دەوە
واتە ئاژەڵ زۆر لەوان ژیرترن(٦٨) بۆ نەوعی خۆیان خاوەن بیرترن
تەنانەت نەوعی حەیوانی کێویی وەك شێر و پڵنگ یا گورگ و رێویی
لە بەینی خۆیان بەبێ ئاژاوە ئەژین بە شاخ و دەشت و چیاوە
کەم وایە بۆ یەك بیکەن بە کارێ بە گژ یەکا چن بە رێکەوت جارێ
ئەنجا لەوانیش حەیوانی ماڵیی ژیرترن، لە زۆر شت ئەبن حاڵیی
خاوەنی وەفا و هەست و تەمیزن لەلای خاوەنیان یەکجار عەزیزن
چونکە بەسوود و موطیعن بۆیان هەموو ئەناسن خاوەنی خۆیان
ئەرکی خاوەنیان ئەبەن بەڕێوە هەرچەن زەحمەتی زۆری وا پێوە
لە سوارییی لە جووت چی مەیلی بێنێ گوێچکە شل ئەکا و سەر ناوەشێنێ
چونکە ئەزانێ لەلای خوداوە بۆ خزمەت بە خەڵك دروست کراوە
هەریەك بە رەنگێ سوود ئەگەیێنن سەر بۆ ئەمری حەق دائەنەوێنن

ئەنا بۆ کەسێ بەهۆش و ژیرە   بەپێی زاهیر بێ کەی عەقڵگیرە
حەیوانێ ئاوا بەهێز و تاقەت   بە قسەی منالێ بکا قەناعەت
ئەرکی وا گران بگرێتە ئەستۆی   تەنانەت چەقۆش بنێن لە ئەستۆی
بڕوانە گامێش بەو دوو شاخەوە   یا ئەسپ و گاجووت بەو دەماخەوە
ئەگەر تەسخیری خودایی نەبێ   چۆن وا بە ئاسان بێ بایی ئەبێ
چۆن سەری تەسلیم دائەخەن بۆمان   ئەگەر تێفکرین لەوان و خۆمان
ئێمە بە مێشێ بێتاقەت ئەبین   ئەوان لە سەد مێش ناپرسن کە چین
هەروا گژ و گیا لە دەشت و لە دەر   زۆری وای هەیە زیانە و زدرەر
ئەو بە ئاژەڵیی و بە بێ زمانیی   ئەزانێ کامی زیانە بۆ گیانی
دووری لێ ئەکا دەمی بۆ نابا   ئەگەرنا ئەبوو هیچی نەمابا
بەڵام ئەم بە خۆی ئەڵێ ئینسانم   فەرقی خراپە و چاکە ئەزانم
لەگەڵ ئەوەشدا چی زیانە بۆی   ئەیکا بە یاسا بۆ گەلان و خۆی
هەر وا ئەزانێ بەس خۆی حیسابە   نابێ کەس بڵێ وا نیە بابە
تۆ کە نازانی دنیا چ باسە   بۆ گوێش ناگری بۆ ئەوەی راسە
تۆ کە ئینسانی نابێ نەزانی   ئەگەر تۆ زانای، ئەدیبێ جوانی
صانیعێك هەیە لەبۆ مەوجوودات   هەمووی شاهیدیی لەسەر ئەو ئەدات
گشتی بە زمانی حاڵ و تەبیعەت   نەفی ئەکەن فیکرەی هێزی تەبیعەت
تەبیعەت چ خۆی هێزی زەویی بێ   یا نوختەی مەرکەز لەنێو زەویی بێ
یا هی کوراتی جەویی بێ لەلات   یا دەوری رۆژ و ساڵ و مانگ و کات
یا تەصادوفی عەمیا و کوێرانە   ئەگەر وابزانی، دڵت وێرانە
ئەگەر تێبگەن لە حاڵی ئەمان   باوەڕ بە صانیع ئەکەن بێگومان
بە زمانی طەبع ئەڵێن تەسلیمین   ئێمەش مەصنووعی خودای قەدیمین

ئەزانین صانیع لەبۆ ماسیوا هەیە و حەتمییە و بە ناوی خوا
ئیتر سەقافەی دەهریی و فەلسەفیی حوبابی ئاوە یا بڵقی کەفی
بێهێزە وێنەی تاڵی عەنکەبووت بۆ دڵ و دەروون قەت نابێ بە قووت
نازانن ئەگەر بە رێکەوت وابێ لە سەد یەك قسەی سوودی تیا بێ
ئەویش پاشماوەی بەرزی ئەدیانە هەر لە ئەهلی دین گەیوە بەمانە
دەم بەدەم یاخۆ دەس بە دەس لەوان هات و مایەوە کەوتە دەس ئەمان
ئەنا بێگومان نەفسی بەشەریی ئەگەر داماڵی هەوسار لە سەری
بۆ باری کیبر و خۆ بە زل زانین حەز ئەکا ئێمە بە خوای بزانین
ئەگەر مەجالی پێ بدرێ لە کەون ئەڕوا بەرەوژوور بۆ کوفری فیرعەون
بەڵکو ئا بەمەش ناوەستێتەوە مەگەر هەر بە دین ببەسرێتەوە
ئەنا وەك فیرعەون وتی بە هامان بۆ بینای قەسرێ بێ سەر و سامان
حەز ئەکا بڕوا سەیری سەما کا تا خودای مووسا و عالەم پەیا کا
تا ئەگەر دەسی بڕوا بە سەریا ئەحمەقی نەفام بدا بە سەریا
بەس خۆی بمێنێ پەلیدی ناپاك هەرچێکیش بیکا هەر پێی بڵێن چاك
بەڵام سەد هەزار حەمد لەگەڵ سەنا بۆ بەرزیی روتبەی خودایی خودا
نەك دەستی کەسی ئەبەد پێ ناگا دەستی خەیاڵیش هەرگیز بەو ناگا
ئاوایە حاڵی نەفسی ئەممارە جادووی حیلەباز کۆنە مەککارە
خۆپەرست، بێ شەرم، لە خۆ رازیبوو دەنیی تەبیعەت، بەهەڵەداچوو
ئەگەر پرشنگی لوتفی خودایی نەچێ بەلایا بۆ رێی رەهایی
ناگرێ رێگەی راسی رزگاریی سەر نەویی ناکا بۆ ئەمری باریی
قەت بەلای سوود و چاکەدا ناچێ تۆ ریسوا ئەکا بۆ سووکە ماچێ
هەروا قیاسی بگرە بێگومان بۆت مەعلووم ئەبێ حاڵەتی ئەمان

سا وەرن دەخیل ئودەبای بەڕێز ‌ ‌ ‌ ‌ یاسای گەل مەکەن بە پووشی پەرێز

ئەدەب بەشێکە لە ئیمان و دین ‌ ‌ ‌ ‌ حەیفە بۆ ئەدیب فیکرەی دوور لە دین

جوزئیی لە کوللیی جودا ناکرێ(٦٩) ‌ ‌ ‌ ‌ خەرقی قاعیدە بە کەس ناکرێ

مادام بۆ خزمەت بە گەل هەوڵ ئەدەن ‌ ‌ ‌ ‌ تانە لە ئەسڵ و فەرعی دین مەدەن

چونکە نەك سوودی قەت نابێ بۆتان ‌ ‌ ‌ ‌ زیانیش ئەدەن لە گەل، لە خۆتان

بە عەقڵی سەلیم وەزنی یاسا کەن ‌ ‌ ‌ ‌ چی بە عەقڵ و دین چاکە ئاوا کەن

هەرچی خیلافی ئەم دوو هێزە بێ ‌ ‌ ‌ ‌ ئەبێ هەر هەوای نەفسی دێزە بێ

چونکە عونصوری ئەو ناتەواوە ‌ ‌ ‌ ‌ هەر بە حەقیقەت وەها خولقاوە

مەیل و ئارەزووی خراپەکاریی ‌ ‌ ‌ ‌ لەگەڵ تەبعی ئەو تێکەڵە و ساریی

بۆ ئەوەی بەشەر بە هۆی ریازەت ‌ ‌ ‌ ‌ بەربەردکانیی بکا بە تاعەت

چی ئەو وتی پێت بە پێچەوانەی ‌ ‌ ‌ ‌ ئەو بجووڵێوە پیاوێ پیاوانەی

بەڵام بە شێوەی شەرعی ئیسلامیی ‌ ‌ ‌ ‌ ئەنجا بە واقیع ئەدیبێ نامیی

بەس لغاوی دین رامی ئەکا بۆت ‌ ‌ ‌ ‌ بۆیە هەر بە دین تۆ ئەبی بە خۆت

واتە هەر بە دین ئەبی بە ئینسان ‌ ‌ ‌ ‌ بە مەعنای واقیع بێ شك و گومان

نەك هەر ئەمە و بەس بۆ خۆت بی بە پیاو ‌ ‌ ‌ ‌ سوودت بۆ گەلیش ئەبێ بە لافاو

نەك تەنیا بۆ دین یا دنیای دەنیی ‌ ‌ ‌ ‌ بۆ هەردوو عالەم پێت ئەبێ خەنیی

وا ئەبی نابی بە دڵسۆزی راس ‌ ‌ ‌ ‌ ئەگەر گشت ئەعزات کەی بە چەکوش و داس

تا لە یاسای دین تێ نەگەیشتووی ‌ ‌ ‌ ‌ لە زانکۆی ئەدەب پێ نەگەیشتووی

چونکە بەرهەمی یاسات بۆچی یە ‌ ‌ ‌ ‌ بۆ ریکوپێکیی و ئەمنی گشتی یە

ئەگەر مەنهەجی پیرۆزی ئیسلام ‌ ‌ ‌ ‌ بە راسیی و پاکیی لەنێو خاص و عام

بچێ بەرێوە بێ زیاد و کەمی ‌ ‌ ‌ ‌ برۆ بۆی بخەوە بە خاترجەمیی

نە ترسی نامووس نە گیان و نە ماڵ ‌ ‌ ‌ ‌ نە وەزعی خراپ نە شێواویی حاڵ

نابینی لە کەس بۆ تاکە جارێ
سیلمی عالەمیی پێکدێ بە جارێ

نەك هەر پێویستت بە چی‌تر نابێ
بەڵکو بەبێ دین بە چی‌تر نابێ(٧٠)

واتە هەر دینە بۆ چارەسەری
موشکیلەی عالەم، هەڵەی سەرسەریی

دەرمانی دەردە و هۆی وەفا و سەفا
لا ئەبا پەردەی تاریکیی جەفا

بیساطی عەدل و داد بڵاو ئەکا
نیزامی گشتییت بۆ تەواو ئەکا

بە هەر قانوونێ دەس بەی بۆ ئەمە
بە کێشانەی عەقڵ وەزنەکەی کەمە

رێك و سەربەسەر دەرناچێ لەبۆت
ئەگەر هەزار ساڵ تەکان دەی لە خۆت

نەك تەنیا بە تۆی بێ‌هێز و توانا
بە هەرچی هێزە لە رووی جیهانا

ئەگەر تێکۆشن رێگە پەیدا کەن
چاری ناکۆکیی و ئاژاوە ناکەن

هەروەك ئەبینین بە چاو و بە گوێ
لە هەر قوژبنێك ئاهوناڵە دێ

لەبەر نوقسانیی فیکرەی بەشەریی
چونکە لە راسیی بێبەشن، بەریی

بۆیە ناگونجێ بۆ تەنیا شەوێ
بەبێ دین بێ خەم دڵیان بسرەوێ

بەڵام دین ئەگەر سایە گوستەر بێ
دەوری زەمانەی دەورەی عومەر بێ

دەنگی (يَا سَارِي) لە کۆی نەهاوەند
بزرێ لە عالەم نەك هەر نەهاوەند

ئەوسا ئەزانن یاسای دین چی‌یە
ئەبینن سوڵحە و سەفای گشتی‌یە

پڕ ئەبێ لە داد لە گشت لا زەویی
خەڵك پەرێز ئەکا لە ئاوی شەوی

ئەمن و ئەمانەت دەنگ ئەداتەوە
گورگ لەگەڵ مەڕ شەو ئەکاتەوە

هەروەکو مێژووی ئایین شناسان
باس ئەکا بۆمان شوانی خۆراسان

ئەڵێ لە دەورەی عومەری عەزیز
رووداوێ عەجیب لای ئەهلی تەمیز

روویدا لە دەوری ناوچەی ئەو شارە
بوو بە هۆی دەنگوباسی ئەو شارە

ئەویش ئەمە بوو شەوێ لە شەوان
گورگێ دای لە ران مەڕێکی رفان

لە عەینی کاتا شوانی خاوەن فام
وتی نەماوە خەلیفەی ئیسلام

بەڵگە بۆ ئەمە چەند ساڵە شوانم نەمدیوە کە گورگ دەمکاتە رانم
بۆیە ئەزانم ئەو پایەبەرزە بە کۆچی دوایی لەسەر ئەم ئەرزە
بارگە و بارەگای عەدلی پێچاوە عەدڵ و دادی راس نێستە نەماوە
لەپاش ماودیەك مەعلووم بوو وابوو عومەر لە دنیای فانیی نەمابوو
ئاوایە بەهرەی دینی خودامان نەك قسەی دەمیی و هەڵەی نەفامان

جا لێرەدا بە پێویستی ئەزانم ئەو ئەدیب و مامۆستا و قوتابیانەی کە خاوەنی
هەست و خووی بەرز و پەسەندن لەگەڵ ئەوانەی کە دوورن لە ئەخلاق و
رەوشتی جوان جیایان بکەمەوە بۆئەوەی گومانی خراپ نەبەن

ئەنجا ئەترسم زانا و رۆشنبیر خاوەنی هەست و خووی پەسەند و ژیر
هەروا مامۆسای جامیعە و مەکتەب کاربەدەستانی پاك و موئەددەب
یاخۆ دەبیر و شاعیر و ئەدیب هەروا قوتابیی بەشەرم و نەجیب
لەگەڵ ئەوانەی وان لە زانکۆکان لە داخی دڵم وا بەرن گومان
خەیاڵ بفەرموون نە زۆر و نە کەم من فەرقی ئەمان لەوانە نەکەم
جامیعە و مەکتەب خراپ بزانم لە هەرچی لەوێن خانە گومانم
یا بڵێم هەرچی مەلایە چاکە بەلام مەکتەبیی هەمووی ناپاکە
یا بڵێم دەبیر گشتی بێ بیرن بەدەستی هەوا و ئارەزوو گیرن
حاشا سەد کەڕەت حاشا لەو بیرە گومان وا بەرم بەو هەموو ژیرە
بەو هەموو دەریای عیلم و زانایی بەو هەموو بەهرە و فەزڵی خوایی
سینە و دەروونیان بەبێ زەرافەت توختەی داشیرەی سەمای سەقافەت
(کَاشِفُ الرُّمُوزْ) لە صونعی باریی لە دەریای موحیط تا کورەی ناریی

کەنزی حەقائیق بۆ ماددە و مەعنا   لە ژێر سەراوە[٧١] تا بە ژوور سەما
هەریەک بە دەوری خۆی لەمانەدا   تیری لە خاڵی نێو نیشانە دا
دوڕڕی نەدیدەی ناسوفتەی کون کرد   بە لوتفی باریی پەی بە مەبەست برد
هەروا دەس بە دەس ئەم بەرێزانە   لە داری بەریان میوە رێزانە
کەس نەما نەبا سوود لە بەرهەمیان   دڵ پاراو نەکا لە ئاوی دەمیان
تەصەوور نەکەن دەخیلە گیانە   تەرکی ئەدەب کەم لەگەڵ ئەمانە
ئەمانە رێزیان لەسەر چاومە   ناویشیان لە ژوور سەر و ناومە
ئەمانە قووتی رووحی گەلانن   ئازیزن هەموو ئارامی گیانن
ئەمانە نووری چاوی وڵاتن   ئەمانە رۆڵەی زانکۆی خەباتن
ئەمانە هیوای چینی داهاتوون   ئەمانە بە گژ نەزانییا چوون
بە (هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ) باریی   رێزی بۆ پلەی ئەمان کرد دیاریی
ئەمانە هێزی دڵ و دەروونن   چرای رووناکیین کە خۆیان روونن
ئەمانە یاسای گەل ئەپارێزن   شێری مەیدانن گشتیان بەرێزن
سەرمەشقی گەلان ئەمانەن بە راس   ئەمانە دوورن لە برێ قسە و باس
بەمانە دایم لاپەڕەی مێژوو   رەنگینە ئێستە یا لە رابردوو
ئەمانە گوڵی چیای سەربەرزین   کێشکچیی گەل و سنووری مەرزین
کێ بێ بەمانە نەڵێ پیاوچاکن!   خاوەنی هەست و دەروونی پاکن
کێ بێ شانازیی نەکا بەمانە   ئەمانە جێیان لەنێو دڵانە
ئەمانە ئەرکی گەل و نیشتمان   بە هەرچی هێزە ئەگرنە سەر شان
نیشتمان بەمان ئەگەشێتەوە   ئەگەر هێندەی تر بچەوسێتەوە
ئەمانەن هێزی بەربەرەکانیی   لەگەڵ دوژمن و جەهل و نەزانیی
هەنگاو بە هەنگاو قۆناخ بە قۆناخ   دەشت و چیامان بۆ ئەکەن بە باخ

داخ لەسەر دڵان لا ئەبەن تەواو　　　چاو لە وتاریان پڕ ئەبێ لە ئاو (٧٢)
شادیی ئەبارێ لە خامەی ئەمان　　　ئەگەر تێفکرن لە نامەی ئەمان
نیزامی گشتیی لەسەدا هەشتا　　　پێویست بەمانە و هەر کەمە هێشتا
ئەبێ تێکۆشن بۆ لەسەدا سەد　　　لافاوی جەهل و نەزانیی کەن سەد
چونکە دوژمنان بەس لەم ڕێگەوە　　　مەجالیان ئەبێ لەنێو ئێوەوە
هۆرد بتاشن بۆ گەل قەڵشاندن　　　بۆ تۆوی نیفاق لێرە وەشاندن
تا بە فێڵ لەنێو حەساری سنوور　　　بیکەن بە کارێ لە نزیك و دوور
بەرهەمی ڕەنجی سەدان ساڵەمان　　　لە تووکی سەرمان تا بەن کاڵەمان
لەسەر چیاکان تا ژێر زەویی و ئاو　　　بە تاڵان بەرن، بۆ ئێمەش چڵکاو
ئێمە چاو لە دەس دەستی دژیی بین　　　هەروا خەریکی براکوژیی بین
بێ زانا و ئەدیب وڵات وێرانە　　　ئەبێ بە مۆڵگەی دژ و بێگانە
بەڵام کام زانا! عالم بە عەمەل　　　نەك باری عیلم و پشتی کەری شەل
چونکە زانای وا زیان گەیێنە　　　بۆ خۆی و بۆ گەل قیمەت شکێنە
نەبوونی سەد قات باشە لە بوونی　　　هەروەك نەزانیی و شێتیی و جنوونیی
چونکە بێ عەمەل با ئەرەستوو بێ　　　ئەبێ هەر نێوی پیسی لەدوو بێ
کەوابوو زانین ئەو کاتە چاکە　　　بەرهەمی دایم کردەوەی چاکە
ئەمانە حەیفن بۆ مەکتەب و دین　　　هەروا ڕێدانیان لەنێو زانکۆی ژین
جامیعە و مەکتەب مەخزەنی ڕازن　　　جێگەی بولبول و هەڵمەتی بازن
مەداری دەوری پەروانەی عەشقن　　　سەفاگای هەوای ئیدراك و شەوقن
ئەم لە دەوری شەم بسووڕێتەوە　　　تا ئەگا بە شەم بسووتێتەوە
بولبول بە هەزار داستانەکەی　　　بخوێنێ لەبەر ئاستانەکەی
باز بە هەڵمەت و زۆری پەنجەوە　　　چنگ خاتە قاسەی زێڕ و گەنجەوە

ئەو کێشك لە گوڵ، ئەم لە خەزێنە — هەرچی بەسوودە و خەفەت رەوێنە
ئەو بۆ شەوقی دڵ بخوێنێ بە ناز — ئەم بە بیری تیژ بێنێتە دەر غاز
هەر نەبێ ئەبێ بە وێنەی تووتیی — دەرسی مامۆستا ببێ بە قووتی
تا کەم کەم ئەگا بەو بولبولانە — بەو جێگای هێوای کۆڕی گەلانە
هەریەك بە رەنگێ خەریك بن بە چاو — بە دەم بە قەڵەم بە دەس بە هەناو
رێ نەدەن بە دژ بۆگەنی دەمی — دووکەڵی قیری دڵی پڕ تەمی
میکرۆبی فیکر و بیری پەرکەمی — تێکەڵ کا لەگەڵ سوود و بەرهەمی
چونکە ئەزانن ئەم دوو مەنبەعە — بۆ رۆژی خەبات ئاسۆ و مەطلەعە
وەسفیان بە قەڵەم نایەتە تەحریر — هەروەك بە زمان ناکرێ تەقریر
وا گومان نەبەن مەلا نەزانن — هەر مەلا قەدری ئەمان ئەزانن
مەلا پاك و پیس جیا ئەکاتەوە — سوود و زیانیان لێك ئەداتەوە
ئەیخاتە بەرچاو ئەوەی بەکەڵکە — یا ئەو شتانەی بە زیانی خەڵکە
بۆ ئەوەی گەلان خۆ بپارێزن — لەوانەی نزم و پەست و بێ رێزن
بەڵگەی (عُرْوَةُ الْوُثْقَی)ی مەلایان — ئەگەرێتەوە بۆ ئەنبیایان
چونکە زانایی لە ئەسڵا کە هات — بۆ گرۆی بەشەر کرا بە خەڵات
لە ئادەم گەیشت بە حەزرەتی شیس — لە شیس وەریگرت حەزرەتی ئیدریس
بەڵام تەدریسی علووم و فنوون — یا شێوەی نووسین بە زمانێ کە بوون
لە خواوە ئیلهام کرا بەو زاتە — هەر بۆیە زانین رێگەی نەجاتە
هەروا دەس بە دەس لە ئەنبیاوە — گەیشت بە دەستی مەلای زاناوە
حەدیس ئەفەرموێ زانایانی دین — میراتگرانی ئێمەن بە یەقین
لەمان پەرەی سەند گەیشت بەم جیلە — ئێستاش بێ ئەمان فکریان عەلیلە
بە چەن قەرنی تر ناگەیێن بەوان — ئەمان مێروولەن، وەك خەرمان ئەوان

هەر رۆژە دەنكێك كێشەوە ئەكەن
بەم دەنكە دەنكە كەی بەوان ئەگەن

مەلا بە وێنەی نوور و قەبەس بوون
عەوام لە جێگەی مێش و مەگەس بوون

لە شەهد و شیری ئەمانە نیشتن
بە هۆی ئەمان بوو كە پێگەیشتن

بە بیری مەلا عەیبە نەزانیی
هەروەك بێ دینیی زۆرە زیانی

حەیفە لە شوێنێ ئاو بخۆیتەوە
بەردی تێخەیت و بۆی نەڕۆیتەوە

جامیعە و مەكتەب بۆ ئاوەدانیی
پێویستە بوونیان وەك ئاوی كانیی

هەروەك دێ بە دێم دروست ناكرێ
بەبێ ئەمانیش سەمەر ناگرێ

سەرچاوەی كانیی تا روون و پاكە
هۆی بووژانەوەی ئینسان و خاكە

بەڵام كە ئەحمەق لەبەر پیسیی خۆی
پیسی كرد تەواو تام و رەنگ و بۆی

ئەو كاتە هەمووی ئەبێ بە میكرۆب
ئەگەر سەیری‌كەن لە رووی میكرۆسكۆب

ئەبێ ئەو پیسیەی دوور خرێتەوە
تا وەك ئەوەڵ جار روون ئەبێتەوە

حەیفە ئەوانەی خاوەنی كانیین
رێ دەن بەوانەی ئەزانن چا نین

حەیفە مەنبەعێ ئاوا بەسوود بێ
جێگەی هەتیوی لات و حەسوود بێ

حەیفە كەرگەدەن بۆ باخ و چەمەن
ئاخر كێ دیویە زاغ و نەستەرەن!

قالۆنچە و دەركی رەمزی حەقایق!
دیمەنی ورچ و لالە و شەقایق

داڵەكەرخۆرە و گوڵزاری گوڵان
ئاخر عەنتەر و جێ هیوای دڵان!

خەزێنەداریی و دزی بێ شەرەف
هەستی مەسئوولیی و رۆڵەی نا خەلەف

ئەمانە وەك مێش طالیبی پیسین
تابیعی هەوای نەفسی ئیبلیسین

گێرەشێوێنی بیساطی خۆشین
سەریان بە كووپەی خومخانە كەن شین

با كۆمەڵ لێیان بتەوسێنەوە
بە بای ریسوایی بچەوسێنەوە

نە لەگەڵ دینن نە لەگەڵ دنیان
نە پیاون نە ژن موشكیل و خونسان[٧٣]

وەك مالاریا میكرۆبی جارین
گەل نەخۆش ئەخەن نەخۆشیی سارین

زامی کۆن و نوێ تەشەنا ئەکەن ‌ ‌ ‌ ئەگەر بێنن گەل فەنا ئەکەن
رێدان بە بەزمی ئەم بێ نەزمانە ‌ ‌ ‌ دەردێکە دوایی چاری گرانە
چونکە کوڕی خەڵك لە خەڵك ئەشۆرن ‌ ‌ ‌ بە وێنەی خۆیان خوویان ئەگۆڕن
وایان لێ ئەکەن عەیبی ئەزانن ‌ ‌ ‌ لای کەسێ بڵێی کوڕی فلانن
جا کەسێ شەرمی بێ بە باوکی خۆی ‌ ‌ ‌ ئەی ئەبێ چۆن بێ لەگەڵ دایکی خۆی
بێگومان زیاتر بەم لاڕێ ئەبێ ‌ ‌ ‌ ئەویش کە ماڵی لە لادێ ببێ
ئەم شێوە شێوەی بێ دایك و بابە ‌ ‌ ‌ یا هی سەرخۆش و مەستی شەرابە
ئاخۆ ئەمانە بچنە هەر شوێنێ ‌ ‌ ‌ ئیتر ئەو شوێنە قەدری ئەمێنێ!
رەجایە هەرگیز نەکەن بە کارێ ‌ ‌ ‌ قەدری جامیعە بێتەوە خوارێ
ئێوە هەر خۆتان مەسئوولی ئەوەن ‌ ‌ ‌ با نەبێ بە جێی درندە و دەوەن
چون لە جامیعە و مەکتەبی جاران ‌ ‌ ‌ حەیا ئەباری وەك پەڵەی باران
لە ساماڵی ساف زانست دەرئەکەوت ‌ ‌ ‌ نەك لە هەوری رەش یا دووکەڵی نەوت
شەرم و شەرەف بوو بان و فەرشەکەی ‌ ‌ ‌ قەڵای ئەدەب بوو دەرك و حەوشەکەی
مەلاش گومانی ئەمەی لێ بردن ‌ ‌ ‌ بۆیە منالی بۆ نایە خوێندن
بۆیە گۆشەکەی جەرگی لەڕێوە ‌ ‌ ‌ بە کیژ و بە کوڕ دای بە دەس ئێوە
بۆ خزمەت بە گەل وەك منالی خەڵك ‌ ‌ ‌ بەڵکە رۆژێ بێ لێی وەرگرن کەڵك
بەڵام بەو جۆرە کە عەرزم کردن ‌ ‌ ‌ نەك لە قانوونی ئەدەب دەرکردن
تا نەڵێن مەلا دەماخی وشکە ‌ ‌ ‌ مەکتەبی لەلا مار و دووپشکە
تا نەڵێن مەلا سڵ لە چاك ئەکا ‌ ‌ ‌ خۆی لە ریزی گەل دوور و تاك ئەکا
ئەویش لە قەرنی سەدەی بیستەمدا ‌ ‌ ‌ کە وا نەزانیی چوو بە عەدەمدا
سەنعەت و پیشە دەرچوون لە زەویی ‌ ‌ ‌ گەلان چوونە سەر کوراتی جەویی
کەچیی بەبۆنەی رەفیقیی ئەمان ‌ ‌ ‌ منالی لێ بوو بە باری خەمان

خێری لێ نەدی مامۆسای فەقیر ‌ ‌ ‌ رۆڵەکەی لێ بوو بە تەوق و زنجیر
چوونی هەر وەی و نەچوونی هەر وەی ‌ ‌ ‌ کە نەشچێ ئەڵێن مامۆسا نەیکەی
با موستەقبەلی ئەویش نەفەوتێ ‌ ‌ ‌ منەت نەکێشێ بە دەس دەم چەوتێ
با بە حورێ بژی تا لەم سەردەمە ‌ ‌ ‌ با ئەویش بلێ منیش خۆم هەمە
ئەنجا مامۆسا لەبەر ئەم حاڵە ‌ ‌ ‌ ئەبێتە جێگەی لۆمەی بەتاڵە
گیر ئەخوا بە دەس منداڵ و گەورە ‌ ‌ ‌ نەیزانی مەکتەب ئەگا بەم دەورە
نەیزانی شەیتان ئەو لە خەو ئەکا ‌ ‌ ‌ مەشهوورە ئەڵێن مەلاش سەهو ئەکا
ئێستاش بە هەرکەس ئەڵێی وا مەکەن ‌ ‌ ‌ ئەڵێن ئەی بۆچی مەلا وا ئەکەن!
ئەوانەی خاوەن منداڵی نێرن ‌ ‌ ‌ قەیناکا، ئەی کچ بۆچی ئەنێرن
حەق وایە ئەمان تا پەتی ئیعدام ‌ ‌ ‌ کچیان نەنێرن بۆ جێگەی حەرام
تا ئەمان نەبن بۆ چاولێکەریی ‌ ‌ ‌ بە سەرمەشقی خەڵك لە بێ خەبەریی
لابردنی زەرەر پێشکەوتووە لەسەر ‌ ‌ ‌ راکێشانی سوود بە حوکمی خەبەر
بەڵام دەفعی چاك بۆ جەلبی خەراب ‌ ‌ ‌ دوورە لە یاسای کەلام و کیتاب
گومانم وایە ئەگەر نەترسین ‌ ‌ ‌ ئەبێ جوابەکەی لەمان[٧٤] بپرسین
بەڵام بێگومان بێ جواب ئەمێنن ‌ ‌ ‌ چونکە کەلامی خودا ئەخوێنن
ئەویش مەنع ئەکا لە تێکەڵاویی ‌ ‌ ‌ بەم شێوە ئاوا بە بەربڵاویی
لە چەن جێگەدا ئایەتی حیجاب ‌ ‌ ‌ هاتۆتە خوارێ وا ئەکا ئیجاب
ئەبێ موسڵمان هەموو تێکۆشن ‌ ‌ ‌ خۆیان لەیەکتر تەواو داپۆشن
هەروا تێکەڵیی و خەڵوەت و سەفەر ‌ ‌ ‌ بە شێوەی گشتیی مەنع ئەکا، مەگەر
لەگەڵ مەحرەمی شەرعیی بە نەسەب ‌ ‌ ‌ یا بە شیر خواردن ئەویش بە ئەدەب
یا موصاهەرە وەك بووك و خەسوو ‌ ‌ ‌ یا بە نیکاحی بەینی ژن و شوو
ئەمانە هەموو مەحرەمن بۆ یەك ‌ ‌ ‌ قەیناکا ئەگەر روو دەرخەن لەیەك

هەروا بڕێ تر بە عورف و عادە | وەك چوونی نەخۆش بۆ لای عەیادە
یا موعامەلە و وەرگرتنی دین | بەوپەڕی حەیا بە شەرم و تەمکین
ئەمانەش ئەگەر بەبێ خیانەت | خزمەت کەن بە خەڵك لەگەڵ ئەمانەت
ئەگەر لەوانەن لە توهمەت دوورن | لەبەر زەروورەت بە شەرع مەعزوورن
بەڵام تێکەڵیی ئا لەم زەمانە | کە ئەمڕۆ یاسای هەموو گەلانە
ئایە هەموویان مەحرەمن بە راس | یاخۆ حەرامن بێگانە و نەناس
ئاخۆ هەموویان لە شوبهە دوورن | بە شەرع و ویژدان هەموو مەعزوورن!
ئەبێ بپرسین لە خۆیان چۆنن | هەموو سەد ساڵە و نەخۆش و کۆنن!
یا پێچەوانەی هەمووی ئەمانە | ئەم جۆرە حاڵە کەی جێی گومانە
مەشهوورە ئەڵێن بە قسەی مەلا کەن | بۆ خەڵك خێرخوای ئوموری چاکەن
کە هات و لەگەڵ کردەوەکەی ئەو[٧٥] | رێك نەبوو بڕۆ خۆتی لێ بکە خەو
قەڵەم دەخیلە! نەکەی، سەر نەکەی | سەر لە سنووری ئەدەب دەرنەکەی
چونکە فەرموودەی (خَیْرُ الْوَرَی)یە | حاڵەتی مەلا لە کۆمەڵ جیایە
ئەوانەی خاوەن کردەوەی پاکن | بەکەڵکن بۆ خەڵك بۆ خۆشیان چاکن
بێ کردەوەکەش وەکو هێلەگ وان | سۆسەکەی بۆ خۆی[٧٦] پاکەکەی بۆ نان
کەوابوو سوودی بۆ گەل تەواوە | بەس بۆ خۆی کەمێ کەوتۆتە دواوە
جا لەبەر ئەمە هەر خاوەن رێزن | لە تەرکی ئەدەب خۆ بپارێزن
رێز و حورمەتیان لەسەر گشت کەسە | حەدیسی حەزرەت بۆ ئەمان بەسە
هەمووی ئەمانە داخ بە دڵ ئەدەن | تامی عەزابی نێو تۆی گڵ ئەدەن
ئێشی نەسرەوتووم لێ دوویات ئەکەن | ژینم حەواڵەی سات و کات ئەکەن
زامێ تر لەسەر زامە کۆنەکەم | ئەنێنە سەر دڵ، ناڵە بۆ نەکەم!
شادیی چی ئەکەن! تەقە و رەقەی چی | هەڵپەڕین بۆچی، چەپڵە و چەقەی چی!

بۆ کام مەنزڵگای مەبەست ڕێپێوان   بۆ کام بەرهەمی خەباتی کێوان
لە پەنای سەدان خەفەت و مەینەت   لەنێو هەزاران ئاژاوە و زەحمەت
خۆزگە ئەمزانی بە چی دڵخۆشن   دیارە نازانن کە چەن نەخۆشن
کەسێ هەستی بێ گەل وا لە چیدا   چۆن ئەبێ بێ هیچ لەپ لە لەپی دا
چۆن ئەبێ ئاوا کۆلان بە کۆلان   بکەونە شوێنی دەهۆڵ بە کۆڵان
بۆ[٧٧] دڵ بە دەنگی زوڕنا خۆش ئەبێ!   یا بەوەی دڵی گەل نەخۆش نەبێ
زامی زامداران نەمێنێ شوێنی   بۆگەنی دوژمن نەمێنێ بێنی
بێتە بەر داری ڕەمزی ئازادیی   بە سروەی بەیان بەهاری شادیی
ڕزگار بێ خاکی نیشتمانەکەی   گەشەی بێ دەر و دەشتە جوانەکەی
بەڵام داخەکەم منداڵ بازاڕیی   ڕەمزی خەباتە لە کوردەواریی
ئەویش هوتافی دژ بە دین کێشان   خوێ نەکەن بەسەر زامی دڵ ڕێشان
ئاوایە حاڵی گەلی هەژارم   هەر بۆیە ئەمساڵ خۆزگە بە پارم
گەلێ ئاوابێ وەزعی ناوەخۆی   ئەبێ گەلخوازان بە کوڵ بگرین بۆی
ئاخۆ گەلی کورد لەبەرچی وایە   هەر ڕۆژە دژێك پێی ئەکا کایە
ئێستە کە دەورەی سەدەی بیستەمە   پێشێلیی نەبێ هەموو شتی کەمە
خۆ مێژووی لەنێو مێژووی گەلاندا   باز و شاهێن بوو لەنێو مەلاندا
چ نکبەتێك بوو سەری دا لێمان   سابوون و بەزیان دا لە ژێر پێمان
خزاین هەڵگلاین بەسەر دار و بەرد   بەدەس خەمخۆری فێڵەسووی نامەرد
وامان ئەزانی ئەم بەز و کەفە   بەسمانە، لە جێی هەرچی مەسرەفە
کەچیی زووبەزوو بەسەر سەرا چووین   تا لە زەلکاوی ئەوان نوقم بووین
ئێمە تێدا چووین ئەوان جێگیر بوون   خۆیان بە ئاغا و میر و گزیر بوون
ئێمەش وەك خەزنەی قاڕوونی هەژار   بەو گەنکاوەدا هەر ئەچینە خوار

رۆژ بە رۆژ زیاتر سەرنگوون ئەبێن
پەژارەدار و پەست و دوون[٧٨] ئەبێن

زووخاوی دەروون ئەخۆن ڕۆژ و شەو
کاکی نەخۆشیش هەڵناسێ لە خەو

خۆ ئەوسا نەخۆش هەر خەوی نەبوو
مەیلی ئاردق و گۆشت کەوی نەبوو

مەزەی شەرابی بەلاوە تاڵ بوو
ئاواتی تەنیا هەر سووکیی حاڵ بوو

قوربانیی ئەدا بۆ ڕزگاربوونی
لە چنگ ئازار و کزیی و زەبوونیی

هۆشی هەر لەلای ئەم خەیاڵە بوو
ئاخۆ بۆ تووشی ئا ئەم حاڵە بوو

دێیەودێ ئەینارد بەشوێن لێزانێك
بەشکەم چاری کا بە هۆی دەرمانێك

یا سوورەی ڕەعدیان ئەخوێند بەسەریا
بۆ ئەوەی زوو گیان دەرچێ لە بەریا

تا نەبێتە بار بەسەر ماڵەوە
بڕواتە جێگەی ژین بەتاڵەوە

سا لەوێ هەرچی لێ ئەکەن ئەکەن
یا لە خۆشییدا یا سزای ئەدەن

بەڵام نەخۆشییەك لەنێو کوردایە
زگماکە چاری بە هیچ کەس نایە

نە وایە بمرێ نە چاك بێتەوە
نە خۆی نە دوژمن ناحەسێتەوە

باریك و بنێسی و بناوبوێریەتی
دەردی چاوئێشەی پیاوی کوێریەتی

نە چاو ئەبینێ نە ئێش ئەسرەوێ
نە دێڵێ کەسیش خەوی لێ بکەوێ

پێشینان ئەڵێن کوێر هەتا ماوە
دایم بەتەمای بینینی چاوە

خۆ ناشیبینێ هەرگیز ئەو ڕۆژە
بە چاو خەریك بێ بە کەند و کۆژە

بەشی هەر سواڵە و دەرگا گەڕانە
شانی چاوساغ و کۆچان کوتانە

ئەگەر وا نەبان چۆن ئەبوو وابن
هەر چاو لەدەست و ڕووت و گەدا بن

هەر ژێرچەپۆکی ژێرچەپۆکە بن
بۆ ناوخۆ پوولا و بۆ دژ لۆکە بن

ئەنا بێگومان پیاوی هەڵکەوتوو
بێ وێنەی مێژوو لە کڵ وا دەرچوو

قاڵکراو لەنێو بۆتەی ژیریدا
بێ ئەوەی لاکا بەلای میریدا

لە کوردیش زۆرە لە هەموو بارێك
لە زوربەی لادێ و لە هەموو شارێك

بەڵام نەخۆشیی خۆخۆریی و مەستیی — خۆ بە زل زانین، دوژمن پەرستیی
بۆ خزمەت بە دژ بە چەك رازاوە — بۆ گەلیش تەنیا شەڕ و ئاژاوە
هەریەك بە دەستی دژێوە دیلە — بۆیە گەلی کورد ئاوا زەلیلە
قەت نەبوو، نەمدی نەبن بە هۆرە — بۆ لەت لەتی یەك نۆرە بە نۆرە
دەی من بڵێم چی! لای کێ بەرم داد — هەر مەگەر لای خۆت (یَا رَبَّ الْعِبَادْ)

لاچوونی پەردەی رەشی نکبەت و باشترین هەل و دەرفەت بۆ گەل
بەڵام دووبارە هەر بەداخەوە

لەپاش ماوەیەك کە دیتم بە چاو — خەریکە هەوری مەینەت بێ بڵاو
تێکچێ بناغەی قۆناغی ستەم — وا جموجۆڵە و کۆمەڵ ئەبن جەم
باسی خەباتە و چارەسەری گەل — ئەڵێن بە راوێژ موشکیل ئەکەین حەل
بەڵکە ئەمجارە تیشکی رزگاریی — پرشنگ بڵاوکا لە کوردەواریی
جا لەم کاتەدا زۆر بە تین بە قوڵ — زووخاوی زامی دەروون هاتە کوڵ
بۆ چارەڕەشیی کوردی رەنجەڕۆ — دووکەڵی ئاهم بۆی ئەدا بۆسۆ
سەرم نایە سەر بەرۆکی خەیاڵ — چوومە ناو خەبات تیژتر لە شەماڵ
بەڵام کام خەبات! خەباتی راوێژ — نەك چەقە و تەقە و تیر لەیەك هاوێژ
ئەموت ئاخۆ بۆ! چی بوو چ قەوما — لەنێو گەلاندا هەر کورد بەجێما
بە پازدە تا بیست ملیۆن کوڕی چاك — نەبەز وەکو شێر، لە دوژمن بێباك
پیاوی مێژوویی صەفی کارزار[٧٩] — نەك هەر یەك و دوو، بە دەیان هەزار
هەڵکەوتوو لەنێو خاکی نیشتمان — شایستەی هانا و پەنا و پشتمان
بەڵام نەك تەنیا نەگەیین بە کام — زۆریشیان کێشان بە داری ئیعدام

لەگەڵ ئەوەشدا خوێنی ئەوانە ‏ سەردێری مەشقی گەلی کوردانە
ناویان لە مێژوو ناسڕێتەوە ‏ گەل لە رێی ئەوان ناگەڕێتەوە
چونکە ئەزانێ مافە و رەوایە ‏ کۆڵدان مەحاڵە هەتا هەتایە
لە لوڕ تا کەڵهوڕ لە جاف تا بلباس ‏ جزیرەی عومەر تا چۆمی ئاراس
لە ملە محەمەدیی[٨٠] تا جەبەل حەمرین ‏ لەمپەڕ بۆ ئەوپەڕ درێژیی و بەرین
بەگوێرەی عەقڵ و عادەتیش، کاکە ‏ ئەگەر تێفکرین لەم ئاو و خاکە
بەپێی سنووری جوغرافیایی ‏ کانگەی زێڕی رەش، شتی کیمیایی
ئەبوو ئەستێرەی گەشی خۆشبەختیی ‏ هەر زوو لێی دابا بارەگا و تەختی
لە دەشت و چیای گەرمێن و کوێستان ‏ گوڵ و گوڵزار و باخی کوردستان
لەپاش تەجرەبە و بیری سەدان ساڵ ‏ هەوڵ و تەقالای رۆژ و مانگ و ساڵ
رێکەوتی پلە و هەلی بەقیمەت ‏ بە سەرکردەیی دەیان بلیمەت
هێواشێ دامە بەر مەودای خەیاڵ ‏ تێفکریم لە وەزع تەواو و کەماڵ
حاڵیم بوو کە کورد بۆیە داماوە ‏ کراوە بە تەختەی پاپۆڕە شکاوە
دایم لە گێژ و مەوجی دەریادا ‏ خول ئەخوا ئەڕوا بە هەرچوار لادا
لە هەر لا بۆ رێی نەجات ئەکۆشێ ‏ شەپۆلی مەینەت دێ دای ئەپۆشێ
نازانێ پەنا بۆ لای کێ بەرێ ‏ دەس بە چی بگرێ، چۆن بێتە دەرێ
دەستی دا بەدەس سەد ناکەسەوە ‏ گیری خوارد بەدەس سەد تەرەسەوە
ئەم وتی دەستت راکێشە بۆ من ‏ رزگارت ئەکەم لە چنگی دوژمن
ئەوی تر وتی نەخێر من چاکم ‏ خاوەنی هێز و دڵێکی پاکم
ئەم وتی نەخێر درۆ ئەکا ئەو ‏ بەڵێنی بۆ کەس قەت نابێ پتەو
رووکە بۆ لای خۆم تا دەرت بێنم ‏ حەقی چەن ساڵەت لە دژ بستێنم
ئەوی تر وتی ئەم هیچ بەدەستە ‏ سەر زلی بێ خێر پارە پەرستە

ئەگەر دەسیشت بگرێ لەو حاڵە / زۆر نابا ئەڵێ دەی ئاش بەتاڵە
هەر من بەدەردی گەلی کورد ئەخۆم / چونکە لە ئێوەن، برێکیش لە خۆم
من کە لاگیری چینی چەوساوەم / هەر من پەناگای نەتەوەی کاوەم
من لەگەڵ ئێوە دراوسێ ماڵم / بۆ دوژمنی کورد (رۆستەمی زاڵ)م
ئەوان بە مانگێ ناگەنە لاتان / چڵپاوکەرانی مافی وڵاتان
ئەوی تر ئەڵێ گوێ بگرە بۆ من / بۆ تەنیا ساڵێ لێی غافڵ بم من
یارمەتیی نەدەم لە رێگەی ژیان / پشتی کوورِ ئەبێ وەك قەوسی کەوان
ئەو چۆن ئەتوانێ لاتی سەرپەتیی / هەتا ئاخر بێ ناز و نیعمەتی
ئەو پەتی یاسای جینسیی پچڕاوە / بەشی لە یاسای ئینسیی بڕاوە
لەگەڵ درِندە و وەحشیی و جانەوەر / کامەیە فەرقی لاتی کەللە کەر
ئێمە هەر نەبێ خاوەنی بڕواین / خاوەنی یاسای بەرێزی سەماین
ئێمەش وەك ئێوە خاوەن کیتابین / لە ریزی یاسای خودا حیسابین
هەر ئێمە مافی گەلان ئەزانین / بێوەفا نابین هەتا بتوانین
کەوابوو نەکەن رووکەن بەولاوە / ئەوان بۆ عالەم بوون بە ئاژاوە
گەلی هەژاریش لەم گێژاوەدا / نازانێ دەستی بە کام لاوە دا
خۆ کورد تەجرەبەی هەردووانی کردن / بە نۆبە هانا و پەنای پێ بردن
هەر جارە بەپێی وەزعی زەمانە / ئەچوو باوەشی یەکێ لەمانە
بەڵکە یا ئەمیان یا ئەویان راس بێ / گەلی کورد لە دەس ستەم خەلاس بێ
جاری وا ئەبوو لەلای رۆژهەڵات / لە شایی گێران پڕ ئەبوو وڵات
جاری واش ئەبوو لە رۆژئاواوە / دەرگای ئومێدیان لێ ئەکریاوە
کەچیی ماوەیەك ئەبووژایەوە / مەشخەڵی هیوای ئەکوژایەوە
ئەنجا دووکەڵ و پشکۆی ژێر کاکە / ئەچوو بە مێشکی خەڵکی ئەم خاکە

یەكێ لەتاوان دڵی ئەوەستا   هاواری ئەبرد بۆ لای مامۆستا
یەكێ گێژ ئەبوو یەكێ تر وەك شێت   ئەهات خۆی ئەخست بەسەر دەست وپێت
باوكەڕۆی ئەكرد بە شین و گرین   ئینسان دڵی بۆی ئەبوو بە برین
یەكێ لەتاوان ئەیدا بە هەردا   چەكی خەباتی ئەدا بە بەردا
یەكێ بە ناچار ڕووی ئەكردە دژ   ئەیوت با بڕۆم خۆم بدەم بە كوژ
تازە كە ئاشم ئاوی لێ بڕا   ئیتر من ژینم بۆچییە برا
ئەنجا مووچەخۆر ئەكەوتنە وڵات   بۆ كەشفی ماڵی شارەیی و دێهات
بۆ بەڵگە گرتن لە هەموو چینێ   كارێكیان ئەكرد كافر نەیبینێ
گشت ناچار ئەبوون كە مل داكێشن   دەستی یارمەتییش بۆ دژ ڕاكێشن
خوسووس ئەم گێژەی كە كوردی تێكەوت   ئاویشی لێ بوو بە ئاگر و نەوت
سووتا هەڵقرچا لاشەی سەدان كەس   كێ دیویە ئینسان ببێ بە قەقنەس
كەسیش نەپرسێ كە بۆ وات لێهات   گوناهت چی بوو! كامە بوو خەتات
كامە بوو جەورت كامە زۆرداریت   تاوانت چی بوو! كامە بوو لاریت
خۆ ئەگەر بڵێن كوردیی[٨١] خەتایە   ناوی هەر نابێ قەت بێتە كایە
بڵێم چی قەڵەم لە دەس دژدایە   چی نووسیی ئەبێ بڵێن هەر وایە
ئەمنا ئەوانەی خاوەن ویجدانن   خەریكی یاسا و مافی گەلانن
نوێنەری بەناو گرۆی ئینسانن   بە چاوی ئینساف بەملا بڕوانن
ئەزانن كوردیش گەلێكە وەك خەڵك   ئەبێ مافی بێ و لێی وەرگرێ كەڵك
چونكە گەلێكە خاوەن زمانە   خاوەن قەڵەم و هێزی بەیانە
نیشتمانێكی هەیە بێ وێنە   ئەگەر حەز ئەكەی بەردی لێ چێنە
ژمارەی خۆی و پێوانەی خاكی   ئەگەر بۆی بكرێ بە چاكیی و پاكیی
زیاتر لە پێنج شەش دەوڵەتانی كات   خاوەنی گەلە و باشترین وڵات

ئەنجا بۆ خەبات لەپێناوی گەل   بەگوێرەی یاسا و قانوونی (دۆڵ)

گەلان بە حەوت ساڵ مافیان ڕەوایە   ئەبن بە خاوەن سوود و سەرمایە

چارەنووسی خۆ ئەگرنە دەس خۆ   خۆ گەلی کوردی تێسەی ڕەنجەڕۆ

بە سەدان ساڵە خەبات ئەگێڕێ   توانیی لە دوژمن ڕوو وەرنەگێڕێ

توانیی بە خوێنی شەهیدی خەبات   ئاو بدا هەموو دەشت و چیای وڵات

لە هەر مەڵبەندێ لە کوردستانی   کردی بۆ دوژمن بە گۆڕستانی

کۆڵی هەر نەدا و قەت کۆڵیش نادا   هەتا کورد مابێ لە ڕووی دنیادا

دەی بۆ هەتا کەی ئەم گەلە ئاوا   بە سوودی خەڵکی شەرق و ڕۆژئاوا

پێشێل بێ مافی، نەگا بە مەبەست   بە نۆبە نۆبە بە دەستی ئەنقەست

پووچەڵ کەن ئیشی ئەم گەلە کۆنە   بیخەنە داویش وەك کەو و سۆنە

ئاخۆ وان لەکوێ خێرخوای نەتەوان   ئادەی کامەیە بەرهەمی ئەوان

ئەگەر ڕاس ئەکەن دڵسۆزی خەڵکن   بۆ زۆرلێکراو بەسوود و کەڵکن

خۆ هیچ کەس وەك کورد زۆری لێ نەکرا   ماڵ و سامانی بە تالان نەبرا

ئەی بۆ بە قوڕقوشم هەردوو گوێی خنیی   چاوی لێ نووقاند هەناسەی چنیی

ئێستاش هەر بڵێم خێرخوای گەلانن   خاوەنی هەست و بیروڕای جوانن

یا بڵێم بە دەم زرنگ و باشن   بەڵام هەر بۆ لای خۆیان ئەتاشن

ئەبینم چینی سەرمایەداریی   هەر بە سەرمایەی خەڵك ئەکەن یاریی

ئەوەش دەم ئەدا لە ئیشتیراکیی   هەر بۆ خۆی ئەوێ بەشی گشت پاکی

بەس بەناوی ڕووت لە یەکتر دیارین   ئەنا هەردوو لا هەر ئیستیعمارین

ڕەحم و بەزەیی ناچێ بەلایان   لەبەر قەسوەتی قەلب و خەتایان

دڵێ کە شەیتان دەسی پێ گەیی   چی ئەکا لەودا ڕەحم و بەزەیی

بێگومان وایە ڕاستە ئەم باسە   خوێنی گەلانیان کردە نێو کاسە

قەت تێریش ناخۆن لەو خوێن مژینە   ئەشڵێن مەبەستمان بۆ ئێوە ژینە

ژینی سەربەخۆ بەپێی چارەنووس   جارێ وادەی غەرب جارێ وادەی رووس

هەر ڕەشەبایێك هەڵكا لەملاوە   فووی هەر لەوێوە پێدا كراوە

سەیریش وا لەوا پێشێلكراوان   ئەچنە باوەشیان بەهەڵەداوان

بەتەمای خێری ئەو بێ خێرانەن   هەر چاو لەدەستی ئەو دڵ كوێرانەن

ئەوان زوو هەستیان بەم بێ هەستییە   كورد بۆیە دەستیان لەژوور دەستیە

ئێستاش هەر ئەڵێن ئەوان پێشكەوتوون   هەست ناكەن بە چی بۆچی سەركەوتوون

تا بێن ڕۆژ بەڕۆژ بەرەو دوا ئەڕۆن   نەمەدی خەمێكی ئەساسیی بخۆن

بە لێبڕاویی یەك بگرن بە جەم   بۆ ڕزگاریی گەل لە دەستی ستەم

ناكەن هەر نەبێ خۆ لە شەڕ لادەن   یا چۆك بە دوژمن بۆ ئەبەد دادەن

قەت نەبوو شەوێ سەر بنێمەوە   بە داخی تازەی گەل نەتلێمەوە

شتێکی روون و ئاشکرایە کە گەلی کورد هەر لە پشتەوە خەنجەری لێدراوە و لە ژێر بەڵێنی درۆدا پێشێل کراوە

پاش گەشت و خولێك لەم ناوە ناوە   ڕەوتی گەلم دی، دڵم كولاوە

نەقشی سیاسیی زوربەی دوەلی   بۆتە میكرۆبی ناوخۆیی گەلی

بە ددم دەم ئەدەن لە عەدڵ و لە داد   (وَمَا هُمْ إلاّ عَدُوُّ الْعِبَادْ)

بوونە هۆی فەساد بۆ گەلان هەموو   خیلافی ئێمەش لەوانە هەموو

كۆمەڵێكی زۆر لە هەموو لاوە   بۆ مافی گەلان كە ڕێك خراوە

هاتوونە كایەی دەوری سیاسیی   بەڵام كام كایە! ناكرێ باسی

یەكێ بە باڵای غەربا ئەخوێنێ   یەكێ باڵ بۆ شەرق ڕائەوەشێنێ

یەك بۆ ئەفریقای پەڕند و چڕند
یەکێ هەوڵ ئەدا بۆ موحیطی هیند

یەکێ تر ئەڵێ دڵسۆزم بە راست
بۆ رۆژهەڵاتی بەشی ناوەڕاست

یەکێ بۆ وەحدەی عەرەب بەتینە
یەکێ بۆ ئیسلام دڵی خەمگینە

یەکێ بۆ فارس، یەك بۆ تورکمان
هەروا بۆ باقیی گەلانی جیهان

ئەڵێن بە سوودی گشتی راتەگەین
هەرکەس بەپێی خۆی مافی پێ ئەدەین

ئێمە یەکگرتووین بۆ دەفعی موشکل
بەپێی عەدالەت (لِکُلٍّ فِي الْکُلّ)

ئێمە لاگیری چینی چەوساوەین
بۆ گەلی کوردیش لە جێگەی کاوەین

جا ئەگەر راستە لە حیلە بەریین
بە دڵ خێرخوازی کوردی بێ بەریین

ئەم هەموو فیتنە و شەڕ و ئاژاوە
چی ئەکا لێرە! بۆچی نەکوژاوە

بڕێ تر ئەڵێن ئێمە بۆ هەژار
بەپیت و خێرین وەك پەڵەی بەهار

هەموو کەس ئەکەین بە خاوەن پیشە
ئیش ئەکەین بەهۆی ژینی هەمیشە[٨٢]

وا ئەکەین ئەرکی فەلا و هەژاران
کەم بێ و بەرهەمیش سەد قاتی جاران

مەکینە بۆ جووت بۆ چینی فەلا
ئەنێرین، تا کەی هۆهۆی جووتی گا!

کاتی پێویستیش گەلابێکی باش
بخاتە شوێنی بۆ ئیش و بۆ ئاش

هەروا دەڕاسە بۆ گەنم دروون
تا کەی پشتی کووڕ سەر سەرەونخوون

با ئارەقەی سەر نەچێتە چاوی
سەپانی فەقیر کوێر ببێ چاوی

قۆڵی وەکو داس بۆ دروێنەی داس
تا کەی هەڵسووڕێ بە لای چەپ و راس

دەوری هەسان و داس و چەورەسان
قەلاچۆ ئەکەین بە سووك و ئاسان

هەروا مەکینە و جەنجەڕ بۆ گێرە
خەرمانیش ئەکوتێ و بۆ گاکەش خێرە

ئەنجا مەکینەی خەرمان پاککردن
لە جێگەی شەن و باڵەکەو کردن

بە تۆزێك جموجۆڵی ژیرانە
ردنێوی دێنێ چی دەغڵ و دانە

ئاشە مەکینەش ئەنێرین بە تاو
دەبا رزگار بن لە دەس ئاشی ئاو

تا کەی هارەی ئاو، تەقەی چەقەنە ئەویش بەرهەمی حەفتەی نیو تەنە
لە جێی تەنوور و نانی لا سووتاو سەموونخانەیە و کولێرەی برژاو
هەروا مەکینەی شۆفڵ و لۆدەر بۆ جادە کێشان بۆ کاتی سەفەر
لەگەڵ مەکینەی ئاو و کارەبا بۆ شار و لادێ موفت و مەرحەبا
بۆ پیشەسازییش یەکجار بەکەڵکن هۆی پێکهێنانی پێویستیی خەڵکن
دەورێکی جوان و گرنگ ئەبینن کەس نابێ سوودیان لێوە نەبینن
دەبا نەجات بێ بە دەس چراوە بە با و بە باران هەر ئەکوژاوە
با بڕوا دەوری بارەبەریی کەر بە هەچە هەچە و بە نەقیزەی تەڕ
ئەسپ و ماینیش نامێنێ باوی ئیتر بۆچیتە زین و لغاوی
کارێ وا ئەکەین بە درێژیی مێژوو پەشیمان نەبن بۆ ژینی پێشوو
هەروا شتی تر چی ترتان ئەوێ ئێمە بۆ خۆشیی ئێوەمان ئەوێ
بەڵێ ئەمانە هۆی حەسانەوەن بەڵام بە راستیی جێی لێکدانەوەن
دووگەی وا چەور بێ تەقەی تەڵە قەت باوەڕ نەکەی، نەچی بە هەڵە
ئەم ماستە هەرگیز بێ موو نەزانی کە گیرا گەرووت ئەوسا ئەزانی
ئەمانە دەم و دڵیان جیایە هەزار حیلەیان لە ژێر سەرایە
بۆ رازانەوەی خەریتەی ژیان گەل خەڵەتێنن بە سەدان سەدان
بەڵام درۆیە و فێڵە، (وَإلاّ لاَ خَیْرَ فِیهِمْ حَاشَا وَکَلاّ)

***

به چاو خشاندنێك به لاپەڕەكانی مێژووی گشتیدا دەرئەكەوێ
كه پێشێلكەرانی مافی گەلانی ستەم لێكراو كێن

میلەی تەرازووی هەمووی ئەوانە — بە دەستی شەرق و غەربی بزانە
هەر جارە یەكیان وەك وەزنەی قەپان — تاوتوو ئەكەن بۆ رێی خۆسەپان
بەسەر گەلانی هەزار و لاواز — بە وەعدەی درۆ بە سەدان ئاواز
بەڵێ جار بە جار هەر ئەدوێن لەیەك — بەڵام نایەڵن دەمیان گا بەیەك
بە گەف كردن و ناحەز پێك وتن — ئاو قوڕاو ئەكەن بۆ ماسیی گرتن
ئەوەش مەعلوومە هەرچۆن رێكەوێ — دز هەر بازاڕی ئاژاوەی ئەوێ
دوژمن وەكو خۆت بێ خەم مەزانە — بیری ئەو قووڵە، تەمای پێمانە
خەریتەی زەویی وا لە بەردەمی — لە شەرق هەتا غەرب لە زۆر و كەمی
پێوانەی ئەكا بە میقیاسی غەش — بەس بە سوودی خۆی ئەیكا بە بەش بەش
وەك قەسسابی چاك بۆ گا سەربڕین — بە تەور ئەماڵێ بە سەلكیا بە قین
بۆ ئەوەی هۆشی لە خۆی نەمێنێ — بۆ گیانی شیرین سەر نەوەشێنێ
یا لینگەفڕێ نەكا و هەڵبستێ — بۆ سەربڕینی قەسساب نەوەستێ
تا بە مەیلی خۆی ملی هەڵبڕێ — پێستەكەی لابا و ورگی هەڵدڕێ
بڕوانە چەقۆ و دەستی ساتۆری — بزانە چی ئەكا بە زۆڵیی و زۆری
چەرمەكەی زەوییت بۆ بڵاو ئەكا — ئەوەی بەكەڵكە لێت گڵاو ئەكا
هەروەكو چاوبەست ئازا گورجوگۆڵ — گوێ نادا بە كەس یا بە بۆڵەبۆڵ
ئەوەی بەنرخە ئەیبا لەبۆ خۆی — تۆش لە دوورەوە هەر بڕوانە بۆی
ئەنجا پێت ئەڵێ بێدەنگ دانیشە — منم خاوەنی سەنعەت و پیشە
تۆ سەرت لە هیچ دەرناچێ یەقین — هەر من پێشكەوتووم بۆ قۆناغی ژین

چەرمەکەی ئەبەم بۆت دەباغ ئەکەم   بۆت بە شبراو و قایشی ساغ ئەکەم
ئەیکەم بە کاڵەی شەمامە بەندیی   یا بە قۆندەرەی کردەی هۆڵەندیی
بۆ ئەوەی درکی مەینەت و کاتت   نەچێ بە پێتا بۆ ڕێی خەباتت
هەم ئەیکەم بە زین بۆ ڕۆژی سوارییت   بۆ کاتی خەبات لە کوردەوارییت
هەروا بە فیشەکلغی مل و شان   تا بیدەی لە خۆت وەك شێری ژیان[٨٣]
تووکەکەش ئەکەم بە تاجی سەرت   با خەڵك جەم بن لە دەوروبەرت
چەرمەکەی سەری بۆ تیرەی کڵاش   کلك و گوێچکەشی بۆ زەلامی جاش
بەڵام مێشکەکەی لەگەڵ زمانی   بۆ من و، بۆ تۆش پووك و ددانی
ئەنجا سەرسینگ و بەزی سەر شانی   لەگەڵ نەرمەکەی لەش و لا ڕانی
گورچیلە و دڵ و جەرگی خوێناوی   قەیناکا بۆ من، بۆ تۆش زراوی
باقیی ناو سکی لەگەڵ ڕیخۆڵە   دای ئەنێم بۆ تۆ چی نەرمونۆڵە
ورگەکەش بەرە و بیکە بە گیپە   شایانی سفرەی میر و سەرتیپە
ڕیخۆڵەکانی ببەستە پشتت   چونکە پشتوێنە یاسا و ڕەوشتت
باقیی شەخەڵی ورگی پتەوی   باشترین شتە بۆ کودی زەویی
ئێسقانی سەری بۆ کوتکی[٨٤] ناو ماڵ   پەل و پەراسووی بۆ داری ڕەشماڵ
پێویستن بۆتان بۆ کاتی بەهار   کە پۆل پۆل ئەڕۆن ئەچن بۆ هەوار
شاخەکەی خۆش کەن بۆ ڕۆنی هەسان   با دانەمێنن بۆی پاڵە و سەپان
شارەگی لاشە و خوێنی حەیاتی   کانگەی دەروون و دڵی وڵاتی
ئەمانەی بۆ من، دۆنەکەی بۆ تۆ   بیدە لە ژێر پێت کاتی هاتوچۆ
با پێت نەقەڵشێ لەنێو تۆز و خۆڵ   بە کۆنە کاڵە و پێڵاوی شڕۆڵ
ئەگەر ئەزانی سوودی ئەم دۆنە   بۆ جادە و کۆڵان بەرهەمی چۆنە
ئەڵێی من لە تۆ بەس ئەمەم بەسە   چونکە دنیایە و هەرکەس هەرکەسە

نه خۆت نه بارت نه بارەبەرت ‏ ‏ ‏ ناچەقێته قوڕ بۆ دەردی سەرت
واته قیرتاوی ڕێباز و شەقام ‏ ‏ ‏ باشترین ئەرکه بۆ خزمەت به عام
ئەوسا ئەزانی من بۆ تۆ چۆنم ‏ ‏ ‏ چ دڵسۆزێکی لەمێژ و کۆنم
ئەنجا بێ خەم بە، وەسیلەی ژینت ‏ ‏ ‏ بۆ تەرتیب نەکەم بتبێ یەقینت
له غاز و نەوت و له ڕۆن و بەنزین ‏ ‏ ‏ سەد ئەوەندەی دار بێ دووکەڵ بە تین
له سەیارەی چاك بۆ کاتی سەفەر ‏ ‏ ‏ قۆناغ به قۆناغ بڕۆی بێ خەتەر
یا به فڕۆکه و پاپۆڕی دەریا ‏ ‏ ‏ ئۆغرت خێر بێ، چالاك و وریا
بۆ شەڕق یا بۆ غەڕب بۆ رابواردن ‏ ‏ ‏ له مەلها و مەسبەح جێی خەو و خواردن
ئەوەی بیستووته له وەسفی بەهەشت ‏ ‏ ‏ بڕۆ و ببینه باخ و دەر و دەشت
به رەنگ و بۆنی گوڵان خەملاوە ‏ ‏ ‏ کوڕ و کچی جوان دەوری لێداوە
واته له هەر لا حۆر و غیلمانه ‏ ‏ ‏ بەهەشت چی تره بێجگه لەمانه!
هەمووی چاوەڕێی میوانیی تۆیه[٨٥] ‏ ‏ ‏ بەڵام ئەرکەکەی یەك به دە و نۆیه
هەرچەند بەرهەمی وڵاتی خۆته ‏ ‏ ‏ ئێمه لێرەدا ئەیخەینه بۆته
قاڵی ئەکەین بۆت بۆ مەزەی شەراب ‏ ‏ ‏ نەکەی بترسی له ڕۆژی حیساب
ژیانی بەنرخ و بێ کێشه و گێره ‏ ‏ ‏ ئەگەر ئەتەوێ ئەوەتا لێره
هەرچی دەسکەوتی ئیش و کارته ‏ ‏ ‏ سا رەنجی پایز یا بەهارته
بیکه به پارە و بیخه گیرفانت ‏ ‏ ‏ یەکسەر به خۆت و خاو و خێزانت
وەرن بۆ ئێرە جێی سەیرانگایه ‏ ‏ ‏ سەری رەش چیه ئەو شاخ و چیایه!
یاخۆ سەرچاوەی زەڵم و سەرچنار ‏ ‏ ‏ تاقگەی (عەلی بەگ) پڕ له مشك و مار
با خێزانیشت چاوێ کاتەوە ‏ ‏ ‏ ناوڕ له ژینی ئێمه داتەوە
بزانن فەرقی ژیانی ئێمه و ‏ ‏ ‏ ژیانی ئێوەی تێرنەبوو له خەو
لەبەر مێشووله و مالاریا و مەگەس ‏ ‏ ‏ قەت خەو ناکەوێ شەو له چاوی کەس

حاڵیی بن ژینی ئێوە هەر ژانە   ژین ئەم ژینەیە ئێمە هەمانە
بە رۆژ بۆ پارە تاوێ هەوڵ ئەدەین   بە شەو عەیش و نۆش لەپ لە لەپ ئەدەین
هەرکەس بیەوێ ماڵ نەکاتەوە   جێشی حازر بێ و پاڵ بداتەوە
پێویستی نابێ خەریك بێ بە ماڵ   بە سەرجەنجاڵیی تێکدا لە خۆی حاڵ
ئوتێلی مومتاز بۆ جێگەی خەوی   لەگەڵ جوانترین رەفیق بۆ شەوی
لە هۆدەی خەڵوەت وەك شووشە سافە   هەموو شەوێکی شەوی زەفافە
کەس بۆ کوڕ و کچ ناپرسێتەوە   ئاخۆ شەو لە کوێ سەر ئەنێتەوە
نە باب نە برا نالێن لە کوێ بووی   چیت ئەکرد یاخۆ رەفیقی کێ بووی
بلێن بە چینی گەنجی نیشتەجێ(٨٦)   نەترسن بلێن دین لەکیس ئەچێ
لێرە رێگەی دین ناگیرێ لە کەس   چی ئەکەی بیکە تا خۆت ئەڵێی بەس
کاتی نەخۆشییش لە خەستەخانە   چاکترین دکتۆر ئێمە هەمانە
پسپۆڕی هەموو ئازای ئەندامە   ناڵێ کێی کاکە، خەڵکی کوێی مامە
لێرە ویژدان و زەمیر کار ئەکا   کێ فەرقی لادێ و خەڵکی شار ئەکا
بۆ سووکە لەرز و سەرئێشە و ددان   یاخۆ گەندەتا و بێخەویی شەوان
حەبی جۆربەجۆر لە ئەجزاخانە   تا بڵێن هەیە و زۆر و هەرزانە
بیخۆن بێ خەم بن لە لەش بەباریی   یا بە رواڵەت شێوەی هەژاریی
خۆت لێرە خاوەن مەیل و ئیرادەی   هەر پارەت ببێ سا وەرە سا دەی
کەس بە کەس نابێ بڵێ چ کارەی   خەڵکی کام وڵات یا هی کام شارەی
هەرچی کەی لێرە مانیع نیە بۆت   ئاوایە مەعنای ژینی سەربەخۆت
هەموو هۆی خۆشییت ئامادە و بێ خەم   لەولا چی ئەبێ جاڕ بە جەهەننەم
ئەنجا بۆ ئەوەی کە بێ بەش نەبی   زیاتر لە ئێستە چارەڕەش نەبی
ئەگەر تۆش دەستت نەگەیشت بە من   خۆم بۆت ئەگەڕێم قوژبن بە قوژبن

تا پەیدات ئەکەم لێرە و لەوێدا ... نەبا(...) نەخۆش بی و بمری لە جێدا

نە وەسیلەی ژین نە هی نەخۆشیی ... نەتبێ، چیت هەیە ئەویش بفرۆشی

چی تۆ پێت بوێ و مەبەست بێ لەلات ... کاتی نەخۆشیی دکتۆر دێتە لات

خۆم چاوەدێریت پڕ بە دڵ ئەکەم ... کە مردی گوڵت لەسەر شین ئەکەم

ناوت لێ ئەنێم شەهیدی خەبات ... تا هەموو کەست ئەنێژم لەلات

نەکەی! خەم نەخۆی بۆ نیشتمانت ... بۆ جێ هەوارگەی رەنگین و جوانت

نەڵێی بێکەس ما نیشتمانەکەم ... هیوا و هومێدی ماوەی ژیانەکەم

نایەڵم هەرگیز دایکی نیشتمان ... بێ سەرپەرشت بێ لەنێو گشتمان

میر و گزیری بۆ ئەگرم ئەمجار ... بۆت ئەڕەنگێنم وەك کاتی بەهار

تا بۆنی لالە و گوڵزاری چەمەن ... بچێ بەسەرتا لە ژێر تۆی کەفەن

بەڵێن بێ مەن تۆم لەوێش لەبیر بێ ... با تۆش جێگەکەت (بِئْسَ الْمَصِيرْ) بێ

دەك ماڵت برمێ خۆت و گزیرت ... بۆ چاکەی ئەیکەی لەعنەت لە شیرت

راس ئەکەن شەرقی و غەربی و ئورووپیی ... بوورزیی و کاتۆلیك بوودایی و هیپیی

ئەگەر وا نەکەن لەملاش بێبەشن ... لەولاش گیرۆدەی دوارۆژی رەشن

چونکە ئەم دنیا بەو شێوە پیسە ... بەهەشتی گرۆی کوفر و ئیبلیسە

چی نەیکەن ئەوان پەشیمان ئەبن ... لەو پەشیمانییەش پەشیمان ئەبن

ئاوات ئەخوازن خۆزگە نەبوایەن ... ئەگەر هەر ئەبوون دار و بەرد بوایەن

یا کە ئەمردن زیندوو نەکرابان ... بۆ جەزای عەمەل سزا نەدرابان

کەوابوو ئەوان بە بوون و نەبوون ... لە ژین بێبەشن بە هەڵەدا چوون

بۆ دوو رۆژە ژین ئەو هەموو ژانە ... کەی پەسەندە لای ئەوەی ئینسانە

دنیا کە بێ شك هەر ئەبڕێتەوە ... کەس بەو هەتا سەر ناحەسێتەوە

هەر نەبێ کاتی پیریی و بێ دەسیی ... بۆ خۆت لە ژیانی دنیا وەڕەسی

ئـارەزوو ئەکـەی کـە پـێ داکێشـی ‌ ‌ ‌ بـۆ پـەیکی ئەجـەل ملـت راکێشـی
شـا بـێ یـا وەزیـر خـەیاڵت خـاوە ‌ ‌ ‌ دوارۆژی دنیـات دوو گـەزە جـاوە
ئـەویش دائـەڕزێ لەبـەرتا تـەواو ‌ ‌ ‌ بە رووت و قووتیی خۆت دێتە بەرچاو
تـا ئـەو دائـەڕزێ تـۆش داگـەنیوی ‌ ‌ ‌ وەك خرچـەی رزیـو پێکـدا تـەپیوی
نە رەنگ نە روخسار نە وێنـە و دیـەن ‌ ‌ ‌ هیچی نامێنـێ لـە ژێـر تـۆی کەفـەن
ئەنـدامت لەیـەك جیـا ئەبێتـەوە ‌ ‌ ‌ جـەزای کـردەوەت پـێ ئەدرێتـەوە
مـار و دووپشـك پێـت ئـەبن خـەنیی ‌ ‌ ‌ دەردی چیت ئەخوا غـرووری منیـی(٨٨)
ئەوسا لـە ژێـر گـڵ پـێم بڵـێ، مامـە ‌ ‌ ‌ لاشـەی فـەقیر و دەوڵەمەنـد کامـە
ئەوسـا ئـەزانی بـێ شـك و تەردیـد ‌ ‌ ‌ مـەعنای ئایـەت و حەدیسـی وەعیـد
ئەوسـا ئـەزانی مـەلا چـی ئـەوت ‌ ‌ ‌ کـێ بـەجێماوە و کـێ وەپـێش کـەوت
کێ دڵسۆزت بـوو، دوژمنـت کـێ بـوو ‌ ‌ ‌ قسـەی کامـەمان بـەڕێ و جـێ بـوو
هەستی ئیسلامییت کێ لە تـۆی دزیی ‌ ‌ ‌ نـەتزانـی بـە خـۆت تـا ئـاوا رزیـی
جـا خـۆت بیرکـەوە لـەو دان و داوە ‌ ‌ ‌ کـە دوژمـن بـە فـێڵ بـۆتی دانـاوە
قـەت ئـەمین مەبـە لـەو خـوو پڵنگـە ‌ ‌ ‌ ئـازای ئەنـدامی ددان و چـنگە
چـاوی وەك چـاوی گورگـە لـە شـەودا ‌ ‌ ‌ کەشف ئـەکا وڵات تـۆ وای لـە خـەودا
واتـە سەرچـاوەی زێـڕی نەوتەکـەت ‌ ‌ ‌ ئەمـژێ وەك ئـاوی بـیری حەوشـەکەت
لایـێ بـە پـاپۆڕ لایـێ بـە لـۆریی ‌ ‌ ‌ لایـێ تـر هـەروا ئەیکاتـە بـۆریی
ئێمـە لـە بـۆریی ئـاویش بـێ بەشـین ‌ ‌ ‌ ئەگەرچـی لەسـەر ئـاڵتوونی رەشـین
ئـەو لێـرە بـۆریی بـە ژێـر زەویـدا ‌ ‌ ‌ بـەو هـەموو رێگـای بـەرز و نەویـدا
بـەو هـەموو دەشـت و شـاخ و چیادا ‌ ‌ ‌ هەم لە رووی زەویـی هـەم بـە دەریـادا
ئـەیبا بـۆ ئـەوێ بـێ ئـارەق رشـتن ‌ ‌ ‌ بۆ ئەوەی لە خۆی کەس دا بـە کوشـتن
ئـەودی بەکەڵکـە ئـەیبا لـەبۆ خـۆی ‌ ‌ ‌ تـۆش لـە دوورەوە هـەر بڕوانـە بـۆی

ئەوپەڕی چاکەی بۆ چینی هەژار   ئەمەیە ئەڵێ ئەتکەم بە کرێکار
با لە بێ ئیشیی خەفەتبار نەبی   لای ماڵ و خێزان شەرمەزار نەبی
رووت نەبێ شەویش بچیەوە ماڵێ   منداڵی برسیی لە دەورت ئاڵێ
ئەویش بەو مەرجەی خیانەت نەکەی   لە ئیشی مندا دەخالەت نەکەی
نەڵێی با منیش خاوەن پیشە بم   بۆ چینی دوای خۆم بنج و ریشە بم
خەیاڵی فێربوون نەچێتە سەرت   ئەبێتە مایەی نەمانی سەرت
مووچەی رۆژانە کافیی‌یە بۆ تۆ   بیخە گیرفانت بە بێدەنگ بڕۆ
بەیانییش سەری سەعاتی دەوام   کەمتەرخەم نەبی، زوو وەرە بۆ لام
نەکەی دواکەوی لە کەند و کۆژەت   ئەنا لێت ئەبڕم مووچەی ئەو رۆژەت
هەزاری وەك تۆ وەستاوە لەوێ   بە پارەی کەمتر بۆ نانی شەوێ
دەستم ماچ ئەکا و ئەلاڵێتەوە   لە چەند واسیتەش ئەپاڕێتەوە
بیخەمە سەر ئیش، دەس بەتاڵ نەبێ   تا چاولەبەری ژن و ماڵ نەبێ
ئاوایە چاکەی دوژمنانی دین   هێشتا بەو حاڵەش لێمان رازیی نین
هەر خوا مەجالی نەداوە پێیان   ئەنا هیچ بە دوور مەزانە لێیان
ئەگەر هیچ نەبێ خۆمان لە خۆمان   ئەکەن بە دوژمن بۆ گیانی خۆمان
ئێمە بەربینە گیانی یەکترین   هەر رۆژە لایەك پڕ بکەین لە شین
بۆ کەمێ پارە یا ئافەرینێك   بە ناوی ژیان بەڵام چ ژینێك!
بە پارە و لاڵە بۆ مووچەخۆریی   ئەویش بەوپەڕی کزیی و سەرشۆڕیی
تێفکرن ئێوە لە حیلەی ئەوان   شەیتان حەساوە، پێگەیین ئەوان
شەیتان بە خەیاڵ ئینسان هان ئەدا   کەی بە کردەوە خۆی نیشان ئەدا
بەڵام ئەمانە بە کردەوەی پیس   بەستیان لە پشت مل دوو دەستی ئیبلیس
هاتن لەرێوە لەگەڵ کاربەدەست   پەیمانی یاسای پیسی خۆیان بەست

هەروا خزانە نێو یاسانووسان بە حیلە چاوی ئەوانیان نووسان
پێیان سەلماندن ئێوە دواکەوتوون لە ژیانی خۆتان بە هەڵەدا چوون
ئەم دواکەوتنەش هۆی نەزانینە نەزانییش هەمووی واسیتەی دینە
چی کرد بۆ ئێوە ئەو دینە کۆنە کامە بەرهەمی! بزانین چۆنە
بێجگە لە وەعدە و ترس و بیم و لەرز بە سەدان شێوە، بە هەزاران تەرز
ئەویش لەبۆ کەی! لەبۆ دوای مردن هەر بە قسە قوڕیان بەسەردا کردن
بۆ هەرگیز ئێمە نەماندیی جارێك لە گۆڕستانی لادێ یا شارێك
یەکێ بێتەوە بڵێین چ باسە! بڵێ مەوعیزەی مەلا گشت راسە
تەنیا موسڵمان حیسابی پاکە چونکە ئەو دینی بەلاوە چاکە
ئەوەی فاسق بێ یا کافر بە دین سزایان ئەدەن بە قەهر و بە قین
ئێمە بڕوامان لەم بارە وایە هیچی وا نیە و گاڵە و هەرایە
کەوابوو هەرچی مەلا لەم بارە ئەیڵێ فریوە بۆ پووڵ و پارە
تا لە دنیادان ببەن بەڕێوە هەرچی ئارەزووی نەفسی وا پێوە
لە دوای مردنتان شتێ تر نیە زیندووبوونەوە و سزای گۆڕ چیە
کامەیە بەهەشت جەهەننەم چۆنە ؟ تا کەی فریوی ئەم یاسا کۆنە
شتێ کە ئاوا نادیارییە بەس لە سەردەمی مەلا جارییە
چۆن ئەبێ جێگەی بڕوا بێ بۆتان باوەڕتان نەبێ بە عەقڵی خۆتان
ئاخر چۆن ئەبێ شتی نامەلموس هەڵیبژێرن بۆ ڕێی چارەنووس
شتێ نەیبینن لە چی ئەترسن تا کەی لە عەقڵی خۆتان ناپرسن
بڵێن هەی یاران خۆ ئێمەش ژیرین بۆ بەدەس قسەی مەلا ئەسیرین
ئاخر هەتا کەی لە ژین بێبەش بین دڵ پڕ لە ترسی دوارۆژی رەش بین
بەسیە راپەڕن لەو خەوە هەستن لای ئێمە هەموو سەرخۆش و مەستن

خەریکی شادیین بە ڕۆژ و بە شەو — بایە لەلایان قسەی ئەم و ئەو
بیر ئا لەمانە هەر ناکەنەوە — جوابی مەلا و شت قەت نادەنەوە
چونکە لای ئێمە ئەو دەنگوباسە — کۆنەپەرستیی و بڵغ و تەناسە[٨٩]
سەری ئێوەیان پێچاوەتە جاو — دووکانە و لە ژێر ناوی دین بە ناو

لێکۆڵینەوەیەك لەسەر بینراو و نەبینراو لە ڕوانگەی عەقڵی سەلیمدا

جا منیش ئەڵێم بڵێن بەوانە — کە چاوی عەقڵ و دڵیان وێرانە
لەو کاتە عەقڵی عالەم بەش کرا — ئێوە مەشغووڵ بوون بە گاڵتە و هەرا
بێبەش مان تەواو لە عەقڵی سەلیم — مەحاڵە ئێوە و جادەی موستەقیم
مۆری شەقاوەت درا لە دڵتان — ئەبێ هەر وابن تا سەرای گڵتان
ئێوە کە لافی ژیریی لێ ئەدەن — بە خەیاڵ بە عەقڵ پەی بە شت ئەبەن
پێم وتن عەقڵ بەشێکە مەکتووم — لە خاوەن عەقڵی جەهوول و ظەلووم
شتێ بەشێ بێ لەو ناتەواوە — ئەبێ چۆن بڵێی ئەم خۆی تەواوە
ئەگەر بیروڕات لە عەقڵا وابێ — ئەبێ بڵێن پێت سەڵات لێ رابێ
ئەنجا هەرچۆن بێ ئەو نەبینراوە — بۆ حوکمی بوونت بەسەردا داوە!
ئەشفەرمووی بە ئەم من شت ئەزانم — ئەگەر راس ئەکەی ئادەی بزانم
کامەیە عەقڵت، چۆنە وێنەکەی؟ — کامەیە ڕەنگی، کوێیە شوێنەکەی
ئەسڵی ماددەکەی لەگەڵ ئیدراکی — بڵێ پێم، ئەگەر تۆ کوڕی چاکی
یاخۆ رووحەکەت کە ژینت بەوە — هەرچی کە ئەیکەی بەبۆنەی ئەوە
ماددەکەی چۆنە و چۆنە ئەتواری؟ — لە حاڵی خەودا یا لە بێداریی
یاخۆ وێنەکەی بێ گەرد و ڕەنگی — یا شێوەی دەرك و دەنگی قەشەنگی

دەرناچێ سەرت لەو بولعەجیبە   لەو نامەرئییەی سەیر و غەریبە
کە بڕیار وابێ هەرچی نەبینرێ   حوکمی نەبوونی بەسەردا بکرێ
کەوابوو بەپێی قسە و کەلامت   نە رووحت هەیە و نە عەقڵ و فامت
چونکە نابینرێن بەو عەقڵ و بیرەت   مەگەر بە چاوی مەعنا و بەصیرەت
خۆ ئەمەش خاصی گرۆی خاصانە   کە لەو عیلمەدا چاك شارەزانە
غەوواصی دەریای دوڕڕ و گەوهەرن   خاوەنی فەزڵ و عیلم و جەوهەرن
دەرکی ئەوانە هەرگیز لەمانە   لەبەر نەزانییت بە دوور مەزانە
ئەمان طەیاری فەزای ئەسرارن   ئەمان مەحرەمی گەنجی ئەنوارن
گەوهەرشناسی عالەمی ئەمرن   تەواو عەیارن، موطیعی ئەمرن
کلیلی دەرگای مەشاکیل گوشان   بەڵێ بە راسیی ئەولیای خودان
تۆ کە مەحدوودی سوپای حەواسی   بۆیە رێ نابەی بە رێگەی راسیی
هەرچی لە حەواس بەدەر بوو لەلات   ئەڵێی تام و خوێی نامومکین ئەدات
خۆ هەر خۆت ئەڵێی عەقڵم تەواوە   رووحێکیش وەبەر لاشەم نراوە
خۆت بۆ دیاری! ئەمان بۆ خەفیین   مەگەر سەگ و گورگ لەمانە گەفین!
بەغار بۆ عەدەم لەلای تۆ ڕەوین   بۆیە لە ماڵی نەبووندا کەوین[٩٠]
یا لەلات وایە ئەمرێکی وەهمیین   بێجگە لە مەوهووم شتێکی تر نین
بە هەر لایەکا عەقڵت بڕ ئەکا   یا پەلاماری شتێ تر ئەدا
خۆت ئەخەیتە گێر بەم وتوویژە   نەجاتت نابێ هەرگیز لەم گێژە
ئەوەی تۆ ئەڵێی عەقڵ و شعوورە   یا رووحە، لەگەڵ دەعواکەت دوورە
ئەی من بڵێم چی ئا بەم سەقافە   بەس مەگەر بڵێم جەهل و خیلافە
کەوابوو لەسەر ئەم قسەت مەڕۆ   با گوڵی گەنمت لێ نەبێ بە جۆ
بیرێ لە هێزی کاردبا کەوە   هەر خۆت وەڵامی هەڵەی خۆت دەوە

یـاخۆ ئـەو هێـزەی دەنگـی ئیزاعـە ... ئـەدا بـە رادیـۆ لـەو سـاحە و قاعـە
لـە ئـانی واحیـد بـە عالـەم ئـەگا ... بـەبێ زەحمـەت و بـێ سـەر و صـەدا
یا وێنە و تەمسیل لەو ئیزاعە چۆن ... بە کوێدا ئەچێ بۆ تەلەفزیۆن
بە هەوادا دێ یا بە زەوییدا ... لە بەرزیی ئەڕوا یا لە نەوییدا
کەچیی نابینرێن بەڵام مەوجوودن ... بەڵگە و دەلیلی دەعوای مەقصوودن
ئەگەر بەمانەش بڵێی خەیاڵە ... دیارە ئیزاعەی سەرت بەتاڵە
باشە ئەگەر نین ئەو ئاسارە چین؟ ... شێت و دێوانەش ناڵێن نەخێر نین
کەوابوو نەفیی شتێ نەیزانی ... یاخۆ نەیبینی، جەهلە و نەزانیی
چونکە شتی وا زۆرە لەم بابە ... بڕۆ نەخۆشیی عەقڵەکەت لابە
عەقڵ و رووح وێنەی ئاوێنەی پاکن ... لەگەڵ رووناکیی بەکەڵك و چاکن
ئەگەر رووناکیی با لە ئاوێنە[٩١] ... ئاوێنە بێ شك وەرئەگرێ وێنە
بەڵام لەکاتێ تۆزی نیشتە سەر ... یا لە تاریکیی تۆ بیخەیتە دەر
هێزی وەرگرتن بەرئەدا لە دەس ... نیشانت نادا وێنە و شێوەی کەس
مەگەر بە شتی پاك مشتوماڵی کەی ... وەبەر رووناکیی چرای ماڵی دەی
یا بیدەیتە بەر رووناکیی هەتاو ... بەرامبەر بە شت رایگری تەواو
ئەوسا تێئەگەی لە جازیبەی ئەو ... بە رۆژ بێ یاخۆ لەبەر چرای شەو
ئەوەی رووحەکەی بە زوڵمەت فێرە ... چاوی دڵیشی بە قەسوودت کوێرە
ئەویش بە نووری ئیمان و عەمەل ... لا ئەچێ و ئەبێ بە جێگەی ئەمەل
تۆ کە ئەمانەت لا دەس ناکەوێ ... عەقڵەکەت ئەبێ هەروا داکەوێ
تا نەفس و شەیتان بەسەرتا زاڵ بێ ... ئەبێ عەقڵەکەت هەر بێ کەماڵ بێ
نەفس دزێکە وەك دزی ماڵیی ... یەك لە هەزاران لەو ئەبێ حاڵیی
ئەمیش یەکێکە لە شتی نەبینراو ... ئەتکا بە تووشی هەزار بەیت و باو

کەچیی تۆ هەرگیز نایبینی بە چاو — ئەو بەبێ زەحمەت تۆ ئەخاتە داو
گیرۆدەت ئەکا هەتا تۆ ماوی — نایەڵێ هەست کەی کە چەند داماوی
تا سەلبی عەقڵ و هەستی ئینسانییت — لێ ئەکا، خۆشت بە خۆت نازانیت
تا ئەتکا بە دیل بۆ ئارەزووی خۆی — ناپرسێ لەوەی خۆ لە تۆیە خۆی
ئەم هەر مەبەستی هەوەس بازییە — ناترسێ لەوەی خوا نارازییە
خیلقەت و تەبعی ئەم خوو خەسیسە — ئیشی خراپ و ئارەزووی پیسە
بۆیە لا ناکا بە لای چاکەدا[٩٢] — تا تۆ بێنی لەم سەر خاکەدا
جا کەسێ پیاوە خۆی نەکا بە دیل — بە دەس دوژمنی ئاوا بێ مەثیل
نرخی خۆی لە دەس خۆی نەدا بۆ ئەو — بۆ ئارەزووی ئەو رۆژ نەکا بە شەو
لە حەق لا نەدا، دەسخەڕۆ نەبێ — با تووشی هەڵەی سەربەخۆ نەبێ
دوژمنی ئاوا مەخووس و نەفام — نەبووە قەت نابێ تا قافی قیام
حەز ئەکا بڵێی چی وەسفی چاکە — لە تۆدا هەیە و طینەتت پاکە
بەڵام قەت بە لای چاکەشدا نەچێ — کۆسە و ریشی پان لەودا دێتەجێ
لەگەڵ ئەم حاڵەش بێ شك بزانە — هەر ئەمە حەربەی[٩٣] دەستی شەیتانە
شەیتان بەس بە نەفس زاڵ ئەبێ لەسەر — کردەوەی خراپ بۆ گرۆی بەشەر
ئەمەش روونترە لە تیشکی هەتاو — کە نەفس و شەیتان نابینرێن بە چاو
کەچیی ئینکاری ئەم دوو خەسیسە — مونافیی عەقڵ و نەقڵ و حەدیسە
ئەنجا رەفیقی خراپ و ناکەس — ئەنخەڵەتێنن بۆ هەوا و هەوەس
هەروا ئینسانی سەخیف و ناجینس — کە پێیان ئەڵێن (شَیَاطِینُ الإنْسْ)
تەئسیریان لەسەر شعوور و فامت — لەسەر ئەخلاق و تەرزی کەلامت
لەسەر رەوشتی بەرزی ئینسانییت — ئەوەندە زۆرە خۆشت نەزانیت
ئەمانەش حیزبی ئەم دوو ناپاکەن — بۆیە دوژمنی رێبازی چاکەن

تــا تــۆ بەمانــە زیــاتر خــەریکی   لــە ڕێگــەی ڕاســیی دوور و تــەریکی

ئەمــەش بێگومــان جــورم و خەتایــە   هــۆی چارەڕەشــیی دیــن و دنیایــە

هــەروا شــتی تــر زۆرە لــەو بــارە   ئەگــەر تــۆ عــەقڵ و ڕووحــت وشــیارە

بیرکــە لــە وەزعــی (رُؤیا) لــە خــەودا   کــە تــۆ ئــەیبینی لــە نیوەشــەودا!

لە حاڵی خۆشــیی یــا لــە تــرس و بیم   ئەگــەر بەشــداری لــە عــەقڵی ســەلیم

هەرکــەس لــە مــاوەی ژیــانی جــارێ   خــەوی بینیبــێ بــە ئیشــوکارێ

جــا خراپــە بــێ یــاخۆ باشــە بــێ   تەنانــەت ئەگــەر هاشەوپاشــە بــێ

وەك حاڵی کابووس کە لــەش دائــەگرێ   (رَائِي)[٩٤] لــە خــەویا نــزیکە بمرێ

گاه لەبەر ســەختیی وەزعــی پەشــێوی   خەریکــە گیــانی بێتــە ســەر لێــوی

تەنانــەت لەگــەڵ ڕەفیقــی شــەوی   شــەریکی حــاڵی بێــداریی و خــەوی

یــاخۆ کۆمــەڵێك دانیشــتوون لــەلای   بــێ ئاگــان تــەواو لــە حــاڵی (رُؤیا)ی

ئایــە ئەمانــە هەســتی پــێ ئەکــەن   کە لەو حاڵــەدا چــی لــە ئــەو ئەکــەن!

حاشــا کــە هــەرگیز عالــەمی حــەواس   مەحاڵــە لێــرە پەنجــە دا لــە طــاس

کەچیی حاڵەکــەی ڕوونــە لــەلای خــۆی   وەك وجــوودی خــۆی بێگومانــە بــۆی

تــەنانــەت ئــەگــەر بــڵێــن درۆ بــوو   خۆ ئێمە هەموو چاومان لــە تــۆ بــوو

نە لاشەت جــوولا نــە دەنگــت ئــەهات   نــە خۆشــیتمان دی نــە حــاڵی جــەفات

ئەو قەسەم ئەخوا[٩٥] کــە حــاڵم وابــوو   بــۆ کــاتی مــردن کــەمێکم مــابوو

ئــەنجا مــن بــە کــام لــەو دەمەتەقــە   بڵــێم ڕاس ئەکــەی قســەی تــۆ حەقــە

بێگومان بینەر بــەینی خــۆی و خــوای   بــێ درۆ ئــەکا شــەرحی ماجــەرای

کەوابوو بێ شك (مَا وَرَى)ی حەواس[٩٦]   عالــەمی تــریش بــەبێ قســە و بــاس

هەیــە و بــە حــەواس دەرکــی نــاکرێ   لێــردا بــۆ مــن شــەرحی نــادرێ

بــەلام بــە کــورتیی لەمەوپێشــەوە   باســێکی کــەمم هێنــا پێشــەوە

ئەویش عالەمی (أمْر)و (مَعْنَی)یە رووتە لە ماددە و لەم خەلقە جیایە
واتە دوو نەوعە کەون و کائینات یەکەم (مُشَاهَدْ) دوو (مُجَرَّدَاتْ)
کە رووح یەکێکە لە دووەم بەشی سەیرە تۆ لە هۆی ژینت بێ بەشی
مەحاڵە بۆ تۆ دەرکی ئەم حاڵە تا تۆ بە ماددە سەرت جەنجاڵە
جا چونکە تۆ خۆت گشت گیانت ژەنگە بۆ دەرکی دووەم مەجالت تەنگە
بە ناچار ئەڵێی چی (مَرْئِي) نەبێ ئەبێ لە ئەسڵا وجوودی نەبێ
ئەمەش پێی ئەڵێن جەهلی مورەککەب دڵت نەرەنجێ لە تەرکی ئەدەب
کەسێ هەست ئەکا بەو موجەررەدات کە باری خەتا لە خۆی لا ببات
دەرچێ لە پەردەی زوڵماتی حیجاب (فَطُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ الْمَآبْ)
قەیناکا کە تۆ ئەمەت نەزانی بزانی بە خۆت لێرە نەزانی
بەڵام ئینکارت بەس بە نەزانین یا بە نەبینین دوورە لە زانین
کە تۆ ئینکاری ئەمری بەدیهیی بفەرمووی، بە شێت زیاتر شەبیهی
ئەویش (بِالأَخَصّ) حەزرەتی باریی کە زەررە زەررەی عالەم و کاری
عەناصیر یاخۆ جەوهەر و ئەعراز (مَرْئِي)و نا(مَرْئِي) ئەی خاوەنی راز
بە دەستی قەزای ئەو دێتە وجوود بێجگە خۆی هەمووی مەعدوم بوو مەوجود
واتە بێگومان لە عەدەمدا بوو وجوود بە تەنیا خاصی خودا بوو
بەڵێ وجوودی لە عیلمی زاتا بوو، ئەویش لە ژێر پەردەی سیفاتا
لەو کاتە زاتیش کەنزی مەخفیی بوو کەسێ تر نەبوو بزانێ چی بوو
تەنیا کونهی زات وجوودی (مُطْلَقْ) دائیرەی ئەسما و سیفاتی بەرحەق
هەبوو بەس، نەبوو کەسی تر ئەو دەم خامۆش بوو سارای دائیرەی عەدەم
نە رووح راحەتی قووتی عیرفانیی نە لەش مەینەتی حاڵی حەیوانیی
نە شێوەی ئەشیای (مَرْئِي) دیار بوو نە لە نا(مَرْئِي) کەس خەبەردار بوو

بەڵام دائیرەی وجوودی (بِالذاتْ) بەس مونحەصیر بوو بە حەزرەتی زات
بۆیە دووسەر ما حاڵەتی سیفات بوون بە مەزهەری (کَمْ)و (کَیْفِیَاتْ)
سەرێکیان وجووب کە لەو جودا نین سەرێکیش ئیمکان کە عەینی ئەو نین
کە ویستی دەستی ئیرادەی زاتی دەرخا ئاساری شەئنی سیفاتی
بۆ ئیجادی کەون دەستی هێنا و برد سەرپۆشی لەسەر ئەو کەنزە لابرد
بە باری ئیمکان پەردەی ماسیوا لەسەر خەزێنەی عەدەم لابرا
جا لە ماسیوا دەرگا کراوە لە مولکی عەدەم بەرەو ئەملاوە
قافڵەی ئەمر و[٩٧] عەناصیر لەوێ بە نەزم و تەرتیب هات و کەوتە رێ
بەڵام مەرهوونی کات و زەمانە ئەوەش مەخزوونی عیلمی یەزدانە
نابێ پاش و پێش لە عیلمی ئەودا بۆ سەرت ئەدەی بە دار و بەردا !
(لاَ یُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَیْهِ) (کُلُّهُمْ مِنْهُ، بِهِ، إِلَیْهِ)
تەسلیم بە ئیمان بە پەروەردگار بێنە بە حوکمی خیلقەت و ئاسار
بێگومان هەرکەس دژ بێ بە صانیع بە جەهلی تەواو خۆی ئەکا قانیع
واتە زەرراتی عالەمی ئیمکان دەلیلە لەسەر وجوودی یەزدان
چونکە قەت ئەسەر بەبێ موئەسسیر یا نەزم و تەرتیب بەبێ مودەببیر
نەبووە و ناگونجێ بە عەقڵی سەلیم ئەگەر سەلیمی تەسلیم بە تەسلیم
ئەویش کام ئەسەر دنیا و (مَا فِیهَا) لە رۆژی ئەووەڵ تا بە ئینتیها
کە مەعلووم ئەمەش عەبەس نەکراوە لێپرسینەوە و حەشری بەدواوە
نەتیجەی ئەمەش عەفوە یا سزا دۆزەخە یاخۆ بەهەشتە و لیقا
لێرە بەرەو ژوور تەفصیلی کەلام با حەواڵە بێ بە عیلمی کەلام[٩٨]
چونکە زیاد لەمە حاسڵی مەبەست بە طوولی کەلام دەرئەچێ لە دەست
(قَلَّ وَدَلَّ)ت ئەگەر بێتە بیر تەصدیق ئەفەرمووی کاکی رەخنەگیر

ڕەخنە بۆ تەحقیق پەسەند و جوانە
حەق نەسەلماندن شێوەی نەزانە

بڕۆ بپرسە مەترسە لە عەیب
تا ڕزگار ئەبی لە زەلکاوی ڕەیب

هەر لە دوورەوە بەرد مەوەشێنە
دەلیلی دەعوات ڕووبەڕوو[99] بێنە

تا بە حەقیقەت ئەگەی بە ئینصاف
نەك باری لاریی و ئاژاوە و خیلاف

جا کە بۆت دەرکەوت حەقیقەت چۆنە
قەت بە دین نالێی خوڕافیی و کۆنە

چونکە ئەزانی ترازان لە دین
زۆر هەڵەی گەورەت تووش ئەکا لە ژین

هەڵەی وا کە قەت دەرچوونت نەبێ
بیری هەبوون و نەبوونت نەبێ

چونکە پیسترین هەڵەی ئەساسیی
بریتییە لەوەی خودا نەناسی

نەناسینی ئەو خۆ نەناسینە
خۆ نەناسینیش خۆی نەزانینە

نەزانیش لە دین جەزاکەی چیە
سزا و عەزابە و شتێ تر نیە

جا ئەمە لە کوێ و دوو ڕۆژە خۆشیی
بە لائوبالیی و بەزمی سەرخۆشیی

کە زانیت سزای گوێ نەگرتنت
ئەبێ ئا بەوە لە دوای مردنت

ئەوسا خۆت ئەڵێی واوەیلا لە خۆم
خۆم بە دەستی خۆم ئەمەم کرد بە خۆم

بەڵام گەر بە دین ئومێدوار بی
چاوەڕێی عەفوی خودای غەففار بی

عەقیدەت وابێ تۆ عەبدی ئەوی
سەری بەندەگیی بۆ بکەی نەویی

باوەڕت ببێ بەوەی کە حەزرەت
شەفیعە بۆمان لە ڕۆژی دەهشەت

واتە لە قیامەت ئەوە پێشەوات
ترس و مەئیووسیی نامێنێ لەلات

کە هەر واش ئەبێ هەرکەس وەها بێ
بڕوا و[100] کردەوەی بێ جەزا نابێ

جەزاش کام جەزا بەهەشتی بەرین
چی دڵت حەزکا پێت ئەدەن یەقین

سەرەڕای ئەمەش لیقای ئیلاهیی
جەژن و سروری (لاَ مُتَنَاهِي)

مەحفووظ لە فەنا هەتا هەتایە
نەعیمی موقیم عەطای خودایە

ئەنجا خۆت ئەڵێی بەم دینە جوانە
تۆخەی لەم بەشەی ئێمە هەمانە

خاوەن ئیمان و کردەوەی چاکە   بێ شکە لەولا کە حاڵی چاکە
چونکە فەرموودەی خودا تەواوە   خودا خۆی موژدەی بە ئێمە داوە
بەڵام بەهەشتی دنیای فەنابوو   بەشی کافرە و بەهەڵەداچوو
واتە ئەوانەی بەوان ئەنازن   رێبازی ئەوان بە دڵ ئەخوازن
وا گومان ئەبەن دواکەوتووی دینن   لەبەر یاسای دین بێبەش لە ژینن
ئەمەش هەر قسەی دوژمنانتە   ئەڵێن دینە هۆی بەجێمانتە
تا نیزامی دین پرشنگ وەشێن بوو   بۆ دوژمن سوپای قەڵا شکێن بوو
لە دووریش هەرگیز نەیان ئەتوانی   بڕوانن بۆ دین شەوکەت و شانی
دەس کێشن بۆ ناو ئاو و خاکمان   ببن بە درك و چوکلی چاومان
بڕوانە ئێستە کە دین نەماوە   چۆن بوون بە مایەی شەڕ و ئاژاوە
تۆوی نیفاقیان لەم ناوە وەشاند   تا خۆیان بەسەر ئێمەدا سەپاند
هەنگاو بە هەنگاو قەدەم بە قەدەم   لە کورد و تورك و عەرەب و عەجەم
هاتنە نێو دڵی بڕێ خۆفرۆش   بە فێڵ کردنیان سەرخۆش و دڵخۆش
هەروەکو شەیتان بە شێوەی دزیی   لەنێو سکی مار بۆ بەهەشت خزیی
بۆ دەرکردنی ئادەم و حەوا   هەزار قەسەمی بە درۆ خوارد بە خوا
فریوی قسەی ئەویان خوارد بۆیە   ئێستاکەش زەویی جێی من و تۆیە
ئەمانەش هەروا ناپاك و پیسن   (حِزْبُ الشَّیَاطِیْنْ) گرۆی ئیبلیسن
بردیان بە تاڵان بە شێوەی گشتیی   ئەوەی پێی بڵێن یاسای سروشتیی
لە ئەخلاقی بەرز خووی پەسەند و پاك   جلوبەرگی جوان بەحورمەت و چاك
بەتایبەت جلی ئافرەتانی کورد   لە هەر ناوچەیەك کە سەیرت ئەکرد
حەیا و شەرەفیان لێ ئەتکایەوە   وەك شەونم لە گوڵ ئەچۆڕایەوە
سەربەرزییان بۆ گەل بە یاسا سازیی   ئەکرد بە مایەی فەخر و شانازیی

هەرچەند مـافی گـەل پێشـێل کرابـوو
مافی ئافرەتان لـە جێـی خـۆی مـابوو

هــەموویان لــەنێو قــەڵای شــەرەفدا
ئەژیان نـەك ئـاوا لـە گاڵتـە و گەپـدا

خۆیـان بـە خـاوەن خـزم و کەسـوکار
ئەزانی و دوور بـوون لـە ئیشـی نابـار

ئێسـتاکە دەسـتیان لــە دیـن بڕیـون
بڕێکیــان ئــەڵێی بەچــکە هــەتیون

وێـڵ و بــەرەڵڵان لــە شــار و دێــدا
لــە جـێ سـەیرانگا و لێـرە و لەوێـدا

چـــی پێچـــەوانەی مـــافی ئافرەتـــە
ئەیکا و لە بـاوك و بـراش بـێ منەتـە

ئـەوەش کـە خـاوەن مێـردی بـەزیوە
هەســـتی مرۆڤیــان لـــەویش دزیـــوە

بـە هەرچـی هێــزە بــۆ یاسـا شـکان
پشـــتی غیرەتـــی مرۆڤیـــان شـــکان

قوڕیـان کـرد بەســەر گـەل و نیشـتمان
بەمان دای لـە ئـەرز دوژمــن پشـتمان

کەچیی بـەم حاڵـەش دڵخۆشـن بەمـە
هـاوار بــە مـاڵم بـۆ گەلــێ هەمـە

تازە من بە چی خۆش کـەم دڵـی خـۆم
مەگـــەر ســـەری خـــۆم هــەڵگرم بــڕۆم

مافی سروشتیی و راستەقینەی ئافرەت لە روانگەی ویژدانی ئینسانیی و ئاینی بەرزی ئیسلامی پیرۆزدا

دەخیل دادەی کورد چاو نەکـەی لـەوان
نــەمامی جوانییــت بەنرخــە و گــران

هەتکی حورمەت و ڕێـز و کەرامـەت
نەکـەی، نەفرۆشـی بـەوان شـەرافەت

خۆت نەخەیتە داو بە قسـەی پڕوپـووچ
بۆ تاوێ تاسەی گەمە و مـاچ و مـووچ

گوێـدان بـە دوژمـن هـۆی نەزانییـە
قســەی دیــن دوژمــن هیچــی وا نیــە

نۆشی ئـەو نێشـە، نەکـەی! نەینۆشـی
ئەگـــەر خـــاوەنی شـــعوور و هۆشـــی

هــەنگوینی دەسـتی بـە تـاڵ بزانــە
سوودی تـۆی نـاوێ، مەبەسـتی زیانـە

بــەڵام دیــن ئــەکا بــە داری دەسـتی
تـا بتخاتـە سـەر هــەوەس پەرسـتیی

دین ڕێگەی ژینت کەی تەنگ ئەکا لێت
زۆر لەوان باشتر مافت ئەدا پێت

بەلام پێت ئەڵێ با سەربەرز بی
بە حورمەت بژی و پایەبەرز بی

پێت ئەڵێ دایم بە حەیا و بە شەرم
لەشت داپۆشە بە جلی جوان و نەرم

لە خشڵ و زێوەر ئەتڵەس و حەریر
ئەنواعی زێڕ و شتی کەم نەزیر

بیکە بەبەرتا هەتا ئەتوانیت
یا بیدە لە خۆت بۆ شێوەی جوانییت

وەك پەڕی تاووس بدرەوشێتەوە
لە تەوقی سەرت هەتا پێتەوە

چی حەرام نەبێ دین بۆ تۆی ئەوێ
دەی لەوە زیاتر چیت لە دین ئەوێ

تێفکرە یاسای دین و حورمەتی
ناز و نیعمەتی پڕ لە حیکمەتی

جلوبەرگیشت وەك خۆت ڕەنگاوە
هەروەك سروشتت بۆیە خولقاوە

بە وردیی بڕۆ بنج و بناوان
هەرچی تر بڵێی ئەبێ بە تاوان

لە چی حەز بکەی تەرخانە لەبۆت
بەلام بەو مەرجەی بۆ حەلالی خۆت

نەك بۆ هەتیوی لات و سەرپەتیی
بولهەوەسیی بێ خولق و خیلقەتی

حەدد و سنووری نەبێ بەلاوە
سڵ نەکا لە هیچ نەچێتە دواوە

جا تۆش ئەگەر خۆت بەنرخ ئەزانی
زۆر حەیفە ئاوا ڕووت و عوریانی

قاچ و قولی ڕووت ئەگەر بلوورە
لای خاوەن شەرەف بە نرخی توورە

دیمەنت ئەگەر شەڕ کا لەگەڵ مانگ
بایی پوولێکە و دوو گێزەری قانگ

لەعل و مەرجان و یاقووت و گەوهەر
قەدری نامێنێ کە زۆر کەوتە دەر

چونکە ئەوانەی دایم لە ناوان
حۆرییش بن نابن بە سورمەی چاوان

نابن بە کۆگای ئاواتی دڵان
ئەگەر ناسك بن وەك پەڕی گوڵان

بە بەژن و بالا ئەگەر عەرعەر بن
مادام سەرپەتیی و لە کۆلان گەڕ بن

بڕۆن بۆ سەیران لە دەشت و دەردا
کەس نەڵێ دادەم چی لە ژێر سەردا

خۆتان و خواتان بۆ هەر لا بڕۆن
لەگەڵ هەرکەسدا بخەون و بخۆن

هەر شەوێ مەزەی بەزمی سەرخۆشێ   یا لە نێو رەقس و سەمای دەنگخۆشێ
لەگەڵ نامەحرەم بەبێ کەسوکار   نەپرسن هەرگیز لە شەرم و لە عار
تا ئەمە مافی رەوای ئێوە بێ   چۆن ئەبێ صەفای وەفای پێوە بێ
تۆ کە رەفیقی هەزارێ تری   بۆ هەر مەصیفێ بڕۆن حازری
دووریی لە ماڵ و لە شارەکەی خۆت   بە ناوی مافت فەرقی نەبێ بۆت
کەی جێگەی هیوان بۆ شەریکی ژین   مادام هەر رۆژێ لەلایەك بژین
سەرم سوڕماوە لە بیر و فامت   لەو شێوە قەڵبەی نزم و بێ تامت
یا تۆ کە رەنگی جوانییت لە خۆیە   ئاخر ئەو هەموو دەرمان و بۆیە
بۆ ئەدەی لە خۆت! خۆت بۆدار ئەکەی   بۆچی کوڕی خەڵك لە خۆت هار ئەکەی
بۆ شەرم و حەیای لە دەس ئەستێنی   تا بەویش حەیا لە خۆت ئەستێنی
هەستی ئینسانیی لێ دائەماڵیی   مەگەر نازانی ئەو چۆنە حاڵی
کە تۆی ئاوا دیی ئەبێتە دەهریی   تازە ناتوانی پێشی لێ بگری
ئەگەر سەریشی لەسەر دانابێ   تازە بێ سوودە نەکەی! وا نابێ
کەوابوو هەر تۆی بۆ ئەویش بەلاّی   ئەبی بە مایەی شکانی حەیای
ئەبی بە سەرمەشق بۆ تاوانباریی   ئەشکێنی قەلاّ و قەدری کڕیاری
تۆ چیتە لەسەر مۆدی فەرەنگیی   داو و دەرمان و تەنووردەی تەنگی
بۆ یاسای کوردییت ئاوا بە با دا!   کەی کوردی! کە تۆ لە یاسات لادا
تا یاسای کوردیی بووبوو بە پەرژین   هەزارێکی وەك ئەستیی و خاتوو زین
خەجێ و سیامەند، فەرهاد و شیرین   لاپەڕەی مێژوو بەوان بوو رەنگین
یا وەکو لەیلا و مەجنوونی شەیدا   کە ئێستاش وێنەن بۆ دڵی شەیدا
ئەمانە لە ژێر پەرژینی حیجاب   بە ئاگری عەشق سووتان وەك کەباب
دەنگیان لە عالەم زڕا وەکو تار   بوون بە پەروانە و شەمعی ئەشکبار

مەجلیسی عەشقی دڵی دڵداران   خەڵوەتگەی رازی نازی نازداران
بە یادی ئەوان گەرم و بەتاو بوو   بەزمی مەجنوونیی بەوان تەواو بوو
گوڵ کە پەرژینی نەبێ بەلاوە   رەنگ و بۆی ئەڕوا زوو بەدەم باوە
ئێستە یاساکەت کە وا نەماوە   چرای نازداریی ئێوەش کوژاوە
کەسێ بەنرخە چڵ چرای دڵە   وەك گەوهەر بە شەو چرای مەنزڵە
ئەگەر وا نەبێ ئەبێ وا نەبێ   نابێ شەریکی ئەم ژیانە بێ
چونکە زۆر عەیبە بۆ یاسا ناسان   هەڵبژاردنی یاسا نەناسان
گشت کەس بە یاسای باوك و باپیری   ئەنازێ، دادەم ئەگەر تۆ ژیری
ئەی بۆ قەت نەبوو نە زۆر و نە کەم   جارێ لە جاران عەرەب یا عەجەم
یا تورك و فەرەنگ تا ئینگلستان   بێنە سەر یاسای خەڵکی کوردستان
ئەی بۆ هەر شتێ لەوێ بوو بە باو   تۆ لێرە ئازا لەوان ئەبڕیی چاو
بۆ مەگەر تۆ خۆت کەمتر ئەزانی   خۆ ئەگەر وابێ دیارە نەزانی
بۆیە خۆت گۆڕیی وەك ئەوان تەواو   داخەکەم بۆ تۆ دادەی ناتەواو
نەتدیوە هەرچی بەنرخ و خاسە   ئەیخەنە جێگەی نهێنیی و قاسە
حەیفت کرد ئاسۆی سنوورت شکاند   پەردەی نامووسی یاساکەت دڕاند
حەیفت کرد گرتت باری ناباریی   چوویتە سەر یاسای هەڵە و لاساریی
هەر نەبا ئەبوو وا لە خۆت نەکەی   کە فەرقی ئەوان لەگەڵ خۆت نەکەی
کەسێ نەتناسێ بەم جلانەوە   کێ ئەڵێ کوردی! بەو کەژانەوە
کە هیچت لە کورد ناچێ بە زاهیر   مەگەر نازانی کە ئەمریی ئاخیر
چی ئەکا بۆ تۆ ئەوسا سەری رووت   خۆ بە چاوی خۆت دیت سەدان مردووت
خرایە گۆڕ و سەری نایەوە   بێجگە نەدامەت چی بۆ مایەوە!
تۆش وەکو ئەوان هەر ئەوە رێتە   لەپاش ماوەیەك هەر ئەوە جێتە

حەیفە ئەندامی وەك پەڕی گوڵت تەرمی نازارت لە نێو تۆی گڵت
لەنجە و لارەکەی باڵات وەك چنار ببێ بە لوقمەی کرم و مشك و مار
ببێ بە نکبەت ئەم بەزمە لێرە تا ڕۆژێ زووتر تۆبە کەی دێرە
چونکە لە کاتی سارای قیامەت ئەدەی لە ئەژنۆت بەردی نەدامەت
سزای کردەوەی ئێرەت دێتە ڕێ مسقاڵە زەڕڕە ون نابێ لەوێ
تۆ لێرە بۆ دین وێنەی ئاگری وا گومان ئەبەی کە قەت نامری
ئەوانەی دەرست ئاوا دائەدەن عەبات پێ لەسەر یاسا لا ئەدەن
یاخۆ ئەوانەی بۆ چاولێکەریی تۆیان لە یاسای گەلت کرد بەریی
یاخۆ ئەوانەی لات دەستە خوشکن درۆت بۆ ئەکەن، مار و دووپشکن
نەك هەر دۆستت نین یەکەم دوژمنن ئەمانە فێری پەنا و قوژبنن
تەرازووی ژیریی و ئینسانییت بۆ کەی تۆ کە فەرقی دۆس لە دوژمن نەکەی
تا هەر کوێ بڕۆی لە شوێن ئەمانە تاوانە و ئەمەش باری گرانە
بۆ هەر گوناهێك تۆ سەبەبکاری هەر بەو ئەندازە خۆشت بەشداری
گوناهی خەڵکیش ئەکەی بە سەربار لە ژێر ئەو بارە چۆن ئەبی ڕزگار!
هەر مەگەر شین و فرمێسکی چاوت عوزری تەقسیری عومری فەوتاوت
هەناسەی گەرمی سینە و دەروونت بەریێتە خەتای لاشەی زەبوونت
شەرم و خەجالەت داتگرێ تەواو خەتای چەند ساڵەت بێتەوە بەرچاو
ژەنگی تاوانت بتاوێتەوە کۆگای قوسوورت بشارێتەوە
بەڵکو شنە بای صوبحی سەعادەت بارانی لوتفی خودا و شەفاعەت
هەڵکا بەلاتا، لابا قەساوەت بماڵێ تۆز و گەردی شەقاوەت
باری ناباریی داخە لە کۆڵت تا کەی سەری ڕووت تا شان و قۆڵت
ئاخر بۆ ئەبێ ئاوا کەی لە خۆت بۆ هەوا و هەوەس زیان دەی لە خۆت

خۆ بێجگە لەودی پێتا بڕوانن   ئەوانەی گەنج و گەوج و نەزانن
سوودت پێ نادا خۆهەڵماڵینت   ئەشبێ بە داخی دوارۆژی ژینت
چۆن ئەبێ وابێ ئاکامی ژیریت   بیر نەکەیتەوە لە کاتی پیریت
کە پشتت لە ژێر باری خەتادا   ئەکۆمێتەوە و ئەچێ بەلادا
با نەچیتە گۆڕ بەم حاڵە دادە   کەم رەنجی خۆت و عالەم بە با دە
بۆیە مامۆستا پێت ئەڵێ دادەی   بەڵکو بە قسەکەی لەم بارە لادەی
خۆت نەدەی بەدەم بای هەوا و هەوەس   ئا لەمە زیاتر دەبا بەس بێ بەس
بە خۆ نازینت نازت ئەشکێنێ   ئەم زەوق و زەرقەت تا سەر نامێنێ
نازار ئەو کەسە نازی رەوا بێ   قبووڵ کراوی قاپیی خودا بێ
خولق و خووی شیرین بۆ رێی موورادت   لەگەڵ خواناسیی ئەگا بە دادت
مامۆسا بێ شك دڵسۆزە بۆ تۆ   راست پێ ئەڵێ لە قسەی دەرمەچۆ
هەرچی پێت ئەڵێ ئەمری خودایە   نەك قسەی دەمیی و بێ سوود و مایە
هەرکەس گوێ نەدا گوێچکەی پێ ئەدەن   حەواڵەی حوکمی دادگای ئەکەن
حوکمی مەحکەمەی خودات دێتە رێ   رۆژێ هەر ئەبێ مەجالت نەبێ
بۆ پەشیمانیی لەم کردەوانەت   بەفیڕۆدانی ئەم عومرە جوانەت
بە ئاهو ناڵە و بە (وَا حَسْرَتَا)   ئەتبەن بۆ سارای سزاگای خەتا
ئەو کاتە نە داد نە هاوار نە ئاه   ناگا بە دادت بۆ عوزری گوناه
دوژمن بەناوی مافی ئافرەتان   لە رێی خۆشبەختیی ئەدا تەفرەتان
بۆ ئێوە[١٠١] مافی هێنا کایەوە   بە ئێوەش داوی بۆ دین نایەوە
بەم جۆرە مافە کە دژ ئەیدا پێت   ئەو رۆژە رەشەش ئەبێ بێتە رێت
کەی ئەوە مافە! ئەگەر تۆ ژیری   ئاخر تۆ لە کوێ و دائیرەی میریی!
بە ناز و غەمزە لەسەر کورسیی و مێز   لەگەڵ کۆمەڵێ هەتیوی مل دێز

ئەگەر بەتەمای ئەرکی نیشتمان   دابین کەی بەمە لەنێو گشتمان
یا بۆ مافی گەل لەم ڕێگە هەڵە   تێکۆشی، خۆتت خستۆتە تەڵە
مافی تۆ دیارە دادەی خۆشەویست   خوا دیاریی کرد بۆت بۆ خۆت نەتەویست
جا کە تۆ نەتویست ئەمری خوداکەت   ئەبێ بیچێژی سزای خەتاکەت
تێکەڵیی ئێوە و پیاوی لا لەودڕ   وەك لرفی گایە و سەوزەڵانی تەڕ
بێستانەوانیی دان بە گای چڵێس   کەیبانووی ماڵ و پشیلەی کاسەلێس!
کێ دیویە گورگ و شوانی مەڕی شەل   یاخۆ بۆ ماڵی قازیی قاز و قەل
خەزێنەداریی و پاسەوانیی دز   کێ دی ڕەفیقیی شێر و ئاسکی کز
ئەگەر تۆ ژیری و خاوەنی خێوی   ئاخر مریشك و هێلانەی ڕێویی!
سا مەگەر بڵێی بەم وەزعە فێرم   سەر و ماڵی خۆم بە دز ئەسپێرم
ئەگەرنا تۆ چی و ئەرکی وەزیفە   خۆت کەی بە لاشە و کەلاکی جیفە
هەر ساتە لاتێ، داڵەکەرخۆرێ   دەنووکت لێدا و شێوەت بگۆڕێ
دایکی نیشتمان تا ئێوەی کوڕە   هەر ڕۆژێك سکی لە دژێ پڕە
هەر نیشتمانێ ئاوا ڕزگار بێ   دەك بە زووخاو و بە زەهری مار بێ
حاشا لەو ژینە و لەو نیشتمانە   ئێوە سەری خەن بەو شێوە جوانە
مافی سروشتیی خۆتت دا لە دەس   خۆت و یاساکەت دا بەدەس ناکەس
سەرەڕای ئەوەش کە مافت نەچێشت   قەدری گەلیشت لە عالەم نەهێشت
هەرکەس ردزا بێ بەم پێشکەوتنە   لە دوژمن زیاتر بە گەل دوژمنە
بۆ ئەویش ڕۆژێ ئەبێ وەکو تۆ   بەردی نەدامەت بدا لە ئەژنۆ
ماف و یاسایەك خودا پێی داون   زۆر لێودشاوە و بەنرخ و شیاون
تێفکرە دادەم، نووکەنووك مەکە   بە دڵ تەسلیم بە، دوعا و تووك مەکە
بۆ ئەوەی نەڵێی دەستم بڕاوە   سووك و بێ نرخم، بەشم خوراوە

با کەمێ مافت بۆ روون کەمەوە ... بە کورتیی جوابی گلەت دەمەوە
لەو رۆژەی کە تۆ دێیتە دنیاوە ... فەرقی کوڕ و کچ لە ژین نەخراوە
هەردووکتان وەك یەك بەیەك دایك و باب ... پەروەردە ئەکرێن لەسەر یەك حیساب
تا لە خەم ئەڕزن پێ ئەگەن خۆتان ... دەرودەشت ئەکەن هەر بە پێی خۆتان
ئەنجا کە تۆزێ هۆشت هاتە بەر ... لەگەڵ کیژۆڵان لە ماڵ و لە دەر
زیاتر هەست ئەکەی حاڵی سروشتییت ... لەگەڵ کوڕ چۆنە بە شێوەی گشتییت
مەیل و خەیاڵی دڵت بێ وچان ... ئەتکێشێ بۆ لای کۆمەڵی کچان
هەر بە تەبیعەت بێ کەس پێوتن ... خەریکی یاریی بەشی کچ ئەبن
ئێوە بە بووك و لانك و دەسرازە ... ئەگەشێنەوە و نەشەتان سازە
بۆ یاریی کوڕان شیر و دەبانە ... تۆپ و تفەنگ و تیر و کەوانە
هەروا شتی تر بەپێی لێوەشان ... هەر خۆتان ئەیکەن بە ئەرکی سەرشان
کەوابوو مافت هەر بە منداڵیی ... خۆت لەخۆتەوە لێت ئەبێ حاڵیی
ئەگەر خۆت لە خۆت نەگۆڕیی حاڵت ... نەکەویتە شوێن فکری بەتاڵت
هەر ئەمە مانای مافی ڕەوایە ... کە دەرچووی لەمە هەڵە و خەتایە
تا ئاوەدانیی ماڵی باوانی ... ساوا و ساویلکە و خنجیلە و جوانی
بیر لە رۆژانی داهاتووی تەمەن ... ناکەی بە غەیری یاریی هاو تەمەن
نازانی مەعنای گلە و نزا کەی ... تا گلەی بەخت و بەشی قەزا کەی
وەرگێڕکەی ماڵی تاوێ ناتاوێ ... گلێنەی چاوی، تەقالات ناوێ
تا ئێرە تەنیا تێریی و تەسەلیی ... کافییە بۆ تۆ کە بێ ئەمەلی
لەپاش ماوەیەك هەست و تەجروبە ... چاو ئەکەیتەوە، کەمتەرخەم مەبە
هیچ پەلەت نەبێ، بە سەبر و تاقەت ... بە پرس و بە رای باوك و براکەت
بە لێکۆڵینت لەگەڵ دایك و خوشك ... ئەوسا دڵی خۆت ئەکەی بە سەرپشك

هەروا پرسێکیش بە خزم و بە خوێش   نەبا بکەویە داوی گورگەمێش[١٠٢]
چونکە مامەڵەی حورمەت و ژینە   شەرەف لە ژینا قەڵا و پەرژینە
لەگەڵ کەسێکی بەئەسڵ و نەسەب   مەبەست دەربڕە بە شەرم و ئەدەب
جا ئەنجا کە تۆ چوویتە ماڵی خۆت   کۆڵەکەی ماڵی بۆ حەلاڵی خۆت
ئەوسا ئەزانی کە من راس ئەکەم   لەمەش باشترت لەگەڵ باس ئەکەم
بۆ کەسێ خاوەن عەقڵ و کەماڵە   ژیانی بەقیمەت ماڵ و مناڵە
لەگەڵ شەریکی چاك و داوێن پاك   بۆ هەموو ماوەی ژینت ئەو بێ تاك
بە دڵێکی رەحەت ژیان ئەبەیتە سەر   لە ماڵی خۆتا بەبێ دەردی سەر
بەبێ ئاژاوە و پرتە و بۆڵەبۆڵ   سووکە بەهانەی بێ مەعنا و شرۆڵ
نەکەی بە کارێ بە قسەی ئەم و ئەو   ئاژاوەچیی بی بە رۆژ و بە شەو
هەر رۆژە بەزمێ هەر تاوە بارێ   با لە ئاژاوەت غەزەب نەبارێ
چەند خۆشە کە تۆ کۆڵەکەی ماڵ بی   دایکی بەرێزی کۆشێ مناڵ بی
کۆرپە ساواکەت مەم خەیتە دەمی   بە میهرەبانیی و بە خاترجەمیی
تێری کەی لە شیر خەوی لێبکەوێ   لە باوەشتدا کولی بسرەوێ
بە لایی لایە و بە لاوانەوە   بیخەیتە لانك بۆ پێچانەوە
جا بە سەرین و بە پەرۆی تازە   توند کەی لە بالای کێشی دەسرازە
بەلام نەك ئەوەند وەك بیدەی لە دار   یا ئەوەند شل بێ داکەوێتە خوار
سەبر رایژێنی با مەست بێ لە خەو   هەروا بەم حاڵە تا پێ ئەگا ئەو
خۆ ئەگەر جارجار ماچ و بۆنی کەی   تەمی خەمی ژین لە دڵ لا ئەبەی
چونکە بۆنی ئەو بە رەحم و بە دڵ   سەد قاتە لەگەڵ بۆنی عەتر و گوڵ
سەرلانکەی تەنك پێویستە بوونی   بۆ هەوای تازە و نەفەس دەرچوونی
ئاوایە مانای دڵ و دڵداریی   با مێشی دوژمن نەدەن ئازاری

ئەنجا ئەوانەی تۆزێ هەراشن   خاوەنی هەست و خولق و خووی باشن
هۆشت پێوەبن کوڵان گەڕ نەبن   با فێری جوێن و لاتیی و شەڕ نەبن
تا لە خەم ئەڕزن خۆیان پێ ئەگەن   لە ژیانی فەردیی و کۆمەڵ تێ ئەگەن
ئەزانن مەعنای خراپە و چاکە   خۆ ئەپارێزن لەوەی ناپاکە
ئەنجا ماڵ و حاڵ ئەنێن پێکەوە   تۆش دڵت بۆیان ئەحەسێتەوە:
جا لەگەڵ ئەمەش رەفیقی خەمت   شەریکی ژین و ماف و بەرهەمت
کە تۆی ئاوا دی وەك شا بێ خەمە   هەر تاج و تەختی شایەتیی کەمە
خۆی بە خاوەنی دنیا ئەزانێ   هەوڵ ئەدا بۆتان هەتا ئەتوانێ
کە تۆی ئاوا دی دڵ و داوێن پاك   نە ماندوو ئەبێ نە خەستە و هیلاك
تەقالا ئەدا بە گیان و بە دڵ   مەمنوونیش ئەبێ پڕ بە پێستی دڵ
ئەوەی تۆ بڵێی ئەڵێ بەسەرچاو   خزمەتکارێکە لە ژێر ناوی پیاو
زەحمەت ئەکێشێ لێرە یا لەوێ   سەربەرزیی و خۆشیی بەس بۆ تۆ ئەوێ
تا تۆ ئەوت بێ هیچ خەمت نیە   ئیتر تەقالای ژینت بۆچییە
بەسیە بیر کەوە لە شێوەی گشتییت   لە دیمەنی خۆت، مافی سروشتییت
ئەگەر هەستت بێ ئەزانی بە خۆت   ئاوایە مەعنای ژینی سەربەخۆت
ئاوایە مەعنای خزمەتت بە گەل   بە نیشتمانت بە کوێر و بە شەل
کە تۆ نەمامی لاوت پێگەیاند   وابزانە پشتی دوژمنت شکاند
باشترین ئەرکت گرتۆتە ئەستۆ   بۆ بەهێزبوونی ژینی سەربەخۆ
هەرکەس شتێ تر دابنێ لەبۆت   بەناوی ماف و ژینی سەربەخۆت
بێگومان دژە، ئەتبا بە هەڵە   مەبەستی لە ماف ژینی تێکەڵە
بۆ هەوا و هەوەس ئیشی بە تۆیە   مافی گەل ئاوا کەی ئەرکی تۆیە
ئەرك و مافی گەل هەر بۆ کوڕ ئەبێ   بۆ رۆڵەی نەبەز دوژمن دڕ ئەبێ

بۆ کەسێك ئەبێ قەڵا شکێن بێ   لەکاتی پێویست زەربە وەشێن بێ
شەوی بەلاوە کاتی نەهار بێ   زستانی لەلا فەسڵی بەهار بێ
لە زۆریی سوپای دوژمن نەترسێ   لە خشپەی مار و مێروو نەپرسێ
فەرقی نەبێ بۆی دۆشەك و سەرین   لەگەڵ دار و بەرد بە کۆڵێ برین
سڵ لە لوولەی تۆپ یا تەقەی تفەنگ   نەکا، بەر نەدا ورەی کاتی جەنگ
بە غیرەت قەڵا، بە دیەن بەشەر   کاتێ هوجوومی دژی هاتە سەر
شێرێك بێ لەنێو سەنگەری خەبات   بڵێن راپەڕی، نەك بڵێن هەڵات
پشت نەکا لە دژ، نەڵێ رائەکەم   خۆم بۆ بەکوژ دەم یا بۆ وا ئەکەم
گەورەتر چەکی ئەبێ باوەڕ بێ   با لە هەموو لای ئاگری شەڕ بێ
ئەبێ بە مافی رەوای بزانێ   لە پێناوی گەل سەری خۆی دانێ
خوێنی خۆی بۆ گەل بە ئاو بزانێ   بڕژێ بێ خەم بێ، ئەنجا ئەتوانێ
بڵێ من کوڕم بۆ نیشتمانم   ئەرکی ئەنێمە سەر سەر و شانم
جا نیشتمانی کز و خەمبارم   رووی ئەبێ بڵێ منیش کوڕدارم
ئەرکی نیشتمان وا نەبێ نابێ   ئێمە ببینین لە دژ رەها بێ
کەی ئەمە ئەرکی ئێوەی بەڕێزە   سروشتی ئێوە و ئەم جۆرە هێزە
ئاخر چۆن ئەبێ عەتر و خەت و خاڵ   باڵای حەریر پۆش، زولف و قژی کاڵ
بێتە مەیدان و بڵێ منیش هەم   چەك و چەکداری دوژمن ئەکەم جەم
ئەم ئیشە ئیشی کوڕی بەجەرگە   بەبێ ترس و لەرز ئامادەی مەرگە
واتە مەیدانی جەنگ و ئاژاوە   بەپێی سروشتت بە تۆ نەدراوە
کوڕ بەرخی نێرە بۆ سەربڕینە   مان و نەمانی سەربەرزیی ژینە
ئەگەر ما بۆ گەل هەوڵ ئەدا بە گیان   ئەگرێتە ئەستۆ ئەرکی نیشتمان
پێویستی بە تۆ نابێ بۆ خەبات   لەجیاتی ئێوەش خوێن ئەکا خەڵات

نەك تەنیا ئەمەش بەڵكو مەبەستی   ئەسڵیی لە جەنگ و چەكداریی دەستی
پارێزگارییە لە ئێوەی عەزیز   لە دوژمن، ئەگەر تۆ بتبێ تەمیز
خۆ ئەگەر نەما لەم ڕێبازەدا   پاڵی دا بە لای گڵكۆی تازەدا
ئەوا ئەركی خۆی بە خوێنی پاكی   بەجێ هێناوە بۆ گەل و خاكی
هەروا چین بە چین كە دێن و دەڕۆن   دڵسۆز و تینووی ژینی سەربەخۆن
ڕۆژێ هەر ئەبێ دوژمن قڕان بێ   مەیدان مەیدانی شێرە كوڕان بێ
نە تەپڵی غەرب و نە دەهۆڵی شەرق[١٠٣]   نەمێنێ بە دەس نەزانی ئەحمەق
ڕاوی ڕێویی بێ و چەقەڵ لە چۆمان   ببڕێ، دانیشین بە مەیلی خۆمان
كۆسپی زۆڵەك و كوێرەك و پووكەڵ   كرمۆڵ و ناساغ، بێ بەر و گەندەڵ
نەمێنێ لەنێو گەلی بەش خوراو   هەركەس لەبەرخۆی دەس بكا بە ڕاو
بە گاڵە و هەرا و بیگرە دەرنەچێ   با دژی گەلتان لە دەس دەرنەچێ
بژار كەن زەویی نیشتمانیان   لە دڕك و داڵی دوژمنانیان
بیر كەن لە مێژووی سەدان ساڵەیان   لەو هەموو ڕۆژەی ئاش بەتاڵەیان
كە كورد هەر بە كورد تاواوەتەوە   تەق لە بن دەست و داراوەتەوە
تا دژێكم دی بەدەم تیخەوە   هەزار خۆییم دی بەدەم سیخەوە
خوێنیان بە ناحەق ڕژا سەر زەویی   یا بوون بەژێری هەردس و كەویی[١٠٤]
بەڵكە ڕۆژێ بێ هەڵخەڵەتاوان   هەست كەن بە هەڵە و قسوور و تاوان
چەكی خیانەت بە شانی میننەت   هەڵنەگرن ئەویش بەوپەڕی زیللەت
بۆ كەسێ شەرمی بێ بە ویژدانی   چۆن ئەبێ بۆ دژ چەك كاتە شانی
خوێنی برای خۆی بدا بە پارە   توخوا كاكی خۆم كەی ئەمە كارە
خوێنێ كە دوژمن لە تۆی بڕژێنێ   داری ئازادیی پێ وەبەر دێنێ ؟!
بەڵام خوێنی تۆ بە دەس براوە   بڕژێ بەس سوودی بە دوژمن داوە

واته خوێنی تۆ ئەڕوا بەفیڕۆ   دوژمن شاد ئەبێ و خۆشت ڕەنجەڕۆ
کەوابوو بەسیە تا کەی بێ هەستیی   تا کەی بێگانە و پارە پەرستیی
تا کەی لە لێفەی غەفڵەتدا خەوتن   تا کەی شوێن یاسای بێگانە کەوتن
تا کەی بە سوودی دژ براکوژیی   خۆ بە سەدان کەس بوون بە ناوبژیی
بۆ نەبوو جارێ کە هەر تا سەر بێ   ئیتر کۆتایی ئاژاوە و شەڕ بێ
ئەگەر ئەم هەموو جورم و ئاژاوە   کە لەنێو گەلی کوردستان باوە
تاوانە و هەموو بە ئەنقەست ئەیکەن   ئیتر با بەس بێ لەمەودوا نەیکەن
خۆ ئەگەر لەبەر هەڵە و نەزانە   هەست ناکەن کە چی ئەرکی سەر شانە
ددی هەڵەش ڕۆژێك، جارێك و دوو جار   تا کەی نەزانیی و هەڵەی سەدان جار
ئەویش بۆ زیان بە خۆ گەیاندن   بۆ تۆوی نیفاق لەنێو گەل چاندن
بۆ بەهێزبوونی دوژمن بەسەرتا   جلی عەمیلیی بکەی بەبەرتا
بۆ شەرمەزاریی لە ماوەی ژینت   خۆت کەی بە عەمیل پشت کەی لە دینت
خۆ خۆتان ئەڵێن قەڕنی بیستەمە   دەوری سەقافە و ئیش و بەرهەمە
جا بۆ! سەقافە ئاوایە کاکە   یا بە پیاوەتیی و کردەوەی چاکە
ئایە سەقافە بە دەم زانینە   یا بە ئەخلاق و باوەڕ بە دینە
ئەگەر بە زانین ئینسان سەرکەوێ   بێ ئەوەی لە دین بەشی بەرکەوێ
ئەبوو بە زانین شەیتانی نەفام   بەر لە هەموو کەس گەیبا بە مەرام
ئەی بۆ بە تەوقی لەعنەتی خودا   ئەبێ بناڵێ بۆ هەتا هەتا
خۆ نەك هەر زەویی، چوو بۆ ئاسمان   بوو بە مامۆستای مەلائیکەتان
حەوسەد ساڵ لەوێ ئیشی تەدریس بوو   خەریکی زیکر و فیکر و تەقدیس بوو
چونکە مەغروور بوو بەو زانینەوە   بەو پایەی بەرز و بەو تەمکینەوە
سەری سەرپێچیی بەرز کردەوە   ئەوانەی هەموو لەبیر بردەوە

ئەمری خودای خۆی بەجێ نەهێنا   کڕنووشی وەبەر ئادەم نەهێنا
خۆی لە ئەو باشتر زانی، نەیزانی   ئەکرێتە ئەستۆی تەوقی شەیتانیی
لەم دنیا بەشی لەعن و نەفرەتە   لەو دنیاش جەزای سزا و زەحمەتە
شەریکی خەتای تاوانکارانە   چونکە بوو بە هۆی خەتای ئەوانە
ئاکامی دووریی لە دین ئاوایە   حەز کەن یا نەکەن قەزای خودایە
بۆ کافر قەزای موبڕەمە، نابێ   تەنیا لەحزەیەك بەبێ سزا بێ
بۆ فاسق بەپێی جورم و گوناهە   بەگوێرەی تاوان حاڵی تەباهە
حاڵی حەواڵەی لوتفە و بەهانە   ئەگەرنا بێ شك دەردی گرانە
بەڵام بە مەرجێ باوەڕی مابێ   لەنێو دۆزەخدا تا ئەبەد نابێ
ڕۆژێ هەر ئەبێ ڕزگار بێ لەوێ   ئەگەر بەر گرۆی شەفاعەت کەوێ
یا بە لوتفی خاص ئیرادەی باریی   دەرئەچێ لەنێو ئەو کوورەی ناریی
ئەویش کەی! مەگەر خودا بزانێ   کەی نەجات ئەبێ و چۆنی ئەتوانێ
کەوابوو زووتر هەر ئێستە لێرە   دڵ بە یاساکەی خودا بسپێرە
ملکەچییت بە دڵ، سەری تەسلیمت   لە ناخی دەروون عەقڵی سەلیمت
بەس بۆ یاساکەی خودای بێ شەریك   دابنەوێنە و لە هی تر تەریك
چونکە هەر ئەوە سەفینەی نەجات   هەر بە ئەو ئینسان بە مەقسەد ئەگات
بێجگە بەرنامەی خودا خەیاڵە   سوودی بێ سوودە، زیانی تاڵە
ئەوەش تۆ لەلات سوودن ئەمانە   لە سەدا هەشتای بێ شك زیانە
چونکە هەموویان فیکرەی بەشەرین   لە ڕێگەی ڕاست و حەقیقەت بەرین
ئەویش کام بەشەر! بێ خەبەر لە دین   کافر و عاشق بە دوو ڕۆژە ژین
ئەوپەڕی خۆشیی لە یاسای بەشەر   دوو ڕۆژە، دوایی لێت ئەبێ بە شەڕ
هەموو ئاکامی بەپێی تەجرەبە   فەوت و فەنایە، سەوداسەر مەبە

ئەگەر هیچ نەبێ خۆ ئەبڕێتەوە
چرای شەوقەکەت لێ ئەکوژێتەوە

نە خۆت نە ئەمەل نە رەنجی شانت
بۆ خزمەت بە گەل یا نیشتمانت

غەیری کردەوە و باوەڕت بە دین
هیچی نامێنێ نە بەرهەم نە ژین

ئەجرامی عولویی و بیساتی زەویی
تێك ئەچێ هەمووی بە بەرز و نەویی

(لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ)ت بە هەیبەت
کە بیست، ئەزانی چۆن بووی بە نکبەت

لێت حاڵیی ئەبێ چەوت و هەڵەی خۆت
بە یاسای بەشەر کە چیت کرد لە خۆت

خۆزگە ئەخوازی بەو کەسەی ژیرە
لەم دنیا ئەوێی دایم لەبیرە

منیش هەر خۆزگەم بەوانەی راسن
خودای بێ شەریك بە راس ئەناسن

غافڵ نین لە ئەو نە بە رۆژ نە شەو
نە بە بێداریی نە لە حاڵی خەو

خاوەنی هەست و ئیدراك و هۆشن
بە بادەی عەشقی خودا سەرخۆشن

خەریکی بەزمی مەقامی رەزان
بە دڵ تەسلیمی ئیرادە و قەزان

بە سیلەی چاوی ئومێدەواریی
شەو ئەکەن بە رۆژ بە ناڵە و زاریی

دایم لە حاڵی خەوف و رەجادان
لەنێو گوڵزاری زیکری خودادان

جارێ بە رەجا ئومێدەوارن
جارێ لەبەر خەوف خەجاڵەتبارن

جارێ سەر ئەکا جۆگە لە چاوی
بە فرمێسکی سوور کوڵی بەتاوی

بە ئاهی گەرمی قسوور و تاوان
خەو حەرام ئەکا بە شەو لە چاوان

بە ناڵەی حەزین سۆزی سەحەرگاه
ئاگر بەرئەدا لە کۆگای گوناه

بە مەحزی فەزڵ و لوتفەکەی باریی
بارانی رەحمەت بۆی ئەبێ جاریی

ئەماڵێ خەوش و خاڵی دەروونی
پاك ئەکاتەوە لاشەی زەبوونی

ئەچێتە ریزی قبووڵ کراوان
بە ئاوی بەخشین ئەیشۆرن تاوان

دەرگای ئومێدی لێ ئەکرێتەوە
شعووری ئەسڵیی پێ ئەدرێتەوە

ئەنجا ئەزانێ کە بۆخۆی چییە
مەعنای خودایی و بەندەگیی چییە

هەست ئەکا بەوەی کە بۆ هاتە دی / بێ ئەوەی بڵێ بۆچی! لەبەر چی
ئەزانێ هەموو کەون و کائینات / شەهادەت لەسەر زاتی حەق ئەدات
بە زمانی زاهیر یا بە زمانی حاڵ / هەموو پێت ئەڵێن ئەی خاوەن کەماڵ
بارگەو بنەی تۆ لە عەدەمدا بوو / بۆیە لە سارای عەدەم جودا بوو
تا تۆ وەزیفەی عەبدیی بزانی / نەکەویتە شوێن هەوای نەفسانیی
لا نەدەی لە رێی ناسینی خودا / لەبیرت نەچێ دواڕۆژی جەزا
هەر لە منالیی و حالی تەمیزت / سەجدە بەی وەبەر خودای عەزیزت
سەرپێچیی نەکەی لە ماوەی ژینت / لە ئەمری خودای خەلق ئافەرینت
کڕنووشت بۆ ئەو لەبەر رەزا بێ / نەك بۆ بەهەشت و ترسی جەزا بێ
بەس لەبەر ئەوەی (وَاجِبُ الْوُجُودْ) / هەر بۆ ئەو ئەبێ رکووع و سجوود
بە کیبریایی و وەحدەتی زاتی / بە بەرزیی روتبەی ئەسما و سیفاتی
بە بێ شەریکیی و بە بێ میسالیی / بە زاتی قەدیم، بە بێ زەوالیی
شایستەی روتبەی بە حەق مەعبوودە / بۆ هەرچی کە بوو ئەبێ و مەوجوودە
هەرکەسێ ملی لە حاستی ئەودا / باریکتر نەبێ لە تالی هەودا
لەبەر ملهوڕیی سەر نەکا نەویی / دەك بە بڕین چێ لەسەر رووی زەویی

پاڕانەوە و راز و نیازی دڵ لەگەڵ خودای خۆم بە هیوای لێبوردنی تاوانەکانم

سا خودایە خۆت عەلیم و زانای / تاك و بێ شەریك، فەرد و تەوانای
بە حەققی روتبەی حەزرەتی زاتت / بە ئەسمای حوسنا و پاکیی سیفاتت
بە زومرەی مەلەك لە ئەرز و سەما / بە لەوح و قەلەم، بە عەرشی ئەعلا
بە ئادەم بە شیث، بە ئیدریس بە نووح / (فَطُوبَى لَهُمْ وَنِعْمَ الْفُتُوحْ)

بە کۆڕی گرۆی خاصی ئەنبیا   بە سەیر و سەفای دەستەی ئەولیا

خاصە بە نووری تاجی ریسالەت   هێنەری یاسای حەق و عەدالەت

یەعنی (مُحَمَّدْ) رەسوولی خاتەم   هەڵبژاردەی خۆت لە نەسلی ئادەم

کە شاسوارەکەی شەوی ئەسراتە   ئیمام و قودوەی گشت ئەنبیاتە

بە صەحبی کیرام، خولەفای ئەرشەد   بە ئال و بەیتی سولالەی ئەحمەد

(نُخْبَةُ الأُمَمْ) بۆ خزمەت بە دین   یار و رەفیقی (خَتْمَ الْمُرْسَلِينْ)

بە خوێنی پاکی شوهەدای کیرام   (عَلَيْهِمْ مِنْكَ أَتَمُّ السَّلاَمْ)

بە ئاهونالەی شەو زیندەداران   بە راز و نیازی گرۆی نازداران

بە سیڕی خاصی خەزێنەی ئەسرار   بە پەردەداریی ئەتقیا و ئەبرار

بە رێڕەوانی رێی عوبوودییەت   بە قوربی خاصی روتبەی فەردییەت

بە سەیری رووحیی گرۆی رەببانیی   بە عەشق و شەوقی لیقای سوبحانیی

بەوانەی غەرقی فەیزی حوزوورن   مەستی شەرابی قورب و سروورن

لە خەڵوەخانەی عالەمی هەستیی   سەرخۆشن، دوورن لە شێوەی مەستیی

بە (رِجَالُ الْغَيْبْ)، ئەبدال و ئەوتاد   هەم بە نوقەبا و نوجەبای ئەمجاد

بەوانەی رووت و رەجاڵە دیارن   بەڵام بە باطین سەرگەرمی کارن

لاقەیدن لە خەڵك لە لۆمەی لایم   بە یادی تۆوە خەریکن دایم

وەك (مَلاَمَتِي) یا (مُسْتَغْرِقِينْ)   کە بێجگە لە خۆت کێ ئەزانێ چین!

ئەنجا بەوانەی واریسی (نَبِي)ن   (أُولُوا الأَلْبَابْ)ن وەك عولەمای دین

ئومەنای شەرع و ئیسلامن بە راس   دوورن لە تەحریف بەبێ قسە و باس

بە وێنەی چران لە عالەم دیاریی   ئاوی قەڵەمیان جاری‌یە و ساریی

تا قافی قیامەت چرای ئومەتن   مەشغووڵن بە دین، نووری زوڵمەتن

بە رووحی پاکی هەمووی ئەوانە   پەنات پێ دێنم لەو کردەوانە

کە لەبەر جەهل و نەفامیی کردم   خۆزگە نەمئەکرد زووتر ئەمردم
بەر لەوەی بە دەس نەفسی خەبیسم   بکەومە دەریای کردەوەی پیسم
بەر لەوەی لەنێو مەوجی خەتادا   مەجالم نەبێ من بە هیچ لادا
نە رووی رەجام بێ، نە تۆبەش بە دڵ   بە شەرمەساریی بڕۆمە نێو گڵ
سەری خەجاڵەت بنێمە سەر بەرد   بێ زاد و تۆشەی مەنزڵگای ئەحەد
خۆم بم بە تۆشە لەبۆ مشك و مار   پەنا بە رەحمەت دەخیلەك هاوار
خۆ من هەرچی بم دروسکردەی تۆم   نمەك پەروەردەی خوان و سفرەی تۆم
لە سارای عەدەم سەرم نابۆوە   بێ خەم و خەفەت پاڵم دابۆوە
ئاگام نە لە خۆم نە لە تۆ نەبوو   نە لە تەكلیف و ئەمری تۆ نەبوو
نە چاك نە خراپ، نە سوود نە زیان   لەوێدا بۆ کەس نەکرابوو بەیان
کەس نەبوو لەنێو فەزای عەدەمدا   بە چاك یا خراپ کە دەم لە دەم دا
خۆت بە ئیرادە و قەزای قەدیمت   لە پەنای رەحم و لوتفی عەمیمت
دەرگات لە فەزای عەدەم کردەوە   نەبوونییت لەبیر عەدەم بردەوە
رێچکەت بە عالەم بەست لەبۆ وجوود   تا وەبەر قیبلەی زاتت بەن سجوود
تا کەنزی مەخفییت دەرچێ لە خەفا   حەیفە قیبلەی وا بێ مەڕوە و صەفا
خەفیی بێ و کەسیش نەبێ بیزانێ   سەر لە بەر دەرگای ئەو قیبلە دانێ
لە رێگەی سەیری ئەنفوس و ئافاق   بە تۆشەی ئیخلاص، زەخیرەی ئەشواق
چاکی بەندەگیی لێ کا بەلادا   لا نەکا بەلای (مَا سِوَی الله)دا
لە پشتی پەردەی جەماڵی ئەسما   لە سایەی نەشئەی صیفاتی حوسنا
دەرکەوێ لەبۆی کە حەزرەتی زات   کیبریای ئەقدەس (جَامِعُ الصِّفَاتْ)
ئەزەل تا ئەبەد بووە و هەر ئەبێ   سا ماسیوای ئەو ببێ یا نەبێ
ئەنا تۆ کە خۆت لە مولکی قیدەم   غەنیی بووی لە خەلق لە سارای عەدەم

کەس با یا نەبا تۆ هەر خودا بووی مەعبوودی (بِالطَّبْعْ لِمَا سِوَی) بووی
هەر بۆ پەرستن لایق بووی بە زات وەك بە کەماڵی موتڵەقی سیفات
بەلاّم موقتەزای صیفاتی کەماڵ وای ئیجاب ئەکرد (حَيّ)ی بێ زەواڵ
خەلقی ماسیوا لەکاتی دیاریی بەگوێرەی حیکمەت بفەرموێ باریی[١٠٥]
بۆ ئەوەی کە خۆت بەندە پەروەر بی نەك لەو موڵکەدا بێ شوێن و سەر بی
بەندەش لە لوتفی تۆ بەهرەوەر بێ بیساطی سەخا و عەطات تا سەر بێ
کەوابوو مەبەست لە بوونی عالەم خاصە ئیجادی ئەولادی ئادەم
تەنیا ناسینی زاتی خودا بوو بۆ (مَا سِوَی اللّه) ئیرادە وابوو
کە ئەو تا ئەبەد ون نەبێ لە خەلق خەلقیش بێ خەبەر لە فەردی موتڵەق
نەبێ و، نائومێد نەبێ لە خوانی لوتفەکەی عامت، موطیع یا جانیی
گەدا بێ و فەقیر یاخۆ دەوڵەمەند بەگوێرەی نسیب ببێ بەهرەمەند
بۆ دین یا دنیا یا بۆ هەردوو لا کەس بێ بەش نەبێ لێرە یا لەولا
سا منیش یارەب هەرچەندە پیسم ئەسیری دەستی نەفسی خەسیسم
شەپۆلی خەتام مەوج ئەداتەوە تەپڵی ریسواییم دەنگ ئەداتەوە
خۆم لە ئەعمالی خۆم پەشیمانم بەلاّم وانەبێ ئەوەش نەزانم
زیانم لە خۆم داوە بە تاوان نەك لە تۆ یارەب یا بینای چاوان
تۆ غەنیی و بەریی لە سوود و زیان هەر منم گەدا و موحتاج (اَلأَمَانْ)
هەر من شەرمەندەم لە چاو و رووی خۆم گوێم نەدا بەوەی کە من بەندەی تۆم
کەچیی بەم حاڵەش لێرە بەشت دام بۆیەش چاوەڕێی بەشی ویێم، مەولام
بەلاّم بەشێ بێ نەك بە عەدڵ و داد بەڵکو بە فەزڵ و رەحمەت، خودا داد
ئەنا ئەزانم بەپێی عەدالەت ئەبێ بۆ دۆزەخ بکەن دەلالەت
لەبەر کردەوەی قەبیح و خەتام کە بێ قسوور بووم بۆ خەتا، بەلاّم

ئەگەر کەس نەبا دەس با بۆ گوناھ ئیتر لەزەتی عەفوت یا ئیلاھ
کێ ئەبوو دەرکی بکا لە تۆوە رائیحەی رەحمەت بکا بە بۆوە
ئێستاش بەس بەمەت ئومێدم ماوە فەرمووتە قەهرم خستۆتە دواوە
رەحمم پێش ئەخەم بۆ خەتاباران یا زۆرتریش بێ لە تاوی باران
بەپێی سەبقەتی رەحمەکەت یارەب با لە قەهرەکەت بە دوور بین یارەب
هیچی تێناچێ بۆ تۆ یا غەفوور خامەکەی عەفوت بە نامەی قسوور
دابێنێ و بڵێی خۆ من غەفوورم هەر خۆم بەخشندەی جورم و قسوورم
ئەگەر تاوانە بێ ئەمریی خۆمە ئەگەر بەخشینە عائید بە خۆمە
تۆ کە خۆت خودای خاوەنی چاکەی چی ئەبێ یارەب عەفوی خەتا کەی
تۆ کە موستەغنیی یا فەردی موتڵەق (قَاضِيَ الْحَاجَاتْ) غەففاری بەرحەق
پەنای بێکەسان، (سَتَّارَ الْعُيُوبْ) خاوەن بەزەیی، (كَاشِفَ الْكُرُوبْ)
ئەنیسی ماڵی تەنیای تۆی کەفەن تەنیا تۆی و بەس خودای (ذُو الْمِنَنْ)
(يَا أَنِيسَ الْعَبْدْ فِي دَارِ اللَّحَدْ يَا عَفُوَّ الذَّنْبْ فِي حَشْرِ الْجَسَدْ)
(يَا مَنْ إِلَيْكَ الْمَأْوَى وَالْمَصِيرْ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفَقِيرْ)
گەدام پڕ خەتام، مات و سەرشۆڕم کز و کەڵەلای تەنگنای گۆڕم
لەو وەحشەتگایە عەبدەکەی فەقیر چۆن بدا جوابی مونکیر و نەکیر
ئەگەر تۆ بە لوتف دەم و زوبانم بۆ پاراو نەکەی، من چۆن ئەتوانم
وەڵام دەمەوە بە ڕێك و رەوان دەرچم لە جوابی سوئالی ئەوان
لەو مەنزڵگایەش بە شین و زاریی بە (وَا حَسْرَتَا) بە خەجڵەتباریی
سەر بنێم بڕۆم بێ وەقفە و نکوول بە ترس و لەرزی دوارۆژی مەجهوول
تا ئەگەم بە جێی لێپرسینەوە ئاخۆ کەی لەویش ئەگوێزینەوە
بەرەو صیراطی لە موو باریکتر بە هەڵمی دۆزەخ لە شەو تاریکتر

تۆ کە خۆت ئەمەت کرد بە ڕێگەمان   بۆ ئاخر پلەی حەشر و جێگەمان
ئەگەر لوتفی خۆت فریا نەکەوێ   کێ بەم قاچەوە دەرئەچێ لەوێ
پردی (صِراط)ێك بەو حەوایەوە   شەرارەی دۆزەخ بەو هەوایەوە
ئەگەر خۆت نەکەی فریادڕەسیمان   بەزەییت نەیێ بە بێکەسیمان
بەم قاچ و قولە و ئەو ڕێگە دوورە   وا تیژ و باریك کەی ڕێی عوبوورە!
قەسەم بە زاتت بە ئەسما و صیفات   بەپێی عادەت بێ نەوعی کائینات
تاقی دەرناچێ لەو خەتەرگایە   ئەبێ بسووتێن هەتا هەتایە
بۆیە حەزرەتی (خَتْمُ الْمُرْسَلِينْ)   سوێندی خوارد بە خۆت یا خودای موبین
فەرمووی کە هیچ کەس بە کردەوەی خۆی   چوونی بۆ بەهەشت مومکین نابێ بۆی
ئاخر کێ لە دەس بلێسەی جەحیم   ئیمکانە دەرچێ بێ تۆ یا ڕەحیم!
کەوابوو بەهەشت ئەبێ بۆ کێ بێ   بێجگە لەو کەسەی ئێستا لەوێ بێ
ئەوەش مەعلوومە بەهەشت بە عەبەس   دروس نەکراوە و نەدرێ بە هیچ کەس
دەرچوونی بەشەر لەو بەرزەخانە   مەحاڵی عادیی و دوور لە ئیمکانە
بێ شك کردەوە و عەمەل بەهانەن   تەنیا لوتفی خۆت دەوای ئەمانەن
منیش هەر هیوام بەهانەیە و بەس   یا خودای بێ خەم فەردی فریادڕەس
ئەنا خۆ من خۆم لە خۆم نەفێرم   بەوەی بێ ئەمرییت دێتەوە بیرم
چونکە ئەزانم بە شەرمەزاریی   دەستم کرد بە تای تاکەی نابارییی
قسوورم نەکرد لە نافەرمانیی   لەبەر حەماقەت کردم نەمزانی
بێ حەیا بێ شەرم، شکاندم سنوور   ئێستاش پەناگام هەر تۆی یا غەفوور
مووی ڕەشم سپیی و ڕووی سپیم ڕەش بوو   صوبحی ئومێدم وەکو ڕووم ڕەش بوو
دەیجووری شەوی کردەوەی تاریك   مەنزڵگام دوور و ڕێگە وا باریك
بێ زاد و تۆشەی ڕێگای خەتەر خۆم   لەنگە پێی ڕۆیین، دووتا کەمەر خۆم

لە ژێر دووتاکەی باری تەقسیرم
هەناسەی سوارە لاشەکەی پیرم
نە هێزی ڕۆیین نە گەڕانەوە
نە دەستەڵاتی حقووق دانەوە
مەگەر لە بەحری خەزێنەی بێ بن
ئەدا کەی حەقی (ذِي حَقّ) لەسەر من
منیش ببەخشی بەو فەزڵە زۆرە
نەفەرمووی بەندەم خەتاکەت زۆرە
چونکە زۆریی من لەگەڵ زۆریی تۆ
وەك بێ دەسیمە لەگەڵ زۆری تۆ[١٠٦]
هەزار ئەوەندەش زۆربێ تاوانم
بەڵام بێگومان ئەوەش ئەزانم
نیسبەت بە ڕەحمەت ناکرێ قیاس
زۆری تۆ لە کوێ! سەد هەزار سوپاس
بۆ عەتات لەگەڵ بەندە نەوازییت
لەو ڕۆژە سەختەی کە بەس خۆت قازییت
ئەگەر قیاسی ئەمری شەریفت
بکرێ لە بەندەی لات و زەعیفت
نابێ کەس دەرچێ بەتەنیا جارێ
بێ ئەمرییت ئەبێ غەزەب بباری
ئەنجا نەك هەر من هیوام بە تۆیە
ماسیوات هەمووی چاوی لە تۆیە
تۆ ئەگەر هەمووی ببەخشی بە جەم
لە دەریای ڕەحمەت قەترە نابێ کەم
یا ئەگەر هەمووی سزا دەی بە نار
سوودێ لەمەشدا ناکەی یا غەففار
چونکە بێ باکی لە سوود و زیان
کەوابوو دەخیل یاڕەب (اَلأَمَانْ)
من چیم و خەتام لەگەڵ ڕەحمی تۆ
ئەبێ بە چی بێ! ئەگەر بێ بە کۆ[١٠٧]
ئەنا نەك چاکەم هەر نەبوو جارێك
لە ژین، هەر ڕۆژەش زیادم کرد بارێك
بارم لەسەر بار پێ ئیزافە بوو
تا پشتم لە ژێر بار کەڵافە بوو
پاڵم دا بە لای غەفوورێتەوە
بە هۆی سەمووحیی و صەبووریتەوە
ئومێدم پەنای پەناداران بوو
بۆیە جێم لەنێو خەتاکاران بوو
بەتەمای عەفوت یاخۆ شەفاعەت
نەفسی بێ فەرم کردی قەناعەت
پەردەی دا بە لای ئینتیقامەوە
بە ڕەحمی زۆرت دڵی دامەوە
تا کێشای بە لای لائوبالییدا
کەچیی دەستم چوو بە تای خاڵییدا

خاڵیی لە چاکە، پڕ لە جینایەت — نامەم هەر لە جورم ئەکا حیکایەت
نە دین نە دنیا نە خۆشییم دەس کەوت — سەرم لە سارای نەخۆشییم دەرکەوت
(جُوعُ الْبَقَر)ی حیرص و ئارەزووم — شێرپەنجەی خەتای کردەوانی زووم
مەستی هەوای نەفس دەورانی گەنجیم — شێتیی و جنوونیی و نەفامیی و گەوجیم
بە تاو و لەرزی تەرزی بێهۆشیم — لە غەفلەتخانەی بەزمی سەرخۆشیم
باری سەرئێشەی قەسوەت لە سەردا — چاوئێشەی نەزەر لەنێو بەصەردا
ماخولیای هەوەس دای لە دەماغم — غالب بوو لەسەر عەقڵی نەساغم
گەڕۆڵیی گوناه دایڕزاند لاشەم — پەککەوتووی ئەدای ئوموری باشەم
لە کردەوەی خۆم خەجاڵەت ماوم — بۆیە روو بە تۆ هەڵنایە چاوم
لەگەڵ ئەم حاڵەش ئەی روو لەکوێ کەم — غەیری خۆت یاڕەب پەنا بە کێ بەم!
ئەگەر بە پەردەی صەبر و صەبباریت — وەیا بەبۆنەی حیلم و سەتتاریت
خەتاپۆش نەبای بۆ خەتاکاران — گشت کەس رای ئەکرد لە تاوانکاران
(يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ) هەر لێرە — ئەکەوتە بەرچاو بێ کێشە و گێرە
لە پیسیی قەسوەت باوك لە ئەولاد — رای ئەکرد ئەیوت (يَا أُمَّ الْفَسَادْ)
هەروا ئەولادیش بە پێچەوانە — خزم و کەسوکار، دۆست و بێگانە
کەس بە لای کەسا هەرگیز نەئەچوون — لەبەر زوڵمەت و قەسوەتی دەروون
بەڵام دیارە خۆت خەتاپۆشی — عالەم نە عەقڵی نە دەرك و هۆشی
هەست ناکەن بەوەی زوڵمەتی گوناه — تا چ رادەیەك مەنفوورە و تەباه
مەگەر ئەوانەی خاصی قاپییەن — خەواصی گرۆی فیرقەی ناجییەن
دڵیان بە جەلای حەزرەتی زاتت — بە صەیقەل روبای فەیزی سیفاتت
پاك و بێگەردە وەك صەفای بلوور — (فَيَا حَبَّذا، نُورٌ عَلَى نُورْ)
ئەویش هەر عەطا و فەزڵەکەی خۆتە — کێ خۆی قاڵ ئەکا بێ تۆ[١٠٨] بە بۆتە!

تا بە نووری خاص سیڕڕی سەرمەدیی
تا لە مەنبەعی نووری ئەحمەدیی

لە مەبدەئی فەیز تەجەللای زاتی
لە نەشئەت سەرای شەئنی صیفاتی

دەستی مەعنەویی بۆ رانەکێشن
نەفسی ئەممارەی بۆ رانەکێشن

نەدرێ لە مەحەك، نەخرێتە بۆتە
چۆن ئەبێ بە زێڕ! دەرچێ لە بۆتە

ئەو دەستەش هەروا عائید بە خۆتە
بەڵام بەهانەن مەحەك یا بۆتە

ئەمانیش هەروا بێ دەسەڵاتن
لە مەعمەل سەرای خەلقی تۆ هاتن

کەوابوو خەلقی ئەخەصص و خەواص
لە جینن و مەلەك تا (كِرَامُ النَّاسْ)

لە ئادەم هەتا (خَتْمَ الْمُرْسَلِينْ)
لەویش بەدواوە (إِلَى يَوْمِ الدِّينْ)

خۆلاسە خەلقی کەون و کائینات
بە تۆیە و هەمووش دەلالن بۆلات

پەنا بە هەرکەس ئەبرێ بۆ تۆیە
کە هۆیە بۆلات، نەك لەبەر خۆیە

ئەنا قیبلەی دڵ، پەناگای رەجا
(لَيْسَ إِلاَّ هُو، يَا نِعْمَ الرَّجَا)

دەی ئەگەر سەد جار پیس و نەخۆش بم
ناچارم تەنیا بە تۆ دڵخۆش بم

رووی رەجا و ئومێد لە قاپیی تۆ کەم
کە تۆ دەرم کەی، ئەی روو لە کێ کەم!

هەرکەس موجریم بێ لە قاپیی تۆدا
ئەبێ هەر پەنا بۆلات بە تۆ با

کێ هەیە رۆژێ عالەم ئەکەی جەم
بەبێ ئیزنی خۆت بڵێ منیش هەم

ئەنجا بەندەگییت بەگوێرەی پێویست
نەکراوە هەرگیز وەکو کەس نەیبیست

هەروەك ناسینت بە کونهی زاتت
دەس نادا بۆ کەس لەگەڵ صیفاتت

وەك سەنا بە حەق نەکراوە بە کەس
ئەگەر بە دایم هەڵکێشن نەفەس

چونکە (لاَ أُحْصِي)و (وَمَا عَبَدْنَاكْ)
لەگەڵ زەیقەتگای (وَمَا عَرَفْنَاكْ)

مەجالی ئەوەی لە عالەم بڕیی
دەمی ماسیوای بە (لاَ)و (مَا) سڕیی

تازە مەحاڵە بەو جۆرە کە هەی
عەبدیی و ناسین و سەنای تۆ یا حەی

ئەنجا نیعمەتی (لاَ تُحْصُو)ش لەوێ
شوکرانەی ئەمەت بە کێ دێتەجێ!

ئەگـەر بـە عـادەت یـا ئیقتیـزا بـێ   هـەر لـە راسـتیدا ئـەبێ هـەر وابـێ
چـونکە زەڕڕاتـی عالـەمی تـەکلیف   چ سوفلیی کەثیف یا عولویی لـەطیـف
لـەو رۆژە یـەك یـەك هاتوونـە وجـوود   ئەگەر هەڵنەبڕن سـەر لەسـەر سـجوود
بەس روکنی سـەجدەت بـەجێ ئـەهێنن   بـۆ بـاقیی تـەکلیف گشـت دائـەمێنن
ئەگـەر تـا ئەبـەد بـڕۆن لـەو پێیـە   بۆ باقیی نامـەی عەمـەل بـێ جـێیـە
چـونکە بـە سـەجدە پـڕ ئەبێتـەوە   بـۆ بـاقیی مـەجال نامێنێتـەوە
ئەویش کـام سـەجدە! قبـووڵکراو بـێ   نەك بۆ ریا بـێ و بـەس لەبەرچـاو بـێ
کـەوابوو بەنـدەی بێچـارە و فـەقیر   چی بۆ ئـەمێنێ بێجگـە لـە تەقصـیر!
هـەمووی ئەمانـەش چـی ئەخاتـە بـیر   کـەماڵی موتڵـەق بـۆ تـۆ یـا قـەدیر
نەقصـی تـەواویش بـۆ بەنـدەکانت   ئەگـەر وا نـەبێ نەقصـە بـۆ شـانت
خۆ نەقصیش لە تـۆ دوورە یـا بەصـیر   چـونکە بەشـێکە بـۆ ئێمـەی فـەقیر
بـۆ پـردی صیراط شـەرارەی جـەحیم   پـەنا بـە رەحمـت دەخیـل یـا رەحـیم
سـەد کـەڕەت پـەنام بـەو دەسـەڵاتەت   بێ بـەشمان نەکـەی تـۆ لـەو خەڵاتـەت
تـۆ ئەگـەر قـاپیی بەخشـین و کـەرەم   ببەسـتی لێمـان (یَـا مَـوْلَی الـنِّعَمْ)
سـزامان بـدەی بـە قـەهر و عیقـاب   کـەماڵی عەدڵـە و حیسـابە و کیتـاب
خـۆ ئەگـەر قـاپیی رەحمـەت کەیتـەوە   جـەزای خراپـەش بـە چـاك دەیتـەوە
فەزڵ و عـەطایـە و غینـای موتڵەقـە   عەطاش بۆ غـەنیی بـەجێ و بەرحەقـە
گەداش لە غـەنیی هـەر ئـەوەی ئـەوێ   بە هـەر شێوەیەك کـە بـۆی رێکـەوێ
سـا چ کـەم چ زۆر کـەردم بفـەرمووی   گـەدای بێنـەوا دڵخـۆش ئەفـەرمووی
چـونکە کەمیشـت زۆر و زەڵاڵـە   بـۆ گـەدای فـەقیر کـەفافی حاڵـە
دەی خۆ تۆ زاتـی مقدەسی شـاهییت   فـەیز و ئینعـامی (لاَ مُتَنَـاهِي)ت
بـە کیبریاییـت، بـە بـێ میسـالییت   بە جیلوەی جەلای ئـەسمای جـەمالییت

بە عەطف و لوطفی شئوونی کەمال   بە سەطوەت سەرای مەقامی جەلال
پەنام دە یارەب یا نیعمەل مەلاز   بە لای (لاَ تَخَفْ) بکە سەرەفراز
عەفوو بفەرموو بەندەی خەتاکار   بە بێ نیازییت یا حەی یا غەففار
تۆ کە بێگومان نیعمەتت عامە   خۆ منیش بێ شك بەندە و گەدامە
گەداش دەرکردن لە دەرگای کەریم   نەبووە بە عادەت دەخیل یا کەریم
بە (خَرْقُ الْعَادَه)ش ئەگەر دەرکرێم   ئەبێ حەوالەی قاپیی کێ کرێم!
خۆ شەریك بۆ تۆ نەبووە وەك نابێ   ئەی ئەبێ کێ بێ خاوەن دەرگا بێ
(حَاشَا وَكَلاَّ) دوور و مەحاڵە   بە فەرزیش شەریك بۆ تۆ بەتاڵە
بەهەشت یا دۆزەخ هەر موڵکی خۆتە   بەندەش هەرچی بێ هەر بەندەی خۆتە
قەزای موبرەمت بە هەرکام لەمان   فەرموو، نامێنێ مەجالی ئەمان
پارە و لالەی من بۆ پێش قەزایە   ئەنا لەمەولا لالەش خەتایە
سا مەگەر قەزای موعەللەق بەشت   ئەنا دوای موبرەم هەموو شتێ قت
هەر شتێ لە دەس ئەم قەزا دەرچوو   تازە ماسیوا بێ دەست و سەر بوو
مەجال بۆ مەجال ئەبڕێ لەم حاڵە   هەروەك بەرگریی عەطات مەحاڵە
تۆ کە ئەوصافی خودایيت وایە   کەوابوو ئەرکی بەندەش ڕەزایە
چونکە هەردوو لا بە دەستی تۆیە   تازە بێ سوودە بۆ وابوو! بۆیە
هەرچی هەم لە ژێر دەستی قەزاتم   بە باری خەتاش تەمای نەجاتم
ئیعتیراف ئەکەم بە نافەرمانییم   ئەزانم کە زۆر قاسیی یو جانییم
من کە بێ چاکەم داوای جەزا کەم   ئەبێ هەر تۆبە لە داوای وا کەم
بەس بە بەخشینت ئومێدەوارم   کە من شەو و ڕۆژ تاوانە کارم
بەرگەی ئینتیقام ناگرێ لەشم   بۆیە هەرچی هەم چاوەڕێی بەشم
ئەگەر بە کەنزی (لَدَيْنَا مَزِيدٌ)   تەمام بێ، کەمە بۆ تۆ یا مەجید

چونکه بەو جۆرەی خۆت ئەزانی هەی — کێ بە گەورەیی و رەحمت ئەبا پەی!
جەولانگەی خەیاڵ بۆ حەمد و سەنات — تەنگە وەك ئیحصای نیعمەت و عەطات
خۆ ئەگەر سەد ساڵ لەم بارە بدوێم — تازە قوتابیی دەرسی ئەلفوبێم
هەزاران بەندەی عاریف و زانا — مات و بێ دەس بوون، قەڵەمیان دانا
لەم بەحرە هەرکەس دەمی بردە پێش — بە باڵە پڕژە و بە سەد کێشەکێش
گەڕاوە دواوە، نەگەیشت بە کام — ترسا لە فیتنە و غەرقی سەرئەنجام
خەستە بوو لاشە و خەیاڵی لە رەوت — زمانی سەنای تەواو پەکی کەوت
مەئیووس بوو لەوەی سەر دەرکا لە تۆ — شەش دەری گیرا، پەنای برد بە هۆ
تا بە وجوودی خەلقی کائینات — خۆی دڵنیا کرد لە زات و صیفات
تۆ کە خۆت خودای، فەردی بێ شەریك — منی هیچ بە هیچ بە چی بم خەریك!
کەوابوو زووتر قەڵەم لابەرم — خاکی بێدەنگیی کەم بەسەر سەرم
مەبەست قبووڵە و عەفو و رەزاتە — کە لای تۆ نەبێ، لای گشت کەس قاتە
بەوپەڕی شەرم و ترس و رەجاوە — وا بەندەی گەدات پەنای هێناوە
بفەرموون بە رەحم یا بە شەفاعەت — وا بەخشیم بەندەی خاوەن قەباحەت
بیخەنە ریزی فیرقەی ناجییە — هەرچەن شایستەی ئەم جەزا نیە
کردم بە خاتر ئەولیای نەقشیی — بە رووحی پاکی (مُصْطَفَى)م بەخشیی
ئەو کە ئیعتیراف ئەکا بە تەقصیر — خۆ منیش خودام، غەفوورم قەدیر
بەڵکە بەندەکەی هیچت (فەنایی) — لەگەڵ ئەوان بێ حیسابی دوایی
هەرکەس بیهەوێ ناڵەی دەروونم — بزانێ چەندە و بۆچی زەبوونم
ناڵەی دڵەکەم بەپێی ژمارە — چوارسەد و بیستە و دوو دووهەزارە
لەگەڵ پێنجی تر ئەمجا تەواوە — کە تاك سوننەتە بە تاك بڕاوە

❊❊❊

حەمد و سەنا بۆ زاتی پەروەردگاری تەوانا کە تەوفیقی دام لەسەر دانان و تەواوکردن و پاکنووسی ئەم کتێبە کە بە موناسەبەی مەبەستە سەرەکییەکانیەوە ناوم ناوە (ناڵەی دڵ) لە تەئریخی ١٩٨٥/١١/١٠ میلادیی، ڕێکەوتی مانگی سەفەری ١٤٠٦ هـ، لە ماڵی خۆمان لە سلێمانیی لە مزگەوتی (شێخ بابا عەلی) بە دەستی بێ هێزی خۆم (عبدالله مصطفی صالح- کاتب) بە نازناوی (فەنایی)، کە کۆی شیعرەکانی ئەکاتە (٤٤٢٥) شیعر ئەگەر کەموکوڕییەکی بوو یا ژمارەکەیان زیاد و کەمی بوو داوای لێبوردنتان لێ ئەکەم لەگەڵ دوعای عاقیبەت خێریی.

ئیمزا

عبدالله مصطفی صالح (فەنایی)

گۆیژە - سلێمانی ١٩٨٥/١١/١٠

پەراویزەکان [1]

[1] بینەری بەڕێـز: بە زاهیر کە (صَلَوة و سَلَام) لە نووسراوەکەدا نیە، بۆیـە بـۆ مانـای حـازر و (حُضُور) لەیەك دوور نەکەونەوە و جیا نەبنەوە لەیەك، بە دەمییش بووترێن هەر دروستە.

[2] واتە: پاپۆڕی ئەو سالیکە ئەشکێ و خۆی لەو دەریایەدا نوقم ئـەبێ، نـەك پـاپۆڕە شـکاوەکە کە لە دارشتنی وشەکان بۆنی ئەوەشی لیدێ.

[3] لە تەفسیری ئایەتی: ﴿أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ﴾.

[4] واتە: خواجە حافزی شیرازیی، کە ئەمەش دەقی نیوە شیعرەکەیەتی:-

حافظ تو خود حجاب خودي أز ميان برخيز

[5] ورمێ: پارێزگایەکە لە ئێران کەوتۆتە شیمالی کوردستانی ئێرانـەوە کـە ئێسـتە پێـی ئـەڵێن (ڕەزائییە) یا ئازربایجانی غەربیی، بەڵام بەشی زۆری شیعە داگیریان کردووە.

[6] چونکە حەزرەتی ئادەم کاتی خۆی لە بەهەشتا میوەی بەهەشتی چێشتبوو، لە نەخۆشییەکیدا ئارەزووی میوەی بەهەشتی کرد و پاڕایەوە لـە خـوا کـە لـەم نەخۆشـییەیدا بڕێکـی لـە میـوەی بەهەشت پێ عەتا بفەرموێ، خواش بە کەرەم دوعاکەی قبووڵ کرد، ئەمری فەرموو بە حـەزرەتی جوبرەئیل کە بۆی بێنێ، ئەویش دەسـبەجێ چـوو بـۆ بەهەشـت و تەبـەقێك لـە میـوەی ئـەوێی دا بەدەس حۆریـێکەوە و لەگەڵ خۆی هێنای بۆ حەزرەتی ئادەم، ئـەنجا پـاش خـواردنی میوەکـە دووبارە پاڕایەوە لە خوا عـەرزی کرد: یارەببی خۆت ئەزانی کە (شـیث)ی کوڕم زۆر خـۆش ئـەوێ مادام هەر لوتفت فەرمووە ئیزنم بدە ئەم حۆرییە بۆ (شیث) مارە بکەم، خوا ئەمەشی لـێ قبووڵ فەرموو کە مارەی بۆ ببڕێ، بە ئەووڵ شەو حامیلە بـوو بـە حـەزرەتی (ئیـدریس)، ئـەنجا دوای بوون و گەورەبوونی ناردیەوە بۆ بەهەشت.

---

[1] هەرچەندە ئەم پەراوێـزانە (نووسەر) خـۆی لـە نوسـخەی ئەسـڵیی (نالـەی دڵ)دا نووسـیونی و هەریەکە و لە لاپەڕەی تایبەتیی خۆیدا نووسراوە، بەڵام لەبەر چەند هۆکارێك بـە پێویسـتمان زانـی هەموو ئەم پەراوێـزانە لە چەند لاپەڕەیەکی سەربەخۆدا بنووسین و هـەمـوو پەراوێـزێك وەك خـۆی بنووسینەوە و بیانخەینە کۆتایی کتێبەکە و لەگەڵ کورتە فەرهەنگۆکێدا کۆیان بکەینەوە.

ئامادەکار

(٧) وەکو شای ئێران.

(٨) فەرموودەی (مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ) لە کتێبی (الفتح الرَّباني) حەزرەتی غەوس و چەند کتێبی تردا بە حەدیسی پێغەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) ریوایەت کراوە، بەڵام لەم دواییەدا لە مامۆستا (مەلا حەمە ئەمینی کانیسانان)م بیست فەرمووی: کەلامی (سەفیانی ثوری)یە، هەرکامیشیان بێ هەر راستە.

(٩) واتە: ئینسانییەت و بوون بە ئینسانی تەواو.

(١٠) واتە: بۆ ئەو جێگایەی کە نیدای ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ کرا بۆ عالەمی (ذرّ)و ئەرواح.

(١١) (تأريخُ الأَوَّلْ) ئەم باسە لە عبد اللّەی کوڕی حەزرەتی عەبباس ریوایەت ئەکا.

(١٢) مەبەست لە پێ بەسترانی رووح موحاصەرە و گرفتاریی ئەوە بە زوڵمەت و قەسوەت و ئارەزووەکانی نەفس و شەیتانەوە.

(١٣) واتە رێگە دەرکەی و بەهەڵەدا نەڕۆی.

(١٤) ئیستیفهامی ئینکارییە، یانی: قەت بۆت ناباری.

(١٥) لە (إحياء علوم الدِّين)دا ج١/٢٨ باسی گۆڕانی ناوانی پێشوو.

(١٦) وەکو لە حەدیسا هاتووە: (قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ).

(١٧) ئیشارەیە بۆ حەقیقەتی مەعنای ﴿مَثَلُ نُورِهِۦ كَمِشْكَوٰةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ﴾.. إلخ، کە ئیشارەیە بۆ حەقیقەتی (مُحَمَّدِيَّة) بەلای عورەفاوە و برێکیش لە عولەمای زاهیر.

(١٨) واتە: وەکو چۆن چوونی رووح بەبەر لەشدا گران نیە و شتێکی ئاساییە.

(١٩) دەحیە: ناوی یەکێکە لە صەحابەکانی پێغەمبەر ﷺ بە زۆری جوبرەئیل لەسەر شێوەی ئەو ئەهات.

(٢٠) واتە: مامۆستا (مەلا قادری گەورە)ی بیارە.

(٢١) بەڵام بە بۆچوونی برێ کەسی تر بەشی ئاو لە هەموویان زیاترە.

(٢٢) بێ هەوان: یانی بێ فیز و تەکەببورن، بە زمانی برێ لە تیرەکانی کورد.

(٢٣) واتە: بەبێ پەیڕەویی ئەو دوو رێبازە پیرۆزە نەفسی (أَمَّارَة) هەرگیز نابێ بە (لَوَّامَة)و (مُطْمَئِنَّة)و (رَاضِيَة)و (مَرْضِيَّة).

(٢٤) هەیهە: زاراوەیەکی کوردییە بۆ دەنگدانی ئەسپ و ماین بۆ رۆیشتن.

(٢٥) واتە: تۆی بەلاوە وەکو بێگانە بێ.

(٢٦) واتە: لە هەرچوار دەرگام، یانی لە هەرچوار لام، واتە هەرچوار پارچەکە.

(٢٧) وا بگرە: واتە وا فەرزکە.

(٢٨) واتە: هەرکاتێك ویستی وجوودی شتێك لە نەبوونەوە بێنێتەدیی ناگونجێ ئەو شتە نەیێتەدیی.

(٢٩) قِرْطَاسْ: هەرچەند لەفزەکەی (مُذكَّر)ە، بەڵام چونکە بە مانای (صَحيفَة)یە دروستە بە ئیعتیباری ماناکەی عەلامەتی (تأنيث)ی پێوە بلکێنی.

(٣٠) واتە: ئەی برای کورد ئەگەر تۆ ئەتەوێ وەکو (خەجێ)و (سیامەند) بچیتە نێو بازاڕی عەشق و ئەوینی بەڕاستیی، ئەمە بە ڕەقس و سەرچۆپیکێشان دەس ناکەوێ، چونکە ئەم جۆرە کردەوە هی ئینسانی ئارەزووپەرستە نەك هی عاشق.

(٣١) واتە: بەندیخانە.

(٣٢) مەبەست لە قەزا لێرەدا لازمەکەیەتی یا مورادیفەکەی کە بەڵایە، وەکو ئەڵێن قەزا و بەڵا.

(٣٣) حەزرەتی پیر لەگەڵ (میرزا صديق)و (حاجی ئەحمەدی عەبە دەللاك) لە سلێمانیی ناردینی بۆ سەرەخۆشیی جەنابی (قازیی خاڵ)، هەروەکو لە ئایەتی ﴿وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا﴾ ئینکاری بوونی ئاسمانی کرد و دوای موناقەشەیەکی زۆریش هەر ئینکاری کرد، وە بە حەدیسی میعراجیش قەناعەتی نەفەرموو.

(٣٤) لە بەشی سێهەم لە کتێبی (فتح المجيد) کە بەشی یەکەمی هی (إبـن تيميـه)یە و بەشی دووهەمی هی (إبنُ الجـوزي)یە، بەشی سێهەمی واتەزانم هی (عبـد الله عزيـز بـن بـاز)ە کە مامۆستای کولیەی شەریعەیە لە (مەدینەی مونەووەرە) علی صاحبها أفضلُ الصَّلاة وأزكی التَّحيَّة.

(٣٥) بەگوێرەی تەئریخی باوەڕپێکراو هەر ئەمەیان لە ڕاستیی نزیکە، لە خەڵکی مووسڵم پرسیی وتیان: گوندێکە لەبەینی (مووسڵ)و (دهۆك)دا، وە (مُعجم البُلدان)ی (شيخ عبد الله بكري)یش هەر وا ئەڵێ (ج٤/٢٧).

(٣٦) بە قسەیەکی تریش ئەڵێن: مەنجەنیقی (حەزرەتی ئیبراهیم دروودی خوای لەسەربێ) وا لەژوور شاری (ئۆرفا)وە کە پارێزگایەکە لە کوردستانی تورکیا واتە کوردستانی گەورە، کە من خۆم چەند جار لەوێوە چووم بۆ (ئەستەمبووڵ) بۆ زیارەتی حەزرەتی (شێخ محەممەد عوسمان سیراجەددینی نەقشبەندیی) وە خەڵکی ئەو ناوچەیەش بە یەکدەنگ ئەڵێن: بەڵێ ئەم قسەیە ڕاستە و

شوێنەوارەکانی هەموو دیار و ئاشکرایە.. بەڵام چونکە ئێمە سەیارەی خۆمان پێ نەبوو نەمانئەتوانی دابەزین.

(٣٧) کە ئێستە بە ئاسۆریی بەناوبانگن.

(٣٨) وەکو خاوەنی کتێبی (سَبائك الذهب) لە باسی ئەولادەکانی حەزرەتی (نوح)دا وا ئەڵێ وە روونکردنەوەی پشتی حەزرەتی (ئیبراهیم)یش هەر لەسەر قسەی ئەو سەرچاوەیە.

(٣٩) لانك.

(٤٠) یانی: مەگەر بۆچی! هیچ کەس لە گیانی خۆی بێزارە تا خۆی بخاتە چۆمی ئاوا.

(٤١) واتە: بەرداشەکەت کەوتە کرەکرِ لەبەر بێ دانیی.

(٤٢) ئەویش: واتە ئەو راسپێرییەشم کە ئەکرد لەبەر دڵسۆزیی بەویش و بە گەلیش و نیشتمانیش بوو، چونکە ئەمزانی ئەو رێبازەی کە ئەو گرتوویەتی زیانی بۆ خۆشی و گەل و نیشتمانیش تێدایە، کەچیی هەر واش بوو.

(٤٣) واتە: ئەو دینەی کە ئەوان داوایان ئەکرد.

(٤٤) دەنگی کەم هێز. پێچەوانە: بەم.

(٤٥) واتە: بۆ نیظامی هەموو کاتێك و هەموو جێگایەك.

(٤٦) بابیی: کۆمەڵێکن لەسەر بیروڕای (محەمەد عەلیی باب)و (بەهائوڵڵای بەهایی) ئەڕۆن کە (بەهائوڵڵا) بە پێغەمبەر ئەزانن و (عەلیی باب)یش بە جێگەداری ئەو.

(٤٧) بالك: نێوی دێیەکە لە (مەریوان) لە بیست کیلۆمەتریی قەڵای مەریوان بەلای جنووبی شەرقەوە.

(٤٨) دەرزیان: ناوی دێیەکە لە (مەریوان) کە لەگەڵ (بالك) نزیکەی سەعاتێ بەینیانە و چۆمێکیان لەنێواندایە کە بیست دەقیقە لە بالك دوورە لەوانەیە تا نیو سەعاتیش ببێ.

(٤٩) واتە: بۆ نەرزینی ئینسانی چاك.

(٥٠) گۆناگوون: جۆربەجۆر و رەنگاوڕەنگ.

(٥١) یەعنی بوونت.

(٥٢) زەل و باتلاخ.

(٥٣) واتە: چونکە ئەوکاتە هەر خەڵکی وڵاتەکەی خۆی ئەبن بە دوژمنی.

(٥٤) واتە: کەڕووی هەڵهێناوە و قەراخی شین هەڵگەڕاوە.

(٥٥) یەعنی رووشی ئەکەن و ئەیگەچڵێنن.

(٥٦) واتە: لەکاتی بەیانییەوە تا کاتی ئێوارە و، لە نوێـژی شێوان یا روونتر بڵێین: لـە بەیانییـەوە تا نیوەڕۆ رێگەی یەك مانگ و لە نیوەڕۆوە تا ئێوارە یەك مانگ ئەڕۆیشت.

(٥٧) واتە: بێگانە.

(٥٨) واتە: ئەو برا کوردانەی کە لە دین نەگەیشتوون.

(٥٩) ناوین: زاراوەیەکی دەوری هەورامانە، یانی: سواغدانی ناوماڵ بە شێوەیەکی تایبەتیی.

(٦٠) واتە: بێ دەسەڵات.

(٦١) زۆر: لێرەدا یانی دەستەڵات.

(٦٢) واتە: غەڵ و وارشی دەوری قەبر و گۆڕستان.

(٦٣) سووچ: بە مانای تاوان و قوژبنی ماڵ و گۆشە و قەراخی شت هاتووە، بەڵام لێرەدا مەبەسـت تاوانە.

(٦٤) واتە: بە زوویی.

(٦٥) کەنعان: ناوی ئەو کوڕەی (حەزرەتی نووح) بوو کە لە قسـەی ئـەو دەرچـوو، ئـەویش وەکـو باقیی قەومەکەی لە تۆفاندا خنکا.

(٦٦) لە هی زوو دوین: یەعنی لە ئەدەبی زوو دواون.

(٦٧) سینە و دەبان: دوو شارن یا شارێك کە لە وڵاتی میسردان وە لە زەمـانی قەدیمـدا خەنجـەر و شمشێری ئەوێ لە هی هەموو شوێنێکی تر چاکتر بووە.

(٦٨) واتە: لەوانەی کە بە تەواویی دەستیان لـە دیـن و لـە ئـەخلاقیش هـەڵگرتووە، وەکـو خـوا ئەفەرموێ: ﴿أُوْلَٰٓئِكَ كَٱلۡأَنۡعَٰمِ بَلۡ هُمۡ أَضَلُّ﴾.

(٦٩) واتە: ئەدەب بە مانای راستەقینەی خۆی جوزئێکە لە تەواوی دین، وە ئەوەی کە برێك کەس بە ئەدەبی ئەزانن و لە دینیش دوورە بە تەواویی بەهەڵەدا چـوون و بـە خۆیـان نـازانن، وە هـەر لەبەر ئەوەی کە نەفسیان حەزی لێکردووە ناویان ناوە ئەدەب.

(٧٠) بە چی تر نابێ: واتە بە هیچی تر نابێ.

(٧١) سەڕا: ئەسڵەکەی (ثـَرَی)یە کە بە خاك و گڵ ئەڵێن، واتـە: لە ژێر زەوییەوە.

(٧٢) واتە: لە فرمێسکی خۆشیی و شادیی.

(٧٣) واتە: خونسا موشکیلن، کە ئەم وشەیە لە زاراوەی عەرەبیدا بە کەسێك ئەڵێن کە نیشانەی ژنیەتیی و پیاوەتیی بە تەواویی دیار و ئاشکرا نەبێ، کە بە کوردیی پێی ئەڵێن نە نێر نە مێ.

(٧٤) واتە: لە مەلا.

(٧٥) واتە: مەلا ئەگەر کردەوەکەی لەگەڵ قسەکەی رێك نەبوو.

(٧٦) سۆس: کەپەکی ئاردە کە لەناو هێڵەگدا ئەمێنێتەوە.

(٧٧) واتە: بۆچی؟ چما دڵ!..

(٧٨) وشەی دوون بە مانای (دَنِي)یە.

(٧٩) صەفی کارزار: واتە مەیدانی جەنگ.

(٨٠) ملەیەکە لەبەینی شارۆچکەی (قورەە)و (هەمەدان)و، جەبەل حەمرینیش لەمدیو، سنووری کوردن.

(٨١) واتە: بوونت بە کورد.

(٨٢) واتە: ئیشوکار و مەشرووعاتی واتان بۆ دائەمەزرێنین ببێ بە هۆی ژینتان.

(٨٣) شێری ژیان: یەعنی شێری رق هەستاو.

(٨٤) کوتك: دارێکی ئەستوورە نزیکەی نیو مەتر درێژە، ناوەڕاستەکەی کون ئەکەن و دەسکێکی تێئەخەن و سینگی درێژ و ئەستووری پێ دائەکوتن بە زەویدا.

(٨٥) واتە: تۆ بچی بۆ ئەوێ و ببیتە میوانی ئەوان.

(٨٦) واتە: ئەوانەی وان لە ماڵەوەن و بە وڵاتاندا ناگەڕێن.

(٨٧) واتە: نەبادا.

(٨٨) واتە: لە خۆت بایی بی و بڵێی من پیاوێکی وام یا وا بووم.

(٨٩) بلغ و تەناس: دوو وشەن یەك مەعنایان هەیە کە بریتیە لە چڵکی قەراخی حەوز و شتی تری ئاوا.

(٩٠) کەویی و لێنیی: دوو وشەن لە کوردیدا بۆ هەموو گیانلەبەرێکی وەحشیی و هەردیی بەکار ئەهێنرێن کە وەکو گیانلەبەری ماڵیی بە ناوماڵ و ئاوەدانیی راهاتبێ.

(٩١) واتە: بدا لە ئاوێنە.

(٩٢) واتە: لا ناکاتەوە و ئاوڕ ناداتەوە بەلای چاکەدا.

(٩٣) حەربە: یانی تۆبز.

(٩٤) واتە: بینەر.

(٩٥) واتە: سوێند ئەخوا.

(٩٦) واتە: لەودیوی هەستیارە ئاشکراکانەوە.

(٩٧) واتە: عالەمی ئەمر.

(٩٨) واتە: عیلمی عەقائید.

(٩٩) رووبەڕوو: واتە (وَجْهاً لِوَجْه) یا بەرامبەر.

(١٠٠) واتە: باوەڕ و ئیمانی.

(١٠١) واتە: بۆ فریودانی ئێوە.

(١٠٢) گورگەمێش: بە سەگێك ئەڵێن کە خاوەن ماڵ بۆ پاسی مەڕوماڵ رایئەگرێ بەڵام ئەو لەجیاتی پاس فێری مریشك و مەڕخواردن ئەبێ وەکو گورگ و رێویی.

(١٠٣) واتە: ئێمە کە ناوی دژ و دوژمن ئەبەین مەبەستی سەرەکیمان دوژمنانی دینن، ئەگەرنا چونکە خوا ئەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ ئێمە هەر موسڵمانێکی راستەقینە بە برای خۆمان ئەزانین.

(١٠٤) کەوییش هەر مەعنای هەرەسە کە لە شاخی بەرز بەفر کۆئەبێتەوە و لە جێی خۆی هەڵئەکەندرێ و بەفر و شەخەڵی تر ئەپێچێ بەخۆیەوە و هەرچی کەوتە پێشی رایئەماڵێ.

(١٠٥) واتە: ئەی باریی تەعالا.

(١٠٦) زۆری تۆ: یەعنی دەسەڵاتی تۆ.

(١٠٧) واتە: ئەگەر تاوانەکانم وەکو شاخ و کێوانیش بن.

(١٠٨) بێ تۆ: لەطافەتی تێدایە، هەڵئەگرێ بە مانای: (بێ لوتفیی تۆ) بێ، ئەیشگونجێ بە مانای: (کێ ئەتوانێ هەر خۆی ئەوەندە خۆی قاڵ و ساغ بکاتەوە کە هیچ خڵتە و توێ توێ و پەردەی قەسوەتی تێدا نەمێنێ) بێ، هەڵیش ئەگرێ: (کێ ئەتوانێ ئەوەندە خۆی قاڵ بکاتەوە تا خۆی ببێتەوە بە بۆتە و ئەنجا ئەو خەڵکی تر ئیمتیحان بکا و وەکو بۆتە ساغیان بکاتەوە لە رێبازی خواناسیدا).

***

فەرهەنگۆک (1)

ئاستانە: بەردەرگانە، پێش دەرگا.

ئاشێڕ: ئاشهێڕ: بەو کەسە دەڵێن باراش کۆبکاتەوە و بیبا بۆ ئاش بۆ هاڕین.

ئایەرە: ئەیارە، پێوانە.

بازیی: گەمە، یاریی و گاڵتەوگەپ.

باڵەکەوکردن: لەکەودان، دابێژتن.

بزۆز: بزێویی، کەسێك کە زۆر بجووڵێ.

بناوبوێر: نەخۆشیی دەروونیی، کەسێك کە لە دەروونەدا ناساز بێ.

بنێسی: نەخۆشیی لەڕیوون، لەڕی و لاوازیی زۆر لە نەخۆشییەوە.

بۆتە: کاسەیەکە زێڕ و زیوی تێدا دەتوێندرێتەوە لە ناو ئاگردا.

بەپێی فیل: بە زۆری.

بەرپەنگ: بەربەست، بەربەند.

بەزە: بەزەیی.

بە غار: بە راکردن و بەپەلە.

بەگ لگ: ئاغا، گەورە.

بەن: دەزووی ئەستووری لە خوری ڕێسراو.

بەیداغ: بەیداخ، ئاڵا.

بێ چوون و چەرا: بێ هاوتا.

بێن: بۆن.

پاسدار: چاودێر، نیگابان، کێشکچیی.

پاڵە: کارکەر، وەرزێر.

پرووپاتاڵ: شتومەکی پڕوپووچ و بێ نرخ.

پلار: داردەستێ کە بۆ هاویشتن دەبێ.

پوندار: ئەندێشە، خەیاڵ، گومان.

پووکەڵ: پووچ.

پەرێز: ئەو زەوییەیە کە دەغڵی لێ دوورابێتەوە و لاسکی دەغڵەکە بەقەد بستێك لە زەویدا مابێتەوە.

پەسیو: پەنا، قوژبن، داڵدە.

پەلید: فیتنەگێڕ.

پەڵخوڕ: خواردنێکە باش نەجوورابێ.

پەڵە و تەڵەک: نیشانە.

---

(1) هەرچەندە (نووسەر) لەم کتێبەدا واتا کردنی هەندێك وشەی بە پێویست زانیوە و واتای کردووە بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چەندین وشەی دیکەی تێدابوو کە پێویستی دەکرد واتایان لێ بدرێتەوە، بۆیە ئەم کورتە (فەرهەنگۆك)ەمان لێرەدا نووسی، بۆ ئەم مەبەستەش سوودم لە فەرهەنگی (هەنبانە بۆرینە)ی «مامۆستا هەژار»و (فەرهەنگی کوردستان)ی «گیوی موکریانیی»و (فەرهەنگی عەمید)ی «حەسەنی عەمید» وەرگرتووە. (ئامادەکار)

پێخوست: شوێن پێ، شوێنێکە کە زۆر بەسەریدا هاتوچۆ کرابێ.

پیل: شان و مل.

تانوپۆ: رایەڵی شتی تەنراو.

تاوتوو: تاوتوێ، رێکخستن.

تۆتیا: شتی زۆر ورد.

تووک: نزا، دوعا.

تۆم: تۆو.

تەباهـ: خراپ، نابوود.

تەپ و دوو: تەپوتۆز و دووکەڵ.

تەریک: گۆشەگیر، خۆدوورخەرەوە.

تەقالا: هەوڵ و کۆشش.

تەگبیر: راوێژ، تەگبیرکەر: راوێژکار.

تەنگنا: شوێنی تەنگەبەر.

تەوسانەوە: دووریی کردن، بتەوسێنەوە: دوور بکەونەوە.

تەوێڵ: نێوچەوان.

تێچێن: نۆبە برِ لە باراش هارِیندا.

جار: بانگ راهێشتن، راگەیاندن بە دەنگی بەرز، جارِ بە جەهەننەم: بانگ کردن بۆ دۆزەخ.

جاو: خام، کاڵایەکە لە دەزووی لۆکە دروست دەکرێت.

جرِجرِ: پچرِ پچرِ کردن، ئەنجن ئەنجن.

جن جن: ئەنجن ئەنجن.

جودا: جیا.

جەم: کۆمەڵ.

جەنجەرِ: چەرخی ئاو پێ‌هەڵێنجان.

جەولانگە: گەرِان، سوورِخواردن.

جیفە: کەلاکی مردارەوەبوو.

چاغ: تەفرە، فریوخواردن.

چەقرەسەما: هەراهەرا، هەڵپەرِین و سەما و بێ‌شەرمیی وتن.

چەقەنە: ئەو دارەیە کە بە کەوچکەوە بەستراوە کە دەچێتە ناو دۆڵیان و سەرەکەی دیکەی لەسەر بەرداش هەڵدەبەزێتەوە و دانەوێڵە دەوەرێنێتە خوارەوە بۆ ناو گەرووی بەرداش.

چەلان: جاران، سەردەمی پێشوو.

چەمووش: وڵاخی بزۆز و سەرکێش.

چەورەسان: چەورێکە لەناو رۆندانێك دەکرێ بۆ تیژکردنی چەقۆ و داس و هەر چەشنە تیغێکی تر.

چێو: چیلکەوچێو، داری سووتاندن.

حاست: ئاست.

حوباب: بلقی سەر ئاو.

حەریف: هاورِێ.

حەقلەمەقۆ: حەقلیمەقۆ، گەمەی کاڵە مستێ، حەلەق مەلەق.

حیلکە: دەنگی پێکەنین.

خرچە: جۆرە کاڵەکێکی نەگەیشتووە و شیرینە.

خشپە: خشە خش، دەنگی پێ کە لە گیای وشکی دەنێن.
خـورجێن: تێرك، تێر، دەفرێکە لە خوریی رێسراو دروست کرابێ.
خەففاش: شەمشەمەکوێرە.
خەلســتن: رزگـاربوون، دەرچـوون، خەلسیون: دەرچوون.
خەلق ئافەرین: خەڵك دروستکەر.
خێو: راهێنان و پەروەردەکردن.
داب: داب و نەریت.
دارانـەوە: کـەوتن بـەلادا، داراوەتـەوە: کـەوتووە بـەلادا، ناداریتـەوە: ناکـەوێ بەلادا.
دوولانە: بە دوو لایی.
دۆن: بەزی تاواوە، چەورایی نـاو سـکی ئاژەڵ.
دەرک: دەرگا.
دەستەوەکەریی: دەست کردنەوە.
دەمانـدن: گەشـانەوەی ئـاگر، دەمـەی ئاسنگەر وەکارخستن.
دەمبێن: دەم بەست، ئاڵقە دارێکی خـڕە لە دەمی وڵاخی گێرەی ئەکەن.
دێبەر: زەوییەکە لەبەر ماڵان بێ.
رووش: رووشاندن.
رەجاڵ: هەژار، بێ سەروسامان.
رەنێـو: پـەروەرین، سەرپەرشـتی و پێگەیاندن، رەنێوهێنان: پێگەیاندن.
زاخ: تاوێری گەورە، بەرد.
زاغ: قەلەڕەش.
زشت: ناشیرین، قسەی رەق.
زۆڵەک: جـۆرە دەنکێکـە لـەنێو گەنـە شامی و نیسـك و نۆکـدا کـە نـابرژێ و ناکوڵێ، بێ کەڵك.
زەبوون: بێ هێـز.
زەل: قوڕی رەش.
زەلاڵ: زوڵاڵ، نـاوی روون و پـاك و خۆش.
زەوت: داگیر، دەرەقـەت، خـۆی نـەکرد زەوت: واتە دەرەقەتی خۆی نەهات.
ژاندار: جەندرمە، سەربازی تورك.
ساتۆر: کێردی گەورە.
سەپان: پالە، وەرزێر، کەسێکە دەغڵ و دان دەدوورێتەوە و دیهێنێتە بەرهەم.
سەخافە: بێ نرخ.
سەرلانکە: ئەو پەڕۆ سپییەی کە بەسـەر بێشکەی منداڵی ساوادا دەدرێ.
سەرمەدیی: هەتاهەتایی.
سەوداسەر: عەوداڵ، دێوانە.
سیمورغ: جۆرە باڵـدارێکی خـەیاڵیی و ئەفسانەییە.
شبراو: جۆرێکە لە پێڵاو، قۆندەرە.
شەخەڵ: خەوش و خاڵ، زبڵ.

شەکەت: ماندوو.

شەوچەلە: شەوچەرە، هەر جۆرە خواردنێك کە لە شەودا دەخورێ.

صەیقەل روبا: مشتومالٚ، خاوێنکەردوە، ژەنگ لابەر.

طاس: سەری بێ موو، کەچەڵ.

عەبەس: هەوانتە.

عەزیا: هەژدیها، ماری زۆر گەورە.

عەمیلیی: نۆکەرایەتیی بێگانە.

عەنقا: سیمورغ، باڵداری ئەفسانەیی.

فەریک: دانێکی نەرمە کە هێشتا رەق نەبووبێ و تەواو نەگەیشتبێ.

فەڕوخ لیقا: روو جوان و پیرۆز.

فەلا: فەلاح، جووتیار.

فەلاکەت: زۆر دژوار.

فیشاڵ: لاف، خۆهەلکێشان.

فیشەکلغ: فیشەکدان، فیشەکبەند.

فێڵەسوو: فێڵباز.

قات: قاتیی: گرانیی، قات و قڕی.

قالیی: مافوورە، فەرش.

قڕ: قڕان، مەرگی تێکڕایی، قات و قڕی.

قرژانگ: قرژاڵ.

قت: فت، نەمان، دوایی هاتن.

قونجاو: نووقاو.

قەبەس: دەستەچیلەی ئاگر.

قەوارە: قەبارە، بارستایی.

قەیچیی: مقەست.

قیتەقیت: مل قوتکردنەوە و تەماشا کردنی یەك لەدوای یەکتری.

کابووس: شەوە.

کاسان: بێهۆشبوون، نەکاسێ: بێهۆش ئەبێ، ئەتاسێ.

کاڵە: پێلاوێك کە لە چەرمی ئاژەڵ دروست دەکرێ و بە بەن قایم دەکرێ.

کاڵەی شەمامەبەندیی: جۆرە پێلاوێکە.

کایە: یاریی و بازیی.

کایێن: کایەن، شوێنی هەلگرتنی کا.

کرێن: زەوی زیخدار و بەردەلان کە دەغلی لێ نەڕوێت و بێ پیت بێ.

کڕوکاش: هەوڵ و کۆشش.

کز: لاواز.

کلکەنەوتینە: فیتنەگێڕ.

کلوور: کروور، پێنجسەدهەزار.

کلا: جێگەی سواڵەت تێدا سوورکردنەوە.

کڵوکۆ: بڵێسەی ئاگر.

کود: کووت، پەینی زەویی کشتوکاڵ.

کوند: کونەپەپوو.

کوێرەک: کوێرە، دەغلی کوێر.

کەل و مل: سەری چیا و بەرزایی.

کەلەلا: بریندار.

کەڵ: ڕەشە وڵاخ.

کەڵاش: کڵاش، پێڵاوی لە پەڕۆ.

کەڵافە: کڵافە دەزوو.

کەڵە: گیایەکە.

کەند و کۆژ: کەند و کۆت، زەویی پڕ لە بەرزیی و نزمیی.

کیبریتی ئەحمەر: گۆگردی سوور.

کێشکچیی: پاسەوان.

گاڵە: قرەقرِ و هەرا و گمەگم کردن.

گاهـ: جار، گاهـ گاهـ: جارجار.

گۆچ: فرچك، گۆش کردن.

گوستەر: ڕاخستن، ڕاخراو.

گۆنگەڵ: گاڵتەجاڕی.

گەزاف: قسەی ناڕاست.

گەزەند: زیان.

گەف: هەڕەشە، ترساندن، گەفین: ترسان.

گەنکاو: گەناو، ئاوی بۆگەنی وەستاو.

گیپاڵ: ڕیخۆڵە، گەدوگیپاڵ.

گێژ: گێژەڵووکە.

لارە مل: ملکەچ.

لانک: بێشکە.

لرف: هەڵلووشین، قووتدانی بەپەلە.

لەپ: پەنجە، بەری دەست.

لەدوو: لەشوێن، بەشوێنیا.

لە خەم ڕزان: بێ خەمبوون.

لەغەم: تونێل.

لەمێـژ: لە دێر زەمانەوە.

لێڕ: جەنگەڵ، بێشەڵان.

لینگەفڕێ: لنگەفرتێ.

ماخولیا: خەمۆکیی، دێوانەیی.

ماسـان: ئەستووربوون و هەڵاوسان، ئەماسێ: هەڵ ئاوسێ.

مالاڕیا: نەخۆشیی تا و لەرز.

مرخێش مرخێش: هەناسە سواربوون بە کێشانی شتی زۆر قورس.

مژۆڵک: مژۆڵ، برژانگ.

مشتوماڵ: خاوێن کردنەوە.

ملۆزم: زۆردار، کەڵەگا، زاڵ.

منداربوون: مرداربوون، مردارەوەبوو: ئاژەڵی بە غەڵەت سەربڕاو.

موفت: مفت، بەلاش، خۆڕایی.

مەحـەک: بەردێکە کە ئاڵتوونی پێ ئەماڵن و پێی عەیار ئەدەن.

مەرەز: تووکی بزن کە ڕانکوچۆغەی لێ دروست ئەکەن.

مەزرا: کێڵگە.

مەشاکیل گوشا: کەسێك کە گیروگرفتی خەڵك چارەسەر بکات.

مەشکۆڵە: مەشکەی بچووك.

مەعجوون: هەویر.

مەگەس: مێش.

مەلامە: لۆمە کردن، سەرزەنشت.

مەنحووس: نەگبەت.

میرریخ: هەسارەی مەریخ.

ناچیز: بێ نرخ.

ناسوفتە: دەست نەکەوتوو.

نامیی: بەناوبانگ، مەشهوور.

ناوبژیی: لێك جیاکردنەوە.

نشـــتەر: نەشـــتەر، شـــفرەی دەســـتی برینگەر.

نکبەت: نەگبەت، بەڵا، بەدبەخت.

نەستەرەن: جۆرە گوڵێکە.

نـــەقیزە: شـــتێکی تیـــژە بـــۆ تێـــژەنینی ئاژەڵ.

وزاق: دەرپەڕینی بەتەوژم، بازدان.

وەرد و شـــۆم: زەوی کێڵـــراو، کێڵانـــی زەوی بۆ دووەم جار.

وەربوون: بڵاوبوونەوە.

وێم: ئەوێم، کورتکراوەی (ئەوێم)ە.

هاتـــەهات: چـــاوەڕاوی نەچـــیر و دز و لەشکر و هی تر.

هاشەوپاشە: خەوی تێکەڵ و پێکەڵ.

هۆرە: پواز، شتێکی تیژە بۆ قەڵشاندنی دار.

هەرج و مەرج: تێکەڵ و پێکەڵ، ناڕێك.

هەرچیی و پەرچـــیی: هـــەرزە، هـــیچ و پووچ.

هەرز: هەرێـــز.

هەسان: بەردێکە تیغی پێ تیژ دەکرێ.

هەش: خوم.

هەڵجرینگانـــــدن: جرینگانـــــدن: زرنگەهێنان لە پـــووڵ و پـــارە، پـــارە دان بە شێوەیەکی وا کە لە دڵ گران بێ.

هەڵقوڵتان: لەنەکاو پەیدابوون.

هەڵەت: زەوییێکە کە زۆر بڵند و نزمیـــی تێدابێ.

***

پێرست

وتەیەکی پێویست ٥
پێشەکی ١٤
مانای حوزووری خوا ١٩
ئینسانی راستەقینە و تەسەووف و گەیشتن بە پلەوپایەی خواناسیی ٢٩
پێکهاتەی هەیکەلی ئادەمیزاد ٤٧
بەشداریی ئادەمیزاد لە ژیانی خۆی و گەلیدا ٥٢
کەمیی تەمەنی ئادەمیزاد و بزۆزیی لە ژیاندا ٥٩
با بڵێم وەك خۆم ٦١
سوودی ئادەمیزاد بۆ خۆی و گەلەکەی ٦٤
لێکۆڵینەوەیەك لەسەر ئەدەبی تازە ٦٧
لاچوونی شەوی تاریکی دەوری جەهالەت بە چرای دین ٨٣
رەگەزی ئەسڵیی گەلی کورد و بڕێك یاسای ئاینیی و ئەخلاقیی ٩٣
دەمەتەقەی سیروان و رێبوارێك ٩٩
سەرنجێك بۆ چارەڕەشیی گەل و هۆیەکانی ١١١
ئایا دواکەوتن و بە ماف نەگەیشتنی گەل تاوانی مەلایە؟ ١٢٣
ئاوڕدانەوەیەك لە مێژووی گەلان پێش هاتنی ئاینی پیرۆزی ئیسلام ١٣٦
کورتە باسێك لە حەقیقەتی ئەدەب و زانیاریی ١٥١
جیاکردنەوەی ئەدیب و مامۆستای خاوەن هەست لە کەسانی تر ١٦٢
لاچوونی پەردەی رەشی نکبەت و باشترین هەل و دەرفەت بۆ گەل ١٧٢

گەلی کورد هەر لە پشتەوە خەنجەری لێدراوە ١٧٧
پێشێلکەرانی مافی گەلانی ستەم لێکراو کێن؟ ١٨٠
لێکۆڵینەوەیەك لەسەر بینراو و نەبینراو لە روانگەی عەقڵی سەلیمدا ١٨٨
مافی راستەقینەی ئافرەت لە روانگەی ویژدان و ئاینی بەرزی ئیسلامدا ١٩٧
پاڕانەوە و راز و نیاز لەگەڵ خوای پەروەردگار ٢١٢
ستایشی پەروەردگار لەلایەن نووسەرەوە لەسەر تەواوکردنی ئەم کتێبە ٢٢٤
پەراوێزەکان ٢٢٥
فەرهەنگۆك ٢٣٢
پێڕستی بابەتەکان ٢٣٨

***